

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ ОСВІТИ

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ. УПРАВЛІННЯ. ЕКОНОМІКА. ОСВІТА

Студентський збірник наукових праць

Спецвипуск,

присвячений 180-річчю Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова та 80-річчю кафедри економічної теорії

*За матеріалами наукової студентської конференції
«Освіта та економічна наука у вимірах ХХІ століття»*

м. Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2014

УДК 082.1: [005+33+37]

ББК 65я43+74я43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту управління та економіки освіти
(протокол № 4 від 10 грудня 2014 року)*

Є 22

Європейські студії. Управління. Економіка. Освіта: Збірник студентських наукових праць. Спецвипуск / укл. Бицюра Ю.В., Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 200 с.

Журнал є трибуною студентства для обговорення проблем управління, економіки, освіти, а також євроінтеграційного наміру України, через опублікування статей та результатів наукових досліджень студентів для стимулювання дискусії про останні тенденції науки та практики у галузі управління, економіки та освіти.

Цей спецвипуск присвячений 80-річчю кафедри економічної теорії і підготовлений за матеріалами наукової студентської конференції «Освіта та економічна наука у вимірах ХХІ століття», яка відбулася 26-28 листопада 2014 року. В ній активну участь прийняли студенти як економічних, так і неекономічних спеціальностей. Понад п'ятдесят студентів доповіли про актуальні проблеми економічної теорії та практики господарювання, обговорили особливості та наслідки трансформаційних перетворень в економіці України.

Редакційна колегія

В.П. Бех доктор філософських наук, професор (**головний редактор**)

О.С. Падалка доктор педагогічних наук, професор

Л.В. Страшинська доктор економічних наук, професор

В.В. Радченко кандидат економічних наук, професор

Ю.В. Бех доктор філософських наук, професор

Я.О. Чепуренко кандидат історичних наук, доцент

А.А. Кравченко кандидат історичних наук, доцент

М.В. Михайліченко кандидат педагогічних наук, доцент

О.І. Аверіна кандидат філософських наук, доцент

Я.М. Курган кандидат політичних наук, доцент

Ю.Е. Щербакова кандидат політичних наук, доцент (**відповідальний секретар**)

О.М. Чижевська викладач

© Редакційна колегія, 2014

© Автори статей, 2014

© НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014

НАЗУСТРІЧ 180-РІЧЧЮ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА ТА 80-РІЧЧЮ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Економічна освіта – важлива складова забезпечення високої якості підготовки педагогічних кадрів. Це положення впливає із логіки економічного розвитку сучасного суспільства, яке вступило в постіндустріальну еру. Саме економічна освіта розкриває новим поколінням альтернативи взаємодії людини і природи в умовах технологічної обтяженості нашої планети, екологічного виклику та ресурсного песимізму. Економічні знання – це ключ в руках людини до правильного, ефективного господарювання, раціонального природокористування, зростання ефективності суспільного виробництва, утримання на певному рівні і зростання матеріального становища людей. Та значення економічної освіти далеко виходить за матеріальний екскурс. Вона є значним джерелом духовності, бо вчить людину бути мудрою у відношенні з природою, бути раціональною у споживанні тих благ, які створило людство, бути перспективною у визначенні шляхів подальшого розвитку суспільства.

Економічна освіта охоплює сферу знань економічних відносин між людьми, тобто ту сферу, яка є найважливішою у житті людства. Звідси незаперечний висновок, що молоде покоління повинно володіти всіма тими знаннями, які дає сучасна економічна теорія. Зрозуміло, що першоджерелом цих знань стає вчитель, а формування економічно освічених вчителів стає однією з найважливіших проблем підготовки педагогічних кадрів.

Осередком економічної освіти в НПУ імені М.П. Драгоманова є кафедра економічної теорії (в минулому політичної економії), яка була заснована в 1934 році у складі Київського педагогічного інституту. Тобто, в цьому році їй виповнюється 80 років. Це одна з найстарших кафедр університету, яка нині функціонує в складі Інституту управління та економіки освіти.

Історію кафедри творили викладачі багатьох поколінь. У кінці 30-х років на ній працювало 5 викладачів під керівництвом талановитого педагога О.І. Петрова. Пізніше завідувачем кафедри був С.І. Бондарев.

У повоєнні роки політекономію викладали О.І. Петров, Я.У. Лінійчук, І.П. Панащенко, К.Т. Янчев, М.С. Король, М.Ф. Брегеда, М.С. Сугуняко, В.П. Рокитко, П.С. Фещенко. Завідували кафедрою О.І. Петров – до 1950 р., К.Т. Янчев (1950 – 1951 рр.), М.С. Король (1951 – 1957 рр.), М.С. Сугуняко (1957 – 1975рр.). Викладачі кафедри в цей період, викладаючи політекономію, багато працювали над формуванням у студентів базових знань з економічної теорії, проводили значну науково-дослідницьку роботу, вивчаючи окремі сторони тодішньої економічної системи, яка базувалася на суспільній власності на засоби виробництва, а за формою була адміністративно-командною. Так, О.І. Петров досліджував проблему товарно-грошових відносин у суспільному господарстві, М.С. Король – внутрікогоспінні відносини, М.С. Сугоняко – проблеми спеціалізації сільського господарства.

З розвитком педагогічного інституту швидко зростала і кафедра політичної економії. У кінці 70-х років на ній працювало 11 викладачів (М.С. Сугоняко, П.С. Верхов, В.П. Рокитко, П.З. Городенський, Е.М. Янюк та ін.), в кінці 80-х років – 16 (професор О.П. Гош, кандидати наук, доценти К.С. Базилевич, А.П. Кононенко, І.С. Кравченко, І.Ф. Радіонова, Н.С. Чаєвська, І.Л. Петрова, А.М. Соколовська, І.С. Череди, Н.І. Насікан,

В.М. Черненко та ін.). Керували кафедрою в цей період проф. Гош О.П. (1975 – 1990 рр.), проф. Радіонова І.Ф. (1990 – 1996 рр.). В складі кафедри працював кабінет політекономії, яким керувала з 1975 року Кисленко Л.Г.

Викладачі кафедри читали курс політекономії студентам всіх педагогічних спеціальностей. У зв'язку з цим кафедра інтенсивно працює над удосконаленням змісту курсу політекономії та методики його викладання. Відпрацьовується методика вивчення окремих тем і розділів курсу, економічних категорій та складних проблем, освоюється ігровий метод у вивченні політекономії, методика використання технічних засобів навчання. Навчальний процес поєднувався з науковою роботою викладачів. Кафедра підготувала і видала ряд колективних і індивідуальних монографій: «На першому плані – економічна ефективність» (М.С. Сугоняко), «Економіка СРСР – єдиний народногосподарський комплекс» (П.З. Городецький), «Міжвиробничі економічні зв'язки в сільському господарстві та їх ефективність» (П.С. Феценко), «Система економічних відносин соціалізму: відтворювальний підхід» (О.П. Гош) та ін. І.Ф. Радіонова досліджувала таку актуальну проблему політичної економії, як протиріччя економічних відносин соціалізму.

Кафедра приділяла велику увагу удосконаленню планування та організації навчального процесу з політичної економії, залученню студентів до наукової та громадської роботи.

З початку 90-х років на кафедрі відбулися великі зміни. Відповідаючи на потреби дня, кафедра оновлює економічну освіту, перепрофілюється з читання курсу політичної економії на курс економічної теорії (змінюється і її назва, з 07.10.1992 р. – кафедра економічної теорії). В центр наукових досліджень стають проблеми переходу України до ринкової економіки, розробка концепції економічної освіти в школі.

У новітній час кафедру очолили проф. Радіонова І.Ф. (1990 – 1996 рр.), доц. Радченко В.В. (1996 – 2013 рр.), проф. Страшинська Л.В. (з березня 2013 р. – по теперішній час).

Під керівництвом проф. І.Ф. Радіонової були розроблені перша програма та відповідні методичні рекомендації з курсу «Основи економічної теорії» для студентів педагогічних ВНЗ. Також створені перші українські підручники з основ економіки для середньої школи: Основи економіки: Пробн. Підручник для 11 класу загальноосвітньої школи.- К.: Зодіак-ЕКО, 1995; Загальна економіка: Підручник. - К.: Заповіт, 1995, який має уже 6-те видання (2008 р.). Авторський колектив підручника – І.Ф. Радіонова, І.С. Кравченко, І.Л. Петрова, В.В. Радченко. Творчим колективом кафедри була запропонована «Концепція економічної освіти у середній школі», а в 1994-1996 рр. розроблена «Концепція економічної освіти майбутніх вчителів».

Діяльність кафедри економічної теорії здійснюється нині за двома основними напрямками: 1) викладання загальноуніверситетського курсу «Основи економічної теорії», який читається студентам неекономічних спеціальностей; 2) підготовка фахівців-викладачів з економічної теорії, оскільки у 1997 році в НПУ імені М.П. Драгоманова була відкрита нова спеціальність «Економічна теорія» (тепер у складі Інституту управління та економіки освіти) кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціаліст, магістр.

Кафедра також бере участь у підготовці вчителів з математики та економіки (з 1995/1996 навч. року), прийняла участь у підготовці фахівців спеціальності «Соціальна педагогіка, економіка», «Географія, економіка», «Інформатика, економіка», читає блок економічних дисциплін студентам спеціальності «Менеджмент організацій», працює з іноземними студентами. З вузькоспеціалізованої кафедра перетворилася в багатопредметну, випускаючи, забезпечуючи читання понад 50 економічних дисциплін і спецкурсів: політичної економії, основ економічної теорії, історії економічних учень,

макроекономіки, мікроекономіки, фінансів, економіки підприємств, статистики та ін., керує педагогічною і виробничою практиками студентів, підготовкою магістерських та курсових робіт тощо.

Викладання сучасної економічної теорії здійснюється відповідно до світових стандартів. Кафедра працює над удосконаленням методики викладання економічних дисциплін, розробкою навчальних програм і методичних рекомендацій у відповідності з Болонською системою, досліджує державну наукову тему «Актуальні проблеми економічної системи України в умовах трансформаційних перетворень». Плідну наукову роботу проводив професор Гош О.П., який видав ряд монографій та підручників: «Політична економія» (1999 р.), «Політична економія: науковий курс» (співавт. Дорогунцов С.І., 2004 р.), навчальний посібник «Теоретичні засади економічної політики» (2007 р.), «Політична економія України» (2010 р.) та ін. Проф. Страшинська Л.В. досліджує наукову проблему «Розвиток ринків харчових продуктів в Україні», опублікувала такі праці як: «Теоретико-методологічні засади розвитку конкурентного середовища у сфері виробництва продовольчих товарів» (співавт. А.О. Коваленко, С.І. Князєв, Л.В. Дейнеко, 2003 р.) «Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2015 року» (співавт. Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, Е.І. Шелудько, 2004 р.), «Основні тенденції розвитку продовольчих ринків у межах світової агропродовольчої системи» (2007 р.), «Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні» (2008 р.), «Маркетингова діяльність. Конспект лекцій» (2011 р.). Проф. Радченко В.В. досліджує проблему власності, брав участь у розробці програми з політичної економії для ВНЗ України, програм з економіки для загальноосвітніх шкіл, є співавтором підручників з економіки для середніх навчальних закладів «Основи економіки» (1995), «Загальна економіка» (1995, 2000, 2002, 2005, 2006, 2008 рр.), «Економіка» для 10 класу (2011 р.) та 11 класу (2012 р.). Актуальні наукові проблеми досліджують проф. Біла С.О., кандидат економічних наук, доценти Біла І.С., Бицюра Ю.В., Колядич О.О., Петришина Н.В., Підпригора Л.А., Скиба М.В., Соколова О.М., Черета І.С. Викладачі кафедри підготували навчально-методичний комплекс з основ економічної теорії, політекономії, навчально-методичні комплекси та методичні рекомендації з інших дисциплін.

На кафедрі з 1949 р. функціонує аспірантура, перереєстрована у 2007 р. за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Керівники підготовки кандидатських дисертацій: професори Гош О.П., Біла С.О., Ковальчук Т.Т., Петрова І.Л., проф. Радченко В.В., доц. Штундер І.О. За останні роки захистилося 11 випускників аспірантури кафедри.

При кафедрі працює студентський науковий гурток, який досліджує актуальні проблеми трансформаційної економіки України.

Навчальна робота кафедри поєднується з практичною роботою в ліцеях та загальноосвітніх школах м. Києва. Уже не один рік студенти університету проходять педагогічну практику з викладання основ економіки у Фінансовому ліцеї, коледжі інформаційних систем і технологій ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана».

Викладачі кафедри є досвідченими наставниками студентської молоді. На заняттях, в бесідах розкриваються зміст економічних реформ і перспективи соціально-економічного розвитку країни. Висвітлюється роль педагогічних кадрів в організації економічної освіти, формуванні висококваліфікованих спеціалістів для незалежної України.

На час святкування свого 80-річчя кафедра має такий склад: зав. каф. – д.е.н., проф. Страшинська Л.В., проф. Радченко В.В., доценти: Біла І.С., Бицюра Ю.В., Петришина Н.В., Підпригора Л.А., Сандугей В.В., Скиба М.В., Хом'яков Л.К., Черета І.С., Шульга О.А.; старший викладач Катренко Я.А., викладачі: Манжула Є.В., Седляр Д.О., Москаленко Д.С., Польська І.І., асистент Ілюхіна В.В.

*Антохіна Г.
наук. кер. доц. Шульга О.А.*

КОРУПЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ПАСТКА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІК

Соціально-економічні трансформації, відбуваються у країнах, які розвиваються (і в тому числі в Україні), крім ряду позитивних здобутків (таких, як розвиток демократії, лібералізація ринку, формування основ держави добробуту), спричинили і численні негативні наслідки, більшість з яких стосуються неефективних інституційних реформ. Російський економіст В. Полерович, використовуючи ідеї, висловлені у працях Д. Норта і В. Артура щодо існування «ефекту блокування» (lock-in), склав загальну схему формування неефективних стійких інститутів, які не дозволяють прогресивним реформам досягати поставленої мети, - так званих «інституційних пасток». На думку вченого, інституційною пасткою є рівновага, в якій агенти обрали норму поведінки, неефективну порівняно з іншою нормою, яка теж є рівноважною за аналогічних умов. До основних інституційних пасток належить бартер, неплатежі, тіньова економіка, ухилення від сплати податків, індексація та низькі зарплати в умовах інфляції, а також так звана «дисертаційна пастка», детально досліджена Є. Балацьким. Тим часом найбільшою інституційною пасткою, яка набрала масштабних розмірів саме у суспільному секторі економіки (загрожуючи ефективному функціонуванню системи публічних фінансів), будучи прямо або опосередковано пов'язаною з усіма іншими інституційними пастками трансформаційної економіки, є корупція.

Науковий підхід до економічного аналізу корупції було закладено ще у 70-х роках ХХ ст. представниками школи суспільного вибору Г. Таллоком та Е. Крюгер у теорії політичної ренти, яка обґрунтовує поширення ситуації, коли економічні агенти намагаються заволодіти виключними правами на суспільні ресурси, спрямовуючи силу примусу держави на досягнення приватних інтересів.

Зауважимо, що в умовах узурпації держави, яка проявляється у маніпулюванні процесом розробки економічної політики, формуванні специфічних «правил гри» заради приватної вигоди для олігархічних кланів, досягається найвищий ступінь прояву корупції, характерний для України.

Згідно з чинним законодавством України, корупцією вважається використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки можливостей з метою одержання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Визначення корупції, запропоноване ООН, є доступнішим для розуміння, оскільки в даному разі корупцією визнається виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їхніх посадових повноважень за винагороду в усілякій формі в інтересах того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення.

Найчастіше під корупцією розуміють ситуацію, коли бюрократ приймає протиправні рішення, з яких вигоду має інша особа, а сам посадовець отримує від неї незаконну винагороду. Отже, як і у будь-якого складного соціально-економічного та політико-правового явища, у корупції немає єдиного канонічного визначення. Корупція існує тому, що бюрократ «розпоряджається» ресурсами, які йому не належать, шляхом прийняття або

неприйняття тих чи інших рішень. Насправді ж бюрократ зобов'язаний приймати рішення, що узгоджувалися б із цілями, встановленими законодавством, і загальновизнаними етичними нормами. Якщо ж такі цілі підміняються корисливими інтересами посадової особи, втіленими у конкретних діях, то виникає корупція. Як правило, найбільш корумпованими сферами є інвестиційні проекти, приватизація державних підприємств, державні закупівлі, монопольний допуск до певного виду діяльності, позабюджетні рахунки, питання землевласності та землекористування, перевірки суб'єктів господарської діяльності, дозвоільно - реєстраційні процедури, надання податкових пільг і державних преференцій, видобування природних ресурсів, освіта, охорона здоров'я, правоохоронні органи та судова система. На думку американського фахівця з проблем корупції у посткомуністичних країнах Т. Фрая, корупція стала найбільшою перешкодою на шляху реалізації економічних реформ в Україні.

На сьогодні в Україні зафіксовано надзвичайно високий рівень корупції, визнаний не тільки вітчизняними і зарубіжними аналітиками, експертами, громадськими та міжнародними організаціями, але й навіть вітчизняними представниками вищих органів законодавчої та виконавчої влади. Про це свідчать результати дослідження міжнародної антикорупційної організації "Transparency International", проведеного у 2011 р., де за рівнем поширення корупції у світі Україна займає 152-ге місце у загальному рейтингу, що складається для 178 країн.

Корупція негативно впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема – на економіку, політику, управління, соціальну і правову діяльність, громадянську свідомість і міжнародні відносини. З огляду на це, наслідки впливу корупції на суспільство, залежно від сфер її виникнення, можна класифікувати як соціальні, економічні, владні, політичні, правові, міжнародні та морально психологічні.

Хоча корупція загрожує національній безпеці та суспільному ладу України, системно і комплексно впливає на діяльність владних і політичних інститутів, підриває довіру громадян до влади, ускладнює відносини нашої держави з іноземними партнерами, все ж визначальним залишається її вплив на ефективність функціонування організацій суспільного сектора економіки. Крім того, вплив корупції відображається у поглибленні соціальної нерівності громадян і загостренні соціальної напруженості у суспільстві. Корупція є одним з основних факторів роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне, внаслідок чого у рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових і моральних засадах, а інша – на використанні протиправних засобів. У такому контексті корупцію можна визнати тінню офіційної (легітимної) влади, а частину влади, уражену корупцією, – тіньовою владою. Якщо оцінювати стан справ в Україні з цих позицій, то слід зазначити, що співвідношення офіційної та неофіційної підсистем свідчить про надзвичайно небезпечну ситуацію (домінування "правил гри" останньої).

Для мінімізації негативних наслідків корупції (таких, зокрема, як "проштовхування" сумнівних, з точки зору держави, проектів; формування уявлення про те, що закон не є необхідною умовою встановлення порядку) можна виділити два блоки вирішення цих проблем – економічний та інституційний.

Серед економічних регуляторів найбільш дієвими можуть стати:

- створення повноцінних власників і широкого середнього класу як більш надійної опори держави, ніж чиновники;
- соціальне забезпечення чиновників (висока заробітна плата, якісне медичне обслуговування, безпроцентні кредити для купівлі нерухомості, велика пенсія одночасно із скороченням кількості державних службовців);

- раціоналізація розмірів трансакційних витрат привласнення державних послуг через порівняння їх з бюджетними обмеженнями суб'єктів, яким вони на даються, а також через повноцінне врахування всієї сукупності затрат досягнення нормативних вимог (таких, як витрати на ідентифікацію ситуації, дій, порушень, санкцій);

- створення системи оплати праці вищого управлінського персоналу державних підприємств, яка б безпосередньо залежала від прибутковості їх роботи.

Серед інструментів формування якісного інституційного середовища на особливу увагу заслуговують:

- інформаційне забезпечення громадян (аналіз законів з метою чіткого, лаконічного роз'яснення прав та обов'язків, наслідків правопорушень і особливостей судових процедур);

- гарантування відкритості відомчих систем і належного громадського контролю через публікацію та відкрите обговорення внутрішньовідомчих документів у мережі Інтернет;

- використання інституту лобіювання, який впливає на органи влади через професійних посередників, які представляють інтереси різних груп;

- удосконалення інститутів громадянського суспільства (таких, як ЗМІ, профспілки, збори громад);

- розвиток інститутів дослідницького профілю, що здійснювали б аналітичну роботу з дослідження хабарництва та способів боротьби з ним, проводили відповідний моніторинг і соціологічні дослідження;

- формування інститутів права, що сприяли б зниженню “хабаромісткості” чинного законодавства;

- використання впливу остраху (осуду або покарання) та сорому.

Резюмуючи розгляд проблеми, зазначимо, що поширенню корупції в економіці України сприяє той факт, що більша частина її населення існує в умовах обмеженості не тільки ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних і культурних), але й доступу до мереж, які їх розподіляють. Така ситуація для одних груп створює умови соціальної винятковості (за допомогою контролю ресурсів, тіньової приватизації, регламентації доступу до закритих мереж), для інших – соціального виключення (з виробництва та соціальної сфери, з впливу на формування влади тощо).

Список використаних джерел

1. Длугопольський О. В., Івашук Ю. П. Сучасні погляди на корупцію та мінімізацію її негативного впливу на економіку України / О.В. Длугопольський, Ю. П. Івашук // Економіка України. - 2012. - № 9. - С. 13 – 24.

2. Барановський О. Корупція в Україні: вбити дракона / О. Барановський // Український регіональний вісник. - № 14. - 2001. - С. 2–3.

3. Бова А. Корупція у суспільстві, що трансформується / А. Бова // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3 (18). – С.141 - 152.

4. Бова А. Корупція в контексті політичного і соціального економічного розвитку: деякі глобальні та регіональні тенденції / А. Бова // Економічний часопис - XXI. – 2003. – № 10. – С. 12 - 17.

*Барабаш К.І.
наук. кер. доц. Сандугей В.В.*

РІВЕНЬ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Постановка проблеми. Рівень життя населення - це основний показник економічної стабільності держави, тому моніторинг цього показника є чи не найважливішою справою при регулюванні кризової ситуації у країні.

На сучасному етапі розвитку Україна, як достатньо молода держава, бореться за чільне місце в Європейській спільноті. Тому при побудові плану зростання економіки України до європейського шаблону, перш за все увагу потрібно приділяти рівню життя населення. Такі показники як обсяг валового внутрішнього продукту, первинного та наявного доходу на душу населення, обсяг послуг на душу населення, середній рівень заробітної плати, прожитковий мінімум, середня тривалість життя, народжуваність і смертність населення є головними при бажанні досягти стабільності в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження рівня життя займалися видатні радянські та українські вчені, такі як Абалкін Л.І., Бобков В.Н., Капустін Є.І., Майєр В.Ф., Можина Н.О., Рабкіна М.Є., Райцин В.Я., Римашевська Н.М., Сигов І.І., Жеребін В.С. та інші. Значний внесок до вирішення теоретичних та практичних аспектів проблем життєвого рівня населення в перехідний період в Україні належить Базиліюк О.В., Богині Д.П., Бондар І.К., Гейцю В.М., Кваснюку Б.Є., Кір'ян Т.М., Колоту А.М., Лібановій Е.М., Онікієнку В.В., Пірожкову С.І. тощо.

Виклад основного матеріалу. Підходячи до вирішення поставленої проблеми, перш за все варто провести аналіз нанесення, тобто його чисельність, демографічна ситуація та склад населення.

Зважаючи на те, що в Україні за часів її незалежності проводився лише один перепис населення (2001 року), то більшість наданих даних є статистично вираховані.

Рис.1. Чисельність населення України у 1990-2014 рр.

На поданому графіку чітко виражена демографічна криза в Україні, що розпочалася ще у 1994 році. Впродовж 10 років населення держави скоротилося майже на 13%.

Віковий склад є не менш важливим в аналізі рівня життя, так як з цих даних впливатиме чисельність економічно активного чи пасивного населення.

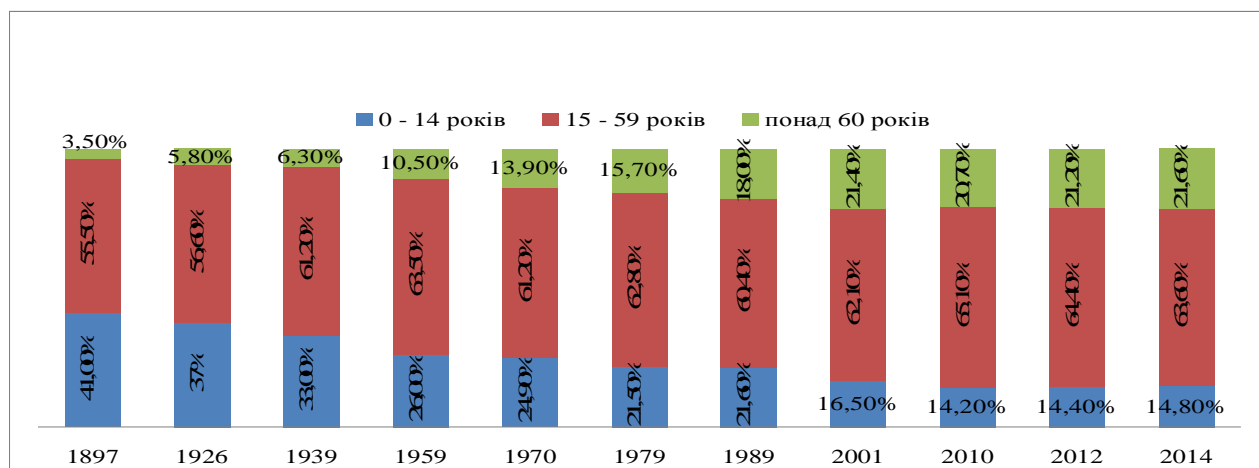

Рис.2. Віковий склад населення України за 1897 – 2014 рр.

За показниками відділу демографії, доходів та зайнятості Міністерства економічного розвитку і торгівлі України характерною особливістю сучасної вікової структури населення України є зниження частки дітей у загальній чисельності населення. Це свідчить про те, що в Україні на сучасному етапі її соціально-економічного розвитку склався звужений тип відтворення населення. Важливим фактором подальшого економічного та соціального розвитку країни є співвідношення між основними віковими групами населення — допрацездатного, працездатного та постпрацездатного віку.

Аналіз вікової структури населення за 1897-2014 рр. показує істотне зменшення чисельності населення у віці, молодшому за працездатний. З 1979 р. дещо зменшилася чисельність осіб працездатного віку (чоловіків у віці 16-69 років і жінок — 16-54 роки). А чисельність населення України у віці, старшому за працездатний, щорічно зростає.

Зменшення кількості дітей при одночасному зростанні населення у віці, свідчить про зростання демографічного старіння населення.

При збереженні сучасних тенденцій народжуваності і смертності у майбутньому цілком можливе подальше збільшення кількості осіб похилого віку і, відповідно — загальне постаріння населення України, що знижує загальний коефіцієнт народжуваності та збільшує коефіцієнт смертності населення.

Валовий внутрішній продукт(ВВП)

ВВП – це один із найважливіших показників розвитку економіки, який вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених економічними суб'єктами виробництва для кінцевого використання.

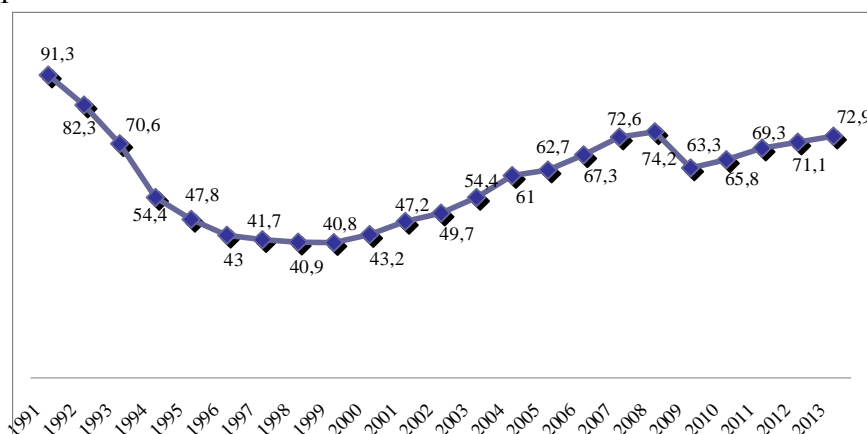

Рис.3. Індекс реального ВВП, % до 1990 р.

Згідно з офіційною статистикою Світового банку і Держкомстату України, усереднений показник приросту ВВП України в 2010–2013 роках становив 2,4% на рік. Дивлячись на тенденції росту ВВП, можна зробити висновок, що таких темпів зростання як в докризовий період ми, на жаль, не спостерігаємо, зокрема через повільне відновлення ключових для української економіки світових товарних ринків.

В 2014 році спостерігається ще негативніша картина розвитку цього показника. В зв'язку з військовими подіями на території держави, рівень ВВП впав майже на 10%, що звичайно негативно вплинуло на рівень життя суспільства в цілому. Але за прогнозами Міністерства економічного розвитку і торгівлі вже до травня 2015 року Україна відновить рівень ВВП до значень квітня 2013 року.

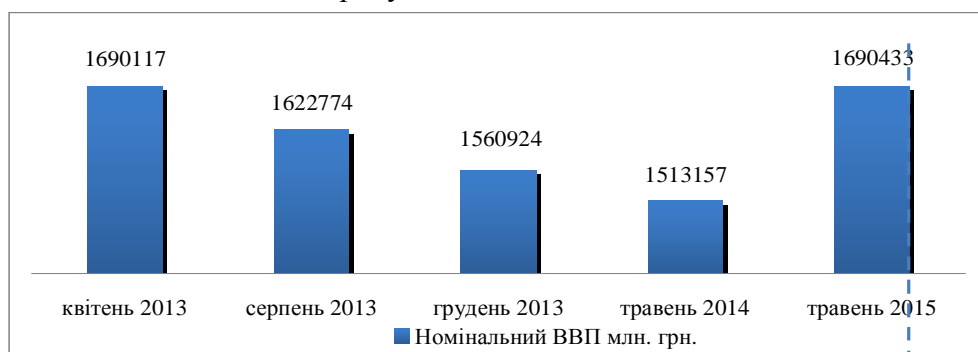

Рис. 4. Номінальний ВВП в Україні

Дохід. За визначенням доходи - це гроші або матеріальні цінності, одержувані державою, юридичною чи фізичною особою внаслідок якої-небудь діяльності. Розглядаючи доходи громадян виділяються первинні та наявні доходи. Первинні доходи — це доходи, які утворюються в сфері матеріального виробництва в процесі створення і первинного розподілу новоствореної вартості (національного доходу). Наявні доходи — це частина особистих доходів громадян, що залишається після сплати податків (індивідуального прибуткового і на соціальне страхування).

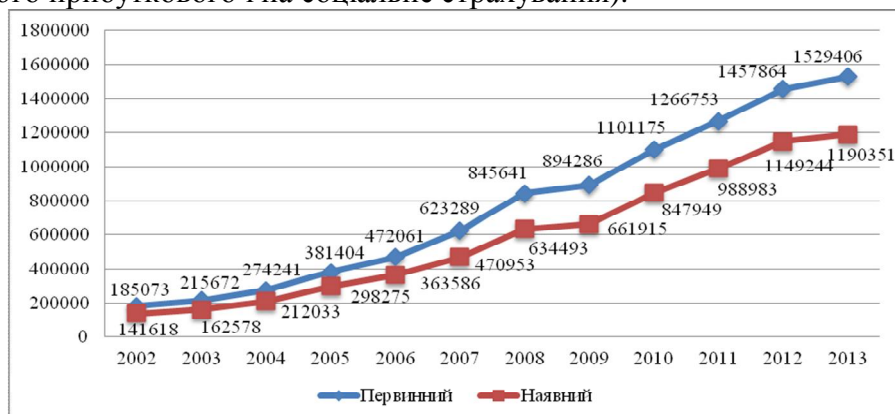
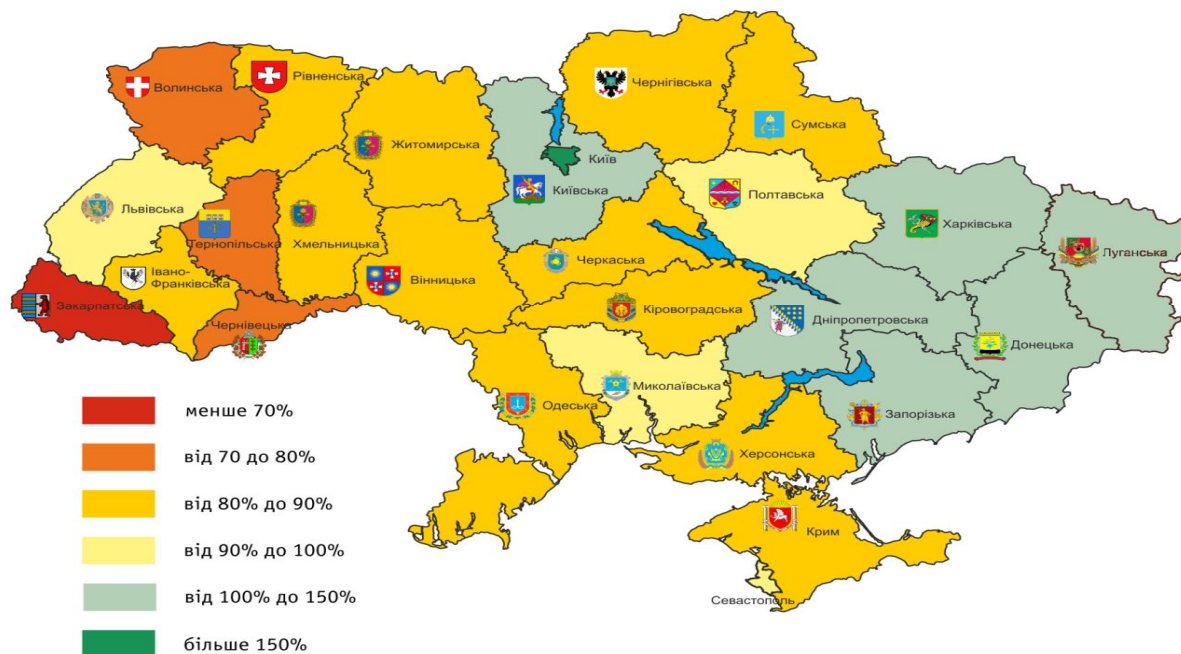

Рис.5. Доходи населення України у 2002-2013 рр.

Фактично протягом періоду економічної стабільності (до IV кварталу 2008 року) щорічно загальні доходи в середньому зростали на 13,4%. Проте цього не вистачило для того, аби забезпечити себе в кризовий та посткризовий періоди 2008-2009 років, коли реальні доходи громадян знизились на 10% порівняно з 2007 роком. Це в подальшому спричинило погіршення рівня життя, а як наслідок поглиблення в розшаруванні доходів різних верств населення.

У II кварталі 2014 року доходи населення України склали 385 347 млн. грн., що в перерахунку на душу населення складає майже 9 тис. грн., що в доларовому еквіваленті складає 720 дол. Хоча все пізнається в порівнянні. Десять років тому за підсумками першого кварталу 2004 року доходи українців на душу населення становили 1522 грн. або 287 дол. Виходить, що за десять років доходи населення в доларовому еквіваленті зросли 2,5 рази.

Найвищий дохід населення у розрахунку на одну особу
Відносно до середньоукраїнського

Дивлячись на даний рисунок, можна зробити висновок, що рівень наявного доходу на особу залежить від промислової потужності досліджуваного регіону. Середній наявний дохід по Україні складає 26 тисяч. Цей показник перевершують Харківська, Луганська, Київська, Запорізька, Донецька та Дніпропетровська області. Максимальний показник демонструє місто Київ – 196,7% відносно середньоукраїнського доходу. Найнищий у Закарпатській області – 69,01%. Такі дані дають змогу дійти висновку щодо складних соціально-економічних процесів у країні, які зумовлені недосконалістю проведення економічних реформ, різними змінами у соціальній політиці, яка проводилась окремими урядами та тінізацією економіки тощо, що у своєму загалі призвели до розшарування доходів громадян.

Заробітна плата. Чи не найважливішим показником доходів, а відповідно і рівня життя населення є заробітна плата. В більшості, рівень зарплати досягає пікових значень в червні та липні місяці. Середня зарплата штатного працівника в Україні в січні 2014 року скоротилася в порівнянні з груднем 2013 року на 13% - до 3,167 тисяч гривень, але збільшилася на 4,9% порівняно з січнем 2013 року.

За словами спеціалістів рівень заробітної плати зростатиме тільки у випадку економічної стабільності держави, що зараз, нажаль, мало прогнозовано.

Мінімальна заробітна плата, затверджена Законом України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 р. № 719-VII, становить 1218 грн в місяць, що тільки на 3% перевищує прожитковий мінімум, який складає 1176 грн. на місяць. **Прожитковий мінімум** – це грошовий показник *споживчого кошика*, що включає в себе мінімальний набір матеріальних та нематеріальних благ та додаткових витрат необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності. Тож перш ніж робити

висновки про достатню чи недостатню різницю між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом, варто провести аналіз власне споживчого кошика. Тож далі наведена порівняльна таблиця споживчих кошиків України та Польщі. Дивлячись на мінімальний набір продуктів українця, і порівнявши його з такою недалекою Євросусідкою Польщею, можна ствердити, що прожити на нього можливо, хоча і поживна цінність продуктів розрахована не пропорційно, стверджують дієтологи (занадто багато вуглеводів, вдвічі менше норми м'яса, риби і круп). Проте набір промислових товарів бажає серйозного доопрацювання та оновлення до сучасності. Востаннє наш споживчий кошик трохи змінився у 2012 році (в ньому стало менше хліба, більше овочів). А в Законі № 1165-VII від 27.03.2014 р. на 2014 рік збільшення мінімальної заробітної плати не передбачено, а відповідно і змін в споживчому кошику не планується. Хоча спеціалісти міністерства соціальної політики України визнають: мінімальний набір товарів і послуг треба збільшувати.

Отже, якісне оновлення суспільних відносин, що відбувається на етапі ринкових перетворень в Україні, зумовлює глибинні і масштабні зміни як економічної системи в цілому, так і всіх її структурних елементів зокрема. При цьому потенційні переваги ринкової економіки щодо можливостей підвищення рівня життя населення повною мірою можуть бути реалізовані лише за умови глибокого теоретичного осмислення особливостей розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, оптимального поєднання як світового досвіду, так і специфіки вітчизняних умов.

Список використаних джерел

1. Бондар І. Середній клас і рівень доходів / І. Бондар, Є. Бугаєнко, Г. Ярошенко // Праця і зарплата. – 2010. – № 14. – С. 4-5.
2. Вергелес Т. Диференціація доходів населення і економічне зростання в Україні / Вергелес Т. // Світ фінансів. – 2011-№ 2- С. 49-57.
3. Галушка З.І. Регіональна диференціація доходів населення як показник соціальної безпеки суспільства / З.І. Галушка // Регіональна економіка. – 2009 - №4 – 145-150.
4. Гордей О.Д. Особливості функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О.Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011-№ 2- С. 181-185
5. Кордин О.В. Доходи населення як основний показник рівня життя в Україні / О.В. Кордин // Формування ринкових відносин в Україні – 2011 - №5 – С. 229-232.
6. Мазнева М.В. Формування і розподілення доходів населення як фактор підвищення рівня життя населення. / М.В. Мазнева // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №6 - С. 164-168.
7. Ривак О.С. Доходи населення України в умовах ринкових перетворень / О.С. Ривак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. - № 3- С. 136-140.
8. Юрчишин І.І. Рівень доходів населення України: регіональний аспект / І.І. Юрчишин // Фінанси і кредит. – 2010. - №2- С. 109-118
9. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

*Бляшук С.Г.
наук. кер. доц. Біла І.С.*

РОЛЬ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Центральною тенденцією сучасного світового економічного і соціального розвитку є активізація інноваційної діяльності та впровадження інноваційних технологій, продуктів і послуг.

Рівень інноваційності держави залежить від розвитку підприємств у цьому напрямі. Промислові підприємства, здатні стимулювати науково-технічний прогрес та є мультиплікатором інших галузей, що обумовлює першочергову необхідність технічного переозброєння промисловості та підйому наукоємних галузей виробництва. Впровадження інновацій дедалі частіше розглядається як єдиний спосіб підвищення конкурентоспроможності не тільки товарів, що виробляються, підтримки високих темпів розвитку і рівня прибутковості підприємства, але й як фактор досягнення сталого економічного зростання та високої конкурентоспроможності економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку економіки присвячена велика кількість досліджень. Зокрема, праці таких учених як: В. Вороніна, А. Гринькова, В. Гросула, Н. Даніка, П. Друкера, Ю. Каховича, А. Ключникова, Б. Малицького, В. Мартиненко, Б. Твісса, Й. Шумпетера та інших. Вченими досліджуються наступні питання: з'ясовується сутність інновацій та їх видів, визначаються індикатори та складові інноваційного розвитку економіки, аналізуються проблеми розвитку інновацій в економіці України, окреслюються напрями інноваційної політики держави тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, питання щодо розвитку інновацій не є статичними, економічна дійсність мінлива, тому вимагають постійного аналізу та узагальнення.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити ролі та розвитку інновацій в економіці України, визначити проблеми інноваційної діяльності та окреслити заходи щодо їх вирішення в контексті необхідності підвищення рівня інноваційності держави та забезпечення економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації є продуктом інноваційного підприємництва, під яким розуміється процес створення нових товарів і технологій за допомогою практичного використання ідей і винаходів. У загальному плані інноваційне підприємництво можна визначити як економічний процес, що призводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (послуг) та технологій з метою практичного використання нововведень. Інновації слугують специфічним інструментом розвитку підприємництва, але не інновації самі по собі, а направлений і організований пошук нововведень, постійна націленість на них підприємницьких структур.

Глобальний інноваційний індекс (ГІІ) за 2014 рік засвідчує, що рушійною силою розвитку країн світу є інновації (табл.1).

Основою цього рейтингу є потенціал інноваційної діяльності та її результатів. З урахуванням того, що інновації відіграють головну роль в якості рушійної сили економічного зростання і процвітання, а також необхідності отримання горизонтального зрізу системи інновацій в розвинутих країнах і країнах з ринком, в доповіді ГІІ використовуються показники, що виходять за межі традиційних вимірювань, такі як рівень НДДКР.

Таблиця 1

Глобальний інноваційний індекс 2014 р.

Місце	Країна	Бал	Відсоткове значення
1.	Швейцарія	64,8	1,00
2.	Велика Британія	62,4	0,99
3.	Швеція	62,3	0,99
4.	Фінляндія	60,7	0,98
5.	Нідерланди	60,6	0,97
6.	Україна	36,3	0,56

* систематизовано авторами на основі джерела [11]

Означений рейтинг розрахований як середнє двох субіндексів. Перший субіндекс інноваційних витрат дозволяє оцінювати елементи національної економіки, в яких втілена діяльність в сфері інновацій, розділені на п'ять основних груп: інститути; людський капітал та дослідження; інфраструктура; рівень розвитку ринку та рівень розвитку бізнесу. Другий субіндекс інноваційних результатів відображає фактичні результати такої діяльності в розбивці до двох основних груп: результати в галузі знань і технологій та результати в області творчості.

Рейтинг у найбільш інноваційних компаній світу, який складається на основі результатів опитування понад 1,5 тис. глав компаній із різних країн світу свідчить, що лідерами у сфері інновацій як і раніше залишаються телекомунікаційні та технологічні компанії. Так, у першій десятку інноваційних компаній входять: Apple, Google, Samsung, Microsoft, Toyota, IBM, Amazon, Ford, BMW і General Electric [6].

В рамках Глобального інноваційного індексу була також проаналізована загальна ефективність української економіки у сфері інновацій (табл. 2). Для порівняння з Україною були відібрані такі країни: Швейцарія як лідер індексу, Бахрейн та Йорданія, які займають сусідні з Україною місця у рейтингу та Російська Федерація як сусідня держава.

Таблиця 2

Загальна ефективність української економіки у сфері інновацій у 2014р.*

Ключові індикатори – фактори інноваційності	Країни та місце у рейтингу				
	Україна (63)	Швейцарія (1)	Бахрейн (62)	Йорданія (64)	Російська Федерація (49)
Ефективність уряду	109	6	45	71	92
Верховенство права	112	8	52	50	116
Регуляторна політика	90	10	32	36	98
Політична стабільність та відсутність тероризму	77	1	120	96	112
Бізнес-середовище	122	32	22	73	55
Інтенсивність конкуренції на місцевому рівні	101	18	38	42	106
Легкість сплати податків	119	16	7	36	47
Процедура банкрутства	136	42	25	100	49
Легкість відкриття бізнесу	62	67	103	71	64
Свобода преси	103	12	137	109	121
Простота захисту інвесторів	105	133	97	133	97
Легкість отримання кредиту	13	27	112	134	96

Витрати на освіту, % від ВВП	26	51	119	-	87
Частка розробок, фінансованих за кордоном	17	58	-	-	66
Розвиток кластерних об'єднань	126	4	30	25	117
Інформаційні технології	84	24	21	91	28

* узагальнено авторами на основі джерела [10]

Як бачимо, у Глобальному Інноваційному Індексі серед 143 країн світу у 2014 році Україна займає, можна стверджувати, почесне 63 місце (у 2013 – 71 серед 142 країн). За деякими ключовими індикаторами – факторами інноваційності Україна займає одні з останніх місць, серед них, зокрема, ефективність уряду, верховенство права, регуляторна політика, бізнес-середовище, легкість сплати податків, процедура банкрутства, розвиток кластерних об'єднань, інтенсивність конкуренції на місцевому рівні, простота захисту інвесторів. Саме ці індикатори в першу чергу стримують інноваційні процеси українських підприємств.

Високі місця України за індикаторами: витрати на освіту у % від ВВП, вказують на те, що в Україні не здійснюється переорієнтація державної політики на використання наукових знань як головного ресурсу економічного зростання, як це спостерігається у розвинених країнах – Швеції, Японії, Німеччині, США, Фінляндії, Данії, Швейцарії. За показником – частка розробок фінансованих за кордоном – Україна займає 17 місце, що свідчить про постійний відплив кадрів та низький рівень інвестицій країни в інтелектуальний капітал.

Такі тенденції розвитку інновацій підтверджують і дані Державної служби статистики України [4]. Так, у 2013 р. інноваційною діяльністю займалися 1715 промислових підприємств або 16,8% обстежених промислових підприємств (у 2012 р. – 1758 підприємств або 17,4%) (табл. 3) [7].

Таблиця 3

Інноваційна активність промислових підприємств України протягом 2007-2013 рр.

Показник	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8	13,6	13,6
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8	3,3	3,3
Кількість впроваджених нових технологічних процесів	1419	1647	1893	2043	2510	2188	1576

Як бачимо із таблиці, питома вага реалізованої інноваційної продукції протягом 2007-2013 років зменшилась більше, ніж у 2 рази, тоді як кількість впроваджених нових технологічних процесів хоч і зросла, однак незначно, тільки на 11%.

Серед регіонів більшою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була у Запорізькій (28,8%), Миколаївській (24,9%), Херсонській (23,6%),

Харківській (23,2%), Івано-франківській (21,4%), Чернігівській (20,7%), Вінницькій (19,4%), Кіровоградській (18,3%), Хмельницькій (18,2) областях, а також у м. Києві (25,6%).

У розрізі видів економічної діяльності слід відзначити підприємства з виробництва тютюнових виробів (42,9%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів хімічної та нафтохімічної промисловості (41,0%), інших транспортних засобів (39,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (35,7%), електричного устаткування (28,5%) [4].

Щодо джерел фінансування інноваційної діяльності (табл. 4), то протягом 2007-2013 рр. спостерігається чітке переважання фінансування за рахунок власних коштів підприємств.

Таблиця 4

Джерела фінансування інноваційної діяльності [7]

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
		млн. грн.			
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств, частка яких у 2013 р. значно зросла і становила 72,9% загального обсягу витрат (у 2012 р. ця частка була на рівні 63,9%). За досліджуваний період більш ніж втричі зросло фінансування за рахунок іноземних інвесторів (у 2013 р. 1253,2 млн. грн. – 13,11% від загальних витрат). Витрати за рахунок коштів державного бюджету хоч і зросли, однак їх частка у загальному розподілі залишається досить низькою (0,26 %).

Усе зазначене підтверджує, що інноваційна діяльність вітчизняних промислових підприємств на даний час характеризується низьким рівнем активності. Це обмежує зростання продуктивності праці, зниження енергоємності виробництва, підвищення технологічного рівня виробництва, зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції та не створює умов для модернізації виробництва. Пасивність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств веде до зростання енерго- та ресурсовитратності виробництва та зниження конкурентоспроможності.

Таким чином, державі необхідно спрямовувати свою діяльність на створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності всіх учасників інноваційного процесу «ідея – дослідження – виробництво – реалізація»; стимулювання інтеграції вітчизняних підприємств до реалізації міжнародних проектів високотехнологічного виробництва.

Серед основних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, можна виділити, на нашу думку, декілька головних.

По-перше – недосконала система нормативно-методологічного забезпечення та державної підтримки. Тривалий період інноваційному законодавству України була властива певна фрагментарність та непослідовність. Разом з тим, більшість механізмів

державної фінансової підтримки та податкового стимулювання, передбаченого цими актами, не можуть бути застосовані в повному обсязі. Відсутність системного підходу та єдиної науково-технологічної та інноваційної політики не компенсується збільшенням кількості і законодавчих і нормативно-правових актів, численними змінами та доповненнями до них. Адже, як свідчить досвід, чим частіше змінюються правові норми, тим гірше вони виконуються [2, с. 282].

По-друге, нинішній стан науково-дослідної сфери України обумовлено негативним впливом загальноекономічних проблем, пов'язаних із структурною реформованістю економіки, домінуванням у ній низькотехнологічних галузей, виробництва продукції з невисоким рівнем доданої вартості, які малосприйнятливі до сучасних наукових досягнень. Застарілість технологічної наукової бази фактично унеможлиблює проведення в Україні досліджень світового рівня без допомоги зарубіжних партнерів, яка часто є небезкорисною: чимало значущих досягнень українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн [1, с. 70].

По-третє, не відповідають завданням розвитку національної інноваційної системи й умови правової охорони інтелектуальної власності в Україні, не належним чином ведеться облік об'єктів права інтелектуальної власності та нематеріальних активів. Це є причиною низької патентної активності науково-промислового комплексу і того, що частка інтелектуальної власності та нематеріальних активів в основних фондах за бухгалтерськими документами вкрай низька. Нині в Україні немає чіткої системи у формуванні, розгляді й затвердженні в органах державної влади та управління програм державного рівня [3].

По-четверте, сьогодні в Україні домінує третій технологічний уклад, який за своєю суттю не може характеризуватися високою інноваційністю (чорна металургія, металообробка, легка, деревообробна промисловість тощо), характерний для періоду 1880-1930 рр. За випуском продукції: третій технологічний уклад займає близько 58%, четвертий – 38%, п'ятий – 4%. Щодо фінансування науково-технічних розробок, то 70% становить четвертий технологічний уклад і 23% – п'ятий. Відповідно до інноваційних витрат, 30% їхньої вартості становить третій технологічний уклад, 60% – четвертий, 8,6% – п'ятий [5].

Коріння цих проблем сягає в минуле. Вони пов'язані з орієнтацією науково-дослідних інституцій на виконання державних, в основному, військово-промислових, замовлень і відсутністю можливостей для самостійного виведення нових виробів на ринок. Багато проблем на цьому шляху виникає через відсутність добре сформованої інфраструктури підтримки горизонтальних зв'язків між підприємствами, науковими і фінансовими організаціями.

Висновки та подальші дослідження. Отже, інноваційна політика здатна зіграти динамізуючу роль в розвитку економіки України. Головним поштовхом для активізації інноваційної діяльності неодмінно повинна стати держава.

Основними завданнями для вирішення проблем розвитку інновацій в Україні, на наше переконання, мають стати: подолання відриву науки від економічної практики; визначення пріоритетів розвитку держави; конкретизація переліку сфер діяльності пріоритетного розвитку; створення механізмів оцінки ефективності державних науково-технічних програм; формування стабільної законодавчої бази для розвитку інноваційного підприємництва; зміни технологічного укладу; фінансування державою або надання пільг організаціям, які займаються науково-технічними розробками. Дані напрямки стануть предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Білянкіна Т. І. Аналіз інноваційної сфери України та характеристика основних проблем її розвитку / Т. І. Білянкіна // Вісник НТУ «ХПІ». – 2014. – №7 – С. 67-71.
2. Висоцька І. Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І. Б. Висоцька // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2012. – №18.10 – С. 279 –285.
3. Григоровська Р. В. Проблемні аспекти інноваційної діяльності в Україні як гальмуючий чинник економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mev-hnu.at.ua/load/studentska_naukovo_praktichna_konferencija_2013/2.
4. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
5. Кірдіна О. Г. Обмеження та орієнтири техніко-технологічного розвитку України в умовах глобалізації / О. Г. Кірдіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, Т. 1. – С. 179-184.
6. Найбільш інноваційні компанії світу 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.management.com.ua/news/print.php?id=1503>
7. Наукова та інноваційна діяльність / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
8. Шумпетер Й. А Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер; пер. с нем. В.С. Автономова и др. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 401 с.
9. Drucker P.F. The discipline of innovation. – Harvard Business Review. –2002. – № 80 (8). – Р. 95–101.
10. Overall performance of Ukrainian economy in terms of innovation (key indicators and ranking) // The Global Innovation Index 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org>.
11. The Global Innovation Index 2014 The Human Factor in Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=data-analysis>.

Богаченко І.О.

наук. кер. проф. Радченко В.В.

РОБОЧА СИЛА ЯК ТОВАР, ЇЇ ВАРТІСТЬ І ЦІНА

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку суспільного виробництва пов'язується з новим поглядом на робочу силу як на ключовий ресурс економіки. Наймана праця є одним із найважливіших елементів ринкової системи господарювання. В умовах капіталістичного способу виробництва робоча сила стає специфічним товаром. Носій робочої сили є її власником і юридично вільний розпоряджатися нею. У той же час у нього немає засобів виробництва для самостійного господарювання. Для отримання засобів до існування він змушений продавати свою робочу силу. У зв'язку з цим проблема вартості і ціни робочої сили висувається на передній план взаємовідносин між працею і капіталом, всіх механізмів ринкового включення ресурсу робочої сили у суспільне виробництво.

Метою статті є з'ясування марксистського вчення про вартість робочої сили, що, як показує світовий досвід, найбільш повно відображує реальні умови використання факторів виробництва у сучасній ринковій економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. За К.Марксом вартість робочої сили визначається витратами на підтримку життя робітника та належного рівня працездатності, достатнє навчання, освіти та відтворення. Вартість робочої сили визначається в грошовому виразі і проявляється у формі заробітної плати, на яку додатково впливають ситуації в економіці та на ринку праці. У період економічного зростання і підвищеної зайнятості зарплата може перевищувати вартість робочої сили, що дозволяє робітникам поліпшувати своє матеріальне становище. У період спаду вона може ставати нижче вартості робочої сили, що призводить до витрачання раніше накопичених запасів та різкого погіршення становища робітників[1].

Якщо розглядати рівень середніх заробітних плат у Європі, то позиції України тут найнижчі. У процесі функціонування різних типів підприємств, фірм і компаній між власниками і безпосередніми виробниками формуються певні економічні відносини, встановлюються рівень оплати робочої сили, відповідні форми заробітної плати. Тому важливим елементом структури ринку є ринок робочої сили.

Основними факторами виробництва є особистісний та речовий, тобто безпосередній працівник і засоби виробництва. Спосіб їх поєднання і характер функціонування визначаються насамперед існуючою формою власності на засоби і результати виробництва.

Першим спробував зробити вартісну оцінку робочої сили та її корисних властивостей В. Петті. Він вважав знання і навички багатством окремого індивіда і всього суспільства. А. Сміт стверджував, що капітал, вкладений у розвиток знань і майстерності, повинен приносити прибуток. Д. Рікардо в поняття "витрати відтворення робочої сили" включав затрати на освіту, відзначаючи залежність величини заробітної плати від різного рівня витрат на освіту і навчання, ступеня розвитку особистих здібностей до праці. В освіті вони вбачали важливий фактор демократичного устрою суспільства, засіб уникнення односторонньої спеціалізації працівника тощо. За словами К. Маркса, справжнє багатство суспільства — це сукупність потреб, здібностей, творчих обдарувань людей, ступінь вправності населення. А. Маршалл стверджував, що підвищення освіти працівника забезпечує зростання продуктивності не лише його праці, а й продуктивності праці оточуючих, обстоював активну, домінуючу роль держави у розвитку освіти та ін. Проте специфічність товару робоча сила цими вченими була розкрита частково.

Сучасні західні економісти об'єктом купівлі-продажу вважають послуги праці або робочої сили. На перший погляд, здається, що найманий працівник продає працю. Та чи може бути праця об'єктом купівлі-продажу?

Купівля-продаж товарів відбувається на ринку. Праця — це процес свідомої доцільної діяльності людей. З цього випливає, по-перше, що працю не можна продавати, оскільки її не існує до моменту купівлі-продажу. На ринку робітник може продати лише здатність до праці, або робочу силу. Капіталіст купує у робітника — власника робочої сили — тимчасове розпорядження нею. По-друге, якщо припустити, що робітник продає працю і отримує за неї повний еквівалент (що ця праця повністю оплачується), то незрозуміло, звідки виникає додатковий продукт.

Єдиним джерелом вартості, в тому числі додаткового продукту, є праця людини, а засоби виробництва не створюють додаткового продукту. Додаткова вартість, яка створюється працею підприємця або вищого менеджера, незначна за обсягом порівняно з додатковою вартістю, створеною найманими працівниками. Робоча сила — сукупність

фізичних, розумових та організаторських властивостей людини, набутих знань і досвіду, які вона застосовує у процесі виробництва споживних вартостей. Робоча сила є основним елементом продуктивних сил у будь-якому суспільстві, але товаром стає лише за капіталізму. Це зумовлено тим, що робітник позбавлений власності на засоби виробництва і засоби існування, але сам він особисто вільний, тобто є власником своєї робочої сили і може розпоряджатися нею.

Робоча сила — специфічний, не схожий на всі інші, товар. Власник традиційного товару, продавши його, повністю втрачає на нього право власності, а власник робочої сили продає підприємцю здатність працювати лише на певний час.

Водночас, як і будь-який інший товар, робоча сила має дві сторони: споживну вартість і вартість, і в цьому полягає її тотожність з іншими товарами. Але робоча сила — товар специфічний, і ця специфічність властива кожній із його сторін.

Щодо споживної вартості особливість цього товару в тому, що у процесі її споживання вона не зникає, а створює нову вартість, більшу від вартості самого товару робоча сила. Тому її специфічність полягає у здатності до такої кількості абстрактної праці, яка перевищує необхідні затрати праці на відтворення самої робочої сили.

Якщо робочу силу розглядати щодо вартості, то зрозуміло, що, як і будь-який інший товар, вона потребує суспільно необхідних затрат на своє відтворення за певних суспільних умов. Мінімальна межа цих затрат — вартість життєвих засобів, які фізично необхідні робітникам. Водночас для відтворення робочої сили потрібно більше витрат, ніж для створення фізично необхідних робітникам життєвих засобів.

По-перше, робітник не вічний і, отже, відтворення робочої сили повинно містити витрати на утримання його сім'ї, члени якої замінять його на виробництві після виходу на пенсію.

По-друге, для виконання більш складної роботи потрібен певний рівень освіти і кваліфікації робітника, а це вимагає додаткових витрат на робочу силу.

По-третє, діє закон зростання потреб (про який уже йшлося), внаслідок чого вартість робочої сили за незмінності всіх інших чинників зростає, тобто діє закон зростання вартості робочої сили. Його матеріальною основою є ускладнення споживної вартості робочої сили (її загальноосвітнього, кваліфікаційного, культурного та інших рівнів).

Вартість робочої сили – це основа (мірило) заробітної плати, це той рівень оплати праці, до якого як до мірила підвищення добробуту людей необхідно прагнути всіма можливими способами: шляхом всесвітнього розвитку економіки, вдосконалення оподаткування та ціноутворення, посилення боротьби з корупцією, хабарництвом і прямими розкраданнями державної власності та недоплатами працюючим.

Дані статистики України засвідчують про відрив заробітної плати (ціни робочої сили) від її основи – вартості. Таким чином, співвідношення розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму з урахуванням податку на доходи фізичних осіб на початок 2013 року складало 89,1% (фактичний прожитковий мінімум з урахуванням зазначеного податку 1289 грн.), а у липні 2013 року - 82,6% (1388 грн.). За даними Держстату, в січні 2014 року нарахований фонд оплати праці становив 32,278 млрд гривень, з яких 31,485 млрд гривень було нараховано штатним працівникам.

Спостерігається перерозподіл зайнятості в сторону некваліфікованої робочої сили. Чисельність працівників найпростіших професій зросла на 43,2% при скороченні чисельності кваліфікованих та освічених працівників. Майже 5 частина працівників зайнята на посадах, що не відповідають їхньому рівню освіти, а відповідно і рівню заробітної плати. Кожен двадцять третій працівник з вищою освітою в Україні зайнятий на роботах, які такого рівня освіти не потребують.

Висновки. В умовах економічної трансформації ефективне функціонування ринку робочої сили є одним із найважливіших завдань, які стоять перед економікою України. За сучасних умов соціально-економічного розвитку України будь-який акт купівлі-продажу робочої сили виступає як соціально обумовлена взаємодія продавців і покупців.

Стимулювання регуляторів заробітної плати як ціни робочої сили на ринку праці відбувається через жорсткість або негнучкість ціни робочої сили, на відміну від свободи формування цін на товари і послуги. В основі ціни робочої сили лежить її вартість, яка визначається суспільно необхідними витратами часу на її відтворення.

З початку трансформаційних процесів, що відбувалися в економічних системах пострадянських держав, можна було спостерігати різке зниження реальної заробітної плати., що свідчить про відтворення ціни робочої сили від її вартості. Тому на сьогодні час найважливішим завданням є підвищення купівельної спроможності населення, яка різко знизилась в умовах світової економічної кризи.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія, політекономія: Підручник – К.: “Знання-Прес”, 2004.
2. Ільч Л.М. Ефективність відтворення трудового потенціалу України: моногр. / Л.М. Ільч – К.: Енергія плюс, 2007. – 212 с.
3. Політична економія: Навч. посібник / за ред. Кривенка К.Т. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 508 с.

Бойчук Т.О.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНФЛЯЦІЮ

Вступ. Грошово-кредитним відносинам у ринковій економіці відведено надзвичайно важливу роль. Будь-яке їх порушення призводить до небажаних наслідків у суспільному виробництві. Саме через це в тих сучасних ринкових системах, що належать до регульованих, ці відносини перебувають під постійним контролем держави, що реалізується в його грошово-кредитній політиці [2].

Стратегія кредитно-грошової політики має бути спрямована на покращення добробуту населення, стимулювання економічного зростання, стримування інфляції, стабілізацію курсу національної валюти.

Від інфляції потерпають найменш захищені верстви населення, зменшення реальної заробітної плати основної частини найманих працівників призводить до зменшення поточного споживання, швидке підвищення цін погіршує становище дрібних власників та породжує спекуляцію, нестійкість грошової одиниці значно збільшує підприємницький ризик і знижує ділову активність, зменшуються капіталовкладення в економіку.

Теоретичні основи здійснення грошово-кредитної політики висвітлені в працях таких видатних вчених: Дж.Кейнса, М.Фрідмена, О.Філіпса, П.Самуельсона, Р.Солоу.

Метою дослідження є аналіз ефективності здійснення грошово-кредитної політики в Україні у контексті її боротьби з інфляцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грошово-кредитна політика – це сукупність взаємопов'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених суспільних цілей, заходів з регулювання грошового обігу, які здійснює держава через центральний банк і зводить до економічного регулювання через механізми зміни пропозиції грошей та їх ціни на грошовому ринку.

Одним із неодмінних атрибутів грошового обігу в країнах, де основу суспільного виробництва складає ринкова економіка, є інфляція.

Інфляція – це одна з найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, що негативно впливає на всі сторони життя суспільства. Зовні інфляція виглядає як знецінення грошей внаслідок їхньої надмірної емісії, яка супроводжується зростанням цін на товари та послуги [1].

В останні десятиліття в розвинутих країнах вдалося розробити систему заходів державного регулювання, яка, не усуваючи самого явища, все ж дозволяє стримувати інфляційні процеси і певною мірою управляти ними. Україна робить ще тільки перші кроки в напрямку здійснення ефективної антиінфляційної політики.

Здійснення грошово-кредитної політики відбувалось з моменту здобуття Україною незалежності. В першій половині 1990-х років така політика реалізовувалася НБУ в режимі підпорядкування уряду і була покликана здійснювати пряме кредитування дефіциту державного бюджету.

Перший етап у формуванні та реалізації грошово-кредитної політики НБУ почався ще з 1991 року. У цьому році вже в незалежній Україні було продовжено реалізацію започаткованої в останні роки існування СРСР ідеї швидкого (шокового) переходу до ринкових відносин. Стан економіки в 1991 році був дуже тяжкий. Дефіцит державного бюджету досягав 21,1 млн. крб., або 7% від ВВП. В таких умовах і формувалась кредитно-грошова політика НБУ, що підпорядковувалась реалізації політики уряду на підтримку державного сектору і була емісійно-експансіоністською за своїм характером.

Проаналізуємо ефективність використання такого засобу грошово-кредитної політики як облікова ставка відсотка на зміну ставки процента за кредитами та на рівень цін (див. табл. 1):

Таблиця 1. Динаміка облікової ставки НБУ, процентної ставки за кредитами і темпу інфляції в Україні

Рік	Облікова ставка НБУ, %	Процентна ставка по кредитах, %	Темп інфляції, %	Рік	Облікова ставка НБУ, %	Процентна ставка по кредитах, %	Темп інфляції, %
1992	80		2000	2003	7	17,9	8,2
1993	240		10156	2004	9	17,3	12,3
1994	252	201,7	401	2005	9,5	14,6	10,3
1995	110	107,1	181,7	2006	8,5	14,1	11,6
1996	40	77	39,7	2007	8	13,5	16,6
1997	35	49,1	10,1	2008	12	16	22,2
1998	60	54,5	20	2009	10,3	18,3	12,3
1999	45	53,4	19,2	2010	7,8	14,6	9,1
2000	27	40,3	25,8	2011	7,8	14,3	4,6
2001	12,5	31,9	6,1	2012	7,5	15,5	-0,2
2002	7	24,8	-0,6	2013	6,5	14,4	0,5

Джерело: складено автором за даними [4], [5]

Облікова ставка НБУ в 1992 р. дорівнювала 80% річних. В умовах гіперінфляції (2000% за 1992 р.) це робило кредити дешевими й вигідними для виробників. У поєднанні з надмірною централізацією розподілу кредитних ресурсів це призвело до переливання державних коштів у приватний сектор і тіньову економіку. Реалізацію цих преференційних умов НБУ забезпечував через надання кредитів за ставками, нижчими від встановленої облікової колишнім державним спеціалізованим банкам (Промінвестбанк, Банк Україна та ін.) для здійснення державних програм. Узагальнюючим наслідком такої політики стала гіперінфляція, що досягла свого піку саме в 1993 р. (10156%), існування маси збиткових підприємств, значний перерозподіл коштів на користь тіньового сектору.

Другий етап у формуванні грошово-кредитної політики НБУ почався вже у кінці 1993 р. Антиінфляційні заходи НБУ дали свої перші позитивні наслідки і вже в 1994 р. темп інфляції вже становив 401%, було досягнуто додатного значення реальної ставки процента. Це призвело до зміни орієнтирів суб'єктів господарювання і появи у них зацікавленості у нагромадженні грошей.

Друга половина 1990-х років характеризувалась наближенням грошово-кредитної політики до ринкових стандартів. Уже на 1995 р. державний бюджет затвердили з дефіцитом у 7,3%. Зменшилась динаміка падіння ВВП, облікову ставку НБУ на кінець 2000 р. було знижено до 27%. Після 1995 р. було припинено пряме використання грошової емісії як джерела поповнення бюджету. Однак тривала реалізація політики збільшення зовнішніх запозичень. Здійснені жорсткі антиінфляційні заходи, хоча й суттєво знизили темпи інфляції, привели до зростання заборгованості суб'єктів держави.

Важливою складовою грошово-кредитної політики стала грошова реформа 1996 р., яка створила умови для стабілізації рівня цін та курсу валюти. У результаті її проведення в Україні тимчасова грошова одиниця купоно-карбованець була замінена новою українською національною валютою - гривнею. Введення гривні та проведення довгострокової антиінфляційної державної політики стали важливими факторами значного зниження рівня інфляції та стабілізації грошового обігу в країні.

Принципово новий етап у розробці й реалізації грошово-кредитної політики НБУ починається з 2000 р. Саме цей рік став переломним у розвитку нашої економіки. Уперше за всі попередні роки на 5,9% зріс реальний ВВП, досить помітним явищем стало зменшення інфляції (вона почала помітно зменшуватись і вже в 2001 році становила 6,1%, у 2002 році була дефляція 0,6%, в 2003 році темп інфляції був 8,2%) і зростання реальних доходів населення. Зниження інфляції зміцнило курс національної валюти, а головне, зробило бажаним її нагромадження як населенням, так і суб'єктами господарювання.

Нажаль, досягнута динаміка макроекономічних показників у 2000-2004 рр. була значною мірою забезпечена за рахунок кон'юнктурних змін на світовому ринку і формуванням для нашого виробника сприятливих щодо цього умов, а не структурною перебудовою економіки. Через недостатній розвиток комерційного кредиту і ринку цінних паперів загалом дієвість впливу такого важливого важеля реалізації монетаристських заходів у грошово-кредитній сфері, як облікова ставка в Україні, була не дуже високою. Якщо починаючи з 2000 по 2013 р. облікова ставка знизилась з 27% до 6,5 % (на 20,5%), то середньозважена ставка комерційних банків за кредитами знизилась з 40,3% у 2000 р. до 14,4% у 2013 р. (на 25,9%), як наслідок, кредити комерційних банків залишалися дорогими, що стримує розвиток кредитних відносин, а відтак, і економіки в цілому [3].

Про успішність проведення грошово-кредитної політики свідчить той факт, що за період 2008-2013 рр. темп інфляції знизився з 22,2% до 0,5%, а у 2012 р. взагалі спостерігалася дефляція 0,2%. Проте, різка девальвація гривні у 2014 р. призвела до подорожчання імпортової продукції. Підвищення цін на енергоносії та нестабільна

політична ситуація є основою для підвищення цін найближчим часом. Так, за січень-листопад 2014 р. за офіційними даними темп інфляції в Україні становив 21,2%.

Висновки. Грошово-кредитна політика в Україні в різні періоди розвитку її економіки здійснювалась адекватно до тих процесів, які відбувалися в сферах макроекономіки, фінансової і структурної реформ. Вона сприяла економічному зростанню, стримуванню галопуючої інфляції, а також спрямовувалася на забезпечення стабільності національної валюти.

Зміна облікової ставки НБУ здійснювала двоякий вплив: з одного боку її зменшення призвело до здешевлення кредитів, зростання інвестицій та реального ВВП; з іншого боку навіть невисокий рівень облікової ставки є основою для зростання собівартості продукції, а, отже, й рівня цін.

Грошово-кредитна політика Національного банку України на перспективу націлена на забезпечення внутрішньої і зовнішньої стабільності курсу валюти, досягнення фінансової стабілізації і створення на цій основі сприятливих умов для здійснення позитивних структурних зрушень в економіці, а також для вирішення важливих соціальних проблем.

Список використаних джерел

1. Економічна теорія: Політекономія / за ред. Базилевича В.Д. – К.: Знання, 2007. – 719 с.
2. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник / А. І. Щетинін, М-во освіти і науки України. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 429 с.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.

Воробйова Т.І.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Вступ. В умовах ринкової трансформації економіки України актуальними є такі проблеми, як захист конкуренції, недопущення зловживання ринковою владою монополістичних структур. Створення конкурентного середовища, захист інтересів підприємців і споживачів, регулювання діяльності монополій сприяє формуванню цивілізованих ринкових відносин, підвищенню ефективності функціонування національної економіки і є однією зі складових антимонопольної діяльності держави.

Даною проблемою займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Е. Бем-Баверк, В. Венгер, Н. Галазюк, Дж. Гелбрейт, С. Крук, К. Маркс, Л. Мізес, О. Мельникова, А. Пігу, Я. Таката, М. Ротбард, Г. Филюк, Ф. Хайек та ін.

Метою дослідження є визначення сутності, форм прояву та соціально-економічних наслідків функціонування монополії в ринковій економіці; обґрунтування об'єктивної необхідності антимонопольного регулювання, з'ясування цілей та методів антимонопольного регулювання; аналіз рівня монополізації економіки України; з'ясування організаційно-правового механізму антимонопольного регулювання в Україні; визначення основних напрямів підвищення ефективності антимонопольної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу виникнення монополій покладено об'єктивний процес розвитку продуктивних сил наприкінці XIX - на початку XX ст. Становлення розвинутої підприємницької економічної системи вимагало адекватної виробничої бази у вигляді великого машинного виробництва. З розвитком техніки, в свою чергу, прискорювався процес витіснення дрібних підприємств: нова техніка могла бути використана лише на великих підприємствах.

Технічні переваги давали змогу краще організувати виробничий процес, що разом з економією на витратах, високою продуктивністю праці, розширенням можливостей у використанні кредиту, сприяло розвитку великих підприємств і поступово збільшувало їхню роль у промисловому виробництві. З часом настав період, коли розвиток концентрації й централізації капіталу і виробництва на основі вільної конкуренції спричинив якісні перетворення у господарській системі. Основна частина суспільного виробництва виявилася зосередженою на небагатьох великих підприємствах, конкуренція між якими мала особливо руйнівний характер і загрожувала значними негативними наслідками.

Щоб запобігти руйнівним силам конкуренції, мати змогу встановлювати високі ціни на товари й отримувати максимальний прибуток, великі підприємства стали групуватися, утворюючи монополістичні об'єднання. На зміну вільній конкуренції прийшла монополія. Вона заперечувала ринкову стихію і внесла елемент свідомого регулювання ринкових відносин. Вже перші розвинуті організаційні форми монополій – картелі, синдикати, трести – суттєво підірвали внутрішньогалузеву конкуренцію.

Від командно-адміністративної системи СРСР українська економіка успадкувала високий рівень монополізації. У ході ринкових перетворень поглиблену структурну демонополізацію було проведено в багатьох галузях вітчизняної економіки. Антимонопольну політику держава здійснює з метою запобігти зловживанню монополіями своїм становищем на ринку.

З'ясуємо негативні соціально-економічні наслідки діяльності монополій:

- монополії «придушують» конкуренцію – важливу рушійну силу економічного прогресу;
- збільшують прибутки, зменшуючи обсяг випуску продукції і підвищуючи її ціну;
- схильні до уповільнення науково-технічного прогресу;
- схильні до хижацького використання природних ресурсів та забруднення довкілля;
- розорюють малий та середній бізнес;
- монополізують засоби масової інформації (пресу, радіо, телебачення), за допомогою яких впливають на свідомість населення у необхідному їм напрямку;
- здійснюють тиск на уряд у пошуках неправомірних пільг та привілеїв.

У зв'язку з вищезазначеними негативними соціально-економічними наслідками для суспільства необхідно здійснювати антимонопольне регулювання. Антимонопольне законодавство в Україні представлено Законами України: "Про природні монополії" (2000 р.), "Про захист економічної конкуренції" (2001 р.), "Про Антимонопольний комітет України" (1993 р.) та ін.

Основні завдання Антимонопольного комітету України:

1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

2) контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари, які виробляються і реалізуються природними монополіями;

3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції;

4) методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції.

Відповідно до українського законодавства, становище на ринку вважається монопольним, якщо частка на ринку одного суб'єкта господарювання перевищує 35%, трьох – 50%, п'яти – 70%. З'ясуємо ступінь монополізації ринків в Україні за 2010-2013 роки.

Таблиця 1. Ступінь монополізації ринків в Україні

Тип ринків	Частка підприємств, що діють на ринку певного типу, у загальному обсязі виробництва (реалізації) у відсотках на початок		
	2011 р.	2012 р.	2013 р.
З конкурентною структурою	49,8	49,2	45,7
Олігополія	15,4	17,7	16,9
З ознаками індивідуального домінування	27,6	25,9	29,9
«Чиста» монополія	7,2	7,2	7,5

Збільшення частки ринків «чистої» монополії у порівнянні з 2011-2012 рр. багато в чому пояснюється зростанням цін на послуги залізничного транспорту (монополізований ринок), унаслідок чого обсяг реалізованої продукції у галузі суттєво збільшився. Збільшення частки олігопольних ринків за рахунок частки ринків з ознаками індивідуального домінування пояснюється насамперед зниженням рівня концентрації у нафтопереробці, у видобуванні металевих руд, а також зростанням частки відповідних ринків (насамперед за рахунок ринків з конкурентною структурою) у хімічному виробництві.

Порівняння зі становищем на початок 2012 року засвідчує певне зменшення секторів з конкурентною структурою та частки олігопольних ринків, у той час як частка ринків з ознаками індивідуального домінування та ринків «чистої монополії» зростає.

До негативних тенденцій у розвитку структурних передумов конкуренції слід віднести зменшення інтенсивності вступу нових суб'єктів господарювання на товарні ринки, що знайшло відображення у скороченні темпів зростання кількості підприємств, організацій та установ, які здійснюють господарську діяльність.

Найбільш монополізованими в Україні, окрім сфери природних монополій, залишаються видобування вуглеводнів, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки, пошта і зв'язок, транспорт, виробництво електроенергії, газу та води, деякі галузі машинобудування.

Зазначимо, що поряд із негативними чинниками впливу на конкуренцію, що впливають з особливостей структури ринків, в Україні гострою залишається проблема антиконкурентних факторів так званого інституційного характеру, пов'язаних з

особливостями поведінки учасників і регуляторів ринків. На думку фахівців ДУ “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України”, головними факторами конкуренції стають не стільки витрати, ціна та якість товару, скільки рівень та обсяг корпоративної влади та контролю за ринком. Ситуація ускладнюється через нерозвиненість ринкової інфраструктури, що перешкоджає дії механізмів вирівнювання цін.

Також несприятливі тенденції, що негативно позначаються на розвитку конкурентного середовища, виявились у 2013 році за умов істотного негативного впливу на національні ринки світової фінансово-економічної кризи. До них належать: істотне уповільнення темпів зростання ВВП – за рік порівняно з 2011 роком; припинення зростання промислового виробництва – за рік його обсяг скоротився.

Протягом 2013 року органи Антимонопольного комітету України розглянули 7704 справ порушення законодавства про захист економічної конкуренції (що майже на 32 відсотки більше ніж у 2012 році) та надіслані рекомендації стосовно припинення 4 142 дій (бездіяльності), що містили ознаки порушень, які були виконані.

Протягом 2013 року на порушників законодавства про захист економічної конкуренції було накладено штрафів у загальному розмірі 744,0 млн. грн. (у 2012 році – 404,6 млн. грн.). З них 382,5 млн. грн. накладено за порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, 291 млн. грн. – за порушення у вигляді зловживань монопольним (домінуючим) становищем, 56 млн. грн. – за порушення у вигляді недобросовісної конкуренції та 14,7 млн. грн. – за порушення інших видів.

При цьому 51% усіх виявлених антиконкурентних узгоджених дій та зловживань монопольним (домінуючим) становищем стосувалися встановлення цін, які неможливо було б установити за умов існування значної конкуренції на ринку.

Основними ринками, на яких у 2013 році виявлені порушення законодавства про захист економічної конкуренції, були ринки агропромислового комплексу, житлово-комунального господарства, паливно-енергетичного комплексу, охорони здоров'я, будівництва та будівельних матеріалів, транспорту, обслуговування та ремонту автомобілів, послуг землевпорядкування, зв'язку та телекомунікації.

Зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із законом. За зловживання монопольним (домінуючим) становищем передбачене покарання у вигляді:

1. Штрафів.

Накладаються штрафи у розмірі до 10% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. У разі наявності незаконно одержаного прибутку, який перевищує 10% зазначеного доходу (виручки), штраф накладається у розмірі, що не перевищує потрібного розміру незаконно одержаного прибутку.

2. Примусового поділу.

Якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище. Реорганізація суб'єкта господарювання, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монопольного становища цього суб'єкта господарювання на ринку.

3. Відшкодування шкоди.

Шкода, заподіяна порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції, відшкодовується особою, що вчинила порушення, у подвійному розмірі завданої шкоди.

На жаль в Україні розрахунки втрат від монопольної влади не проводились і зробити це дуже складно. Проблема полягає у недосконалості вітчизняної статистики, у відсутності фахівців, наявності великого сектора тіньової економіки. Якщо 40-60% національної економіки «працює в тіні», то дуже важко зробити обґрунтовані розрахунки.

Світовий досвід доводить: якщо можливості для реалізації монопольної влади існують, то вони мають бути обмежені за допомогою антимонопольної політики. На жаль, в умовах національної економіки державне регулювання монопольного ринку не завжди може убезпечити споживачів від проявів монопольної влади. Свідченням цьому може слугувати той факт, що значна частка порушень антимонопольного законодавства в Україні відбувається саме на ринках надання послуг, пов'язаних зі здійсненням функцій держави й місцевого самоврядування.

Серед таких порушень – встановлення неправомірних заборон на підприємницьку діяльність, надання необґрунтованих переваг окремим суб'єктам господарювання, примушення до пріоритетного укладання договорів, створення бар'єрів для міжрегіональної реалізації товарів. Прояви монополістичної діяльності з боку державних або муніципальних органів влади створюють загрозу для розвитку підприємництва і конкуренції, ніж зловживання монопольною владою з боку окремих господарюючих суб'єктів.

Сподіваємось, що з розвитком економічних відносин в Україні окремі проблеми, породжені діяльністю монополій, зникнуть самі собою, і тому можна буде порушення питання про обмеження їх державного регулювання. Однак сьогодні антимонопольно-конкурентне регулювання є вкрай необхідним, хоч і потребує вдосконалення.

Для вдосконалення антимонопольного регулювання необхідно здійснити комплекс заходів:

- встановлення залежності між собівартістю послуг, прибутком, ставкою податку з прибутку монополій;
- формування системи інформування громадськості про обсяг і якість надання послуг монополіями, про підрозділи й окремих осіб, які відповідають за стан комунікацій із надання послуг, про види відповідальності монополій за зобов'язання перед споживачами;
- внесення змін і доповнень у Господарський кодекс України, Закон України «Про Антимонопольний комітет України» та Закон України «Про природні монополії» на предмет узгодження процедури формування і реалізації рішень у формі санкцій, націлених проти суб'єктів, які порушили антимонопольне законодавство;
- внесення доповнень до правових актів, які регулюють діяльність монополій в Україні, у формі додатків на предмет уточнення тих термінів і понять, які неоднозначно трактують органи державної влади, з метою уникнення неоднозначного їх трактування в майбутньому;
- застосування цільових угод при формуванні системи мотивування керівників монопольних підприємств до покращання результатів діяльності, у т.ч. зниження собівартості товарів і послуг.

Підвищення ефективності антимонопольно-конкурентного регулювання може бути досягнуте лише при скороченні масштабів тіньової економіки та корупції, зменшенні кількості державних органів регулювання і контролю за діяльністю монополій, одночасному підвищенні їх відповідальності за прийняті рішення, чіткому розподілі функцій між різними контролюючими структурами, приведенні вітчизняної законодавчої бази у відповідність з нормами міжнародного права, тощо. Крім того, рішення у сфері антимонопольної політики повинні прийматись на основі порівняння:

- ✓ втрат суспільного добробуту, зумовлених монополізацією економіки, з потенціальними вигодами від діяльності монопольних структур для забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного зростання економіки;
- ✓ затрат на здійснення регулятивних заходів у монопольних галузях економіки і вигод від їх проведення для суспільства.

Реалії сьогодення вимагають зваженого підходу до проблеми антимонопольного регулювання, яке повинно ґрунтуватись на принципах пошуку розумного компромісу між забезпеченням умов для розвитку конкуренції за рахунок зниження бар'єрів для входу на ринок і державними втручанням. Здійснення антимонопольної політики в Україні повинне бути спрямоване на регулювання заради забезпечення сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Филук Г. Соціально-економічні наслідки монополій: теоретичний і практичний аспекти // Економіка України. – 2008. – №1. – С.30-41.
2. Алексеев І., Князь С., Талатура І. Управління розвитком природних монополій: завдання, функції, методи // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2007. – №1. – С.26-34.
3. Звіт Антимонопольного комітету України за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.amc.gov.ua.
4. Законодавство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a#Find.

Галат А.А.
наук. кер. проф. Страшинська Л.В.

ЕФЕКТИВНА ЗБУТОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ВІДОМИХ БРЕНДІВ

Вступ. Система збуту товару – одна з найважливіших у маркетинговій політиці підприємства. У збутовій політиці маркетологи приділяють значну увагу вибору найбільш оптимальних каналів та методів збуту товарів, що при ефективному використанні збільшує прибутки компаній.

Різними аспектами проблеми формування ефективної збутової політики як підприємств - виробників, так і фірм оптової, роздрібної та оптово-роздрібної торгівлі займалися такі вчені, як Ф. Котляр, Дж. Ланкастер, Д. Джоббер та ін. Своє віддзеркалення ця проблема знайшла також у працях вітчизняних вчених – економістів: Б.П. Громова, З.М. Мнушко, І.В. Пестуна, В.С. Пономаренко та інших.

Метою даної роботи є дослідження основних напрямів реалізації ефективної збутової політики провідних підприємств на прикладі відомих брендів та визначення складових механізму впливу на споживача в цілому при реалізації товарів фірми.

Об'єктом дослідження виступає збутова політика підприємств виробників відомих брендів: Chupa Chups, Coca Cola, Pepsi, тютюнових виробів Camel, Mallboro та ін.

Предметом дослідження виступає система розповсюдження підприємств, а також ефективність збутової політики суб'єкта господарювання на ринку в цілому.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що основною сучасною проблемою, не залежно від напрямку діяльності фірми, є розширення ринку збуту, на основі залучення більшої кількості споживачів, вдалого позиціонування компанії та пошуку шляхів більш ефективного розподілу ресурсів (при формуванні витрат на упаковку, транспорт, рекламу) заради підвищення прибутковості підприємства.

Виклад основного матеріалу. Проникнення на основні сегменти ринку, розширення, охоплення різних регіонів, збільшення частки ринку, обсягів продажу, прибутку тощо є цілями збутової політики будь-якого підприємства. Аби досягти в цьому успіху, організація має розробити і реалізувати вдалу рекламну компанію. Ефективність дій компанії оцінюється через підрахунок кількості реалізованої продукції та аналіз динаміки зростання цього показника.

Безумовно, стратегія значною мірою зосереджується на комунікативному аспекті. Рекламна справа є особливою формою комунікативної технології, що не обмежується лише інформуванням населення. Реклама має переконати людей, довести до логічного кінця маркетингову стратегію, головним завданням якої є прибутковий продаж того, що, на думку відділу маркетингу, люди бажають купувати. Реклама повинна впливати на вибір споживача та його рішення щодо купівлі. [1, с.20]

Також, збільшення чисельності покупців можна досягти шляхом соціологічного опитування фактичних і потенційних споживачів, аналізу отриманих результатів і поступовим усуненням вказаних недоліків через удосконалення та модернізацію існуючих видів продукції. Наявність особливої точки зору у покупця дуже добре пояснює теорія комплексності, яка стверджує, що людина є допитливою і постійно шукає нове, що формує його особливий погляд стосовно оточуючих предметів.

Існує безліч напрямів рекламної політики підприємств, що мають на меті вирішення цієї проблеми. Найбільш доцільним буде аналіз реалізації цих напрямів через досвід відомих торгових марок.

Модифікація товару можлива за допомогою варіації або диференціювання, які необхідні для підтримки безперервності збуту, зростання обсягу продажів, тобто подовження життєвого циклу товару. Під варіацією товару розуміється свідома зміна його параметрів, причому старий товар виключається з виробничої програми. Підстави для вибору стратегії зміни товару можуть бути різними, наприклад: нові вимоги до характеристик товару [2]. Зокрема, іспанська компанія Chupa Chups, що була заснована в 1958 році, прийняла рішення випускати цукерки нового зразка, що власне і зробило цю торгову марку такою відомою. Знаючи про незручність вживання льодяників через їх властивість липнути до рук, вони розробили новий вид льодяників на паличках. Концепт придумав Енріке Бернат, а дизайн логотипу розробив сам Сальвадор Далі. З тих пір Chupa Chups знають і люблять в усьому світі.

Цікавий досвід продемонструвала компанія з виробництва тютюнових виробів Camel. Широко відомо, що тізерна реклама має на меті захопити увагу споживача чимось провокаційним, незвичайним. Найперша «тізерна» реклама була втілена разом з виходом Camel на ринок Америки.

Тютюнова компанія швидко збагнула, що зображення верблюда на пачці – не тільки яскрава картинка, але ще і відмінний персонаж для проведення рекламних акцій. За кілька днів до надходження перших партій сигарет у продаж фахівці компанії відправили до газети майже 90 американських міст оголошення з одним словом «Верблюди». Наступним було «Верблюди йдуть!», а після – «Завтра в місті верблюдів буде більше, ніж в Африці та Азії разом узятих!». Здивовані міські жителі з ентузіазмом чекали на те, що буде відбуватись потім. «Цигарки Верблюд вже тут!» - так звучало останнє оголошення.

Рекламна акція була на стільки вдалою, що майже всі любителі тютюну спробували Camel.

Окрім подібних маркетингових кроків, досить багато компаній стимулюють споживача купувати вдвічі більше, демонструючи це в телевізійній рекламі. Наприклад, за таким принципом діють виробники, що пропонують двічі намілювати голову шампунем і вживати по дві жувальні гумки в подушечках.

Конкурувати з відомими торговими марками, зазвичай, досить складно, але на прикладі Pepsi ми бачимо, що іноді можна досить довго втримуватись на ринку і розширювати коло споживачів за рахунок вдалої маркетингової політики фірми. У той час як Coca Cola продавала свої напої в пляшках по 170 мл, Pepsi тиражувала свій напій в тарі місткістю 340 мл, при однаковій ціні 5 центів за пляшку.

Треба зазначити, що сьогодні Pepsi розливається в тарі місткістю 0,66 літри, в той час як Coca Cola має об'єм пляшки 0,5 літри. Саме завдяки такому кроку, відштовхуючись від політики конкурентів, їм вдалось привернути до себе увагу, підвищити конкурентоспроможність свого товару, зацікавити покупців вигідною пропозицією і завоювати суттєву частку ринку.

Також, в розрізі цієї теми, розглянемо ефективну збутову політику підприємства Mallbogo, яке першим почало виробництво так званих «фліп - топів» - сигаретних упаковок з відкидним верхом. Таке нововведення було обумовлено тим, що багато покупців навчилися витягувати сигарети з пачки, що знаходиться в кишені, не показуючи потенційним споживачам торгову марку сигарет. Новий вид упаковки Mallbogo з «фліп - топом» змусив їх виймати пачку, демонструючи назву бренду і упаковку, що позитивно вплинуло на обсяг продажу.

Ще далі пішли маркетологи Dunhill, остаточно зміцнивши у свідомості курців необхідність виймати пачку з кишені. Сталося це через те, що вони розробили, так зване «преміумне» оформлення, додавши до кришки – «фліп - топу» ще й клапан. Вишуканий вигляд суттєво збільшив кількість споживачів тютюнових виробів.

Висновок. Збут - ключова ланка маркетингу і всієї діяльності підприємства з створення, провадження й доведення товару до споживача, основним завданням якої є повернення коштів, вкладених у виробництво товарів, і отримання прибутку [4].

Збутова політика – це тип поведінки або загальні принципи діяльності, яких фірма збирається дотримуватись в сфері побудови каналів розподілу і переміщенні товарів у часі і просторі.

Таким чином, збутова політика всіх учасників збутової діяльності повинна в максимальній мірі задовольняти потреби покупців, причому з найбільшою зручністю для них, і одночасно враховувати фактор тиску з боку конкурентів. Якщо збутова політика конкурентів більш ефективна, виробнику слід або піти з ринку, або докорінно модернізувати всю систему збуту з метою підвищення її конкурентоспроможності, або змінити свою виробничу і збутову спеціалізацію.

Враховуючи все вищезазначене, можна зробити висновок про необхідність аналізу змін у вподобаннях споживачів, загальних тенденціях, аналізу рекламної та збутової політики конкурентів, а також вчасного введення видозміненої продукції задля одночасного збереження своїх позицій на ринку і розширення обсягів збуту товарів підприємства.

Список використаних джерел

1. Джефкінс Ф. Реклама: навч. Посібник. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2008. – С.20-42.
2. Зозульов О., Підмогільна О. Принципи формування маркетингової стратегії. – 2013. – №.3 – с. 41- 49.

3. Комплекс заходів маркетингового впливу на ринок (маркетинг - мікс) // Фінансово – інформаційний квартал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://finance-dom.ru/marketing>. (Дата звернення 10.11.2013).

4. Токарев Б.К. Збутова політика підприємства / Б.К.Токарев. – М.: Юнити-Дана, 2001.

*Горбаренко О.І.
наук. кер. доц. Біла І.С.*

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сьогодні одним із найдинамічніших ринків у світі є ринок органічної продукції. Передумовами для цього стали зростаючий попит споживачів на екологічно чисті й безпечні для здоров'я людей продукти харчування.

В Україні розвиток органічного виробництва в агропродовольчій системі, незважаючи на існуючі проблеми, є багатообіцяючим і може бути перспективним для нашої держави за вмілого використання родючих чорноземних ґрунтів і завдяки міцним традиціям ведення сільськогосподарського виробництва в злагоді з природою. Однією з важливих умов розвитку вітчизняного ринку органічної продукції є формування сталих і надійних джерел збуту такої продукції.

У кінці ХХ століття у світі значно поширилося органічне виробництво, яке сприяє збереженню природного середовища, соціальному розвитку села та забезпеченню здоров'я населення. Наша держава наразі є однією з найбільших постачальників сировини органічного виробництва до Європи, маючи у своєму активі майже 300 тис. га органічних угідь. Однак пріоритетом державної політики має бути не експорт дешевої сировини, а розвиток переробки та збуту органічної продукції всередині країни. Важливість державного регулювання розвитку виробництва, обігу та споживання органічної продукції зумовлена вимогами часу. Таким чином, органічне виробництво потребує цілеспрямованої та виваженої державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні розглядалися такими вітчизняними науковцями, як: Артиш В.І., Зайчук Т.О., Милованов Є.В., Шлапак В.О. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, питанню розвитку та проблемам інфраструктури ринку органічної продукції в Україні приділяється мало уваги, тоді як від розбудованої та ефективної інфраструктури визначальним чином залежить функціонування економічного механізму ринку та дієвість його суб'єктів.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити умови формування інфраструктури ринку органічної продукції та виділити проблеми, які перешкоджають її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика показує, що найбільшого поширення органічне виробництво набуло саме у тих країнах, де була сформована система, яка включає спеціальну інфраструктуру, що забезпечує сертифікацію, збут органічної продукції, контроль якості тощо.

З метою формування ринкової інфраструктури необхідним є створення системи реалізації органічної продукції за допомогою мережі заготівельних пунктів,

спеціалізованих аграрних ринків тощо. За останні роки кількість точок продажу суттєво збільшилася. Якщо раніше органічну продукцію можна було придбати в лічених магазинах столиці, то сьогодні її реалізують в обласних, а окремі види – і в районних центрах. Органічну продукцію можна купити не лише в спеціалізованих магазинах, а й у супермаркетах, замовити в Інтернет-магазинах, придбати на виставках, ярмарках, фестивалях. Однак, такі канали збуту є недостатніми і за такої пропозиції часто реалізація органічної продукції набуває фрагментарного характеру, навіть у спеціалізованих магазинах, де значну частку становить продукція, що позиціонується як натуральна, екологічно безпечна, природна тощо.

Український ринок органічної продукції поступово розвивається, розширюється асортимент вітчизняної продукції, що дозволяє споживачу купувати не лише органічні крупи, з яких все починалося, а й продукти м'ясо-молочної групи, овочі, фрукти, зелень тощо. Крім того, деякі виробники та продавці органічної продукції почали переходити на інший, більш якісний рівень – надавати споживачеві вже перероблені продукти – сухі сніданки, консерви, ковбаси, сири тощо. Звичайно, це вимагає від виробників та переробників додаткових ресурсних і фінансових вкладень, оскільки кожен етап виробництва органічних продуктів харчування повинен відповідати вимогам, пройти ретельну сертифікацію. Однак, враховуючи тренди та попит, це дозволить їм взяти свою нішу на ринку та забезпечити фінансову стабільність. Зазначимо, що систему збуту органічної продукції потрібно налагоджувати з урахуванням специфіки кожного регіону. З метою спільного збуту органічної продукції, постачання засобів біологічного захисту рослин та лікування тварин заохочення потребує розвиток сільськогосподарської кооперації. Канали збуту доцільно розвивати шляхом створення спеціалізованих магазинів, організації спеціальних місць на оптових сільськогосподарських ринках та мережі прямого збуту сільськогосподарської продукції від виробника до споживача; налагодження взаємовигідних партнерських відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку, між виробниками еко-інноваційної та органічної продукції; впровадження державного замовлення на виробництво органічної продукції для потреб дитсадків, шкіл та лікарень, окремих верств населення [1; 2, с. 83–88].

Ситуація, що властива вітчизняному ринку органічної продукції характеризується суттєвою різницею оптово-відпускних цін на сировинну сільськогосподарську продукцію органічного виробництва і роздрібних цін на кінцеву (товарну) продукцію. Остання зумовлена відсутністю законодавства та належно налагоджених ринкових механізмів. Хоча Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» вже набув чинності, однак ринкові механізми на досліджуваному ринку залишаються недосконалими. З метою зменшення цінових невідповідностей необхідно розробити та практично застосувати єдину методику формування ціни на органічну продукцію [1; 3, с. 150–154; 5, с. 204-208].

Однак, дієва інфраструктура ринку органічної продукції фактично ще не створена. Для реалізації невеликих партій органічної продукції використовують потужності наявної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Недостатня пропозиція органічної продукції та додаткові вимоги до реалізації поки що стають на заваді її збуту великими партіями. Окремих відділів або секцій для торгівлі органічною продукцією ще не створено, а для ефективного функціонування ринку такої продукції – це невід'ємна умова. Крім того, слід зазначити про відокремлений розвиток таких елементів торговельної інфраструктури, як фірмова та роздрібна торгівля органічною продукцією (спеціалізовані магазини, виставки, ярмарки, Інтернет-торгівля) та експортно-контрольної інфраструктури (система стандартизації, сертифікаційні органи).

Для поліпшення ситуації на ринку та збільшення доступної органічної продукції, зокрема за ціновим параметром, потрібно створити належне конкурентне середовище та реально задіяти ефективний механізм ціноутворення, тобто забезпечити розбудову інфраструктури, налагодити процес збуту із мінімізацією посередницького впливу та спекулятивних надбавок, розробити єдину методику формування ціни та впровадити науково обґрунтовані націнки на органічну продукцію. Націнки повинні забезпечувати виробникам не меншу прибутковість з одиниці площі, ніж за традиційного виробництва і водночас бути максимально доступними для споживачів.

Удосконалення потребують усі елементи інфраструктури ринку органічної продукції. Розширення можливостей для реалізації такої продукції дасть змогу збільшити обсяг її виробництва, збільшити асортимент та знизити ціну. Збут продукції через кооператив дасть змогу уникнути зайвих посередників, сприяти зниженню ціни й підвищити конкурентоспроможність органічної продукції. Реалізація свіжої органічної продукції (зокрема молочної, фруктів та овочів) є доцільною завдяки можливості продажу швидкопсувної продукції у короткі строки та виключенню зайвих посередників, а отже за максимально прийнятною ціною. Тому актуальним є створення мережі автолавок, за допомогою яких можна просувати органічну продукцію до кінцевого споживача із забезпеченням контролю та відповідності її стандартам на всіх етапах – від виробництва до реалізації [4, с. 30–35].

Висновки. Отже, враховуючи світовий досвід надання допомоги виробникам органічної продукції, варто застосовувати всі наявні інструменти та методи впливу. У розвинених країнах механізм стимулювання органічного виробництва чітко визначається у цільових програмах розвитку та національних планах дій. Комплексно реалізуючи положення програми заходів із підтримки органічного виробництва та ринку органічної продукції, можна досягти високого рівня конкурентоспроможності органічної галузі вітчизняного АПК, що забезпечить не тільки сталий розвиток сільських територій, а й задовольнить потреби населення країни у якісному продовольстві.

Становлення органічного виробництва в Україні, на розвиток інфраструктури даного ринку, особливо на початкових стадіях, потребує державної підтримки. Актуальною наразі є проблема адаптації світового досвіду цільової підтримки фермерів-виробників органічної продукції до умов України. Визначення науково обґрунтованих розмірів дотацій органічним сільськогосподарським підприємствам, залежно від їх спеціалізації, розмірів, стадії органічного виробництва, має стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Концепція державної програми розвитку органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25?start=7>.
2. Дуб А. Р. Доцільність та перспективи державного сприяння виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні / А. Р. Дуб // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 83–88.
3. Ратошнюк Т. М. Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції / Т. М. Ратошнюк // Наука і економіка. – 2012. – № 1. – С. 150–154.
4. Кутаренко Н. Я. Державна підтримка у сфері органічного аграрного виробництва / Н. Я. Кутаренко // Вісник ДонНУЕТ. Сер. «Економічні науки». – 2011. – № 3. – С. 30–35.
5. Яценко О. М. Формування попиту на органічну продукцію на агропродовольчому ринку / О. М. Яценко, Ю. С. Завадська // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3(17). – С. 204–208.

*Дараган Є.С.
наук. кер. доц. Сандугей В.В.*

ПРИВАТИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: З'ЯСУВАННЯ ПРИЧИН ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Постановка проблеми. Економічна система ринку є основною рушійною силою сучасної української економіки. Вона дає можливість сповна розкрити і використати потенціал нашої держави. Але становлення і розвиток ринкової системи в нашій країні було б неможливе без проведення приватизації власності, яка перебувала під державною юрисдикцією. Саме на приватній власності заснований принцип роботи ринкової економіки. Приватизація в Україні – це важкий політичний і суспільно-економічний процес, який розпочався з набуттям Україною незалежності, і триває по сьогоднішній день. Важливою її метою є збільшення кількості підприємств, диференціація всіх галузей економіки, що дасть можливість для збільшення, покращення товарів і послуг. А це, в свою чергу, сприяє позитивному суспільно-політичному розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні проблеми трансформації відносин власності та приватизації в Україні досліджувалися в наукових роботах А.Ачкасова, В.Геєця, А.Гальчинського, В.Радченка, Ю.Палкіна, М.Чечетова, А.Чухна та інших відомих вітчизняних вчених. Здійснені дослідження приватизації в Україні показали, що це був правильний крок в розвитку економіки, але недосконалі і непрозорі процеси приватизації зробили свій негативний внесок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання приватизації – важливий економічний і політичний процес, що потребує ретельного планування, і ретельного виконання. Врахування інтересів всіх верств населення, контроль держави за процесом приватизації, та її допомога суб'єктам приватного господарювання покращить ефективність і якість економіки України.

Формулювання цілей статті. В рамках роботи метою було дослідити явище приватизації в Україні, з'ясувати її причини та соціально-економічні наслідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес приватизації державного майна в Україні розпочався у 1992 р. після затвердження Верховною Радою першої Державної програми приватизації.

Відповідно до української моделі приватизації державного майна об'єктами малої приватизації було визначено цілісні майнові комплекси невеликих державних підприємств, зокрема об'єкти незавершеного будівництва, балансова вартість яких не перевищувала 1,5 млн. крб. З 1992 по 1994 р. приватизація здійснювалася шляхом відкриття приватизаційних рахунків в Ощадному банку. Вони були іменними, існували у вигляді депозитних рахунків, а отже, не мали вільного обігу, що заважало процесу приватизації. У 1995 р. було випущено українські ваучери (ПМС — приватизаційні майнові сертифікати) у паперовій формі. У 1998 р. 45,7 млн. українських громадян отримали ПМС, що становило 87,98 % загальної кількості населення. Термін чинності ПМС неодноразово подовжувався, щоб усі громадяни використали право на свій пай у державній власності. Проте здійснити останнє було непросто, оскільки українська ваучерна модель була спрямована на соціальні, а не економічні очікування, і суперечила конкурентним, ринковим методам приватизації. Саме це стало причиною створення нелегальної форми обігу ПМС і сприяло формуванню тіньової економіки.

Зазначені суперечності були враховані у грошовій приватизації, яка розпочалася у 1998 р. згідно з прийнятим Законом України «Про державну програму приватизації на 1998 рік». Грошова приватизація покликана стимулювати формування реального власника, створити вторинний ринок акцій приватизованих підприємств, що, в свою чергу, допоможе створити сприятливі умови для залучення інвестицій як вітчизняного, так і іноземного капіталу, поповнити дохідну частину бюджету країни. Залежно від форм і методів можна умовно виділити чотири основні етапи приватизації в Україні. Перший етап припав ще на часи існування СРСР, коли було дозволено приватне підприємництво у формі кооперативів. У 1991 р. в Україні було прийнято низку законів, що створило правове поле для приватного підприємництва. За слабого державного контролю приватний капітал почав активно зростати, оскільки практично кожний суб'єкт підприємництва водночас розвивав легальну і тіньову частини свого бізнесу. Підприємці прагнули освоїти нерозвинений ринок споживчих товарів і послуг. Це стало чинником первинного нагромадження великого приватного капіталу в Україні.

На другому етапі, який розпочався у 1992 р., було приватизовано 1 тис. об'єктів, однак передбачені першою програмою приватизації темпи не були реалізовані. Структура приватизаційного процесу, зокрема співвідношення малої та великої приватизації, виявилася деформованою. Понад половину підприємств, що перейшли у недержавний сектор економіки, становили середні та великі. Процес приватизації пішов у непередбачуваному напрямі. На відміну від інших країн, торгівля, побутове обслуговування та громадське харчування не стали сферами першочергової приватизації, її об'єктами були промислові гіганти, підприємства-монополісти (як правило, ті, що оформили оренду з правом викупу). Вони належали до галузей, приватизацію яких планувалося здійснити пізніше — після формування ринкової інфраструктури.

На етапі масової приватизації середньорічні темпи зросли більш ніж у 2,5 раза. За чотири роки (1995—1998) було приватизовано майже 50 тис. об'єктів. У результаті понад 90% підприємств торгівлі, сервісу і громадського харчування стали приватними.

У 1999 р. з прийняттям четвертої державної програми приватизації розпочався її четвертий етап: переважно індивідуальна грошова приватизація. До переліку об'єктів, які підлягають приватизації, ввійшли підприємства таких галузей, як машинобудування, транспорт, зв'язок, нафтопереробна і газопереробна промисловості.

Унаслідок паперової та грошової приватизації у період з 1992 до 2003 р. в Україні форму власності змінили 90 450 об'єктів, у тому числі 24 027 об'єктів державної форми власності. Основними результатами процесу роздержавлення і приватизації в Україні стали ліквідація державного монополізму і радикальні зміни структури власності, що є важливими передумовами формування ринкового середовища.

Однак слід зазначити, що українська модель приватизації, зокрема за гроші, має багато недоліків, що не дало змоги досягти основних цілей: підвищити ефективність недержавного сектору економіки, сформувати власника-інвестора та здійснити структурну перебудову, залучити закордонні інвестиції, впровадити нові технології та ноу-хау у реальний сектор економіки, внаслідок чого національний товаровиробник не задовольняє потреби внутрішнього ринку і неконкурентоспроможний на світовому. Основною метою нових власників-приватизаторів є одержання високих прибутків від тіньового бізнесу, перетворення їх на іноземну валюту і вивезення за межі країни.

Неефективність приватизації в нашій країні зумовлена обраною моделлю. Як показав досвід, масова сертифікатна приватизація, орієнтована на систему пілг і аукціонів, не здатна створити фондовий ринок, механізм вторинного перерозподілу власності, що стало на заваді реструктуруванню та розвитку більшості підприємств. Помилковою виявилася приватизація великих та середніх підприємств шляхом оренди

державного майна трудовим колективом із правом викупу: в умовах відсутності державного контролю і недосконалої системи корпоративного управління багато підприємств опинилось «у користуванні» трудового колективу чи, частіше, керівництва підприємства. У першому випадку мало місце тотальне «проїдання» прибутків фірми, які спрямовувалися переважно на виплату заробітної плати та різні витрати соціального характеру. У другому — особисте збагачення менеджерів підприємства досягалося за рахунок укладання збиткових для підприємства контрактів, продажу та суборенди виробничих фондів та площ, запровадження додаткових грошових винагород без урахування результатів діяльності підприємства. В обох випадках на підприємствах не відбувалося потрібних реструктуризаційних змін: кількість працівників замість зменшення зростала, зберігалася висока енерго- та матеріаломісткість продукції, скорочувались обсяги капітальних вкладень, було ліквідовано контроль якості продукту, бракувало кваліфікованого менеджменту та маркетингу.

Грошова приватизація, яка прискорила процеси приватизації, також набула спотвореного вигляду. Не було створено реальних конкурсних умов через те, що фінансова еліта, яка виникла під час приватизації і прийшла у владні структури. Зниження рівня відкритості, доступності і, як наслідок, конкурентності приватизації — приватний власник визначається не стільки з погляду його ефективності для підприємства, скільки завдяки хабарам та наближеності до певних політичних кіл. Виникає загроза криміналізації промислового сектору економіки, монополізації окремих галузей і видів виробництва; зниження рівня корпоративного контролю за діяльністю об'єкта до та під час його приватизації, що призводить до безвідповідальності і погіршення фінансово-майнового стану об'єкта приватизації. Можна навести багато прикладів, коли вищий менеджмент свідомо доводив власне підприємство до межі банкрутства, оскільки фінансово ослаблене підприємство об'єктивно коштує дешевше і, таким чином, його легше привласнити «офіційним» шляхом, легалізувати і зміцнити свою владу; уповільнення темпів приватизації внаслідок, з одного боку, тривалої боротьби між різними фінансово-політичними угрупованнями за контроль над найпривабливішими підприємствами і нехтування проблемами решти підприємств — з другого. Зволікання з процедурними аспектами приватизації, у свою чергу, стримує подальшу реструктуризацію підприємства, що приватизується, оскільки жодна зі сторін, які конкурують за встановлення контролю над ним, не зацікавлена у прийнятті об'єктивно необхідних, проте соціально непопулярних рішень — переорієнтації виробництва, звільненні працівників, скасуванні пільг та дотацій, виокремленні інфраструктури соціального призначення тощо [2].

Що стосується впливу приватизації на суспільні і політичні процеси, то вона характеризувалася такими особливостями:

- нічим не виправданими пропорціями та масштабами поляризації суспільства за рівнем матеріальних статків;
- масовими і систематичними порушеннями відповідних законів та Конституції України найвищими посадовими особами України в процесі приватизації;
- катастрофічним падінням рівня довіри громадян України до конкретних керівників — найвищих посадових осіб інститутів державної влади, причетних до тотальних порушень законів в процесі приватизації;
- безкарністю конкретних керівників — найвищих посадових осіб органів державної влади, причетних до тотальних порушень законів в процесі приватизації [3].

Висновки. Отже, досвід української моделі приватизації переконує в помилковості політики, спрямованої на зменшення державного регулювання цим процесом. Навіть у післяприватизаційний період державна підтримка підприємств є необхідною. У цьому

переконає досвід країн Центральної та Східної Європи, які використовують такі методи та інструменти післяприватизаційної підтримки: державні замовлення; державні субсидії, дотації та субвенції; державні гарантії інвестицій та кредитування; державна фінансова політика; захист інтересів підприємств під час міжнародного співробітництва. Цілком очевидно, що процес приватизації в Україні протягом останніх десяти років у свідомості переважної більшості громадян України справедливо асоціюється, насамперед, як антисуспільне, антиукраїнське і злочинне явище, яке характеризується великою несправедливістю, непрозорістю, корумпованістю, спрямованістю виключно в інтересах кримінально-кланових структур та окремих осіб, наближених до влади.

Список використаних джерел

1. Радченко В.В. Проблема переходу до інноваційної моделі розвитку та приватизаційний процес у промисловому виробництві України // Теоретичні і прикладні питання економіки: Збірник наукових праць / За ред. Єханурова Ю. І., Шегди А. В. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – Вип. 2. – С. 235-241.
2. Українська приватизація: плюси і мінуси / Є.І. Головахова, В.І. Дубровський, О.М. Кошик, О.Г. Білоцерківець; під ред. О.Й.Пасхавера. – К.: Альтерпрес, 2001. – 208 с.
3. Приватизація, її модель, напрями, етапи та наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.if.ua/book/64/4747.html>.
4. Наслідки приватизації в Україні та їх причини в контексті формування ринку землі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.buklib.net/books/35486/?sphrase_id=86833.

*Дворник І.
наук. кер. викл. Манжула Є.В.*

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Соціальна політика держави покликана забезпечити громадянам гарантовані Конституцією України права: на життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення та сприятливе навколишнє середовище [1].

Основним документом, згідно з яким фінансують бюджетні заклади та установи соціальної сфери, є кошторис доходів і видатків, форма якого затверджується Міністерством фінансів України.

Кошторис доходів і видатків бюджетних установ — це основний фінансовий документ цих установ, у якому визначаються обсяг і спрямування коштів для виконання ними своїх функцій.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що формування в Україні ринкових засад господарювання та необхідність забезпечення громадян країни належним рівнем суспільних послуг вимагають побудови ефективної системи соціальних гарантій населення.

Розробкою даної проблеми займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: Омелянович Л.О., Василик О.Д., Ковальчук Т.Т., Бондарук Т.Г., Полозенко Д.В., Кузьминчук Н.В., Проноза П.В та інші. Не дивлячись на те, що протягом останніх років значно зросла увага до проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери і, як наслідок, з'явилася велика кількість науково-теоретичних розробок з даної проблематики, проблема пошуку джерел фінансування проектів соціальної спрямованості не втрачає своєї актуальності. Тому важливе значення обраної теми полягає в тому, що формування в Україні ринкових засад господарювання та необхідність забезпечення громадян країни належним рівнем суспільних послуг потребують побудови ефективної системи гарантій населення.

Мета даної статті полягає у розгляді основних проблем фінансування соціальної сфери в Україні і розробки заходів щодо їх вирішення.

Потрібно зазначити, що на фінансування соціальної сфери з бюджету витрачається близько 40% від загального обсягу видатків. [2].

Відповідно до Державного бюджету України, прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становить 1176 гривень, а мінімальна заробітна плата у місячному розмірі становить 1218 гривень. По даним видно, що в цьому році дані показники були «заморожені» і не піддавалися корегуванню. Не дивлячись на те, що законодавством заборонена виплата заробітної плати менше законодавчо встановленої мінімальної, за даними Державного комітету статистики, із 9524,1 тис. штатних працівників, які відпрацювали 50% і більше робочого часу встановленого на 2014 рік, 0,48 млн. осіб (5,0%) мали нарахування менше мінімальної заробітної плати (1218 грн.) [3].

У 2014 році видатки Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності склали 10180781 тис. гривень, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у сумі 9668493 тис. гривень.

Відповідно до законодавства у 2014 році в Україні встановлений мінімальний розмір пенсії за віком – 949 гривень.

В бюджеті освіти на 2014 рік на одного учня в середньому виділяється 8 800 грн. при мінімальній потребі 9500 грн. Ситуація, що склалася в Україні з фінансуванням системи освіти, оцінюється як катастрофічна. Поруч з цим обсяг коштів, які мають спрямовуватися з бюджету, постійно зменшується.

Видатки для Міністерства охорони здоров'я України, передбачені Держбюджетом на 2014 рік 10083900,7 тис. грн. Це на 2,12% більше, ніж у 2013 році, однак ці кошти головним чином спрямовуються на виплати заробітних плат медичного персоналу та на покриття адміністративних витрат, а от коштів на оновлення медичного обладнання та закупівлю ліків майже не залишається [4].

В найбільш критичному становищі на сьогодні опинилися такі галузі соціальної сфери як освіта та охорона здоров'я. Нагальна проблема, що постала перед урядом, економістами та науковцями, пошук дієвих методів фінансування освіти та охорони здоров'я, які б надалі забезпечували доступність цих послуг, але й водночас покращили загальний стан їх функціонування.

Сьогодні фінансування соціальної сфери є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку будь-якої країни, а тому проблеми її фінансового наповнення є важливим питанням сьогодення. Зважаючи на ситуацію, що склалась на цей час існує чимало таких проблем, до яких відносять: недостатні обсяги бюджетних коштів для фінансування соціальної сфери, фінансування практично всіх статей соціальних видатків у меншому обсязі, ніж це необхідно для діючої соціальної підтримки населення (зокрема недофінансування системи охорони здоров'я, освіти), відсутність механізмів забезпечення якості соціальних послуг, що надаються.

Протягом останніх років бюджетне фінансування соціальної сфери, зокрема освітньої галузі та галузі охорони здоров'я збільшилося приблизно у 6 разів. Та цього й досі не вистачає для забезпечення якісного і повного соціального забезпечення українців [5].

Отже, сьогодні настала нагальна потреба змінювати докорінно ситуацію, що склалася в державі, виводити соціальну сферу на новий, якісно досконалий рівень функціонування, а саме:

1. Необхідно розробити систему контролю, яка б забезпечувала цільове надходження коштів, які спрямовують на освіту та охорону здоров'я.

2. Поступово забезпечити зростання заробітної плати працівникам соціальної сфери, цим самим мотивуючи їх до вдосконалення та ефективності надання ними відповідних послуг.

3. Затвердити на законодавчому рівні соціальних стандартів, що реалізуються на території всієї країни.

4. Побудувати міжбюджетні відносини відповідно до реальної вартості виконання соціальних функцій, що розраховується на базі соціальних стандартів.

5. Перейняти позитивний зарубіжний досвід фінансування та підтримки соціальної сфери західноєвропейських країн.

До висновків можна додати, що проблема фінансування соціальної сфери на сьогодні є досить актуальною. Враховуючи теперішню ситуацію в країні ситуація значно погіршилася. Тому, одним із основних виходів для вирішення даної проблеми є виведення соціальної сфери на новий, якісно досконалий рівень функціонування.

Отже, пріоритетами уряду мають бути, по-перше, ринок праці, по-друге, забезпечення прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (в поточній редакції від 15.05.2014, підстава v005p710-14) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери України та шляхи їх вирішення [[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nvunfu.esy.es/Archive/22_1/384_Saw.pdf.

3. Закон України Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1622-vii>.

4. Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за квітень 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/index.php?catid>.

5. Проблематика фінансового забезпечення соціальної сфери України та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/finans>.

*Демчук К.М.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СФЕРІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Вступ. Функціонування трудового потенціалу в Україні відбувається в умовах кризових явищ в економіці та соціальних протиріч у суспільстві. Природна база формування трудового потенціалу характеризується демографічними особливостями відтворення трудового потенціалу, які виявилися в 60-х - 90-х роках цього століття та вплинули на зниження народжуваності і збільшення смертності, скорочення тривалості життя і загальне старіння населення. Зазначені тенденції торкнулися кількісно-якісного складу трудового потенціалу, продуктивності суспільної праці і стимулів до неї, кваліфікаційного і освітньо-культурного рівня населення, вартості робочої сили і доходів населення. Економічні та соціальні чинники виявили проблеми безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього потенціалу, значного розшарування населення за рівнем доходів.

Проблеми формування і реалізації трудового потенціалу активно досліджують українські економісти: Долішній М.І., Злупко С.М., Бражко О.В., Кочемировська О.О., Пиц В.І., Ушенко Н.В., Покровольська М.С., Вовканич С.Й., Писаренко С.М., Пітюлич М.І., Бондар І.К., Мікловда В.П.

Метою даного дослідження є теоретичний аналіз стратегічних цілей і завдань, які постають перед державою в сучасних соціально-демографічних умовах та з урахуванням пріоритетів економічного розвитку для розвитку трудового потенціалу та ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал – це сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психофізіологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні та мають намір провадити трудову діяльність [1].

Україна має значний трудовресурсний потенціал. Сьогодні до трудових ресурсів належить 50,1% всього населення (22 млн осіб), при цьому 95% складає працездатне населення.

З переходом до ринкової системи господарювання структура зайнятості населення у різних галузях економіки поступово змінюється, зростає частка зайнятих в обслуговуючих галузях, зокрема приватній торгівлі.

У розподілі населення працездатного віку у містах і селах є істотні відмінності. З-поміж міських жителів люди працездатного віку становлять близько 60%, а серед сільських – близько 50% усіх жителів.

Рівень безробіття населення віком 15–70 років (за методологією МОП) в цілому по Україні знизився на 0,3% та становив 7,2% економічно активного населення зазначеного віку (серед населення працездатного віку – 7,7%). Зазначений показник зменшився як у міських поселеннях (на 0,5%), так і в сільській місцевості (на 0,1%).

Кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2013р., порівняно з 2012 р., збільшилась на 49,8 тис. осіб, або на 0,2% та становила 20,4 млн. осіб, з яких особи працездатного віку склали 18,9 млн., або 92,6%. Рівень зайнятості населення віком 15–70 років відповідно зріс за означений період з 59,7% до 60,3%, а у населення працездатного віку з 67,1% до 67,4%.

Проблеми трудового потенціалу України – це, насамперед, низький рівень оплати праці; існує парадокс: безробіття в Україні чи не найменше серед країн Європи – 6%, проте, рівень бідності свідчить про значне відставання від багатьох держав; катастрофічно високий рівень зовнішньої трудової міграції: близько 7 млн громадян, що складає майже третину українців працездатного віку.

Розглянемо основні напрями удосконалення трудового потенціалу України.

Основою для планів розвитку трудового потенціалу (на 5–10 років) мають стати довгострокові стратегії розвитку України (зокрема, засновані на планах демографічного, економічного та науково-технічного розвитку територій; поліпшення стану здоров'я й освітнього потенціалу населення; трудової, професійної, територіальної мобільності громадян; перспективних планів розвитку галузей, підприємств, установ та організацій тощо).

Успішне розроблення й реалізація довгострокової національної стратегії розвитку національного трудового потенціалу дасть змогу: посилити конкурентоспроможність та ефективність економіки України; підвищити ефективність використання бюджетних коштів у сфері освіти й забезпечити належну якість освітніх послуг, залучивши до їх визначення й надання соціальних партнерів (зокрема, суб'єктів господарювання); підвищити рівень і змінити структуру доходів найманих працівників на користь збільшення частки доходів від праці, знизивши рівень бідності працюючого населення та посиливши мотивацію до продуктивної праці; збільшити частку недержавного фінансування освітніх програм та рівень участі роботодавців у визначенні напрямів розвитку освіти й науки, а також запровадженні механізмів оцінювання та контролю ефективності діяльності ВНЗ і ПТНЗ (професійно-технічний навчальний заклад), пов'язаних із кількісними та якісними (професійна мобільність) показниками працевлаштування.

Загалом здійснення довгострокової політики розвитку трудового потенціалу означає переорієнтацію на забезпечення продуктивної зайнятості й запровадження принципів гідної праці, а отже, потребує вирішення таких об'ємних завдань: 1) підвищення ефективності державного управління ринком праці та розвитком трудового потенціалу; 2) створення стратегічних прогнозів кадрових потреб ринку праці відповідно до цілей економічної політики; 3) узгодження ринку освітніх послуг із потребами розвитку трудового потенціалу завдяки визначенню пріоритетних напрямів підготовки фахівців згідно з потребами національної та регіональних економік; 4) постійна модернізація освітнього простору з урахуванням вимог економіки знань до підвищення ролі соціального капіталу, оновлення інформаційно-методичних матеріалів, забезпечення умов підвищення кваліфікації викладацького складу тощо; збільшення питомої ваги високотехнологічних і продуктивних робочих місць, сприяння розвитку фундаментальної науки та наукоємних галузей економіки;

Задля підвищення ефективності державного управління ринком праці необхідно вжити таких заходів, як: систематизувати нормативне забезпечення ринку праці, узгодивши і відповідні законодавчі акти, і підзаконні акти різних міністерств і відомств, також забезпечити розроблення й запровадження механізму визначення обсягу потреби ринку праці у кваліфікованих кадрах на поточний рік, середній і довгостроковий періоди, і розрахунок вартості підготовки фахівця, які мали стати основою для формування державного замовлення за видами й напрямками системи підготовки кадрів.

Роль держави в посиленні мотивації до легальної продуктивної зайнятості полягає у такому: забезпечення дотримання гарантій захисту (у т.ч. судового) прав працівників на своєчасне та в повному обсязі отримання заробітної плати й усунення диспропорцій між розміром оплати праці та рівнем доходів від соціальної допомоги і трансфертів;

стимулювання роботодавців до інвестицій у людський капітал завдяки збільшенню витрат на соціальний захист працівників, підвищенню рівня оплати їхньої праці та забезпеченню зв'язку між рівнем кваліфікації та рівнем оплати праці особи; надання робочого місця та супутніх соціальних гарантій спеціалістам, підготовленим за державним замовленням (зокрема, житла та земельної ділянки на пільгових умовах, надбавки до заробітної плати тощо для працівників бюджетної сфери – медиків, міліції, освітян – на селі) з метою розвитку соціального капіталу сільських територій.

Висновки. Україна має значний трудоворесурсний потенціал. Сьогодні до трудових ресурсів належить 50,1% всього населення (22 млн), при цьому 95% складає працездатне населення. Але значний рівень трудової міграції, низька заробітна плата, несистематизоване забезпечення ринку праці, не інформованість населення і закладів освіти про співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці та багато інших чинників не дають змоги розвиватись трудовому потенціалу України.

Задля покращення трудового потенціалу України потрібно узгодити ринок освітніх послуг із потребами розвитку трудового потенціалу, підвищити ефективність управління державою ринку праці та використання бюджетних коштів у сфері освіти й забезпечити належну якість освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Указ Президента України від 3 серпня 1999 року N 958/99 // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=958%2F99>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Готич М.В. Фактори впливу та тенденції розвитку трудового потенціалу України в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/5_95973.doc.htm
4. Державна служба статистики України “Статистичний щорічник України за 2013 рік” с. 328-357.
5. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами / Г. Осовська, О. Крушельницька: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.

*Довгаль Н.О.
наук. кер. доц. Шульга О.А.*

ЗОЛОТО ЯК НАЙЕФЕКТИВНІШИЙ СПОСІБ ІНВЕСТИВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ

Анотація. Розглянуто специфіку інвестування заощаджень у такий банківський метал, як золото. Визначено причини, ризики та переваги інвестування у золото.

Ключові слова: золото; інвестування; заощадження; переваги; “металеві” депозити; ризики.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку банківської справи поряд з такими видами інвестицій, як вкладення в цінні папери, короткострокові депозитні внески, купівля ощадних сертифікатів, існує ще один вид інвестицій – банківські метали. Найбільш розповсюдженим та вживаним у ролі банківських металів є золото. В українській економіці вкладення заощаджень саме у золото стало поширеним на сучасному етапі, тому у ході дослідження було віднайдено переваги та деякі недоліки цього способу інвестування.

Актуальність даної проблеми полягає у тому, що розглядаючи ситуацію, яка склалась сьогодні у світі та Україні можна сказати, що з кожним роком все більше людей схильються до тієї думки, що збереження власних заощаджень шляхом інвестування у банківські метали, зокрема золото, є одним з найкращих та надійніших способів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій проблеми. Оскільки на сучасному етапі роль золота, як способу збереження заощаджень, помітно зростає, то в економіці дослідженням цього питання займалась велика кількість науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних. Серед них такі вчені, як Л. Кльоба, Л. Чиж, С. Реверчук, В. Василенко, Е. Бахтарі, В. Шевченко, Дж. Стіл, В. Михальський, Н. Савчук, М. Діба, О. Дудчик, А. Брівко, Н. Нежива, С. Яременко, М. Мужеляк, Р. Желізняк, О. Юркевич, Г. Велдон та ін.

Метою даного дослідження є визначення загроз та переваг інвестування заощаджень у золото.

Методи дослідження. У ході дослідження було використано такі методи, як аналіз (при розгляді попередніх наукових робіт; аналіз перспектив розвитку цього способу інвестицій), метод зіставлення (при розгляді переваг та ризиків, що притаманні інвестуванню у золото).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестування у золото – це один із способів захисту власних заощаджень, адже саме воно має так званий протиінфляційний захист. Саме золото є найбільш відомим та поширеним у якості банківських заощаджень.

Золото з найдавніших часів вважалось одним із надійних способів збереження власних доходів, воно завжди мало неабияку цінність у вигляді злитків або монет. Тому не дивно, що і в наш час йому виділяють неабияке значення. Раніше такий спосіб інвестування обирали великі підприємства та корпорації, але сьогодні за допомогою багатьох банків такий спосіб вкладу можуть зробити і звичайні люди.

В Україні зараз існує два сектори ринку золота. Один з них регулюється Міністерством фінансів України, а інший – Національним банком України. Національний банк України для виконання покладених на нього функцій щодо забезпечення накопичення та зберігання золотовалютних резервів купує у населення банківські метали у вигляді мірних зливків та дорогоцінні метали у вигляді брухту за конкурентними цінами [5].

Існує декілька видів інвестицій в золото, їх поділяють на:

- ✓ інвестиції в золоті ювелірні вироби;
- ✓ інвестиції в золоті монети;
- ✓ інвестиції в золоті зливки;
- ✓ інвестиції в золотий банківський депозит;
- ✓ інвестиції в біржові опціони і ф'ючерси на золото [10].

В умовах нестабільності економіки, в порівнянні з іншими видами інвестицій, зберігання заощаджень саме у вигляді золота – є одним з найбільш доцільних варіантів. Воно як і інші банківські метали має декілька переваг, зокрема:

- ✓ збереження заощаджень від знецінення;
- ✓ менша ймовірність пошкодження на відміну від банкнот;
- ✓ володіння вічними матеріальними цінностями.

Серед причин інвестування у золото виділяють такі:

- ✓ незалежність;
- ✓ резервний засіб;
- ✓ висока ліквідність;
- ✓ диверсифікація активу [3, с. 23].

Вартість золота визначається пробою, відповідно: чим вища проба, тим вища ціна. Експерти вважають, що попит на такий вид заощаджень визначається також так званім "психологічним" фактором [2], який в деякій мірі залежить від стану економіки країни: зневірюючись у надійності збереження коштів у вигляді скуповування валюти чи цінних паперів, жителі України звертаються до банків з бажанням придбати золото. На даному етапі це пов'язано з певним дефіцитом валюти у національних банках нашої країни та так званім "коливанням" гривні. Також важливим фактором, що приваблює у цьому способі збереження власних коштів – це те, що іноді динаміка курсу золота тільки за 1 день може складати від 2 до 5% [9].

Цікавим та дещо новим для українських банків, які пропонують жителям нашої держави купівлю та продаж цього банківського металу, є така процедура як "металеві" депозити [8], тобто отримання певного відсотку від тієї суми або кількості вкладень у золото. Але необхідною умовою для отримання прибутку від такого депозиту є інвестування в золото не менш ніж на 2-3 роки, адже за даними дослідження Мужеляк М. та Желізняк Р. "на більш коротких тимчасових інтервалах можливі коливання котирувань як в один, так і в інший бік" [4, с. 119].

Але не потрібно забувати про те, що, окрім позитивної сторони цього виду інвестиції, є й певні ризики, зокрема:

- ✓ по-перше, ринковий, пов'язаний з можливим зниженням ціни золота: вартість золота безпосередньо залежить від ситуації на міжнародних ринках.
- ✓ по-друге, при інвестиціях в золото існує ризик ліквідності, коли ви не зможете вчасно знайти покупця на золото, але це не відноситься до депозитних вкладів [8].

Звичайно, золоту так як й іншим способам інвестицій, притаманне коливання цін на його вартість, це ілюструє графік за 2009 – 2014 роки, на якому відображено ціну за унцію відповідно до років. Ми бачимо, що найбільшій вартості золото мало влітку 2011 року, що ж стосується теперішнього року, то ціна зменшилась, але дещо стабілізувалась, а це ще один із плюсів: вартість золота хоч і коливається, але майже завжди має період затишшя, тому деякі фінансові експерти називають золото – "тихою гаванню" [3, с. 23] фінансових справ.

Золото подорожчало на 70% з грудня 2008 року по червень 2011 р., але існують прогнози, зокрема сінгапурського економіста Барнабаса Гана про те, що до кінця поточного року золото впаде в ціні і його вартість складатиме близько 1150 доларів за унцію, а це на 13% нижче за нинішню ціну та на 4,3% нижче за ціну на початку року [8]. Однак це не є причиною для того, щоб уникати вкладів у золото.

Висновки. Отже, на тлі сучасних умов золото є одним із найкращих рішень щодо інвестицій заощаджень, оскільки воно є надійним способом зберегти свої гроші під час політичних та економічних криз, коли золото тільки зростає у вартості.

Банківські метали не корелюють з іншими варіантами інвестицій, наприклад акціями або облігаціями. Таким чином, невелика частка банківських металів в інвестиційному портфелі знизить як його волатильність, так і ризиковість.

Список використаних джерел

1. Авдалян М. Банківські метали як об'єкт інвестицій в Україні / М. Авдалян // Актуальні проблеми, шляхи та перспективи розвитку економіки України: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9-10 листопада 2012 р.): у 2-х частинах. – Київ: ГО "Київський економічний науковий центр", 2012. ч.2. – С.18-20.
2. Голос столиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_06_26/Obval-c-n-na-zoloto-zumovili-v-tomu-chisl-j-nvestic-jn-fondi.
3. Дудчик О. Ю. Інвестування в золото: переваги та недоліки / О.Ю. Дудчик, А.В. Брівко, Н. Ю. Нежива // Видавництво "Молодий вчений". – 2013. - № 2(02). – С. 22- 26.
4. Мужеляк М. Вкладення коштів у банківські метали: сучасний стан та перспективи розвитку. / М. Мужеляк, Р. Желізняк // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту: тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції, 8-10 листоп. 2007 р. - Л.: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. - С. 117-120.
5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт ПАТ "VAB Банку" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vab.ua>.
7. Українська біржа дорогоцінних металів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gold9999.ua/>
8. Финансовый обзор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finobzor.com.ua/themes/topic/investitsii-v-zoloto>.
9. DOLLAROMANIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dollaromania.com/gold.htm>.
10. Econom Cash [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economcash.com/investing-gold-profitably.html>.

*Домбровська О.Г.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

АНАЛІЗ ЯКОСТІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ РІВНЯННЯ ФІШЕРА

Вступ. Одним з інструментів державного регулювання економіки є монетарна політика. НБУ як головний орган державного регулювання економіки в межах своїх повноважень здійснює комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з інфляцією, забезпечення економічного зростання та стабілізацію курсу національної валюти.

Теоретичні та практичні основи проблеми якості монетарної політики висвітлені в працях сучасних економістів, а саме: О. Василика, А. Гальчинського, А. Мельника, Л. Саммерса, А. Сташишина, В. Стельмаха, Дж. Стігліца, Дж. Тобіна та ін.

Метою дослідження є аналіз якості монетарної політики в Україні на основі рівняння Фішера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грошово-кредитна політика є комплексом заходів у сфері грошового обігу та кредиту, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової

одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу. Основними засобами монетарної політики центрального банку є: емісія грошей, облікова ставка процента, норма обов'язкових резервів банків та купівля-продаж державних цінних паперів [1, с.103].

Грошово-кредитна політика зводиться до економічного регулювання через механізми зміни пропозиції (маси) грошей та процента на грошовому ринку. Збільшення пропозиції грошей, за інших рівних умов, зумовлює зниження процента та зростання інвестицій, а також зростання попиту на ринках. Усе це на коротких часових інтервалах поживає кон'юнктуру ринків і посилює стимули до розширення виробництва [1, с.67].

Центральний Банк може здійснювати політику «дешевих» і «дорогих» грошей.

Політика «дешевих» грошей здійснюється в період спаду виробництва. Центральний Банк збільшує пропозицію грошей шляхом купівлі державних цінних паперів на відкритому ринку, зниження резервної норми, зниження облікової ставки. Тим самим знижується процентна ставка, досягається зростання інвестицій та підвищення рівня виробництва.

Політика «дорогих» грошей проводиться Центральним Банком, насамперед, для боротьби з інфляцією. Для того щоб зменшити грошову пропозицію, обмежується грошова емісія, здійснюється продаж державних цінних паперів на відкритому ринку, збільшується резервна норма, збільшується облікова ставка. Те, наскільки дієвими є застосовувані засоби монетарної політики, й свідчить про її якість.

Кількість грошей в обігу має відповідати такому монетарному правилу (рівняння Фішера): $M \cdot V = P \cdot Q = \text{Номінальний ВВП}$. Тобто темпи зростання грошової маси мають відповідати темпам зростання реального ВВП (при сталій швидкості обігу грошей V). Невиконання цієї умови призводить до виникнення інфляції грошей. Проаналізуємо чи виконується ця умова за статистичними даними економіки України (див. табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка грошової маси, темпів інфляції та реального ВВП України

	Грошова маса (M_3), млрд грн.	Темп інфляції, %	Темп реального ВВП, %	Номінальний ВВП, млрд грн.
2000	32,3	25,8	5,9	170,1
2001	45,8	6,1	9,2	204,2
2002	64,9	-0,6	5,2	225,8
2003	95,0	8,2	9,6	267,3
2004	125,8	12,3	12,1	345,1
2005	194,1	10,3	2,7	441,5
2006	261,1	11,6	7,3	544,2
2007	396,2	16,6	7,9	720,7
2008	515,7	22,3	2,3	948,0
2009	487,3	12,3	-14,8	913,4
2010	597,9	9,1	4,1	1082,6
2011	685,5	4,6	5,2	1302,1
2012	773,2	-0,2	0,3	1411,2
2013	909,0	0,5	0,0	1505,5

Джерело: складено автором за даними [3].

За даними табл. 1, починаючи з 2000 року спостерігається більш сприятлива ситуація: достатньо високі темпи зростання реального ВВП, особливо високими вони були у 2004 році (12,1%). Спроби в подоланні трансформаційного спаду сприяли поживленню економіки України у 2000-2008 роках. Переважно це було забезпечено

екстенсивними факторами: завантаження вільних виробничих потужностей, форсуванням сировинного експорту, використання наслідків глибокої девальвації гривні в період світової економічної кризи 1997–1998 рр., погашення боргів із зарплати та пенсій тощо. Але це не супроводжувалося потужними інвестиційними потоками, і тим більше масовим науково-технічним оновленням виробництва.

У 2009 році реальний ВВП в Україні зменшився на 14,8% у зв'язку зі світовою економічною кризою. У 2012 році – збільшився лише на 0,3%, а у 2013 р. взагалі не відбувалося економічного зростання [3].

Зміна темпу реального ВВП на початку XXI століття в Україні в поєднанні з політикою монетаризму суттєво вплинули на динаміку темпу інфляції. Спостерігається спад темпу у 2001 році з 25,8% до 6,1%, а у 2002 році взагалі відбулася дефляція -0,6%. У 2008 році рівень інфляції становив 22,3%. Високе зростання інфляції спостерігається в країні у зв'язку з економічною кризою, що також пов'язана з падінням курсу національної валюти. У 2012 році знову спостерігалася дефляція, вона становила -0,2% [3].

Однією з основних причин інфляції є надмірне зростання грошової маси порівняно з темпами зростання реального ВВП. Додатково розрахуємо темп зростання грошової маси (див. табл. 2). Як бачимо, темпи зростання грошової маси набагато перевищують темпи зміни реального ВВП в Україні, що і є однією з головних причин інфляції (поряд з інфляцією попиту та інфляцією витрат).

Для перевірки монетарного правила скористаємось, наприклад, даними 2009 року. За формулою Фішера в індексному вираженні $I_M \cdot I_V = I_P \cdot I_Q$. Тобто, за незмінної швидкості обігу грошей – $I_V = 1$, виконується рівність:

$$0,945 \cdot 1 \approx 1,123 \cdot 0,852.$$

Таблиця 2. Темпи зміни реального ВВП, грошової маси та інфляції України

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Темп зміни реального ВВП, %	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,2	0,0
Темп зміни грошової маси (МЗ), %	41,8	41,7	46,4	32,4	54,3	34,5	51,7	30,2	-5,5	22,7	14,7	12,8	17,6
Темп інфляції, %	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5

Перевіримо виконання монетарного правила для інших років:

у 2006 році: $1,345 \cdot 1 \neq 1,116 \cdot 1,073 = 1,197$;

у 2007 році: $1,517 \cdot 1 \neq 1,166 \cdot 1,079 = 1,258$;

у 2008 році: $1,302 \cdot 1 \neq 1,223 \cdot 1,023 = 1,251$;

у 2010 році: $1,227 \cdot 1 \neq 1,091 \cdot 1,041 = 1,136$;

у 2011 році: $1,147 \cdot 1 \neq 1,046 \cdot 1,052 = 1,100$;

у 2012 році: $1,128 \cdot 1 \neq 0,998 \cdot 0,020 = 0,019$;

у 2013 році: $1,176 \cdot 1 \neq 1,005 \cdot 0,000 = 0,000$.

Отже, за відсутності дії інших чинників, якщо б темпи зростання грошової маси відповідали темпам зростання реального ВВП, то у 2009 році інфляції в Україні майже не було б. Але в інші роки - з 2006 року по 2013 рік спостерігаються розбіжності між темпом інфляції та грошової маси, що свідчить про низьку якість і ефективність монетарної політики. Хоча поряд зі зменшенням темпів реального ВВП спостерігається зменшення і темпів інфляції, проте темпи зростання грошової маси є значними і за період 2010-2013

рр. були в межах 12,8-22,7%, що закладає основу для розкручування інфляційної спіралі у майбутньому. Так, вже за січень-листопад 2014 р. темп інфляції становив 21,2%.

З допомогою рівняння Фішера можна визначити числові пропорції між зміною реального ВВП та можливими і необхідними змінами грошової маси в обігу. Необхідно чітко дотримуватись монетарного правила, що сприятиме боротьбі з інфляцією та стабілізації курсу національної валюти.

Висновки. Сьогодні Національний банк продовжує проведення монетарної політики, спрямованої з одного боку, на контроль за темпами інфляції, з другого – на створення монетарних передумов для підтримання процесів економічного зростання.

Для поліпшення економічної ситуації необхідно гармонійно поєднувати засоби грошово-кредитної та бюджетно-податкової політик з метою зниження інфляції, стимулювання виробництва, зростання зайнятості та стабілізації курсу національної валюти. Необхідне здійснення кількісного контролю за динамікою грошової маси, що відповідала б приросту прогнозованого рівня ВВП та запланованому рівню інфляції.

Проведення ефективної грошово-кредитної політики НБУ сприятиме підвищенню рівня соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
2. Вдовиченко В.М. Особливості становлення та розвитку грошового ринку в перехідній економіці / В.М. Вдовиченко // Фінансовий ринок України. - 2010. №4.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Дзюблюк О.Н. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О.Н. Дзюблюк // Вісник НБУ. - 2009. - №5. - С.20-21.

Ісмаїлова О.Н.
наук. кер. доц. Скиба М.В.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОНОПОЛІЯ», ЇЇ ОЗНАКИ ТА ВИДИ

Анотація. У статті розглядається сутність поняття «монополія», причини її виникнення, основні ознаки та види монополії.

Ключові слова: монополія, олігополія, конкуренція, ринок, держава.

Проблемна ситуація. Історія монополії сягає сивої давнини. Монополістичні тенденції в різних формах і не однаковою мірою проявляються на всіх етапах розвитку ринкових процесів і супроводжують їх. Монопольне становище є бажаним для кожного підприємця або підприємства, так як воно дозволяє їм, по-перше, уникнути цілого ряду проблем і ризиків, пов'язаних з конкуренцією та впливати на інших учасників ринку, нав'язувати їм свої умови. Поряд з цим монополія несе низку негативних явищ.

Актуальність теми дослідження. Монополія є загрозливою з погляду виникнення застійних явищ у суспільно-економічному житті. Економічний розвиток будь-якої країни пов'язаний з виникненням, існуванням і трансформацією монополій. Я обрала дану тему, у зв'язку з тим, що контроль за виникненням монополій є обов'язковим та комплексним, тому що фірми-порушники завжди намагаються знайти шляхи того, як зробити свої антиконкурентні дії.

Аналіз наукових публікацій. Тематика сутності монополії розглядається у працях іноземних та вітчизняних вчених. Дж.Робінсон, С.Брю, Е.Чемберлен, К.Макконнелл, А.Войтов, В.Фейгін, В.Лагутін у своїх працях досліджували монополії та їх види. Актуальність теми дослідження та недостатність публікацій автора обумовлює потребу у висвітленні даної теми.

Метою дослідження є розгляд сутності поняття монополії, визначення причин її виникнення, ознак, переваг та недоліків, а також основних видів монополії.

Виклад основного матеріалу. У чому полягають причини виникнення і розвитку монополій? Ці причини пов'язані з дією об'єктивних економічних законів, розвитком продуктивних сил і суттєвими змінами в технологічному способі виробництва. А саме: по-перше, дія закону конкуренції. Закон конкуренції та кожна його функція підпорядковані досягненню головної мети виробництва - максимізації прибутку. Щоб максимізувати прибуток, виробник повинен постійно нарощувати обсяги виробництва і продажу товарів, поступово усувати своїх конкурентів. Врешті-решт виробник захоплює і контролює велику частину виробництва і збуту товарів, перетворюється на монополіста. Це свідчить, що конкуренція породжує свій антипод - монополію. Конкуренція і монополія завжди існують в реальній ринковій економіці як дві протилежні і взаємно обумовлюючі характеристики. Монопольне становище є бажаним для кожного підприємця. Воно дає змогу йому уникнути цілої низки проблем і ризиків, пов'язаних із конкуренцією, зайняти привілейовану позицію на ринку. Концентруючи у своїх руках визначену господарську владу, вони мають можливість із позицій сили впливати на інших учасників ринку, нав'язувати їм свої умови і досягати найбільшої вигоди.

По-друге, причиною виникнення монополії є дія закону концентрації капіталу і виробництва. Концентрація капіталу - це процес збільшення розмірів індивідуального капіталу за рахунок капіталізації прибутку, тобто використання певної його частини на розширення виробництва. Тому наслідком концентрації капіталу є концентрація виробництва. Рушійною силою цього процесу є конкурентна боротьба. В результаті конкуренції з маси дрібних і середніх підприємств виокремлюються кілька найбільших, які стають монополіями. Таким чином, створюється ланцюжок: конкуренція породжує концентрацію виробництва, а ця концентрація, на певному ступені свого розвитку, призводить до монополії.

По-третє, причиною створення монополії є процес централізації капіталу. Централізація капіталу - це збільшення розмірів капіталу внаслідок поглинання або об'єднання кількох раніше самостійних індивідуальних капіталів в один, більший. Однією з основних форм централізації капіталу є створення акціонерних компаній. Отже, концентрація і централізація капіталу й виробництва створили об'єктивну необхідність і можливість виникнення монополій, стали їх економічною основою.

По-четверте, причиною виникнення монополій є трансформація індивідуальної приватної власності. В останній третині XIX ст. організаційно-економічна структура виробництва була представлена переважно малими і середніми підприємствами індивідуальної приватної власності, яка стала гальмом розвитку продуктивних сил. У цей час значні досягнення науково-технічного прогресу створили можливість будівництва залізниць, морських портів, каналів, великих заводів, інших великих об'єктів. Однак

жоден капіталіст окремо не мав необхідних капіталів, щоб фінансувати такі проекти. Отже, потрібна була нова форма власності, яка могла б розв'язати ці проблеми. Нею стала велика акціонерна власність, яка об'єднала капітали декількох підприємств.

По-п'яте, економічні кризи, які у другій половині XIX ст. стали фактором прискорення концентрації і централізації виробництва і створення на цій основі монополій. Наслідком економічних криз є масове розорення і банкрутство дрібних і середніх підприємств. Деякі з них насильно поглинаються великим капіталом, а інші змушені погоджуватись на об'єднання, щоб уникнути розорення. Взаємопов'язаність цих двох явищ - криз та монополій показує одну з причин прискореної монополізації економіки. Упродовж XX ст. процес монополізації набув значних масштабів і монополійні утворення стали основою господарського життя у більш розвинених країнах світу.

З'ясувавши основні причини виникнення монополії можна перейти до більш детального розгляду сутності монополії. Варто зазначити, що слово «монополія» походить від грецького "monopolien" – один продавець. Економічна наука використовує цей термін для характеристики ситуації, коли окрема фірма чи підприємство є єдиним виробником унікальної продукції і внаслідок цього може контролювати випуск продукції значної частини або навіть цілої галузі [4, с. 12].

Поява новітніх технічних винаходів, поява нових галузей промисловості, швидкий розвиток виробництва, дія кризових явищ наприкінці XIX ст., а також централізація виробництва і капіталу обумовили процес монополізації економіки у багатьох провідних країнах світу.

В економічній думці відсутнє єдине визначення поняття монополії. Так, на думку американських вчених К.Макконнелла і С.Брю, монополія — це ситуація, за якою кількість продавців стає настільки мало, що кожен продавець уже не в змозі впливати на загальний обсяг виробництва, а значить і на ціну продукту, який продається. Монополію Дж.Робінсон визначає, як володіння продуктом, для якого немає близького заміновача. Е.Чемберлен визначав, що монополія як ринкова категорія означає контроль одноосібного продавця чи організації над пропозицією певного товару і над ціною. На думку В.Фейгіна, монополії - це сфери, у яких бар'єр для входження конкурента на ринок великий і в них дублювання об'єктів ускладнене або неможливе з тих чи інших причин. А.Войтов стверджує, що у вузькому значенні монополія означає "єдиного продавця"; а в широкому — "...панування великих продавців і покупців на ринку, незалежно від їх числа" [2, с.10; 5, с.53-55].

На мою думку монополія — це форма ринку, що контролюється окремими суб'єктами господарювання, які випускають значну частину продукції даної галузі, або декількох галузей, може диктувати ринку ціни, нав'язувати власні інтереси іншим суб'єктам господарювання та суспільству, ігноруючи при цьому їх потреби.

Основними ознаками монополізму є: відсутність досконалих заміників продукції фірми-монополіста; неможливість входження на ринок інших фірм; велика кількість покупців на ринку; досконала інформованість щодо цін, фізичних ознак товару, інших параметрів ринку [3, с. 145]; монополіст повністю забезпечує потреби ринку в певному продукті; ціни на продукцію монополіста надмірно високі (економічно необґрунтовані).

В економічній теорії виділяють наступні види монополій:

За ознакою легальності: *законна (легальна) монополія* (монополійне право суб'єкта господарювання на здійснення певного виду діяльності, надання послуг, володіння майном дозволено законодавством). *Нелегальна (тіньова) монополія* (існує у тіньовому сегменті економіки, поза законодавчим полем).

За характером виникнення: *природна монополія* - сфера в якій конкуренція з об'єктивних причин (технологічні особливості виробництва, характер попиту та

пропозиції) неможлива. Ефективно функціонує лише за умови, що весь ринок охоплює один господарюючий суб'єкт, коли ефект масштабу настільки великий, що один суб'єкт господарювання може забезпечити весь ринок, маючи при цьому нижчі витрати на виробництво одиниці продукції, ніж їх би мав ряд конкуруючих суб'єктів господарювання.

Адміністративна монополія виникає внаслідок дій державних органів. З одного боку, це надання окремим фірмам виключного права на виконання певного роду діяльності. Так голландській та англійській Ост-Індським компаніям на початку 17 ст. державою було надано виняткове право на торгівлю з Індією. З другого боку, це організаційні структури для державних підприємств, коли вони об'єднуються і підпорядковуються різним главам, міністерствам, асоціаціям. Тут, як правило, групуються підприємства однієї галузі. Вони виступають на ринку як єдиний господарський суб'єкт і між ними відсутня конкуренція. Економіка колишнього Радянського Союзу належала до найбільш монополізованих у світі. Домінуючою там була саме адміністративна монополія, передусім монополія всесильних міністерств і відомств. Більше того, існувала абсолютна монополія держави на організацію й управління економікою, яка базувалась на пануючій державній власності на засоби виробництва.

Економічна монополія. Її поява зумовлена економічними причинами, вона виростає на базі закономірностей господарського розвитку. Йдеться про підприємців, які зуміли завоювати монополічне становище на ринку. До нього ведуть два основні шляхи. Перший полягає в успішному розвитку підприємства, постійному зростанні його масштабів шляхом концентрації капіталу. Другий - набагато швидший - базується на процесах централізації капіталів, тобто на добровільному об'єднанні або поглинанні переможцями банкрутів. Тим чи іншим шляхом або поєднуючи обидва, підприємство досягає таких масштабів, коли починає домінувати на ринку. Воно переходить в іншу категорію підприємств: з розряду «статистів», що не грають істотної ролі і кожне зокрема не може вплинути на загальну ситуацію, до розряду «солістів», які фактично розігрують ринковий «спектакль».

За історичними формами монополістичних союзів: Картель - змова підприємців про норми виробництва і умови збуту продукції, при якій її учасники залишаються юридично самостійними, проте чітко зобов'язуються випускати продукцію за квотою, підтримувати однакові ціни і здійснюють розподіл ринків збуту. Синдикат - угода про об'єднання збуту товарів та закупівлю сировини для учасників даного виду монополії. Трест - об'єднання, в якому одна компанія виступає головним, а інші її філіями, які втрачають правову, виробничу і комерційну самостійність, натомість отримують певну частину прибутку для самостійного використання. Концерн - найбільш складна форма монополістичного об'єднання, що охоплює підприємства різних галузей і сфер економіки. Учасники концерну зберігають виробничу і комерційну самостійність, але втрачають фінансову самостійність.

Також можна виокремити: тимчасову монополію (наприклад, підприємство-інноватор), коли суб'єкт господарювання стає єдиним покупцем чи продавцем товару на окремому товарному ринку ненадовго. Така монополія має нестійкий характер і не може істотно впливати на ринкові процеси. Як приклад, міжнародної монополії можна назвати ТНК, багатонаціональні підприємства тощо. Державна монополія передбачає виключне право держави на певну діяльність (виготовлення грошей, видобування рідкісноземельних металів та ін.), реалізацію певних товарів для досягнення найбільшого соціально-економічного ефекту від виробництва і реалізації цих товарів та забезпечення контролю за оборотом та виробництвом товарів, які мають стратегічне значення (в Італії — на тютюн,

спирт, сірники, пиво; в Японії — на сіль, тютюн, спирт, опій; у Німеччині — на вино; в Україні - діяльність, пов'язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, охороною важливих об'єктів державної власності, експлуатацією атомних електростанцій та ін.).

До переваг монополії можна віднести: Можливість максимально використовувати ефект від масштабу виробництва, що призводить до зниження витрат на виробництво одиниці продукції; можливість мобілізації значних фінансових ресурсів для підтримки засобів виробництва на належному рівні; можливість використання досягнень науково-технічного прогресу; можливість проходження єдиним стандартам на вироблену продукцію і надані послуги; конкурентні переваги на світовому ринку; можливість заміни ринкового механізму, тобто ринкової економічної організації, внутрішньо фірмової ієрархією і системою контрактних відносин, що дозволить скоротити втрати, пов'язані з ризиком і невизначеністю.

Недоліками монополії є: можливість визначати рівень продажної ціни, та спокуса перекласти витрати на кінцевого споживача, який не в змозі чинити зворотній вплив на виробника; нераціональний розподіл ресурсів; можливість блокувати технічний прогрес; можливість "економити" за рахунок зниження якості виробленої продукції та наданих послуг; гірше задоволення потреб споживачів; можливість приймати форму адміністративного диктату, що підміняє економічний механізм; зростання адміністративних витрат; посилення нерівномірності у розподілі доходів [1, с.115-116; 4, с.608].

Тож, недоліки переважають переваги монополій. Варто зазначити, що ще наприкінці XIX ст. уряди промислово розвинених країн світу визнали монополізацію виробництва та торгівлі незаконною та злочинною, а також необхідність підтримки конкуренції, як основи економічної демократії. Необхідність втручання держави в регулювання ринкової економіки спричинено насамперед швидким перебігом створення монополістичних об'єднань, що спричиняє руйнівний вплив на економіку та соціальне життя суспільства. Потреба такого регулювання зумовлена і тією обставиною, що ринкова економіка не забезпечує автоматичного підтримання стабільності цін, оскільки в ринкових економіках нерідко спостерігається постійне підвищення цін, що проявляється у такому явищі, як інфляція. Потреба втручання держави в економіку в умовах високого рівня концентрації монопольного виробництва зумовлена і тим, що ринковий механізм не може забезпечити розв'язання таких соціальних проблем, як бідність, житло та охорона здоров'я [6].

Висновки. Монополія — це форма ринку, що контролюється окремими суб'єктами господарювання, які випускають значну частину продукції даної галузі, або декількох галузей, може диктувати ринку ціни, нав'язувати власні інтереси іншим суб'єктам господарювання та суспільству, ігноруючи при цьому їх потреби.

Основними ознаками монополізму є: відсутність досконалих замінників продукції фірми-монополіста; неможливість входження на ринок інших фірм; велика кількість покупців на ринку; досконала інформованість щодо цін, фізичних ознак товару, інших параметрів ринку [3, ст. 145]; монополіст повністю забезпечує потреби ринку в певному продукті; ціни на продукцію монополіста надмірно високі (економічно необґрунтовані).

Видами монополій є: законна (легальна), нелегальна (тіньова) монополія, природна, адміністративна, економічна, тимчасова, державна. Також можна виокремити за історичними формами монополістичних союзів: картель, синдикат, трест, концерн.

Незважаючи на те, що монополії мають ряд плюсів, хотілося б зазначити, що перелік недоліків є не менш об'ємним та має більш впливовий негативний внесок в економіку країни у порівнянні з її перевагами. Тому об'єктивно виникає потреба в

обмеженні такої дії. Дослідження засобів обмеженні впливу монополій буде темою подальших розробок.

Список використаних джерел

1. Акулов В.Б. Теорія організації: навчальний посібник. / В.Б. Акулов М.Н. Рудаков - Петрозаводск: ПетрГУ, 2002. – 142 с.
2. Бурачек Н.В. Переваги та недоліки існування монополії на сучасному ринку // Формування ринкових відносин в Україні. - 2005.-№5.- С. 10.
3. Задоя А.О. – Мікроекономіка: курс лекцій та вправи. Навчальний посібник. / А.О. Задоя - К.: Т-во "Знання", 2002. – 211 с.
4. Козак Ю.Г., Шаповал С. С. Основи економічної теорії. Навчальний посібник / Ю.Г. Козак, Шаповал С. С. // К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
5. Лагутін В.Д. Шкода від монополії і користь від конкуренції: чи все так просто? // Економіка України.- 2007.- № 4.- Ст. 55-61.
6. Економічна роль держави у ринковій економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1292052239817/politekonomiya/ekonomichna_rol_derzhavi_rinkoviy_ekonomitsi.

*Калашнікова Є.І.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ І ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення набуває зростання ролі інновацій. Забезпечення економічної стабільності та належного розвитку суспільства загалом потребує ефективного розвитку науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності в країні. Так, як впровадження інновацій є важливою умовою підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів, то необхідність переведення економіки України на інноваційний шлях розвитку є визначальним у спроможності виходу країни з кризи та переходу до сталого економічного зростання. Таким чином вивчення проблем розробки та впровадження інновацій є досить актуальним та важливим для розвитку економіки країни.

Проблемам інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу країни присвячені дослідження таких українських вчених, як: Александрової В. П., Гальчинського А. С., Гейця В. М., Семиноженка В. П., Мірошниченка О. Ю., Федулової І. В., Чухна А. А. та ін.

Метою дослідження є аналіз проблем розробки і впровадження інновацій в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін інновація означає нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду. Цей термін запровадив в економічну науку австрійський вчений Й. Шумпетер. Істотним чинником інновації є розвиток винахідництва, раціоналізації, поява великих відкриттів [6].

Основними видами інновацій є:

- *товарна* — впровадження нового продукту;
- *технологічна* — впровадження нового методу виробництва;

- *ринкова* — створення нового ринку товарів і послуг;
- *маркетингова* — освоєння нового джерела постачання сировини;
- *управлінська* — реорганізація структури управління;
- *соціальна* — впровадження заходів з метою покращення життя населення;
- *екологічна* — впровадження заходів з питань охорони довкілля [5].

До напрямів інноваційної діяльності традиційно відносять: здійснення досліджень і розробок; придбання нових технологій (у тому числі придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, а також ліцензій на використання зазначених об'єктів), придбання машин, обладнання, установок, інших основних фондів і здійснення капітальних витрат, пов'язаних з упровадженням інновацій; виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва; здійснення маркетингових інновацій.

Проаналізуємо інноваційну активність промислових підприємств України. Відповідно до методологічних пояснень Державної служби статистики України, підприємство вважається інноваційним, якщо воно впровадило будь-яку інновацію (технологічну або нетехнологічну) за період часу, визначений при обстеженні. Інноваційною є нова продукція або значно удосконалена в частині її властивостей чи способів використання. Новими продуктами вважаються товари та послуги, що суттєво відрізняються своїми характеристиками або призначенням від продуктів, що виготовлялися підприємством раніше. Значні покращення можуть здійснюватися за рахунок змін в матеріалах, компонентах та інших характеристиках виробів, що покращують їх властивості [2].

Проаналізуємо динаміку кількості інноваційно активних підприємств в Україні з 2002-го по 2013-ий роки.

Таблиця 1. Кількість інноваційно-активних промислових підприємств в Україні

Показники	Роки											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість підприємств (всього)	8366	7417	6992	6807	8395	8352	10746	11023	10594	10364	10103	10208
Кількість іноваційно-активних підприємств	1506	1120	958	810	999	1186	1397	1411	1462	1679	1758	1715
Кількість іноваційно-активних підприємств (%)	18,0	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8

Джерело: складено автором за даними [6], [7]

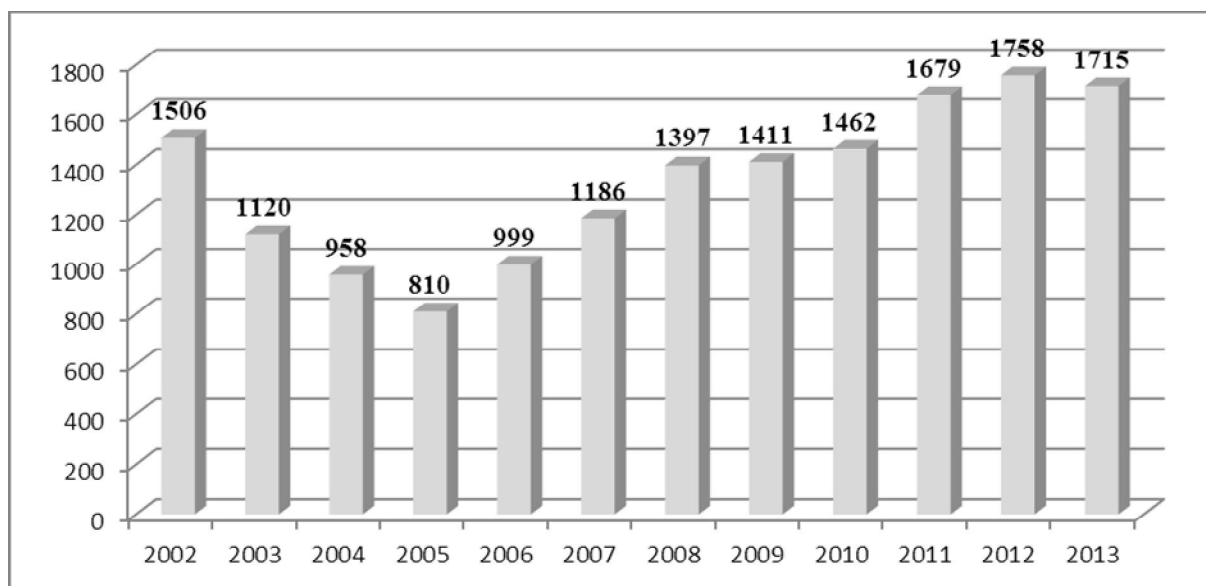

Рис. 1. Кількість інноваційно активних промислових підприємств в Україні

Кількість інноваційно активних підприємств у 2002 році, становила 1506 одиниць, або 18,0%. У 2003 році кількість інноваційно-активних підприємств зменшується, і становить 15,1%, а до 2006-го року їх кількість зменшилась до 11,2%. З 2007-го року кількість інноваційно-активних підприємств починає зростати. Уже у 2007 році їх кількість становила 14,2% і зросла у 2013-му році до рівня 16,8%.

Ступінь інноваційно активних підприємств визначається за обсягом витрат, який на них здійснюється. Проаналізуємо загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості України, та джерела їх походження.

Таблиця 2. Загальний обсяг та структура інноваційних витрат у промисловості в Україні

Показники	Роки					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Усього (млн. грн.)	3017,2	3059,8	4534,6	5751,6	6160,0	10821,0
Державний бюджет	45,3	91,8	63,4	28,1	114,4	144,8
Місцеві бюджети	3,0	3,1	1,6	14,9	14,0	7,3
Власні кошти	2145,0	2151,0	3501,5	5045,4	5211,4	7969,7
Кошти вітчизняних інвесторів	57,0	113,2	10,6	79,6	26,3	26,2
Кошти іноземних інвесторів	265,5	128,5	112,4	157,9	176,2	321,8
Інші джерела	872,2	572,2	845,1	425,7	617,7	2351,2

Показники	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Усього (млн. грн.)	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6
Державний бюджет	336,9	127,0	87,0	149,2	224,2	24,7
Місцеві бюджети	15,8	7,4	5,7	12,3	17,6	157,7
Власні кошти	7264,0	5169,4	4775,2	7585,5	7335,9	6973,4
Кошти вітчизняних інвесторів	169,5	31,0	31,0	45,4	154,5	123,7
Кошти іноземних інвесторів	115,4	1512,9	2411,4	56,9	994,8	1253,2
Інші джерела	4092,6	1102,2	735,2	6484,6	2753,6	1029,9

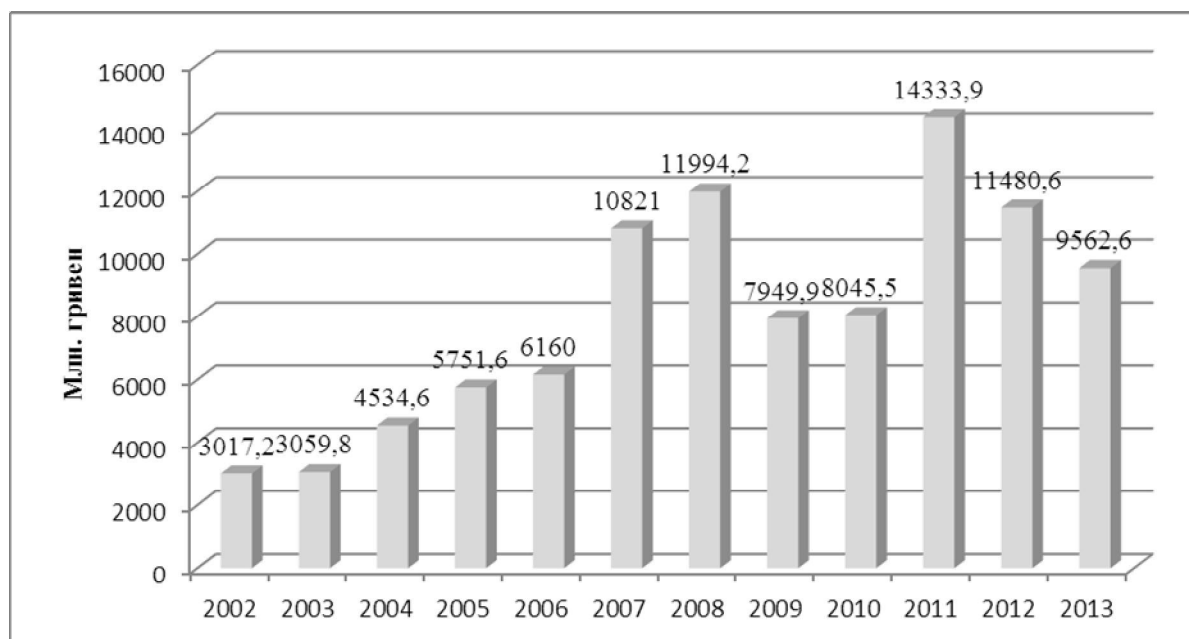

Рис.2. Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості в Україні

Найбільший обсяг витрат на інновації було здійснено у 2011 році, він становив 14333,9 млн. грн. Із них держбюджет виділив 1,0% від загального обсягу витрат на інновації, місцеві бюджети – 0,1%. З власних коштів підприємців на інновації було виділено 52,9%, кошти вітчизняних інвесторів становили – 0,3%, іноземними інвесторами було виділено – 0,4%, а з інших джерел виділено 45,3%. Бачимо, що витрати на інновації з 2002-го по 2006-ий рік повільно зростають. У 2006-му році з держбюджету було виділено 1,9% від загальної кількості витрат, з місцевих бюджетів – 0,2%, а із власних коштів підприємців – 84,6%. Кошти вітчизняних інвесторів становили 0,4%, іноземних – 2,9%, з інших джерел було виділено 10%.

З 2007-го по 2008-ий роки відбулося стрімке збільшення обсягу витрат на інновації. У 2008-му році із держбюджету було виділено 2,8% від загального обсягу витрат на інновації, із місцевих бюджетів – 0,1%, з власних коштів – 60,6%, кошти вітчизняних інвесторів – 1,4%, кошти іноземних інвесторів – 1,0%, інші джерела – 34,1%. У 2009-му та 2010-му кризових роках, обсяг витрат на інновації зменшився, у 2011-ому році помітний швидкий зріст, а потім знов поступове зменшення обсягу витрат. У 2013-му році з держбюджету було виділено 0,3% від загальної кількості витрат, з місцевих бюджетів – 1,6%, а із власних коштів підприємців – 72,9%. Кошти вітчизняних інвесторів становили 1,3% натомість витрати на інновацію іноземних інвесторів становила – 13,2%, з інших джерел було виділено 10,7%.

Аналізуючи рис. 1 і 2 можна помітити, що процес зміни кількості інноваційних підприємств відбувається плавно. Він не зв'язаний прямою залежністю із процесом витрат на інновації. Наприклад, якщо витрати на інновації у 2009-2010 роках різко зменшились, то кількість інноваційно активних підприємств залишилась майже тією самою, оскільки у 2007-2008 роках витрати на інновації становили 10821 і 11994,3 мільйонів гривень відповідно.

Проаналізуємо які галузі промисловості були найбільш інноваційно активними у 2013-ому році.

Таблиця 3. Кількість інноваційно активних промислових підприємств в Україні за видами економічної діяльності у 2013 році

№	Промислові підприємства за видами економічної діяльності	Кількість (одиниць)
1	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	38
2	Переробна промисловість	1551
3	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	81
4	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	45

Найбільш інноваційною є галузь переробної промисловості, кількість інноваційно активних підприємств переробної промисловості становить 1551 одиницю, тобто 18,5% від загальної кількості. Наступною за рівнем інноваційної активності є постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Кількість інноваційно активних підприємств цього виду промислової діяльності становить 81 одиницю тобто 12,6% від загальної кількості.

Отже, аналіз статистичних даних показав, що: динаміка кількості підприємств, що впроваджували інновації, та їх питома вага у загальній кількості промислових підприємств свідчать про негативні тенденції в інноваційній сфері. Лідером у запровадженні інновацій серед промислових підприємств України є переробна промисловість. Недостатній обсяг фінансування інноваційної діяльності стримує інноваційний розвиток промислових підприємств; головним джерелом фінансування розробки й впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах промисловості були та залишаються власні ресурси, обсяг фінансування за рахунок державних коштів та іноземних інвестицій є вкрай низьким.

Вирішення проблем інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств потребує: розробки та реалізації дієвих програм підтримки та стимулювання інноваційного розвитку на державному рівні; надання державних гарантій щодо проектів, які передбачають впровадження сучасних технологічних процесів, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних; створення сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить залучати кошти іноземних інвесторів із світового фінансового ринку.

За результатами щорічного звіту Global Innovation Index 2013 року Україна опустилася з 63-го на 71-ше місце за рівнем розвитку інновацій. Всього дослідники оцінювали країни за 84 показниками, зокрема простота відкриття нового бізнесу, якість освіти, доступність мікрофінансування, обсяг угод із залученням венчурного капіталу і т.д. Україна зі значенням індексу 35,78 (за шкалою від 0 до 100) виявилася між Тунісом і Монголією (для порівняння: Молдова – на 45-му місці, Румунія і Польща – на 40-му і 49-му місцях відповідно, Росія, втративши одинадцять позицій, опинилася на 62-му місці, Грузія – на 73-му, Білорусь – на 77-му).

Стан інноваційної діяльності в Україні більшістю науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у розвинених країнах та потребам інноваційного розвитку. Основним джерелом фінансування є власні кошти підприємств. Стабільне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічного комплексу та відсутність дієвої державної науково-технічної політики не дають підстав для висновку про наявність реального підґрунтя для переходу до інноваційної моделі розвитку. Реформування науково-технічного комплексу побудовано за принципами частих змін цілей та завдань, без урахування загальновідомих факторів функціонування та розвитку науково-технічного потенціалу: активної та передбачуваної

державної підтримки, формування попиту на наукові досягнення з боку реального сектора економіки.

У цілому, на даний час, в Україні майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів [4]. В порівнянні, у країнах Європи домінують 5-6 технологічний уклад. Отже, низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом коштів та недостатністю стимулів і пільг, але й сировинною структурою економіки. Критерієм успішної інноваційної діяльності є частка інноваційної продукції, що потрапляє на ринок. Вона наразі становить в Україні лише 5-6 %.

Одним з прикладів впровадження інновацій в Україні є відкриття першого пункту підзарядки електромобілів. Хоча за статистичними даними електромобілів в Україні близько 20 одиниць, Україна поступово долучається до західноєвропейського стилю життя. Також чимало інновацій є у галузі переробної промисловості, прикладом слугує завод по переробці сміття у Києві. У галузі енергозбереження одним з прикладів впровадження інновацій є використання на підприємствах біогазових установок. Біогазова установка виробляє біогаз і біодобрива з будь-яких біовідходів шляхом безкисневого бродіння.

В Україні сконцентровано великий науковий потенціал, є багато відкриттів і винаходів, напрацьовано багато інноваційних проектів в ресурсозбереженні, в біотехнології, у лазерній техніці, та у інших галузях науки і техніки. Необхідно визначити найбільш проривні напрямки, в які, у відповідності до критичної точки фазового переходу, можна мінімально додати інвестиції у вигляді ресурсів і відбудеться перехід в нову якість – в інноваційний рентабельний бізнес, який буде формувати інфраструктуру для інших сфер діяльності.

Висновки. Основними проблемами низької інноваційної активності є: нестача коштів у самих підприємств, недостатня фінансова допомога держави. Також нововведення потребують значних витрат, на які власники підприємств та держава не виділяють коштів, оскільки інвестиційні ресурси України виснажені і не забезпечують ефективного розширеного відтворення. Зношеність основних фондів в середньому в Україні у 2012 році становила 76,7%. Підприємства використовують вкрай застарілу матеріально-технічну базу, більшість обігових коштів спрямовуються не на оновлення обладнання, а на його ремонт і підтримання. Значний вплив має тривалий термін окупності нововведень, відсутність коштів у замовників, нестача інформації про нові технології, відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями та недостатня чисельність кваліфікованого персоналу.

Інноваційна діяльність в Україні розвивається досить повільними темпами, що пов'язане насамперед з недосконалою державною політикою в даній сфері. Зокрема, державі слід збільшити витрати на інноваційну сферу та надавати пільги та субсидії для впровадження інновацій, а також вдосконалити правову сферу захисту прав інтелектуальної власності та патентного захисту інновацій. Завданням держави є створення ефективної і адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інноваторів, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Світовий досвід підтверджує, що інноваційна сфера, особливо у країні з перехідною економікою, не спроможна покращитись лише за рахунок саморегулюючих механізмів. Необхідне впровадження відповідних державних програм, спрямованих на поліпшення інновацій, підвищення ефективності інноваційної діяльності. Держава має підтримувати ті інновації, щокладаються у виробництві вищих технологічних укладів або поліпшують ресурсну базу економіки, тобто: сприяють екологізації виробництва, призводять до

збільшення людського капіталу, забезпечують впровадження проектів з енергозбереження. В поєднанні з іншими заходами стимулювання розвитку інвестиційної діяльності, все це може дати значний поштовх розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Александрова В.П. Пріоритети технологічного розвитку економіки України // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 70 – 85.
2. Економіка знань та її перспективи для України: Наукова доповідь / за ред. В.М.Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., 2005. – 168 с.
3. Інновація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>.
4. Класифікація інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book>.
5. Мірошніченко О. Інноваційна активність промислових підприємств України: стан і тенденції / О. Мірошніченко // Вісник КНУ ім. Т.Г. Шевченка – 2013. – №10 – С.73–77.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік. / за редакцією О.Г. Осауленка. – Київ: Державна служба статистики України, 2014. – 534 с.

Калюжна Н.С.

наук. кер. доц. Гончаренко Я.В.

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТУПЕНІВ НАСТАННЯ РИЗИКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Для кожної діяльності у житті людини характерним є схильність до ризику. Ризик породжує невпевненість у майбутньому. Можливість прогнозувати з високим ступенем імовірності ту чи іншу подію в майбутньому дозволяє відпрацювати у планах і прогнозах стратегію протидії ризику. Співвідношення ступеня ризику і доходу оцінюється з використанням статистичних методів, в яких ймовірності дозволяють дати кількісну характеристику ризику.

У зв'язку з нестабільністю сучасної економіки та негативними наслідками економічної кризи все більша кількість підприємств схильна до ризику.

Нині категорія "ризик" входить до повсякденного словника керівника, стає складовою частиною та необхідною передумовою процесу здійснення господарської діяльності. Що складнішим та невизначенішим є навколишнє середовище, то актуальнішим є урахування ризику та управління ним.

Серед економістів, аналітиків, підприємців, які досліджують ризик для підприємств, слід виділити праці таких фахівців: Бортнікової Є., Циби Я., Донеця Л., Гордієнка І. та Ханіни С. та інших.

Метою дослідження є аналіз рівнів ризиків для різних стратегій на страховому ринку Україні, проведення кількісної характеристики ризиків та визначення ймовірнісної оцінки настання ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик — це економічна категорія, що відображає характерні особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам ціле-покладання, управління, прийняття рішень, оцінювання [3, с. 129].

Ризик – це складне явище, невід'ємна складова ринкової економіки і його необхідно враховувати у будь-якій сфері діяльності.

В економічній літературі виділяють такі *функції ризику*: інноваційна, регулятивна (конструктивна, деструктивна), захисна, аналітична.

За характером дії ризику поділяють на статистичні (чисті) та динамічні (спекулятивні).

Оцінка ризику є багатовимірною величиною, що характеризує можливі відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, можливу невдачу (збитки) з урахуванням впливу контрольованих (керованих) і неконтрольованих (некерованих) чинників, прямих і зворотних зв'язків.

Міра ризику є векторною величиною W : $W = \{w_1, ..., w_N\}$.

Одна група компонент якої кількісно характеризує ризик як об'єктивну категорію, решта – як суб'єктивну, коли враховується ставлення до ризику його суб'єктів.

Аналіз ризику починається з виявлення його джерел і причин.

Для початку необхідно встановити ризики, які є найбільш реальними, зокрема, внутрішні та зовнішні.

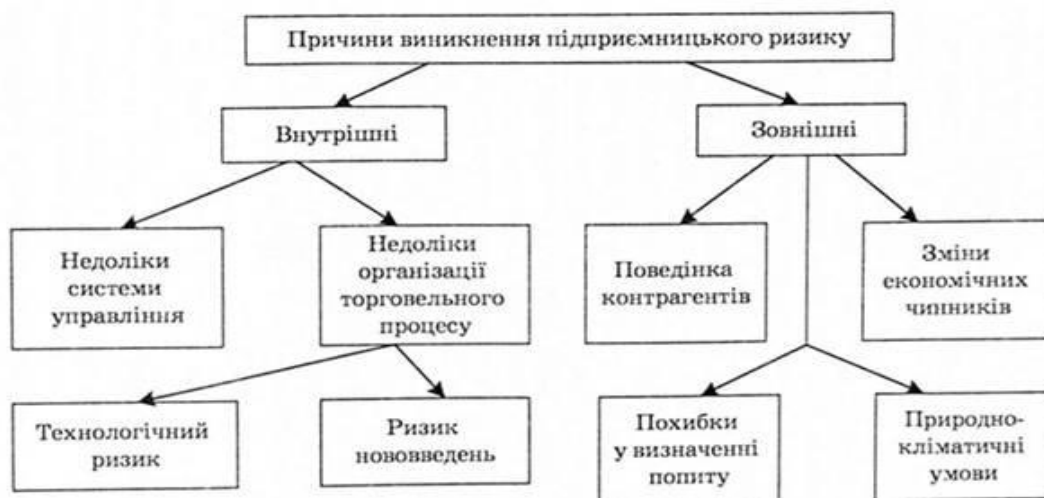

Рис.1. Причини виникнення підприємницького ризику

У найбільш загальному вигляді ризик, основним джерелом якого є внутрішня та зовнішня невизначеність, виникає за таких основних причин:

- раптове настання непередбачених змін у зовнішньому середовищі, які відображаються (або можуть відобразитися) на діяльності суб'єкта господарювання (зміна цін, зміни у податковому законодавстві, коливання валютного курсу, зміни соціально-політичної ситуації та ін.);
- зміни відносин суб'єкта господарювання з його контрагентами. Ці зміни можуть бути викликані як самим суб'єктом, та і безпосередньо його партнерами (можливість укласти вигіднішу угоду, збільшення або зменшення строку угоди, вигідніші умови діяльності, зміни за умов переміщення товарних, фінансових та трудових ресурсів та інші), що призведе до перегляду досягнутих домовленостей або відмови від них;

- зміни, що відбуваються в межах самого суб'єкта господарювання, або інші причини внутрішнього походження (невідповідність рівня кваліфікації персоналу запланованим завданням, раптовий вихід із ладу основних виробничих фондів та ін.);

- зміни, що відбуваються внаслідок науково-технічного прогресу, результатом чого є формування нової системи орієнтації (наприклад, зміна ставлення до ручної праці після виникнення машинної).

У літературі, присвяченій вивченню теорії ризиків, висвітлюються різні засади їх класифікації. Вони дозволяють проаналізувати найзагальніші ознаки класифікації ризиків, що можуть виникати під час економічної діяльності.

Після встановлення переліку ризиків, необхідно визначити міру їх імовірності. Не дивлячись на високий рівень невизначеності, кожний вид фінансового ризику може отримати кількісну оцінку.

Ризик має математично виражену ймовірність настання втрати, яка базується на статистичних даних і може бути розрахована з достатньо великим ступенем точності. Для того, щоб кількісно визначити величину ризику, необхідно знати всі можливі наслідки певної дії та ймовірність самих наслідків.

Ймовірність настання події може бути визначена об'єктивним чи суб'єктивним методом. Об'єктивний метод визначення ймовірності побудований на визначенні частоти, з якою відбувається дана подія. Суб'єктивний метод визначення ймовірності заснований на використанні суб'єктивних критеріїв, які базуються на різноманітних припущеннях.

Величина ризику (ступінь ризику) визначається за допомогою двох категорій: середньоочікуване значення, коливання можливого результату.

Крім методу експертних оцінок застосовуються також аналітичний метод оцінки ризику і метод проведення аналогій.

Аналітичний метод дозволяє визначити ймовірність ризиків на підставі власної інформаційної бази. Метод проведення аналогії багато в чому подібний до аналітичного, але забезпечує меншу точність. Він ґрунтується на тотожності природи окремих господарських (фінансових) операцій підприємства.

Розглянемо найбільш простий аналіз ризиків - аналіз чутливості. Цей аналіз дозволяє перевірити та визначити:

- ★ чутливість результативної величини (прибутку) до зміни однієї зі змінних величин;
- ★ які змінні є найбільш важливими (джерела);
- ★ критичні значення змінних;
- ★ допустимі зміни значень змінних.

Порядок проведення аналізу чутливості ризиків:

- 1) визначаємо всі змінні параметри з їх очікуваною чистою приведеною вартістю (базова ЧПВ);

- 2) по черзі змінюємо значення кожної змінної, що аналізується (припускаючи, що всі інші залишаються незмінними) на будь-яку фіксовану ставку процента;

- 3) розраховуємо показник відношення приросту прибутку (після зміни змінної) до базової величини прибутку (даний показник, що вимірюється у процентах і є показником чуттєвості результативної ознаки (прибутку) до варіації факторних ознак (змінних параметрів);

- 4) аналогічно визначаємо фактори чуттєвості за іншими змінними.

Даний аналіз дозволяє визначити фактори, зміна яких може здійснити значний вплив на результати діяльності підприємства (проекту).

При здійсненні помірної фінансової політики граничними значеннями рівня ризиків окремих фінансових операцій за оцінками спеціалістів є:

- ★ з допустимим рівнем втрат – 0,1;

- ★ з критичним рівнем втрат – 0,01;
- ★ з катастрофічним рівнем – 0,001.

Це означає, що фінансова операція має бути відхилена, якщо в одному випадку з 10 по ній може бути втрачений весь розрахунковий прибуток; в одному випадку із 100 – втрачений весь розрахунковий валовий дохід; в одному випадку із 1000 – втрачений весь власний капітал в результаті банкрутства.

Проаналізуємо рівні ризиків для різних стратегій та оцінимо їх. Гордієнко І. та Ханіна С., які є працівниками «ІНГО Україна», дали оцінку впливу різноманітних ризиків на групи страхових компаній з найкращими стратегіями і їх поведінкою на ринку за період 2010-2012 рр., який характеризується високою чутливістю страхового ринку до зовнішніх та внутрішніх ринків.

В Україні на страховому ринку в розглянутий період відбувався ряд процесів, які відображені в табл. 1 [1]:

Таблиця 1. Ключові процеси, які відбувалися на страховому ринку України в 2010-2012 рр.

2010	2011	2012
<ul style="list-style-type: none"> ★ девальвація; ★ зменшення бази страхових операцій; ★ демпінговий характер страхових тарифів; ★ збільшення витрат на продажі страхових полюсів; ★ не повернення депозитів з проблемних банків і обезцінення інших видів активів 	<ul style="list-style-type: none"> ★ незначне зростання бази страхових операцій; ★ переважно ціновий характер конкуренції; ★ високий рівень затрат на продажі страхових продуктів; ★ низькі ставки інвестиційних доходів; ★ ряд компаній продовжують втрачати капітал 	<ul style="list-style-type: none"> ★ помірний ріст страхових премій і зниження рівня виплат; ★ збереження цінового характеру конкуренції та високого рівня витрат на продажі страхових продуктів; ★ проблема з поточною ліквідністю у ряді страхових компаній; ★ вихід з ринку декількох «середніх гравців»

Розглянемо загальну ситуацію щодо показників сегменту страхового ринку України за 2010-2012 роки.

Таблиця 2. Основні показники діяльності страхового ринку України

Показник	2010	2011	2012
Кількість компаній, од.	80	80	80
Обсяг страхових премій, млрд грн.	8,5	9,1	9,7
Активи, млрд грн.	13	14	15
Резерви, млрд грн.	5	5,5	5,9
Обсяг страхових виплат, млрд грн.	3,9	4,3	4,8

Для аналізу взято результати діяльності 80 страхових компаній, які дефакто формують понад 80% «чистих премій» вітчизняного страхового ринку.

Таблиця 3. Стратегії страхових компаній з оцінкою, яка відповідає частці ринку

	Тип стратегії	Кількість СК, 2010 р.	Частка ринку, %	Кількість СК, 2011 р.	Частка ринку, %	Кількість СК, 2012 р.	Частка ринку, %
A	Захоплення частки ринку	3	20	4-5	18-20	5	16
B	«Прибуткове» зростання	10	30	15	35	20	31
C	Фокусування на прибуток	18	25	15	18	15	12
D	«Боротьба» за премії	39	25	35	27	38	21

Таблиця 4. Оцінка усередненого операційного результату діяльності для кожного типу стратегії

	Тип стратегії	Розмір премій, млн грн.	Комбінований коефіцієнт, %	Операційний результат діяльності, млн грн.
A	Захоплення частки ринку	1,552	120	-310
B	«Прибуткове» зростання	3,007	96	120
C	Фокусування на прибуток	1,164	90	116
D	«Боротьба» за премії	2,037	130	-611

Розглянемо результати наведені в табл. 4 та визначимо найкращу стратегію. Для цього обчислимо ймовірності настання ризиків для кожного сектора.

При підрахунку, отримали такі ймовірності:

$$p_{11} = 0,05; p_{21} = 0,045; p_{31} = 0,005; p_{12} = 0,035; p_{22} = 0,0315; p_{32} = 0,0035$$

$$p_{13} = 0,015; p_{23} = 0,0135; p_{33} = 0,0015.$$

де p_{ij} - ймовірності настання ризику, i - стовпчик, j - рядочок.

Отже, ми отримали ймовірності настання ризику в кожній окремій ділянці. Знаючи ймовірності, можна оцінити за критерієм Вальда (полягає у виборі найкращої стратегії серед найгірших), яка із даних чотирьох стратегій найкраща.

Складемо математичну модель. Нехай x_1, x_2, x_3, x_4 - відсоткова оцінка кожного типу стратегії на страховому ринку України. Необхідно знайти такі максимальні значення x_1, x_2, x_3, x_4 (за табл. 5) щоб виконувалися такі обмеження:

$$1,552x_1 + 3,007x_2 + 1,164x_3 + 2,037x_4 \geq v$$

$$120x_1 + 96x_2 + 90x_3 + 130x_4 \geq v$$

$$-310x_1 + 120x_2 + 116x_3 - 611x_4 \geq v$$

де v - це задане обмеження.

Поділимо кожний рядочок на v , тоді отримаємо, що $t_i = \frac{x_i}{v}$, а наша функція

$f = \frac{1}{v} = t_1 + t_2 + t_3 + t_4 \rightarrow \min$. Розв'яжемо цю задачу за допомогою програми Microsoft Excel :

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1		Визначення найкращої стратегії (метод Вальда)									
2											
3		t1	t2	t3	t4						
4			0	29,62963	19,04762	0					
5								T1+T2+T3+T4	→	min	
6			1,552	3,007	1,164	2,037	1	>=		48,67725	
7			120	96	90	130	1	>=			
8			-310	120	116	-611	1	>=			
9											
10											
11			111,2677							0,020543	
12			4558,73								
13			5765,079								
14											
15											

Рис. 2. Визначення найкращої стратегії з використанням програми Excel

Із обчислень видно, що наша функція набуває найкращого значення при значенні t_2 . Це означає, що серед чотирьох стратегій, друга стратегія «Прибуткове зростання» є найкращою для підприємства.

Тепер розглянемо іншу модель (з точки зору ризиків). Складемо систему обмежень для кожної стратегії, де коефіцієнти системи обмежень є знайденими ймовірностями:

$$\begin{cases} 0,0035x_1 + 0,0035x_2 + 0,0315x_3 + 0,0315x_4 + 0,0315x_5 \geq 1 \\ 0,0015x_1 + 0,0035x_2 + 0,0035x_3 + 0,0315x_4 + 0,0135x_5 \geq 1 \\ 0,0015x_1 + 0,0035x_2 + 0,0035x_3 + 0,0035x_4 + 0,0315x_5 \geq 1 \\ 0,0035x_1 + 0,0315x_2 + 0,035x_3 + 0,05x_4 + 0,05x_5 \geq 1 \end{cases}$$

Знайдемо розв'язок цієї задачі за допомогою програми Microsoft Excel:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
16											
17		1	2	3	4	5		T1+T2+T3+T4			
18	A	0,0035	0,0035	0,0315	0,0315	0,0135	1				
19	B	0,0015	0,0035	0,0035	0,0315	0,0135	1				
20	C	0,0015	0,0035	0,0035	0,0035	0,0315	1				
21	D	0,0035	0,0315	0,035	0,05	0,05	1				
22											
23									0		
24		0,0035	0,0015	0,0015	0,0035						
25		0,0035	0,0035	0,0035	0,0315						
26		0,0315	0,0035	0,0035	0,035						
27		0,0315	0,0315	0,0035	0,05						
28		0,0135	0,0135	0,0315	0,05						
29											
30											
31					0,073016	1					
32					0,17037	1					
33					0,17037	1					
34					1	1					
35					1	1					
36											
37											
38						48,67725		0,020543478			

Рис. 3. Пошук рішення задачі з використанням програми Excel

З отриманих результатів видно, що задана функція набуває найкращого значення при значеннях t_2, t_3 . З точки зору ризиків для підприємства найкращими є стратегії «Прибуткове зростання» та «Фокусування на прибуток».

Висновки. У даній роботі розглянуто рівні ризиків для стратегій на страховому ринку України, створена математична модель для визначення кількісної характеристики ризиків та знайдена ймовірнісна оцінка настання ризиків.

В результаті зниження курсу валют ринкові ризики можуть привести до втрат страхових компаній. Ризики втрат ліквідності за 2010-2012 рр. зумовлюють системний негативний вплив на страховий ринок. Загальний рівень ризиків на страховому ринку України залишається достатньо високим.

Отримані результати, обґрунтовують те, що в будь-якому випадку стратегія «Прибуткове зростання» буде найкращою для підприємства, для виходу із негативного становища.

Список використаних джерел

1. Гордієнко І., Ханін С. Вплив ризиків на український страховий ринок [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ingo.ua/ru/topic/vliyanie-riskov-na-ukrainskiy-strahovoy-rynok>.
2. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
3. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В. В. Вітлінський, П. І. Верчено. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
4. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 440 с.
5. Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
6. Цветкова Є.В., Арлюкова І.О. Ризики в економічній діяльності. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 240 с.

*Кириленко Ю.А.
наук. кер. доц. Шульга О.А.*

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄС: ШАНСИ ТА ЗАГРОЗИ

Анотація. У статті розглянуто шанси та загрози процесу економічної інтеграції України до Європейського Союзу.

Постановка проблеми. 27 червня 2014 року у Брюсселі було підписано економічну частину Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Участь у процесі європейської інтеграції є за змістом не просто міжнародною взаємодією економік України та ЄС, а насамперед процесом глибокого проникнення інститутів ЄС (законодавства, норм і правил ведення бізнесу, кращих практик тощо) в українську економіку. У такій якості ЄС виступає переважно як фактор впливу на внутрішні процеси. Розвиток відносин з ЄС як з глобальною потугою, активним суб'єктом міжнародних економічних відносин та учасником впливових міжнародних організацій означає, що вибір на користь ЄС є водночас і вибором свого місця в рамках світової економіки в цілому та у процесі формування та реалізації ключових рішень з питань розвитку глобальної економіки. За даними експертів із Центру Разумкова інтегративні процеси із Європейським Союзом надзвичайно позитивно впливатимуть на економіку України серед усіх ефектів європейської інтеграції [2, с. 28].

Даною тематикою займалося досить багато вчених, як вітчизняних так і закордонних. Так, наприклад, питанням співпраці України та ЄС займалися Білоус А.О., Гринева В.Б., Гугель А.С., Копійка В.О., Шинкаренко Т.М., Ляшенко О. та професор Вашингтонського університету Ружмон Д. Питання інтеграції України до Єдиного Економічного Простору висвітлюють своїх працях вчені Драч І.П. та Мошес А.

Метою дослідження є висвітлення перспектив та загроз євроінтеграції України на основі компаративістичного аналізу членства України в СОТ.

Виклад основного матеріалу. Серед великої кількості можливостей від асоціації з ЄС для України є і багато загроз. Однією із них є перетворення нашої держави у сировинний придаток Європи. В першу чергу, це пов'язано з тим, що на світовій міжнародній арені Україна позиціонує себе як сировинна країна.

Відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012-2013 рр., Україна за індексом глобальної конкурентоспроможності посідає 73 місце серед 144 країн світу. ВВП на душу населення становить 7418 дол. (139 місце в світовому рейтингу), що на 40% нижче світового та становить близько 70% рівня ВВП 1990 р. Відповідно до темпу розвитку промислового сектору економіки країни, який формує 31,6% ВВП України та складає -2,1%, Україна посідає 152 місце в світі. За рівнем безробіття (7,5%) країна займає 83 місце [6], за межею бідності знаходиться понад 24% населення країни. Державний борг України сягає 36,6% ВВП, в той час як зовнішній борг на червень 2013 р. - 68,197 млрд дол. [2].

Вітчизняні зернові користуються надзвичайно великим попитом в ЄС. Станом на 26.09.2014 року фактичні обсяги експорту складають 7992 тис. тонн, з яких: пшениці – 4667 тис. тонн; кукурудзи – 493 тис. тонн; ячменю – 2720 тис. тонн та інших зернових – 112 тис. тонн. Завантажено на кораблі – 205 тис. тонн. Відповідно, обсяги експортованих та підготовлених до експорту зернових складають 8197 тис. тонн (пшениці – 4819 тис. тонн, ячменю – 2757 тис. тонн та кукурудзи – 509 тис. тонн) [7].

Фактичні дані свідчать про неабияку зацікавленість ЄС у постачанні українських мінерально-сировинних ресурсів. Звісно, ЄС в обмін малює чудові перспективи:

- макроекономічна стабільність;
- додаткові інвестиції в українську економіку;
- надання субсидій сільському господарству;
- отримання позитивного сальдо торговельного балансу;
- спільні митні тарифи;
- кількісні обмеження імпорту;
- антидемпінгова політика;
- протекціонізм і контроль експорту.

Проте нездатність українського виробника бути повноправним конкурентом європейського може перетворити Україну на сировинний придаток для більш розвинутих країн ЄС. Вітчизняна економіка повинна пройти етап модернізації та докорінної зміни орієнтирів. Розробка такого механізму має базуватися на поступове оновлення виробництва із наступним включенням сучасної регламентної та нормативної бази зі збереженням ключових експортних ринків. Вихід на європейську арену має супроводжуватися поетапним збільшенням конкурентоспроможності українських товарів.

Для прогнозування шансів та загроз процесу євроінтеграції України варто проаналізувати членство нашої держави у Світовій Організації Торгівлі (СОТ).

Вступ України до СОТ, який відбувся у травні 2008 року, виступив позитивним фактором впливу на таку складову Індексу економічної свободи, як «свобода торгівлі». Однак, вплив зростання показника «свобода торгівлі» на Індекс економічної свободи був нівельований загальним падінням інших його складових. Ця ситуація є типовою у контексті впливу набуття Україною членства у СОТ на її міжнародний імідж. Набуття Україною членства у СОТ є позитивним фактором для її міжнародного іміджу, що знаходить своє відображення у підвищенні окремих показників (таких, як «свобода торгівлі» у індексі економічної свободи). Однак, з огляду на те, що імідж країни – завжди кумулятивна складова, вплив фактору набуття Україною членства у СОТ став непомітним на фоні падіння економічних показників і політичної нестабільності.

Позитивом вступу України до СОТ був доступ до зовнішніх ринків сталі та металопрокату. До травня 2008 року експорт до ЄС деяких категорій прокату обмежувався квотами, обсяг яких щорічно визначався угодами між Кабінетом Міністрів України і Європейською Спільнотою з Вугілля та Сталі і фіксувався у відповідних постановах Кабінету Міністрів України. Після набуття Україною статусу члена СОТ 16 травня 2008 року, квоти було знято (формально, Рада ЄС ухвалила рішення про скасування усіх видів квот на експорт металопродукції з України до ЄС 26 травня 2008 року, яке було опубліковане 27 травня 2008 року і вступило в силу на наступний день після опублікування). Травень 2008 року мав би стати своєрідним «поворотним пунктом», після якого українські металовиробники отримували можливість у повній мірі реалізувати свій експортний потенціал. Однак, слід зважати на те, що ефект від зняття квот у деякій мірі нівелювало падіння попиту на металопродукцію внаслідок Світової фінансової кризи.

Загалом скасування квот на експорт металопрокату з України до ЄС внаслідок приєднання першої до СОТ знайшло чітке відображення у збільшенні темпів зростання експорту прокату категорії SA. Вже у 2010 році експорт цієї категорії прокату до ЄС перевищив показник 2008 року, що складав історичний максимум на той момент, в 1,9 рази [4, с. 20].

З моменту вступу України до СОТ вона отримала такі переваги:

– одержання режиму найбільшого сприяння в торговельному просторі всіх країн-членів СОТ, тобто одночасне покращення умов торгівлі із більш ніж 150 країнами світу, на частку яких припадає понад 95% світової торгівлі;

– зменшення тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів на товарні ринки країн-членів СОТ;

– отримання можливості захисту інтересів українських виробників згідно з процедурою розгляду торговельних спорів Світової організації торгівлі;

– набуття офіційного статусу переговорного процесу зі створення зони вільної торгівлі з ЄС;

– скасування квот на експорт української продукції металургії до ЄС;

– доступ до дешевших комплектувальних, устаткування і сировини;

– забезпечення недискримінаційного транзиту товарів та послуг.

За роки членства обсяг експортованої української продукції зріс майже на 40%, а темп росту імпортованих товарів складає 39,5%. Показник експортованої продукції вважається позитивним, у той час як збільшення імпорту, який спочатку був більшим за експорт, призвело до підвищення дефіциту зовнішньої торгівлі до 15 млрд. дол.

Основним недоліком вступу України до СОТ є те, що цей вступ був невиважений, наше товаровиробництво не досягло належного рівня конкурентоспроможності, щоб зайняти певну нішу на світовому ринку. Як член СОТ, Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо подальшого реформування торговельного режиму. Найбільш суттєвою проблемою української системи торгівлі є невідповідність національних стандартів і технічних норм і правил вимогам світового ринку – на сьогоднішній день до вимог СОТ адаптована лише четверта частина. А через нижчу якість і порівняно високі ціни, українському виробнику важко конкурувати з іноземними.

Вищенаведений фактаж показує, що переваг членства України в СОТ набагато більше, ніж недоліків. Це варто враховувати при оцінці євроінтеграційних процесів в Україні.

Однією з проблем інтеграції України до ЄС є неадаптоване до європейських стандартів українське законодавство, яке адаптувати на даному етапі розвитку країни неможливо. Але ми вже можемо відчувати на собі помітні переваги початку євроінтеграції. На сьогодні на торгівлю з країнами ЄС припадає 32 % загального товарообігу, досить позитивну динаміку демонструє український експорт до країн ЄС у 2014 році, після запровадження (ще до підписання Угоди) пільгових митних тарифів для України. Зокрема, за шість місяців експорт української продукції до найбільшого європейського торговельного партнера України – Польщі – зріс на 24 %, на 16–17 % – до Австрії та Іспанії, майже на 35 % – до Нідерландів, а до Великої Британії – на 46 %. Це в той час, як ціла низка експортних товарів обмежується квотами [5, с. 1].

Щодо шансів євроінтеграції. Якщо ще рік тому свідчення експертів та результати соціопитувань показували великі сумніви щодо подальшої євроінтеграції, то на сьогоднішній день майже всі ці сумніви розвіялися. Адже вже 1 листопада 2014 року розпочалось тимчасове застосування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке охоплює розгляд таких частин угоди:

– Розділ I «Загальні питання».

– Розділ VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

– Розділ VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення».

Висновки. Незважаючи на тимчасове застосування Угоди, цей документ з моменту його підписання є для України стимулом та стрижнем комплексної програми масштабних внутрішніх реформ у всіх сферах політичного, економічного та соціального життя нашої

держави. Підтвердженням цього стало затвердження Урядом України 17 вересня цього року «Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію на 2014-2017 рр.», реалізація якого забезпечить ефективну підготовку Української сторони, передусім, до роботи в умовах вільної торгівлі з Євросоюзом, та виконання взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення верховенства права, дотримання прав людини, подолання корупції, реформування судової і правоохоронної системи, управління державними фінансами, державних закупівель.

Наша країна має реальну змогу використати повноцінно свій потенціал як аграрної держави, котра матиме більше шансів на диктування вигідних для себе умов за рахунок підвищеного попиту на продукцію, котру Україна має змогу надати. Позиціонування себе як надійного партнера, в першу чергу, у аграрній сфері, сприятиме створенню позитивного іміджу країни.

Список використаних джерел

1. Барінгольц О. Інтеграція України до Європейського економічного простору / О. Барінгольц // Вісник КНТЕУ. – 2006. – № 3.
2. Госдолг Украины в июне снизился на 0,6% [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://economics.unian.net/rus/news/173398-gosdolgukrainyi-v-iyune-snizilsya-na-06.html>.
3. Європейська інтеграція України: внутрішні чинники і зовнішні впливи// Національна безпека і оборона. – 2013. – №4–5. – С. 27–36.
4. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ. – К., 2013. – 58 с.
5. Україна – ЄС: від асоціації до членства. XXIV Економічний форум. – К., 2014. – 8 с.
6. Central Intelligence Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/up.html>.
7. Оперативна інформація Мінагрополітики: ситуація на ринку зерна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/node/14661>.
8. Першочергове завдання ВР – ратифікувати Угоду про асоціацію з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://seugroup.org/comment/yuriy-blagodir-pershochergove-zavdannya-vr-ratifikuvati-ugodu-pro-asociaciyu-z-ies>.

Книш С.С.

наук. кер. доц. Сандугей В.В.

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Найгостріші соціально-економічні проблеми, спричинені впливом глобалізації на ринок праці України, виникають внаслідок міжнародної міграції робочої сили. Особливої актуальності ці проблеми набувають у зв'язку із тим, що за кордон спрямовується робоча сила, яка відзначається своєю конкурентоспроможністю на міжнародному ринку праці, та яка, водночас, є незамінною для відродження національної

економіки. Проблема полягає в тому що міграційна політика України не в повній мірі спрямована на захист своїх громадян за кордоном, на квотування в'їзджують в країну, на стимулювання повернення в країну раніше виїхали за її межі. Також для економіки країни та для розвитку її науково-технічного потенціалу є негативною міграція висококваліфікованих кадрів. Це може негативно вплинути на темпи відновлення та росту економіки України. Тому дослідження теми: «Проблема міграції висококваліфікованої робочої сили в Україні» є досить актуальною на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теорії і практики міжнародної трудової міграції, нормативно-правових аспектів регулювання міграції зробили такі вітчизняні вчені: О.Білорус, В.Гесць, А.Кравченко, Е.Лібанова, О.Малиновська, А.Мокій, І.Петрова, Т.Петрова, О.Позняк, В.Рокоча, А.Румянцев, А.Філіпенко. Активно працюють над дослідженнями аналогічних теоретичних і практичних проблем міжнародної міграції робочої сили такі російські вчені, як Н.Вишневіч, С.Глінкіна, А.Кіреєв, Н.Кулікова, Л.Максаков, К.Семьонов, І.Сініцина та ін. У зарубіжній економічній науці у працях Л.Брю, К.Макконелла, Дж.Борхаса, Я.Мінсера, А.Роя, Б.Чісвіка висвітлені механізми регулювання міграційних потоків.

Метою статті є з'ясування факторів, що спричиняють масовий вплив висококваліфікованої робочої сили за кордон та їх вплив на економічне становище країни.

Виклад основного матеріалу. Міграція означає переміщення, перенесення. Поряд з рухом товарів, послуг і капіталів міграція робочої сили являє собою рух цього важливого фактора виробництва у міжнародному масштабі. Міграція робочої сили – переселення працездатного населення з одних держав до інших строком більше ніж на рік, викликане причинами економічного чи іншого характеру [1, с.353].

З точки зору геополітичного становища територія України з давніх часів перебувала під впливом значних міграційних потоків. Знаходячись в складі Російської Імперії, до початку двадцятого століття міграційні потоки обмежувались кордонами держави, в цей час масові потоки українців поступово переміщувались на Схід Імперії. Це було обумовлено заселенням нових земель. Саме наприкінці дев'ятнадцятого століття переселенці з України становили 36% всіх внутрішніх мігрантів, а вже на передодні Першої Світової Війни ця цифра складала приблизно 60%. За період з 1896 до 1914 років з дев'яти українських губерній переселилися за Урал 1,6 мільйона осіб. В ті часи законодавство не дозволяло вільного переходу своїх підданих у підданство інших держав, але з настанням нового століття поступово, шляхом тлумачення застарілого законодавства була дозволена діяльність еміграційних агентств. Саме у цей період почалася активна еміграція населення із західноукраїнських земель за океан. Це були перші мігранти з України [2, с.223].

Власне масова міграція стала особливо характерною для 90-х років ХХ століття. Проте і в наш час вона залишається характерною та невід'ємною частиною економічного життя країни. Сучасна еміграція в Україні – це п'ята в історії України хвиля виїзду робочої сили в пошуках засобів існування за кордон в пошуках кращого життя та тимчасове, або постійне проживання. Можна виділити наступні причини виникнення цього явища:

- низький рівень заробітної плати;
- нестабільна економічна та політична ситуація;
- зростання рівня безробіття (особливо в сільській місцевості);
- соціокультурні цінності при імміграції за кордон;
- зневіреність, пошук кращого майбутнього для себе та своїх нащадків;
- недостатня кількість або повна відсутність можливостей самореалізації.

Саме ці причини є фундаментальними в відсотковому збільшенні відтоку висококваліфікованої частини працездатного населення.

Ротаційний характер трудової міграції особливо властивий Європі у зв'язку з розширенням ЄС. Населення країн – нових членів ЄС отримало можливість працевлаштовуватися у розвинених країнах, а їхнє місце займають трудові мігранти з інших країн. Нестабільна економічна ситуація в країні, а також вигідні умови найму висококваліфікованих спеціалістів за кордоном сприяють збільшенню масштабів еміграції [3].

Міждержавні трудові міграції - важливий чинник надходження в країну інвестицій, нових технологій, досвіду роботи, перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

Проте цілком очевидне й те, що масовий вплив продуктивної робочої сили, особливо вчених і спеціалістів, завдасть Україні значних економічних, інтелектуальних та моральних збитків. Виїзд кваліфікованих кадрів, молодих спеціалістів негативно вплине на професійну структуру працездатного населення, погіршить його статеві-віковий склад. Еміграція, як правило, супроводжується вимушеним розривом, нехай і не остаточним, сімейних зв'язків, їх послабленням.

Міграційна політика України має спиратися на міждержавні угоди з країнами-потенційними користувачами нашої робочої сили. Такі угоди, крім правової й соціальної захищеності співвітчизників за кордоном (маються на увазі ті, хто збереже українське громадянство), повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір наших земляків, їх професійну підготовку й перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, застережувати умови проживання і компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією молодшої української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони перебувають [4].

Необхідно створити спеціалізовані біржі праці - для посередництва з наймання українських громадян на роботу за кордоном. Такі біржі брали б на себе функцію підбору робочих місць, укладання контрактів, гарантували б додержання угод стороною, що приймає. Міграція - це двосторонній процес. Експортуючи власну робочу силу, Україна неминуче імпортуватиме іноземну робочу силу. Впровадження у виробництво закордонних технологій, освоєння «ноу-хау», створення СГТ, їх участь у приватизації спричинять приплив із-за кордону бізнесменів, менеджерів, комерсантів та інших фахівців. Можливі канали припливу іммігрантів:

1) повернення на батьківщину частини тих українців, котрі живуть і працюють у Росії, інших країнах, що утворилися на теренах колишнього Союзу. Ця проблема потребує вирішення на міждержавному рівні;

2) рееміграція патріотично налаштованих представників далекого зарубіжжя, які проживають у Північній та Південній Америці, Австралії та інших країнах світу;

3) запрошення за потреби на роботу спеціалістів і робочих кадрів з різних країн Європи, Азії, Америки за ліцензіями. Поки що Україна використовує працю іноземних робітників у тих галузях виробництва, де через важкі умови праці відчувається нестача робочих рук. Це металургійна, швейна, суконна, взуттєва, машинобудівна та деякі інші галузі. В середині 90-х років кількість іноземних громадян, які працювали на підприємствах України, становила близько 23,0 тис. чол. Крім того, за неофіційними даними, нині в Україні мешкає понад 500 тис. нелегальних іммігрантів;

4) в'їзд біженців, які рятують своє життя, а також повернення раніше депортованих народів (кримських татар, німців). Що стосується повернення на батьківщину кримських татар, то цей процес відбувається активно: в Крим уже повернулося 170 тис. татар, а загалом очікується понад 300 тис.

Таким чином, інтеграція України у світовий ринок праці передбачає всебічне врахування тенденцій розвитку сучасної міжнародної трудової міграції, її форм та особливостей, механізму її державного регулювання [4].

Для аналізу впливу міграції населення на економіку України необхідно визначитися з позитивними та негативними сторонами.

До позитивного впливу міграції на економіку країни відносяться [5]:

1) сприяння інтеграції України до міжнародного ринку праці через міждержавний обмін робочою силою;

2) послаблення тиску безробіття на національному ринку праці, зниження соціальної напруги у суспільстві;

3) надання можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, познайомитись з світовим досвідом, покращити матеріальне становище, як самих емігрантів, так і членів їх родин;

4) надходження в Україну додаткової іноземної валюти шляхом грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками;

5) стимулювання до більш продуктивної діяльності українських працівників через створення конкуренції з закордонними фахівцями;

6) підвищення світового рейтингу України, як демократичної, вільної та відкритої держави.

До негативних сторін впливу міграції на економіку країни відносяться [5]:

1) втрата країною найконкурентоздатнішої частини власних трудових ресурсів;

2) підвищення тиску на національний ринок праці внаслідок створення іноземними громадянами конкуренції місцевій робочій силі;

3) уповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу в зв'язку з чисельною інтелектуальною еміграцією українських вчених за кордон;

4) втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться емігрантами в якості власних заощаджень;

5) поширення випадків зловживань та ошукувань громадян приватними агентствами з працевлаштування;

6) виникнення політичних та економічних претензій до нашої країни в зв'язку із збільшенням нелегальної трудової еміграції українців;

7) використання наших громадян за кордоном на низько кваліфікованих, важких роботах зі шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців;

8) тривала відірваність трудових емігрантів від родини, існування можливостей потрапити у воєнні конфлікти і навіть загинути;

9) підвищення злочинності та соціальної напруги у суспільстві через міжнаціональні конфлікти, чисельні порушення правил оформлення документів на перебування та проживання іноземцями.

Аналізуючи такі дані варто зазначити, що негативних проявів міграції значно більше ніж позитивних. У результаті чого постає гостра потреба пошуку шляхів вирішення даної проблеми. Серед шляхів вирішення проблем міграції можна запропонувати наступні [6]:

1) привести законодавство у відповідність з Конституцією України, міжнародними зобов'язаннями, пов'язаними із вступом України до Ради Європи, приєднанням України до Конвенції про захист прав і основних свобод людини;

2) поетапно створити умови для приєднання до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу до неї 1967 року;

3) провести експертизу законодавства України у сфері забезпечення громадянських прав з метою виявлення розбіжностей у внутрішньому законодавстві та застарілих норм;

4) завершити доопрацювання проектів Законів України про внесення змін до Закону України “Про правовий статус іноземців”, про порядок надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства, про імміграцію.

Висновки. Розвиток інтеграційних процесів призводить до необхідності втручання держави у міграційні процеси в країні. Так, на сучасному етапі проблема вдосконалення міграційної політики є надзвичайно гострою для України. При цьому в умовах низького рівня заробітної плати в державному секторі економіки та поширення безробіття саме підтримка зовнішніх трудових міграцій економічно активного населення, оптимізація їхніх потоків, підвищення рівня захищеності українських працівників за кордоном, сприятиме, до певної міри, вирішенню проблеми безробіття. У зв'язку з цим, необхідне спрощення процедури тимчасового виїзду наших громадян на роботу та одночасне посилення контролю за діяльністю організацій-вербувальників вітчизняної робочої сили. Важливим напрямком державної політики у сфері регулювання трудових міграцій є розповсюдження інформації щодо існуючої системи міждержавних угод про працевлаштування, законодавства України та країн-реципієнтів у сфері трудової міграції та регулювання ринку праці загалом, а також можливості отримання допомоги з боку українських дипломатичних установ під час перебування за кордоном. Ліцензування і контроль за діяльністю фірм-вербувальників, а також підвищення інформаційної обізнаності української молоді щодо умов праці й перебування в країнах-реципієнтах, значною мірою запобігатимуть загрозі нашим громадянам опинитися у безправному становищі за кордоном. Однак, на нашу думку, певною гарантією має стати система міждержавних договорів про взаємне працевлаштування громадян та їхній соціальний захист. Міждержавні угоди вже укладені з більшістю колишніх республік СРСР (в тому числі підписано багатосторонню угоду в рамках СНД), Польщею, Чехією, Словаччиною, В'єтнамом. Але терміново слід врегулювати міграційні відносини з Німеччиною, Грецією, Ізраїлем, Італією, Іспанією, Португалією, США, Угорщиною. Крім того, необхідно намагатися розширити квоти для працевлаштування українців у тих країнах, з якими договори вже укладено.

Отже, міграція робочої сили України - це об'єктивний процес, зумовлений внутрішніми факторами і поглибленням глобалізації, яка охопила весь світ. Актуальність даної проблеми потребує негайного її вирішення з метою упередження негативних наслідків міграції робочої сили в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Головка С.В. Світова економіка. – К.: Либідь. – 2000. – 581 с.
2. Піскун О.І. Основи міграційного права. Порівняльний аналіз: Навчальний посібник. – К.: «МП Леся», 1998 – 360с.
3. Міжнародна міграція робочої сили [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_134591_mIzhnarodna-mIgratsIya-robochoyi-sili.html.
4. Румянцев А. П. Международная экономика. – К.: МАУП. - 2004. – 104 с.
5. Нітова М.А. Особливості міграції населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=9171>.

*Коваль О.І.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МВФ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі Україна перебуває у стані глибокої фінансової та економічної кризи, що проявляється через такі негативні тенденції як спад виробництва, збільшення курсу іноземної валюти та інфляції, зростання державного боргу та дефіциту державного бюджету, збільшення безробіття, загострення соціальних суперечностей. Для подолання цих негативних тенденцій в розвитку економіки країни актуальним є співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом.

Проблемами співпраці України з Міжнародним валютним фондом присвячені роботи таких вітчизняних науковців як: Колосова В.П., Димчин М.О., Гришина Л.О., Фурман І.В. та ін.

Метою дослідження є визначення основних напрямків співпраці МВФ з Україною, а також наслідків та перспектив цього співробітництва для вітчизняної економіки.

Міжнародний валютний фонд – це організація, що регулює валютно-розрахункові відносини між державами-членами та надає їм фінансову допомогу, в разі виникнення валютних труднощів, у вигляді позичок в іноземній валюті. МВФ був заснований на міжнародній валютно-фінансовій конференції ООН у Бреттон-Вудсі у 1944 році.

До головних офіційних цілей МВФ належать:

- сприяння міжнародному співробітництву у валютній сфері;
- розвиток міжнародної торгівлі, зростання зайнятості та покращенню економічних умов країн-членів;
- забезпечення функціонування міжнародної валютної системи шляхом координації валютної політики; підтримки валютних курсів;
- визначення паритетів і курсів валют; запобігання конкурентному знеціненню валют;
- створення багатосторонньої системи платежів за поточними операціями між країнами-членами та усунення валютних обмежень;
- надання допомоги країнам-членам шляхом видачі позик і кредитів в іноземній валюті для врегулювання платіжних балансів; стабілізації валютних курсів;
- консультаційна допомога з фінансових і валютних питань країнам-членам;
- здійснення контролю за дотриманням країнами-членами кодексу поведінки в міжнародних валютних відносинах.

МВФ організовано за принципом акціонерного товариства, і кількість голосів країн-учасниць є їхньою часткою в капіталі фонду. На частку США припадає 18,2% капіталу, Європейського Союзу – 26,7%. Частка інших 22 країн становить 60,3 % капіталу фонду [1]. Частка України складає 1 млрд. 252 млн. СПЗ (0,576% квоти МВФ).

Україна набула членства в Міжнародному валютному фонді 3 червня 1992 року відповідно до Закону України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій". Але активна співпраця України з МВФ розпочалась з 1994 року. Весь період співробітництва залежно від програм МВФ в Україні можна поділити на декілька етапів.

Перший етап (жовтень 1994 - березень 1995 рр.): характеризувався наданням Україні позики за програмою STF (System Transformation Facility – програма системної трансформації економіки) для підтримки платіжного балансу України у сумі близько 720 млн. дол. США за річною ставкою 5,75% на строк 10 років з відстрочкою сплати основної суми боргу на 4,5 роки [3]. В обмін на фінансування уряд зобов'язався здійснювати приватизацію, демонополізацію ринків, лібералізувати ціни та зовнішню торгівлю, а також стабілізувати курс національної валюти. Ці вимоги, попри постійні нагадування МВФ, було виконано лише до кінця 90-х років, до того ж не в повному обсязі.

Другий етап (квітень 1995 - червень 1998 рр.): на ньому було реалізовано три програми „Стенд-бай” (Stand-by I, II, III), за якими було отримано три позики на суми 780, 860 та 247 млн. дол. США за річною ставкою 6,29 % на строк 5 років з відстрочкою сплати основної суми боргу на 3,25 роки.

Третій етап (липень 1998 - червень 2001 рр.): характеризувався впровадженням програми розширеного кредитування - EFF (Extended Fund Facility), за якою було відкрито кредитну лінію в розмірі 2,226 млрд. дол. США. Хоча фактично було отримано трохи більше 1 млрд. дол. США, оскільки, починаючи з 2000 року, зі зростанням експорту, зниженням інфляції й дефіциту бюджету необхідність у кредитах фонду зникла [2].

Четвертий етап (березень 2004 - березень 2005 рр.): на цьому етапі була затверджена четверта програма стенд-бай, відповідно до якої для України був зарезервований кредит у сумі, еквівалентній 411,6 млн. СПЗ у випадку погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни (за період дії програми необхідність у залученні коштів не виникла). Цю програму було розроблено на основі підходів, які передбачають поступове перенесення центру ваги у співробітництві з МВФ у площину безкредитних стосунків, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою і напрямками світових фінансових та інвестиційних потоків.

П'ятий етап (2006-2007 рр.): даний етап характеризувався лише моніторингом економіки України для визначення необхідності подальшого кредитування.

Шостий етап (2008-2013 рр.): характеризується значною активізацією співробітництва України з МВФ у зв'язку зі світовою фінансовою кризою. У зв'язку із несприятливою ситуацією на світових фінансових ринках, втратою взаємної довіри фінансових інститутів по всьому світу, а також невизначеністю перспектив світової економіки, Україна постала перед необхідністю отримати підтримку з боку міжнародних фінансових організацій, зокрема, Міжнародного валютного фонду. Враховуючи зазначене, 5 листопада 2008 року було досягнуто домовленості щодо сум та умов залучення коштів. Графік надання траншів був розрахований на два роки із загальним обсягом фінансування 11 млрд. СПЗ (приблизно 16,4 млрд. дол. США). Після погодження параметрів програми 3 млрд. СПЗ були в терміновому порядку зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.

В рамках цієї програми «Стенд-бай» Україна отримала три транші загальним обсягом 7 млрд. СПЗ (10,6 млрд. дол. США). Частина другого траншу у розмірі 1,5 млрд. доларів США та третій транш у повному обсязі були спрямовані безпосередньо до державного бюджету України.

28 липня 2010 року Україна ухвалила нову спільну з МВФ програму «Стенд-бай» на загальну суму 10 млрд. СПЗ (15,1 млрд. дол. США), строком на 2,5 роки. 2 серпня 2010 року Україна отримала перший транш згідно нової програми у розмірі 1,250 млрд. СПЗ (1,89 млрд. дол. США), з них до бюджету направлено 675 млн. СПЗ (1,022 млрд. дол. США) [4]. 10 грудня 2010 року було завершено перший перегляд програми та підписано новий лист про наміри. Після виконання українською стороною попередніх заходів, рада

директорів 22 грудня поточного року прийняла рішення про завершення перегляду програми. Результатом завершення перегляду програми радою директорів МВФ стало виділення траншу у розмірі 1 млрд. СПЗ (близько 1,5 млрд. дол. США), з яких 1 млрд. дол. США надійшов на підтримку державного бюджету.

У зв'язку із завершенням 28 грудня 2012 року терміну дії останньої на даний час програми «Стенд-бай», центр ваги у співробітництві з МВФ переведений у площину безкредитних стосунків.

Загалом, в рамках співробітництва з МВФ протягом 2008 – 2013 років Україна отримала 9 250 млн. СПЗ (14 430 млн. дол. США) [5].

Сьомий етап (починаючи з 2014 року) У 2011-2012 роках Україна не отримувала коштів МВФ, хоча переговори про це тривали безперервно. Головною причиною було небажання української влади виконувати дві принципові умови фонду - підвищувати тарифи на газ для населення, а також лібералізувати курс гривні. У зв'язку з погіршенням економічної ситуації в країні наприкінці 2013 року НБУ вимушений був перейти до більш гнучкої курсової політики, виконавши, таким чином, одну із принципових вимог МВФ. 7 лютого 2014 року НБУ встановив офіційний курс гривні до долара на рівні 8,708 грн/дол. Також була виконана друга умова – тарифи на газ для населення зросли на 50%.

30 квітня 2014 року була затверджена дворічна програма "Стенд-бай" для України загальною сумою близько 17 млрд. дол. США з метою підтримки економічної програми нового уряду, спрямованої на відновлення макроекономічної стабільності, зміцнення економічного управління та прозорості, а також для забезпечення сталого економічного зростання одночасно із захистом уразливих верств населення.

Перший транш кредиту Міжнародного валютного фонду в розмірі 3,2 млрд. доларів США Україна отримала у травні 2014. Другий транш у розмірі 914,7 млн СПЗ (приблизно 1,39 млрд. дол. США) - 4 вересня. Близько 1 млрд. дол. США український уряд запланував використати на покриття дефіциту держбюджету у зв'язку з високими витратами на оборону, а 400 млн підуть на поповнення золотовалютних резервів.

МВФ розглядає питання щодо виділення наступних двох траншів для України загальною сумою \$2,7-2,8 мільярда в грудні 2014 року. Першочерговим напрямком призначення коштів МВФ буде поповнення валютних резервів Національного банку та фінансування видатків державного бюджету, наприклад, на виплату попередніх боргів.

Постійні кредити, які Україна отримує від міжнародних фінансових організацій збільшують державний борг країни.

Таблиця 1. Державний та гарантований державою борг України станом на 31.12.2013

	млрд. од.		
	дол. США	грн.	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	73,11	584,37	100,0%
Державний борг	60,08	480,22	82,2%
Внутрішній борг	32,15	256,96	44,0%
1. Заборгованість перед юридичними особами	31,78	254,05	43,5%
2. Заборгованість перед банківськими установами	0,36	2,91	0,5%
Зовнішній борг	27,93	223,26	38,2%
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними фінансовими організаціями	7,74	61,90	10,6%
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	0,91	7,28	1,2%
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	0,00	0,00	0,0%
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	19,28	154,08	26,4%
Гарантований державою борг	13,03	104,15	17,8%
Внутрішній борг	3,39	27,13	4,6%
1. Заборгованість перед юридичними особами	2,64	21,14	3,6%
2. Заборгованість перед банківськими установами	0,75	5,99	1,0%
3. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	0,00	0,00	0,0%
Зовнішній борг	9,64	77,02	13,2%
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними фінансовими організаціями	2,03	16,23	2,8%
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	0,25	1,98	0,3%
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	3,45	27,61	4,7%
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	3,90	31,20	5,3%

За даними табл. 1 видно, що загальна сума державного та гарантованого державного боргу становить 584,37 млрд. грн. або 73,11 млрд. дол. США. З нього державний борг – 480,22 млрд. грн. або 60,08 млрд. дол. США (82,2%), гарантований державою борг – 104,15 млрд. грн. або 13,03 млрд. дол. США (17,8%). Внутрішній державний борг становить 256,96 млрд. грн. або 32,15 млрд. дол. США (44,0%), зовнішній – 223,26 млрд. грн. або 27,93 млрд. дол. США (38,2%).

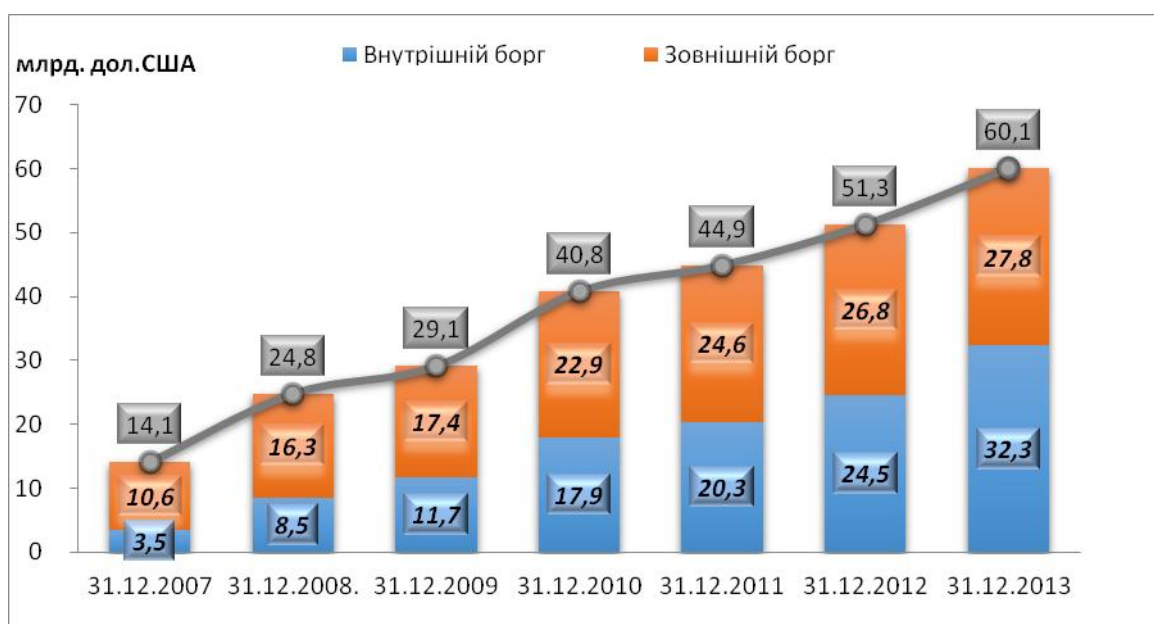

Рис. 1. Динаміка державного боргу України

За даними рис. 1 можна зробити висновки, що загальна динаміка зовнішнього боргу України в період з 2007 до 2013 рр. постійно є зростаючою. Так, за період з 2007 по 2008 рр. зовнішній борг зріс на 37,8%, з 2008 по 2009 рр. – на 36,7%, з 2009 по 2010 рр. – на 25,3%, з 2010 по 2011 рр. – на 7,1%, з 2011 по 2012 рр. – на 6,3%, з 2012 по 2013 рр. – на 6,5%.

Станом на 31 серпня 2014 року державний зовнішній борг України становив 411,993 млрд. грн. або 30,281 млрд. дол. США. З нього заборгованість МВФ – 87,875 млрд. грн. або 6,459 млрд. дол. США, що становить 21,3% [5].

Проаналізуємо наслідки співпраці України з МВФ.

Співпраця з МВФ має ряд економічних *переваг* для України.

Кредити МВФ допомагають покращити стан вітчизняної економіки через: удосконалення банківської та грошово-кредитної системи, стабілізацію платіжного балансу, забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності, підтримку валютного курсу, покриття дефіциту бюджету, залучення іноземних інвестицій, стимулює споживання та розвиток торгівлі.

Однак, існують й суттєві *негативні наслідки* співпраці України з МВФ. Зокрема, серед них можна виділити: національна економіка знаходиться під суттєвим впливом умов стабілізаційних програм МВФ та відповідних зобов'язань; зменшуються реальні доходи населення; у разі неплатоспроможності країни, виникає потреба у рефінансуванні існуючих заборгованостей, що може привести до ще більшої залежності від кредитів МВФ, які надаватимуться з більш жорсткими умовами; з'являється диспропорція відтворення суспільного продукту, оскільки розвиваються прибуткові галузі і затримується розвиток тих галузей, до яких іноземні кредити не залучаються; мобілізація

для виплати боргу значних фінансових ресурсів, що часто перевищують потенційні можливості України тощо.

Також негативним наслідком є посилення боргової залежності України.

Так, наприклад, якщо в рамках співпраці України з МВФ Україна протягом 90-х років отримувала кредити від фонду, а обсяг їх використання не перевищував 0,8 мільярда СПЗ за рік, то під час фінансової кризи Україна підписала угоду на умовах „Стенд-бай” в розмірі 11 мільярдів СПЗ або 16 мільярдів доларів і попала в значну боргову залежність. Негативним наслідком є посилення впливу МВФ на економіку держави.

Як зазначають науковці, розвинуті країни світу не дослухаються до порад МВФ, а там, де вони застосовувалися, у більшості випадків результати були невтішними. Міжнародний досвід свідчить, що ефективними стабілізаційні програми МВФ є лише тоді, коли в наявності досить розвинуте вітчизняне виробництво і внутрішнє ринкове середовище, відповідні обсяги національного капіталу і ресурсів, а також певні політичні, соціальні та економічні умови в країні. Відносно ж країн з перехідною економікою (у тому числі України), в яких спостерігається затяжна економічна криза, МВФ робить умови надання кредитів усе більш жорсткими.

Основними соціально-економічними наслідками зростання заборгованості України перед Міжнародними валютно-фінансовими організаціями є посилення економічної і політичної залежності уряду від вказівок МВФ, загнання економіки країни у боргову яму, значний фінансовий тиск на державний бюджет, «імпорт інфляції», виплата боргів нинішнім та майбутнім поколіннями, зниження можливості держави здійснювати інвестиційну та інноваційну політику, спрямування частини отриманих кредитів на «поміч» від зарубіжних консультантів, закупівля на отримані кошти дорогої імпортової техніки та комплектуючих у «обраних» корпорацій, підвищення пенсійного віку, скорочення фінансування соціальної сфери та ін.

Головною особливістю отримання кредитів від МВФ є його політичні та економічні вимоги до уряду тієї країни, яка претендує на отримання позики. Одночасно Фонд лобіює інтереси найбільших своїх кредиторів, усіляко перешкоджаючи нормальному розвитку економіки інших країн. У чому це виражається? Перш за все в штучному створенні ситуації, за якої конкурентоспроможність країни падає. Нагадаємо, що саме вимагав МВФ від українського уряду.

- розширити базу оподаткування «для забезпечення надходження доходів»;
- знизити поріг обороту платників за спрощеною системою оподаткування до 300 тис. грн. як для фізичних, так і для юридичних осіб;
- скасувати звільнення від обкладення ПДВ сільського господарства та інших видів діяльності;
- знизити рівень витрат Стабілізаційного фонду;
- скасувати заплановане збільшення тарифної сітки зарплат із 586 до 778 грн до грудня 2010 року;
- знизити виплати працюючим пенсіонерам до 50% від загального розміру, але не нижче прожиткового мінімуму, підвищити пенсійний вік;
- підвищити незалежність Національного банку;
- обмежити дефіцит НАК «Нафтогаз» на рівні 1% від ВВП у 2010 й 2011 роках;
- підвищити ціну на газ для населення та комунальних підприємств удвічі, а потім щокварталу на 25%;
- запровадити штрафні санкції та застосовувати їх до тих, хто не забезпечує своєчасної оплати послуг ЖКГ.

Кабмін і НБУ щосили намагаються виконати вимоги МВФ, навіть не замислюючись про можливі наслідки. Проте, як показує світова практика, всі країни, які скористалися порадами МВФ і виконали його вимоги - закінчили дефолтом.

Як показали недавні події в Бішкеку, зростання вартості послуг ЖКГ може призвести до розвитку революційної ситуації та початку громадянської війни. Не обов'язково, що події в Україні розвиватимуться за киргизьким сценарієм, але такий варіант не можна виключити повністю.

Сучасна історія знає лише один приклад, коли отримання кредиту від МВФ призвело до поліпшення економічної ситуації в країні-позичальниці. Тільки Південна Корея змогла грамотно розпорядитися кредитом, спрямувавши його на модернізацію виробництв корейських корпорацій. Унаслідок цього бачимо успіх багатьох південнокорейських фірм на світовому ринку. Слід зазначити, що цей успіх зумовлений тим, що Південна Корея, взявши кредит, повністю проігнорувала вимоги МВФ і розпорядилася грошима так, як вважала за потрібне. МВФ після закінчення терміну кредиту одержав лише свої кошти плюс відсотки за використання.

Приклади ж Індонезії, Аргентини, Бразилії, які пережили національні дефолти через те, що прийняли «допомогу» МВФ та скористалися порадами «міжнародних експертів», нещодавні кризи в Латвії та Угорщині дають чітку відповідь на запитання про те, до яких наслідків призводить співпраця з МВФ для країн, котрі не в змозі приймати власні політичні та економічні рішення.

Якщо розглядати перспективи, то майбутня співпраця з МВФ є важливою з огляду на необхідність збереження належного іміджу країни, який сприятиме підвищенню кредитного рейтингу на світових фінансових ринках та збереженню привабливості для іноземних інвесторів. Однак, завжди треба звертати увагу на існуючий ризик нецільового використання запозичених коштів. Як показує практика, кошти від МВФ можуть бути витрачені не на структурні реформи, що призводить до збільшення державного боргу, що, в свою чергу, може призвести до нездатності уряду його обслуговування і загрозу дефолту.

На розвиток національної економіки будуть негативно впливати як масштабна співпраця з МВФ так і розрив відносин з ним. Відмова від нових запозичень згубно відіб'ється на стабільності української економіки, а виділення кредиту, взятого під підвищення тарифів на газ і скорочення соціальних витрат, викличе хвилювання серед громадян, що може призвести до посилення соціальної напруженості.

Отже, можна стверджувати, що кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, з одного боку, є тим інструментом, який, через свою низьку ціну, дає змогу в короткостроковому періоді підтримувати економіку держави від дефолту, а отже сприяє підвищенню рівня її фінансової безпеки, проте, з іншого боку, зважаючи на необґрунтовані, рекомендації (а точніше сказати – вимоги), які повинні бути виконані для отримання цих фінансових ресурсів, – становить загрозу її національній безпеці, оскільки опосередковано суперечить соціальній, податковій та бюджетній політиці.

Список використаних джерел

1. Лисенков Ю.М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навчальний посібник / Ю. М. Лисенков, Т.А. Коротка. – К: Зовнішня торгівля, 2005. – 118 с.
2. Єрмошенко М. Стабілізаційні програми МВФ та реформування економіки України / М. Єрмошенко // Актуальні проблеми Економіки. – 2004. - №5-6. – С. 17-25.

3. Антоненко І. Співробітництво України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями – шлях до стабільності та розвитку в період кризи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2009_13/Antonenko.pdf.

4. Лобас М.Г. Міжнародні фінансові організації та їх значення для економічного розвитку країн [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2010_4-6/LOBAS.pdf.

5. Статистичні матеріали по стану державного боргу України на 31.08.2014р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/370388/file/Debt_31.08.2014_last.pdf.

*Ковтун В.М.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

ЗМІШАНА ЕКОНОМІКА РОЗВИНУТИХ КРАЇН: СУТНІСТЬ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вступ. Змішана економіка - тип сучасної соціально-економічної системи, що складається в розвинених країнах Заходу та деяких країнах, що розвиваються на стадії переходу до постіндустріального суспільства. Змішана економіка має багатокладний характер; її основу складає приватна власність, що взаємодіє з державною власністю.

Сучасна економіка розвинутих країн світу є змішаною. Це означає, що в ній вільне підприємництво поєднується з державним регулюванням, що держава може не лише контролювати певні процеси, а й втручатись у розподіл, виробляти товари та послуги. Сучасна економіка потребує поєднання різних типів підприємництва і форм власності.

Економіка сучасної України, якщо виходити з формальних ознак, є також змішаною. Адже у ній поряд із державними є недержавні підприємства, а саме: підприємства колективної власності (акціонерні та викуплені трудовим колективом), кооперативи, різні форми товариств, малі та середні приватні підприємства, спільні підприємства. Проте особливість української економіки як змішаної полягає у незавершеності ринкових реформ та у деформованості ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерними рисами змішаної економіки є:

- поєднання ринкового механізму саморегулювання з державним регулюванням економіки;
- багатокладність форм власності та рівноправне функціонування різних господарюючих суб'єктів;
- високий рівень розвитку продуктивних сил і ринкової інфраструктури;
- посилення соціальної спрямованості розвитку економіки (збільшення витрат на освіту, медицину, збільшення соціальних фондів та соціального страхування);
- захист конкуренції та боротьба з монополізмом;
- широкий обмін досвідом виробництва, науковими та культурними досягненнями між державами.

Сучасна ринкова економіка у різних країнах існує в різних формах.

Ліберальна ринкова економіка характеризує мінімально допустиме втручання держави у перебіг економічних подій лише у тих випадках, коли ринок виявляє свою недостатність або неефективність. Основною метою бізнесу є привласнення максимального прибутку. Прикладом цієї моделі є економіка США.

Соціальне ринкове господарство передбачає не лише державне регулювання у випадку недостатності ринку в освіті, сільському господарстві, видобувній промисловості тощо, а й гарантування державою високого рівня життя непрацюючим верствам населення (дітям, пенсіонерам, безробітним, інвалідам), державне сприяння перетворенню найманих працівників у співвласників підприємств. Прикладом соціально орієнтованої ринкової економіки є економіка Німеччини.

Німецька модель - це модель соціального ринкового господарства, яка розширення конкурентних засад пов'язує зі створенням особливої соціальної інфраструктури, пом'якшуючи недоліки ринку і капіталу, з формуванням багатопланової інституційної структури суб'єктів соціальної політики. У німецькій економічній моделі держава не встановлює економічні цілі - це лежить в площині індивідуальних ринкових рішень, - а створює надійні правові та соціальні рамкові умови для реалізації економічної ініціативи. Найважливіше завдання держави - забезпечувати баланс між ринковою ефективністю і соціальною справедливістю [1].

Демократичний соціалізм ринкового типу передбачає те, що держава перебирає на себе основний тягар соціальних витрат громадян: у зв'язку з утриманням дітей у дитячих установах, одержанням вищої освіти, охороною здоров'я, пенсійним забезпеченням. Для того, щоб держава могла забезпечувати високі соціальні гарантії і виплати, громадяни сплачують до бюджету у вигляді податків більший, ніж у інших країнах, відсоток доходів. Прикладом країни з такою економікою є Швеція. Шведська модель - це соціал-демократична модель, яка відводить державі місце верховної соціально-економічної сили. Демократично обраної державної влади делегуються величезні повноваження з регулювання соціально-економічного життя. Однак не можна не визнати, що концептуальні відмінності між соціальною ринковою економікою та "скандинавським соціалізмом" на практиці стираються. Таким чином, сучасні країни взяли курс на побудову соціально-регульованої ринкової економіки, що лежить в основі поняття "змішана система господарства".

Модель поєднання ринкового та урядового механізмів макроекономічного регулювання, або модель "по один бік плану і ринку" відрізняється тим, що передбачає поширення загальнонаціонального індикативного планування поряд з приватною власністю на виробничі ресурси. Основною метою тут стає не стільки максимізація прибутку, скільки контроль якомога більшої частини не лише національного, а й світового ринку. В основу економічних відносин покладено принцип так званого патерналізму - повної підпорядкованості молодших старшим за віком та посадою, відданості своїй фірмі, гарантованої захищеності від безробіття. Приклад такої економіки дає Японія.

Японська модель - це модель регульованої корпоративної економіки, в якій сприятливі можливості нагромадження капіталу сполучаються з активною роллю державного регулювання у сферах програмування економічного розвитку, структурної, інвестиційної та зовнішньоекономічної політики і з особливим соціальним значенням корпоративного початку [2; 3].

З 1993 року ООН формує щорічний звіт з розвитку людства [4]. Суть даного документу полягає у вивченні індексу людського розвитку за країнами світу, основними критеріями якого виступають: середня тривалість життя при народженні, рівень грамотності та рівень життя населення країн світу, який оцінюється через ВВП у розрахунку на одну особу та інших вагомих показників.

За останні 10 років серед країн світу індекси розвитку людського потенціалу в переважній більшості держав поліпшилися (з показника 0.639 до 0.694), а 40 країн світу суттєво просунулися в даному рейтингу.

Щодо нашої країни, то незважаючи на відносне зростання індексів у 2009-2012 роках, динаміка рейтингу навпаки погіршилася. У 2010 році Україні належала 69-та позиція, у 2013 – 83 з показником 0.740. За критеріями досліджуваного індексу в нашої країни найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0.860 (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров'ям та довголіттям – 0.760, а найгірший стан з рівнем життя (економічним розвитком) – 0.615.

На момент набуття Україною незалежності, індекс людського розвитку був вищий, а ніж середньоєвропейський (0.714 проти 0.701), а на даний час він нижчий на 0.31 (0.740 проти 0.771).

В нашій країні з 1990 по 2000 рік відбулися деструктивні економічні та процеси, які негативно відобразилися на показниках індексу розвитку людського потенціалу. Як бачимо він за 10 років обвалився (з показника 0.714 до 0.673), «перебудова», інфляція, розрив міжгалузевих зв'язків, спад промислового виробництва та безробіття негативно позначилися на розвитку економіки України.

Згідно з «Доповіддю про людський розвиток – 2013» ПРО ООН [4], п'ятірка лідерів за досліджуваним індексом сформувалася у складі Норвегії – 0.955, Австралії – 0.938, США – 0.937, Нідерландів – 0.921 та Німеччини – 0.920. Україні дісталось 83 місце, яке вона розділила з Македонією, випередила нас Перу з індексом 0.741, а позаду з числа країн Європи лишилися лише Молдова та Боснія і Герцеговина.

Найвищий наш показник – рівень освіти завжди позитивно впливав на рейтинг країни, проте економічні показники, які визначають рівень життя населення (0.615 - Україна, для порівняння в нашої сусідки Білорусії – 0.723), негативно позначаються на індексі розвитку людського потенціалу.

Основними умови переходу до соціально орієнтованого ринкового господарства в Україні є:

- забезпечення економічної свободи;
- становлення та зміцнення різних форм власності;
- розвиток конкурентного середовища;
- формування механізму вільного ціноутворення;
- формування ринкової інфраструктури;
- збалансоване функціонування комерційного і некомерційного секторів економіки;
- державне регулювання економіки;
- формування відкритої моделі економіки при дотриманні національних інтересів країни;
- ефективна система соціального захисту населення, наявність соціальної інфраструктури.

Висновки. Перевагою змішаної економіки є ефективність використання ресурсів і економічна свобода виробників. Змішана економіка диктує найбільш ефективне використання ресурсів, сприяє впровадженню більш сучасних технологій. Важливим неекономічним аргументом на користь змішаної економіки виступає її ставка на особисту свободу. Підприємці та робочі переміщуються з галузі в галузь за власним рішенням, а не за урядовим директивам.

Важливе значення має розробка нової моделі економічного розвитку. При цьому необхідно врахувати позитивний світовий досвід. Стратегічна мета розвитку полягає в поліпшенні життєвого рівня народу внаслідок прискорення темпів зростання ВВП і національного доходу, зростання інтелектуального потенціалу нації і науково-

технологічних інновацій, застосування яких суттєво змінює обсяги, структуру і якість виробництва товарів і послуг, здійснення активної політики енергозабезпечення, аграрної політики, глибокої перебудови соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Радіонова І. Ф. Економіка (профільний рівень). 10 клас / І.Ф. Радіонова, В.В. Радченко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 208 с.
2. Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Біляєв та ін.; за ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.
4. Офіційний сайт Програми розвитку ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org>.

*Когут А.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Ринок цінних паперів є важливим джерелом фінансування капіталовкладень для підприємств і створює широкі можливості для інвестування. В розвинутих країнах розміщення цінних паперів, а також операції з ними забезпечують акумуляцію і ефективний перерозподіл інвестиційних ресурсів та відіграють значну роль в удосконаленні галузевої структури і підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. В Україні спостерігається розвиток цього сектору національної економіки, що зумовлює актуальність вивчення зазначеної проблематики.

Метою дослідження є аналіз ринку цінних паперів в Україні, визначення наявних проблем та напрямів її оптимізації.

Ринок цінних паперів є важливою складовою фінансового ринку, але оскільки далеко не всі цінні папери походять від грошових капіталів, то ринок цінних паперів не може бути в повному обсязі віднесений до фінансового ринку.

О.М. Мозговий розрізняє поняття фондового ринку та ринку цінних паперів. Він зазначає, що фінансовий ринок складається з двох частин – сфери обороту грошей і сфери обороту цінних паперів у вигляді купівлі-продажу короткострокових (до одного року) документів (векселів, сертифікатів тощо) [1, с.11]. Ринок цінних паперів, у свою чергу, складається з фондового ринку (ринку капіталу, інвестиційного ринку) і вже згаданої сфери фінансового ринку, у якій здійснюється оборот короткострокових цінних паперів.

В економічній літературі розглядають ринок цінних паперів як ринок, що містить такі елементи: попит, пропозицію на цінні папери, фінансових посередників, систему регулювання та саморегулювання [1, с.10]. Він має складну багатогранну структуру, тому може бути класифікований за великою кількістю ознак, кожна з яких характеризує його з тієї чи іншої сторони.

Залежно від характеру обігу цінних паперів цей ринок поділяється на: первинний ринок та вторинний ринок. *Залежно від місця, де відбувається торгівля фінансовими*

активами, ринок цінних паперів поділяють на біржовий і позабіржовий. За характером емітента ринок цінних паперів може бути представлений двома сегментами: ринок державних цінних паперів та ринок недержавних цінних паперів.

Основними функціями ринку цінних паперів є забезпечення: розширеного доступу до ринку капіталів для підприємств; оперативного вкладання коштів інвесторів у цінні папери; джерела фінансування дефіцитів державних бюджетів; скорочення операційних витрат та ін. [2, с.25–27]. Виконання цих функцій дозволить акумулювати необхідний обсяг інвестицій для забезпечення сталого економічного зростання та підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Аналіз світового ринку цінних паперів доводить, що він розвивається значно потужними темпами, ніж розвиток виробничої сфери. Так, показник капіталізації світових ринків акцій за період з 1980 по 2006 р. збільшився майже у 20 разів (з 2,73 до 53,79 трлн дол.), у той час як сукупний ВВП за той же період збільшився з 11,78 до 48,25 трлн дол. (тобто в 4 рази) [3, с.1].

Отже, обсяги світової фінансової «бульбашки» вже перевищили величину світового ВВП. В сучасних умовах рентабельність фінансових операцій значно перевищила її рівень у реальному секторі економіки. Як результат, вигідними стають не виробництво і торгівля, а перепродаж цінних паперів («фіктивного капіталу»).

Економіки розвинених країн перестали спиратися на реальний капітал і поступово втрачають індустріальний сектор. Так, у США і ЄС у 2012 р. частка промисловості у ВВП становила лише 19,2% і 25,3% відповідно. Тоді як в Україні цей показник становив 31,4% [4]. Тобто спостерігається тенденція до активного витіснення фіктивним капіталом реального капіталу. В національній економіці починають домінувати посередницькі послуги, і перш за все фінансові.

Завдяки нагромадженню значних ресурсів у фінансовому секторі економіки, віртуалізації капіталу, збагачується і укріплює своє панування фінансово-промислова олігархія та транснаціональні корпорації, перекачуючи капітал із слаборозвинених країн у розвинені країни. Так, за даними рейтингу «FT Global 500», який укладає Financial Times, найбільшими корпораціями світу у 2013 р. стали «Apple» і «Exxon Mobil», ринкова капіталізація яких складала 415,683 і 403,733 млрд дол. США відповідно. В цілому капіталізація 500 найбільших компаній світу у 2013 р. становила 27,2 трлн дол. США [5], тоді як ВВП США і ЄС у 2012 р. досягли лише рівня 16,24 і 15,54 трлн дол. США, а світовий ВВП – 83,66 трлн дол. США [4]. Тобто в сучасних умовах світове господарство вибудовано таким чином, що найбільші корпорації за обсягом капіталу перевищують ВВП багатьох країн світу.

Про зростання розриву між реальним сектором економіки України та її фінансовим сектором свідчить той факт, що темпи зростання ринку цінних паперів були випереджаючими порівняно з ВВП: обсяг торгів на ринку цінних паперів (у 2012 році 2530,87 млрд грн.) перевищив показник ВВП країни майже у два рази (див. рис. 1). В цілому обсяг торгів на ринку цінних паперів в Україні у 2008–2012 рр. збільшився з 883,39 до 2530,87 млрд грн. [6, с.14]. Проте, вже у 2013 р. обсяг торгів на ринку цінних паперів знизився до рівня 1,69 трлн грн. (на 66,8%) [8]. Загрозливою є тенденція до швидкого зростання обсягів операцій на ринку похідних (деривативів) в Україні, а саме: з 3,75 млрд грн. у 2010 р. до 24,91 млрд грн. у 2012 р. [6, с.34].

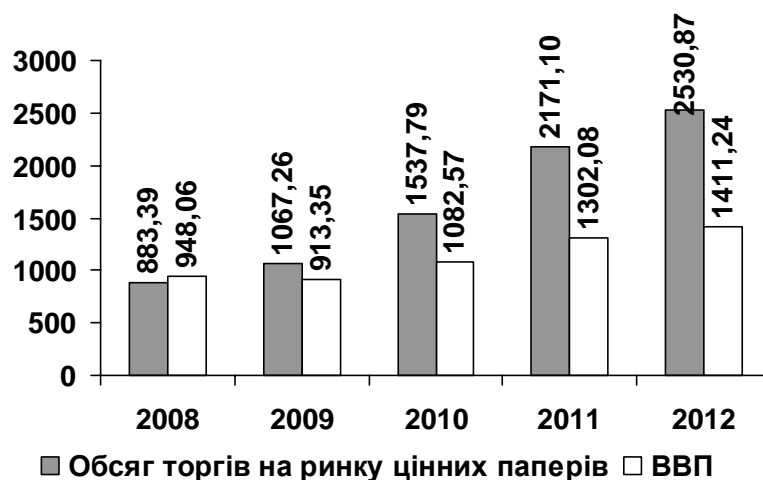

Рис. 1. Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП в Україні, млрд грн.

Джерело: складено автором за даними: [6, с.14; 7]

Важливим показником розвитку ринку цінних паперів є співвідношення капіталізації лістингових компаній до ВВП. Найбільш капіталоємними є ринки цінних паперів США та Великобританії з показниками за 2011 р. 104,3 і 118,7% відповідно. В Україні спостерігається позитивна тенденція до зростання даного показника у 2008–2011 рр. з 9,0% до 13,7%. Станом на кінець 2012 р. він становив 19,7%, але є незначним порівняно з розвинутими країнами [6, с.14]. У 2012 р. рівень капіталізації в Україні помірно зріс, що, насамперед, пов'язано із збільшенням кількості цінних паперів емітентів, які пройшли процедуру лістингу.

Головною функцією, яку повинен виконувати ринок цінних паперів, є забезпечення умов для залучення інвестицій на підприємства, доступ цих підприємств до більш дешевого, порівняно з іншими джерелами, капіталу. Акції та облігації є найефективнішим джерелом отримання додаткових фінансових ресурсів для здійснення поточної господарської діяльності і довгострокових проектів підприємств.

Обсяг залучених інвестицій в економіку України через інструменти ринку цінних паперів у 2013 р. становив 141,77 млрд грн. і порівняно з 2012 р. цей показник збільшився на 34,82 млрд грн. [8].

У 2013 році спостерігалось зростання емісійної діяльності на ринку акцій: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) зареєструвала 218 випусків цих цінних паперів на суму 64,23 млрд грн. По облігаціям спостерігалась стабільна ситуація, НКЦПФР зареєструвала 304 випуски облігацій підприємств на суму 42,47 млрд грн. Обсяг зареєстрованих НКЦПФР цінних паперів інститутів спільного інвестування незначно зріс порівняно з 2012 р. і склав 35,08 млрд грн. Найбільш популярним фінансовими інструментами, з яким здійснювалися операції, є державні облігації, частка торгів якими склала 74%, облігації підприємств (10%) і акції (майже 10%) [8].

За результатами торгів на організаторах торгівлі, значно зріс обсяг біржових контрактів (договорів) з цінними паперами в Україні за період 2008–2012 рр. з 37,76 до 263,67 млрд грн. [6, с.14]. Хоча у 2012 р. порівняно з 2011 р. обсяг торгів цінними паперами на біржовому ринку зріс на 28,23 млрд грн., частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів зменшилася на 0,6% і становила 12,59%. У 2013 р. продовжилась позитивна тенденція до зростання обсягу виконаних біржових

контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі. Цей показник збільшився у два рази і становив 474,63 млрд грн. [8].

Обсяг біржових контрактів (договорів) з цінними паперами на первинному та вторинному ринку цінних паперів в Україні у 2012 р. становив 24,44 і 208,26 млрд грн. відповідно (9,27 і 78,98% від загального обсягу торгів) [6, с.16].

Протягом 2010–2012 рр. зростає загальна кількість випусків акцій, які перебувають в обігу на фондових біржах. На кінець 2012 р. до біржових списків організаторів торгівлі включено 1731 акцію, що більше майже на 40% порівняно з показником на кінець 2011 р. [6, с.21]. Якщо говорити про ринок облігацій, то у 2012 р. було зареєстровано 332 випуски облігацій підприємств на суму 51,39 млрд грн. Порівняно з 2011 р. обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств збільшився на 15,48 млрд грн. або на 43,11% [6, с.25].

Важливим показником для характеристики стану ринку цінних паперів в Україні є кількість лістингових цінних паперів. За період 2009–2012 рр. цей показник зріс з 1472 до 2963 шт. [6, с.17]. Зазначимо, що зростання кількості цінних паперів, що пройшли процедуру лістингу, свідчить про підвищення інвестиційної привабливості, поліпшення фінансово-господарського стану підприємств та підвищення ліквідності біржового ринку в цілому.

Обсяг випусків емісійних цінних паперів відображає наміри підприємств щодо збільшення своєї капіталізації та їх зацікавленість у залученні інвестицій за допомогою цінних паперів. За період 2008–2012 рр., загальний обсяг усіх зареєстрованих випусків цінних паперів зріс з 577,38 до 1122,51 млрд грн. Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів у 2012 р. зменшився на 39,87% порівняно з 2011 р., разом з тим, обсяг емісії цінних паперів у 2012 р. майже на 13% перевищив обсяг емісії цінних паперів у 2010 р. [6, с.18].

Аналіз сучасного стану структури ринку цінних паперів в Україні дозволив визначити наступні **проблеми** його розвитку: 1) незначна інвестиційна роль ринку цінних паперів – лише 9,5% від загального обсягу емісії було здійснено з метою залучення інвестицій; 2) незважаючи на позитивну динаміку в останні роки, у цілому вітчизняний ринок характеризується незначним обсягом і кількістю операцій з цінними паперами; 3) переважна частка операцій з цінними паперами здійснюється на неорганізованому ринку (87,4% у 2012 р.), що негативно позначається на прозорості ринку і відлякує іноземних інвесторів; 4) в структурі інструментів ринку цінних паперів перевага надається державним облігаціям (74% у 2013 р.); 5) низький абсолютний та відносний обсяг капіталізації ринку цінних паперів (19,7% від ВВП у 2012 р.); 6) відсутність потужних інституційних інвесторів; 7) недосконалість інфраструктури ринку цінних паперів; 8) низький рівень захисту міноритарних інвесторів. Вищеперераховані проблеми є перешкодами для прозорості, ліквідності ринку цінних паперів, інвестиційної ефективності, що призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Головними **напрямами розвитку ринку цінних паперів в Україні** є: переорієнтація з функції перерозподілу прав власності на акумулювання та залучення інвестиційних ресурсів у реальний сектор національної економіки; концентрація торгівлі фінансовими інструментами на організованому сегменті ринку; посилення захисту прав інвесторів; поліпшення системи розкриття інформації; удосконалення законодавства про цінні папери та фондовий ринок; розвиток інвестиційної інфраструктури; налагодження тісного співробітництва національної економіки з глобальною; підвищення вимог до корпоративного управління; чітке визначення прав і обов'язків емітентів та інвесторів; запровадження доступних та рівних умов і тарифів для всіх користувачів; посилення державного регулювання ринку цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Мозговий О.М. Фондовий ринок: навч. посіб. для студ. / О.М. Мозговий. – К.: КНЕУ, 1999. – 316 с.
2. Цінні папери: підручник / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін., за ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2011. – 1094 с.
3. Куліш О.А. Фондовий ринок у системі економічні відносин: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / О.А. Куліш; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2008. – 20 с.
4. The World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
5. FT Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/cms/3816a3bc-3195-11e3-a16d-00144feab7de.pdf>.
6. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України за 2012 рік: Інновації для розвитку ринку. – К.: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, 2013. – 86 с.
7. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/press/news/nkcpfr_prezentuvala_pidsumki_roboti_rinku_za_2013_rik.

Кошкіна Г.О.

наук. кер. доц. Петришина Н.В.

БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У статті розглядається проблема бідності в Україні, аналізується сучасний стан та шляхи подолання. Проаналізовано рівень бідності по регіонах України. Зроблені висновки щодо шляхів подолання бідності.

Ключові слова: бідність, рівень життя, межа бідності, рівень бідності, глибина бідності.

Проблемна ситуація. Зростання і падіння обсягів національного виробництва, цін, процентних ставок і зайнятості становлять діловий цикл, який є характерною ознакою ринкової економіки. У зв'язку з цим виникають певні соціальні небезпеки і ризики. Тому держава повинна в законодавчому порядку установити основні соціальні гарантії, які б нівелювали дестабілізуючі наслідки ринкової економіки та запобігали соціальній напрузі. Це пов'язано з тим, що від економічної стагнації найбільше потерпає особистий фактор виробництва, а втрати досягнутих параметрів рівня життя населення можуть бути настільки значними, що відтворення людського потенціалу змінює знак із плюса на мінус, тобто призводить до його глибинної деградації.

Актуальність теми дослідження. Бідність в Україні - це складна проблема нашої країни. Проблема бідності - це дуже актуальна тема сучасності. Вона полягає в тому, що немає жодної країни - навіть найбагатшої та справедливої, - де б частина людей вимушено не жила значно гірше, ніж більшість населення.

Низький рівень життя населення в Україні — є причиною бідності. Про це говорять показники: низька якість раціону харчування, постійний еміграція громадян за межі країни, низька народжуваність, висока захворюваність і смертність, незадоволеність широких верств суспільства загальноекономічною ситуацією та своїм матеріальним становищем.

Необхідно переосмислити ситуацію яка сформувалась в Україні і перейти від надання пільг населенню до переважно пільг у веденні, особливо на його початкових етапах. Таким чином не тільки будуть створені умови для зайнятості і скорочення безробіття, а й виникнуть передумови для зростання виробництва, що особливо важливо.

Аналіз наукових публікацій. Серед науковців, які займались дослідженням проблеми бідності Бевз В.П., Голеусова Г.З., Колот А.М., Лібанова Е.М., Мандибура В.О., Новіков В.М., Онікієнко В.В., Палій О.М., Ревенко А.Ф., Романюк О.П., Саєнко Ю.І., Скуратівський В.А., Яценко В.В. та інші

Мета дослідження: розгляд питання особливості бідності в Україні та шляхів її подолання.

Завдання статті:

- висвітлити поняття бідності;
- розкрити причини бідності в Україні;
- проаналізувати показники бідності в Україні за 2012-2013 роки;
- запропонувати шляхи боротьби з бідністю в країні.

Виклад основного матеріалу. Бідність - це неможливість внаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. Типи бідності і багатства різні в різних країнах. Варто розрізняти бідність глобальну (всієї нації) і бідність мікроекономічну (окремих груп населення, сімей). Уникнути бідності взагалі неможливо, як неможливо її подолати, тим більше у країні з перехідною економікою. Але це явище має бути контрольованим і регульованим, бо соціальною проблемою бідність стає тоді, коли виходить з-під державного контролю, набуває форм застійної і хронічної.

Розбалансування економічних, соціальних та політичних чинників в Україні призвели до того, що виник цілий ряд працездатних людей, які готові працювати, але не можуть заробити достатню кількість коштів для утримання сім'ї.

Для сучасної України бідність стала не тільки хронічним явищем, визначаючи спосіб життя більшої частини населення, але і фактором поляризації суспільства, його поділу на дуже заможних і дуже бідних при катастрофічному зменшенні середнього прошарку суспільства. І хоча за десять останніх років ситуація змінилась на краще, соціальне самопочуття і рівень матеріального добробуту значної частини населення і досі викликає занепокоєння державних і громадських інституцій.

Бідність – це не тільки нестача продуктів харчування, одягу житла, відсутності доступу до якісного медичного обслуговування. Вона впливає на якість освіти. Доступ до знань – це вагоме знаряддя боротьби з бідністю. Більшість людей не може оплатити своє навчання, або отримати якісну освіту в тих місцях, де живуть. Посилення значення освіти на сучасному етапі людського розвитку викликає зростання ролі людського капіталу. Базою його формування є стан здоров'я; природні здібності, виховання, професійна підготовка, кваліфікаційний рівень, здатність його постійно підвищувати, культурний рівень [5, с.78].

Бідність штовхає людей на пошуки кращого заробітку. Міграційний відтік є безпосередньою реакцією громадян на низький рівень життя. Обстеження трудової міграції, проведеного у 2012 р. виявило 1,2 млн. осіб, або 3,4% населення у віці 15-70 років, які працювали або шукали роботу за кордоном. Серед населення працездатного віку

частка трудових мігрантів у цьому періоді складала 4,1% [2, с.29].

Отже поширення бідності в Україні обумовлює негативні демографічні тенденції, низький рівень народжуваності, погіршення здоров'я, неможливість отримання якісної освіти, масовий еміграційний відплив економічно активного населення за межі країни.

Причинами бідності можна вважати на даний момент наступні чинники:

- низький рівень соціальних стандартів і гарантій (занижений розмір прожиткового мінімуму, відтак, і мінімальної зарплати, розмірів державної соцдопомоги, застосування в законодавстві показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму»);

- недосконала податкова система (великий розрив між сплатою податків багатими та бідними громадянами; відсутність неоподаткованого мінімуму на доходи громадян, що призводить до суттєвої податкової дискримінації стосовно працюючих громадян; податкова дискримінація в оподаткуванні трудових доходів у вигляді зарплати порівняно з оподаткуванням нетрудових доходів);

- низький рівень соціальних виплат, що є результатом низьких заробітків, а отже - відрахувань до відповідних бюджетів і фондів;

- соціальні допомоги та інші трансферти становлять досить значну частину витрат бюджету, що свідчить про зростання економічного навантаження на працююче населення;

- нівелювання ролі заробітної плати як джерела доходів;

- активніший ріст інфляції в порівнянні з реальними доходами населення;

- перенасичення ринку праці однорідними професіями, відповідно неможливість реалізувати власну робочу силу;

- скорочення робочих місць;

- в сільському господарстві розорення, розпад більшості підприємств;

- невідповідність ціни і вартості робочої сили працівників [1, с.17].

За даними обстеження умов життя домогосподарств моніторинг показників бідності за багатовимірною оцінкою за 9 місяців 2013 року характеризується такими даними:

1. Межа бідності за відносним критерієм (75% медіанного значення сукупних еквівалентних витрат населення) за 9 місяців 2013 року становила 1173 грн. на місяць і перевищила значення за 9 місяців 2012 року на 65 грн. або на 5,9%.

2. Рівень бідності за відносним критерієм знизився на 1,3 в.п. і становив 24,7% (9 місяців 2012 року – 26,0%);

3. Межа крайньої бідності (60% медіанного значення сукупних еквівалентних витрат населення) за 9 місяців 2013 року становила 938 грн., і перевищила значення відповідного періоду попереднього року на 51 грн. або на 5,7%. Рівень крайньої бідності знизився на 0,1 в.п. і склав 11,6 % (9 місяців 2012 року – 11,7%); рівень бідності серед працюючих за відносним критерієм знизився на 0,3 в.п. і становив 20,7% (9 місяців 2012 року – 21,0%); рівень бідності серед дітей до 18 років знизився на 0,8 в.п. і склав 32,5% (9 місяців 2012 року – 33,3%); межа бідності за абсолютним критерієм (доходи нижче прожиткового мінімуму) за 9 місяців 2013 року становила 1108 грн., що на 75,33 грн. або 7,3% більше ніж її значення за 9 місяців 2012 року (1032,67 грн.). Рівень бідності за абсолютним критерієм знизився на 0,8 в.п. склав 9,1% (9 місяців 2012 року – 9,9%); еквівалентні витрати нижче межі бідності, визначеної ООН для країн Центральної та Східної Європи (вартість добового споживання на рівні 5 доларів США) за 9 місяців 2013 року становили 632 грн. (за 9 місяців 2012 року – 603 грн.). Рівень бідності за цим критерієм склав 2,4 % (9 місяців 2012 року – 2,2%) [4].

4. Рівень бідності по регіонах України за 9 місяців 2012-2013 рр.

За даними трьох кварталів 2013 р. «лідером» за показником рівня бідності, визначеним за відносним критерієм, є Рівненська область – рівень бідності становить

49,1%, що майже в 2 рази вище за середнє по країні значення. Високий рівень бідності зафіксований у Тернопільській (38,5%), Житомирській (38%) та Сумській (35,1%) областях. Суттєво вищий за середньоукраїнський рівень бідності у Кіровоградській (32,5%), Одеській (32,2%), Волинській (31,5%), Хмельницькій (31,5%), Херсонській (31%) та Івано-Франківській (29,6%) областях.

Окремої уваги, як і у минулі роки, заслуговує м. Київ, у якому рівень бідності традиційно залишається найнижчим серед усіх регіонів, де значення показника відносної бідності становило 6,6%, що майже у 3,7 рази нижче за середнє по країні. Низьким показник був у Запорізькій (13,9%), Харківській (14,9%), Черкаській (15,5%), Миколаївській (16,6%), Чернігівській (18%) та Чернівецькій (18,3%) областях.

З врахуванням глибини бідності, визначеної за відносним критерієм, до регіонів з критичною ситуацією потрапляють Рівненська, Тернопільська, Житомирська, Кіровоградська, Сумська, Одеська, Волинська області. Враховуючи невисоку диференціацію глибини бідності, до найблагополучніших регіонів можна віднести м. Київ, Харківську, Запорізьку, Черкаську та Миколаївську області.

Порівняно з трьома кварталами 2012 р. у дев'яти регіонах відбулось зростання рівня відносної бідності, і у чотирнадцяти зросла глибина бідності. Погіршення ситуації в деяких регіонах спостерігається як за рівнем, так і за глибиною бідності. В найбільшій мірі рівень бідності зріс у Херсонській, житомирській та Рівненській областях (на 4,7 – 7,3%), що вивело Рівненську область на найвище значення по країні, Херсонську – з зони низької у зону високої бідності, а Житомирську – з високої до зони надвисокої бідності. За рештою регіонів зростання було незначним та не мало принципового значення.

Покращення ситуації з відотною бідністю відбулось в сімнадцяти регіонах. Найбільш суттєве спостерігалось в Чернівецькій (з 32,7 до 18,3%), Кіровоградській (з 42,1 до 32,5%), Полтавській (з 32,4 до 24,5%), Тернопільській (з 46,3 до 38,5%), Черкаській (з 22,9 до 15,5%), Закарпатській (з 25,7 до 20,6%) та Одеській (з 37,2 до 32,2%) областях. При цьому Чернівецька область перейшла із зони високої до зони низької бідності, а Кіровоградська – із зони надвисокої до зони високої бідності, а Полтавська – із зони високої бідності до середньо українських значень.

На основі проведеного аналізу виокремимо наступні *шляхи щодо подолання наслідків бідності та запобігання їй збільшенню*:

- ✓ підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок значного науково-технічного потенціалу нашої країни;
- ✓ підвищення рівня зайнятості та розвиток ринку праці;
- ✓ підвищення та удосконалення оплати праці, а також збільшення її частки у структурі доходів громадян;
- ✓ створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу
- ✓ вдосконалення системи соціального захисту;
- ✓ врахування майнового стану громадян при наданні соціальних допомог;
- ✓ удосконалення адресної соціальної допомоги та соціальних послуг, скасування соціальних пільг, що встановлені за професійною ознакою;
- ✓ ліквідація великого розриву між мінімальними і максимальними пенсіями, збільшення розмірів мінімальних пенсій;
- ✓ підвищення ролі бюджету у вирішенні житлових проблем людей;
- ✓ вдосконалення механізму встановлення цін на суспільні послуги, мінімізація зростання цін на суспільно важливі товари і послуги.

Висновки. Вагомою запорукою попередження бідності є набуття населенням якісної освіти й подальше професійне та культурне самовдосконалення, розробка ефективного механізму стимулювання участі роботодавців у підготовці й працевлаштуванні фахівців,

організації практики студентів, підтримки навчальних закладів у реалізації освітніх і наукових проєктів. Не менш важливою умовою попередження бідності є забезпечення належного рівня здоров'я населення, що істотною мірою пов'язано не лише зі способом життя, а й доступністю медичних послуг. Основними напрямками підвищення рівня добробуту населення є такі: гарантування виплати компенсацій по вкладах фізичних осіб; забезпечення населення та бізнесу доступними кредитними ресурсами; завершення реформи житлово-комунального господарства; реалізація державної програми „Доступне житло”; розвиток іпотечного кредитування; формування цивілізованого ринку землі з подальшим зняттям мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, переоцінка таких земель і законодавче закріплення обґрунтованого мінімального розміру орендної плати.

Для подолання бідності необхідно зменшити в Україні податковий тиск, спростити дозвільну систему та створити конкурентоспроможні умови для ведення бізнесу та становлення середнього класу в бізнесі.

Список використаних джерел

1. Гриненко А. М. Соціальна політика / А. М. Гриненко. - К.: КНЕУ, 2004. - 309 с.
2. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи – Будапешт, 2013.– 98 с.
3. Ковальчук Т. “Бідність працюючого населення: шляхи подолання” - “Голос України”, №31, 20.02.2007р.
4. Основні показники рівня життя населення та бідності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/4929-osnovni-pokazzniki-rivnya-zhittya-naselennya-ta-bidnosti-v-ukrajini>.
5. Скурятівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: навч. пос. - К.: МАУП, 2002. - 200 с.
6. Шевчук П.І. Соціальна політика: 2-е вид. - Львів: Світ, 2005. - 400 с.

*Кручко І.М.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО МАСТРИХТСЬКИХ КРИТЕРІЇВ ВСТУПУ ДО ЄС

Вступ. Останні три десятиріччя кінця XX початку XXI ст. характеризуються значними змінами світогосподарських зв'язків, прискоренням глобалізаційних процесів, інтеграцією практично всіх сфер життя суспільства, прогресуючою науково-технічною революцією у сфері інформаційних технологій та телекомунікацій, ефективністю нових форм економічних відносин. У сучасній міжнародній економіці глобалізація робить усі країни залежними від світових ринків товарів, капіталів і послуг, звідки їхній відтворювальний процес, який дедалі менше залежить від національних умов, отримує як стимули, так і шоки, що змінюють його перебіг. Не дивно, що від успіхів або поразок у

розвитку інтеграційних зв'язків залежать нині і темпи, і характер розвитку більшості країн.

Аналіз джерел і публікацій показує, що проблема європейської інтеграції досить активно вивчається такими західними дослідниками, як Дж. ван Хаген, М. Брукнер, Анна-Марія Брук, Д. Дайнен в основному в контексті проблем, пов'язаних з виконанням критеріїв євроконвергенції, впливу нових країн-членів на економіку ЄС, функціонування Економічного та валютного союзу. Українські вчені О.І. Барановський, І.В. Бураковський, В.М. Геєць, В.В. Корнєєв, З.О. Луцишин, І.О. Лютий, В.І. Міщенко, В.Є. Новицький, В.Я. Пищик, О.І. Рогач, М.І. Савлук, приділяють значну увагу інтеграції України до Європейського союзу.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є визначення проблем і перспектив вступу України до ЄС, аналіз сучасного стану економіки України на відповідність Маастрихтським критеріям вступу до Євросоюзу.

Реалізація мети дослідження зумовила постановку та вирішення таких **завдань**: аналіз стану економіки України на відповідність критеріям вступу до Євросоюзу; виявлення суперечностей рівня економічного розвитку України через призму невідповідності міжнародним критеріям вступу до ЄС, вивчення євроінтеграційного досвіду «нових» країн-членів ЄС щодо їх наближення до Економічного та валютного союзу ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. ЄС не є простим конгломератом економік країн, що входять у цей союз. Це органічно інтегроване об'єднання держав у політичному, економічному, юридичному, соціальному та інших аспектах. Критерії повноправної участі країни в фінансово-економічних інститутах ЄС мають дворівневу структуру і умовно розподіляються на першу та другу категорії, які відповідно мають назву Копенгагенських і Маастрихтських критеріїв. Ці категорії відповідають етапам інтеграції країни до ЄС.

Маастрихтські критерії (критерії конвергенції) - фінансово-економічні показники країни, необхідні для вступу до євросони. За цими критеріями оцінюється життєздатність фінансової системи, рівень цін і стабільність валютного курсу. Мета критеріїв - забезпечити збалансоване функціонування економічного і валютного союзу. Дані критерії були введені Договором про Європейський Союз (Маастрихтським договором) 1992 року, що проголосив програму будівництва Економічного і валютного союзу і переходу до єдиної європейської валюти.

Маастрихтський договір визначає критерії валютно-фінансової конвергенції, які було поділено на дві групи - монетарні та фінансові. До перших відносять критерії рівня інфляції, процентних ставок та обмінних курсів, до других - показники заборгованості країн.

1. Інфляція не може перевищувати рівень, існуючий у трьох державах-членах з найстабільнішими цінами, більш, ніж на 1,5% пункти.

2. Розміри бюджетного дефіциту мають бути не більше, як 3% ВВП країни.

3. Коливання обмінних курсів національних валют (при відсутності їх девальвації у попередні 2 роки) має бути у межах, встановлених для європейської валютної системи ($\pm 2,25\%$).

4. Довгострокова процентна ставка по державних облігаціях країни строком на 10 років не повинна перевищувати більш, ніж на 2 процентних пункти середній рівень даної ставки в трьох державах-членах ЄС, що досягли найкращих результатів у сфері стабільності цін.

5. Національний борг не повинен перевищувати 60% ВВП.

У 1995 році цим критеріям за рівнем інфляції відповідали 11 країн з 15; за процентними ставками — 10; за розмірами бюджетного дефіциту — 4 (Данія, Німеччина, Ірландія та Люксембург), причому, показник дефіциту в цілому по ЄС склав 4,7%. Тобто усі вимоги виконувала лише одна країна — Люксембург, по три вимоги виконували Німеччина, Франція, Великобританія, Данія та Ірландія. Такі дані свідчать про нестабільну економічну ситуацію в країнах ЄС.

Сучасний стан цих показників для України можна оцінити, проаналізувавши найважливіші макроекономічні індикатори.

За даними Державної служби статистики України за останні роки:

- В Україні інфляція за січень-листопад 2014 року становила 21,2%, що значно перевищує середній річний показник рівня інфляції для зони ЄС-28 у 2013 р. становив 1,5%, у 2009 р. – 3,5%.

- Дефіцит державного бюджету за підсумками 2013 року становив 4,5% ВВП в Україні, проти 3,3% ВВП в Єврозоні. Десять держав-членів мали дефіцит вище, ніж 3% ВВП: Словенія (14,7%), Греція (12,7%), Ірландія (7,2%), Іспанія (7,1%), Великобританія (5,8%), Кіпр (5,4%), Хорватія і Португалія (по 4,9%), Франція і Польща (по 4,3%).

- Державний та гарантований державою борг України за станом на серпень 2014 року становив 94,5 млрд. грн.. На кінець 2013 року показник рівня відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП становив 40,1%. У 2013 році найнижчі показники державного боргу до ВВП було зафіксовано в Естонії (10,0%), Болгарії (18,9%), Люксембургу (23,1%), Латвії (38,1%), Румунії (38,4%), Литві (39,4%), Швеції (40,6%). Найвищий державний борг зареєстрований у таких країнах: Греція (175,1%), Італія (132,6%), Португалія (129,0%), Ірландія (123,7%), Кіпр (111,7%) і Бельгія (101,5%) [5].

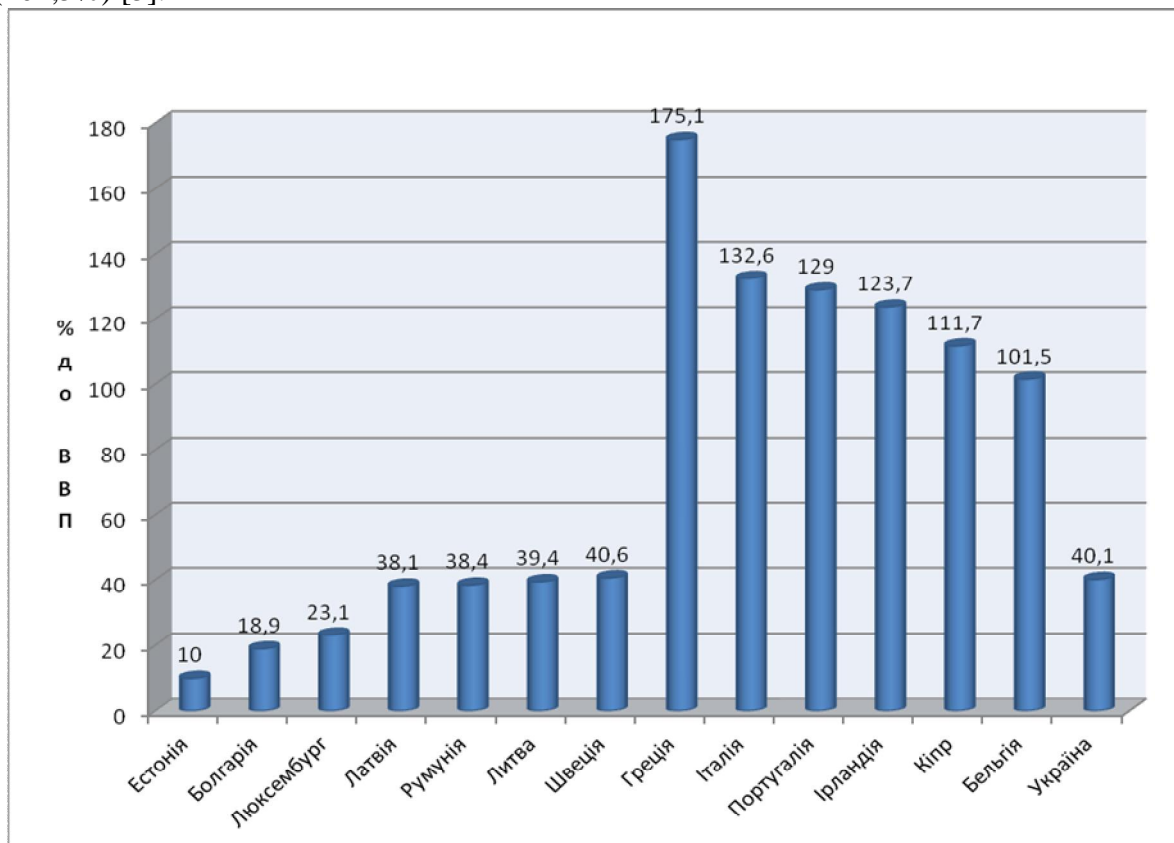

Рис.1. Державний борг України та деяких країн ЄС

Зазначимо, що ми ще не досягли порогу державного боргу (60% ВВП), але борг зростає великими темпами і використовується неефективно, тобто не на закупівлю, розробку та впровадження нових технологій у виробництво. Тому існує суперечність між рівнем зростання державного боргу та його неефективним використанням.

- у 2013 році обезцінення курсу гривні відносно євро склало 47,9% (замість $\pm 2,25\%$ за Маастрихтськими критеріями).

Зазначимо, що серед вимог ЄС до України переважають більше політичні та юридичні, а не економічні аспекти, що свідчить про зацікавленість ЄС у стабілізації політичної ситуації в нашій країні, а не зростання вимогливості до рівня економічного розвитку України.

На мою думку, Маастрихтські та Копенгагенські критерії є недосконалими, оскільки в неповній мірі відображають рівень розвитку національної економіки. Тому дану методику необхідно удосконалити шляхом включення до цих критеріїв таких соціально-економічних показників, як ВВП у розрахунку на одну особу за ПКС, рівень заробітної плати, частка експорту у загальному обсязі експорту країн ЄС, ступінь корупції та ін.

Одним із важливих показників економічного розвитку країни є ВВП у розрахунку на одну особу. За даними Державної служби статистики України на 2012 рік він становив 3867 дол. США за ПКС. А для країн ЄС цей показник становить в середньому 32,6 тис. дол. США. Найвищі показники мають Данія, Ірландія, Норвегія, Швеція – де ВВП у розрахунку на одну особу становить понад 30 000 дол. США, а в Норвегії – 99558 дол. США. Найнижчі показники в ЄС має Болгарія (6986 дол. США за ПКС) [5].

Отже, рівень економічного розвитку країн-членів ЄС дуже відрізняється від середніх показників у Єврозоні. Ми бачимо, що ВВП у розрахунку на одну особу в Україні на 44,6% нижче, ніж у найбіднішій країні ЄС.

Рівень середньомісячної зарплати в Україні за 2013 рік становив 3537 грн. В зоні ЄС цей показник значно вищий: в середньому 2-3 тис. євро. Наприклад, середня місячна заробітна плата в Німеччині становить 3508€, у Франції 2861€, а у Великобританії - 3177€. Тобто і за цим показником ми суттєво відстаємо від провідних держав ЄС. Такий суттєвий розрив в рівнях зарплат в Україні та інших країнах ЄС може призвести до значного зменшення купівельної спроможності, а, отже, й добробуту українських громадян.

Потрібно також враховувати рівень корупції. Для цього скористаємося індексом сприйняття корупції. У 2013 році за цим показником Україна посіла 144 місце серед 177 держав (за даними Transparency International). Серед країн зони ЄС-27 найнижчі місця у цьому рейтингу займають Болгарія та Греція (відповідно 77 та 80 місця). Найвищі позиції в ЄС посіли Данія, Фінляндія та Швеція (1, 3, 3 місця). За цим показником ми також далекі від країн Євросоюзу.

Аналіз переважної більшості показників розвитку України переконливо свідчить про невідповідність переважній більшості критеріїв вступу нашої держави до ЄС та низький рівень розвитку національної економіки за іншими показниками.

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС є довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми сьогодні займає чільне місце серед науковців, журналістів, політиків та простих громадян. Європейський вибір України є природним та цілком закономірним.

Угода про асоціацію між ЄС та Україною передбачає значне розширення відносин між ЄС та Україною в усіх сферах співробітництва, а також створення першої в регіоні поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ). Переговори щодо створення ЗВТ стали можливими після вступу України до СОТ у травні 2008 року. ЗВТ дозволить розвивати торгівельні відносини між ЄС та Україною на стабільній та передбачуваний основі. Процес регуляторного наближення у сферах, які охоплюються Угодою, дозволить

суттєво активізувати торгівлю товарами та послугами, а також інвестиційні відносини між двома економіками та отримати відповідні переваги завдяки ефекту масштабу. Необхідно докласти значних зусиль, зокрема, у сфері технічного регулювання, конкурентної політики, державних закупівель, санітарних і фітосанітарних заходів, фінансових послуг, статистики, митних процедур і сприяння торгівлі [5, 6].

21 березня 2014 року у Брюсселі відбулася церемонія підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. З української сторони угоду підписав прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, з боку Євросоюзу — президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, президент Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу і голови всіх держав, що входять у ЄС. Підписано лише ті частини Угоди, які стосуються політичної взаємодії, питань безпеки та боротьби з тероризмом.

Економічну частину угоди, що передбачає створення повноцінної зони вільної торгівлі і стосуються таких питань, як доступ на ринки, торгівля енергоносіями, співпраця у сфері сільського господарства, транспорту, металургії, космосу, наукових досліджень, туризму, підприємницької діяльності, захист інтелектуальної власності та умови оподаткування, Україна підписала 27 червня 2014 року.

Для вступу Угоди про Асоціацію в силу повністю потрібно щоб її ратифікували: Україна, 28 країн-членів ЄС, Європейська спільнота з атомної енергії та Європарламент. На даний момент Угода ратифікована 8-ма із 31-ї сторони. Станом на 26 вересня 2014 року, шість сторін передали відомості про ратифікацію до депозитарію. 16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом синхронно з Верховною Радою України (у вигляді телемосту по технології Skype). За ратифікацію проголосувало 355 депутатів Верховної Ради та 535 депутатів Європарламенту.

Висновки. Переважна більшість макроекономічних показників України не відповідають критеріям вступу до ЄС. Наприклад, темп інфляції значно перевищує 2,6% (критерії вступу до ЄС). У січні-листопаді 2014 р. він становив 21,2%. У 2013 році коливання курсу гривні відносно євро склали 47,9% (замість $\pm 2,25\%$ за критеріями). ВВП у розрахунку на одну особу в Україні у 2013 р. становив 3867 дол. США за ПКС, а для країн ЄС цей показник становить в середньому 32 тис. дол. США за ПКС. Рівень середньомісячної зарплати в Україні за 2013 рік становив 3537 грн.. В зоні ЄС цей показник значно вищий: в середньому 2-3 тис. євро.

Аналіз переважної більшості макроекономічних параметрів розвитку України, переконливо свідчить про невідповідність критеріям вступу нашої держави до ЄС.

За результатами зробленого аналізу рівня соціально-економічного розвитку України через призму невідповідності міжнародним критеріям вступу до ЄС, були виявлені такі суперечності: суперечність між високим рівнем потенціалу національної економіки та низьким рівнем її конкурентоспроможності; суперечність між рівнем зростання державного боргу та неефективністю використання зовнішніх запозичень; суперечність між низьким офіційним рівнем інфляції у 2011-2013 роках та високим рівнем прихованої інфляції.

Для України, на сьогоднішньому етапі розвитку економіки, вступ до ЄС може призвести (на перших етапах) до не дуже позитивних наслідків для населення: підвищення цін на продукти харчування, бензин, газ, продукти першої необхідності. Тому, враховуючи економічну кризу в ЄС, на нашу думку, Україні зараз не потрібен вступ до Євросоюзу. У разі входження України до цього союзу нас будуть використовувати насамперед як сировинний придаток. З Україною станеться теж саме, що і з країнами, які нещодавно ввійшли до ЄС: Литва, Латвія та Естонія тощо. На території нашої держави будуть виробляти лише те, що вигідно для найвпливовіших країн ЄС, а наші інтереси не

будуть грати значної ролі. Наші підприємства будуть закриватись, а замість них відкриватимуться філії іноземних корпорацій.

Тому, на мою думку, зараз Україні з таким низьким рівнем розвитку економіки ще зарано вступати до Євросоюзу. Вступ України до ЄС не є однозначно позитивним явищем для нашої держави. Ми повинні тісно співпрацювати з ЄС та переймати найкращий європейський досвід, підняти рівень конкурентоспроможності економіки до належного рівня, здійснювати політику багатовекторності на взаємовигідній основі і за таких умов можна стати рівноправним партнером та членом ЄС.

Список використаних джерел

1. Савельєв Є.В. Європейська інтеграція і маркетинг. Наукові нариси. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 482 с.
2. Беренда С.В. Господарська інтеграція та виконання Маастрихських критеріїв конвергенції в Україні та країнах ЄС. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2011. – 60-62 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
5. Європейська комісія. Євростат [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.
6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
7. Transparency International [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.transparency.org>.
8. Заблоцький М. Митний союз чи асоціація з ЄС. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/zablodsky/5237621e7ce0f/>
9. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Ratification Details [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/homepage?lang=bg&1>.

Куликова П.А.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Вступ. Сільське господарство – одна з основних галузей національної економіки, що відіграє важливу роль у житті суспільства. Ефективне управління та використання виробничих ресурсів має вирішальне значення для забезпечення сталого розвитку. Особливого значення набуває зростання ефективності виробництва у сільському господарстві України на сучасному етапі виходу з економічної кризи, нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції.

Аналіз рівня продуктивності праці, рентабельності та урожайності дозволить оцінити ефективність суспільного виробництва у сільському господарстві. Саме в цих показниках акумулюється в тісному поєднанні ефективність використання робочої сили, земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Підвищення рівня зазначених показників належить до вирішальних умов розвитку сільськогосподарського виробництва, і на цій основі забезпечення значного поліпшення добробуту українського народу.

Значний внесок у вивчення стану сільськогосподарського виробництва та розроблення напрямів підвищення його ефективності зробили такі відомі економісти: В.Г. Андрійчук, А.Г. Бабенко, І.К. Бондар, Д.П. Богиня, В.В. Вітвіцький, М.В. Зубець, І.І. Лотоцький, І.І. Лукінов, І.Н. Романенко, П.Т. Саблук, С.Г. Струмилін, О.В. Шкільов та ін.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану використання виробничих ресурсів у сільському господарстві України, з'ясування проблем та шляхів підвищення ефективності використання ресурсів.

Основні результати дослідження. Сприяння забезпеченню сталому розвитку сільськогосподарськими виробниками в сучасних умовах повинне стати новою якістю їх функціонування. Замість традиційної економічної ефективності, заснованої на оцінці прибутковості виробництва, необхідним стає дотримання комплексного критерію соціально-економічної ефективності.

Діяльність сільськогосподарських суб'єктів повинна бути спрямована не лише на розширення виробництва продукції, а й підвищення ефективності використання ресурсів: праці, капіталу, землі та підприємницьких здібностей.

Для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва С.П. Азізов, П.К. Кенійський, В.М. Скупий вказують на необхідність застосування такої системи показників: виробництво валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 1 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів; розмір поточних витрат виробництва на 1 грн. валової продукції; розмір валового і чистого доходу (прибутку) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 1 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів; рівень рентабельності й норма прибутку (чистого доходу) сільськогосподарського виробництва [1].

На нашу думку, з метою комплексної оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських виробників необхідно використати групу показників, що характеризують ефективність використання ресурсів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності виробників, що характеризують ефективність використання ресурсів

Показники	Розрахункова формула
Індекс обсягу виробництва продукції (у % до базового року)	$\frac{\text{Індекс обсягу виробництва продукції}}{\text{Індекс цін виробників продукції}} \cdot 100\%$
Продуктивність праці у розрахунку на одного зайнятого (у цінах базового року)	$\frac{\text{Дохід від реалізації продукції}}{\text{Індекс цін виробників продукції} \cdot \text{Чисельність працівників}}$
Рентабельність реалізованої продукції	$\frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Собівартість реалізованої продукції}} \cdot 100\%$
Урожайність	$\frac{\text{Обсяг вирощеної продукції}}{\text{Площа земельних угідь}}$

Рівень ефективності використання кожного фактора виробництва та суспільного виробництва в цілому визначається за допомогою системи показників. Наприклад, зміну ефективності використання праці, землі та підприємницьких здібностей можна визначити з допомогою таких показників: продуктивності праці, урожайності та рентабельності відповідно. Зазначимо, що для повноти оцінювання ефективності використання виробничих ресурсів, необхідно було б доповнити зазначену систему індикаторів показником фондовіддача, який характеризує ефективність використання основних засобів, але оскільки дані для розрахунку цього показника за досліджуваний період 1990–2012 рр. наявні неповно, то від аналізу його рівня доведеться відмовитись.

«Рентабельність – це ступінь дохідності, вигідності, прибутковості бізнесу. Її вимірюють за допомогою цілої системи відносних показників, що характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямків діяльності (виробничої, комерційної, інвестиційної тощо), вигідність виробництва продукції і послуг окремих видів. Показники рентабельності повніше, ніж прибуток, характеризують результати господарювання, тому що їхня величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами» [2, с.295–296].

На основі індексного методу, скориставшись окремими показниками, які можна розрахувати за даними державної служби статистики України, розробимо власну методику оцінювання ефективності виробництва. Це дасть змогу виявити чинники, які сприяють або перешкоджають ефективності використання ресурсів, розробити заходи щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських виробників.

Для забезпечення методологічної єдності усіх показників й однозначну оцінку рівня і динаміки досліджуваного явища, аналітично визначимо загальний індекс ефективності виробництва. Зазначимо, що запропонований нами інтегральний індекс побудовано на основі розрахунків і використання чотирьох агрегованих індексів, кожен з яких розраховано на базі відповідних показників. Формула (1.1) для розрахунку загального індексу ефективності виробництва певного року така:

$$\text{Загальний індекс ефективності виробництва} = I_{EB} = \frac{1}{4}(I_e + I_m + I_p + I_y) \quad (1.1), \text{ де}$$

I_e – індекс обсягу виробництва продукції;

I_m – індекс продуктивності праці у розрахунку на одного зайнятого;

I_p – індекс рентабельності реалізованої продукції;

I_y – індекс урожайності.

Оскільки усі із зазначених індикаторів є стимуляторами для визначення ефективності виробництва, то індекс i -го показника загального індексу певного року визначатимемо за формулою:

$$I_i = \frac{X_i - X_{i \min}}{X_{i \max} - X_{i \min}} \quad (1.2);$$

де I_i – індекс i -го показника загального індексу ефективності виробництва певного року;

X_i – i -й показник певного року, що характеризує ефективність використання ресурсів;

$X_{i \max}$ та $X_{i \min}$ – відповідно максимальне та мінімальне значення усереднених i -их показників за досліджуваний період часу.

За допомогою використання формули (1.2) досліджувані показники були пронормовані, тобто приведені до порівняльно коректної форми для забезпечення порівняльності та зіставимості. Комплексне застосування вищезазначеної методики, на нашу думку, дозволить здійснити відносно коректний і глибокий аналіз особливостей і проблем ефективності використання ресурсів у сільському господарстві України.

Підвищення рівня економічної ефективності та активізація соціальної відповідальності сільськогосподарських виробників перед суспільством повинна бути реалізована в рамках соціально-економічної державної політики. Проте, практика виявляє недостатню ефективність існуючих економічних і управлінських механізмів, покликаних реально зацікавити сільськогосподарських виробників у вирішенні економічних і соціальних проблем сільських територій. Тому соціально-економічна політика держави повинна бути спрямована в першу чергу на регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств, спрямування їх на ефективне використання виробничих ресурсів і вирішення соціально-економічних проблем сільських територій.

Реалізація функції контролю та аналізу ступеню соціально-економічної відповідальності сільськогосподарських виробників можлива лише за умови розробки системи показників її оцінки. На сьогодні в світі не існує єдиної загальновизнаної методики її оцінки, тому будемо використовувати власну методику оцінювання економічної ефективності виробництва. При цьому будемо використовувати дані державної служби статистики України за період 1990–2012 рр.

Проаналізуємо показники, що характеризують ефективність використання ресурсів сільськогосподарськими виробниками України:

Таблиця 2

Основні показники діяльності сільськогосподарських виробників України, що характеризують ефективність використання ресурсів

Роки	Індекс обсягу виробництва продукції сільського господарства, % до 1990 року	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах у розрахунку на одного зайнятого, у постійних цінах 2010 року; грн.	Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	Урожайність зернових сільськогосподарських культур, ц/га
1990	100,0	50388,5	42,6	35,1
1991	86,8	42826,6	56,2	26,5
1992	79,6	36369,7	118,9	27,9
1993	80,8	36707,5	116,2	32,1
1994	67,5	31117,5	57,8	26,8
1995	65,0	30254,8	13,6	24,3
1996	58,9	26339,8	-11,7	19,6
1997	57,8	28174,2	-24,1	24,5
1998	52,2	25484,8	-29,5	20,8
1999	48,6	24103,8	-22,1	19,7
2000	53,4	27066,9	-1,0	19,4
2001	58,9	34577,2	18,3	27,1
2002	59,6	40728,8	4,9	27,3
2003	53,0	38007,0	12,6	18,2
2004	63,5	63376,9	8,1	28,3
2005	63,5	72621,9	6,8	26,0
2006	65,1	83854,6	2,8	24,1
2007	60,9	88571,3	15,6	21,8
2008	71,3	127372,5	13,4	34,6

2009	70,0	131332,0	13,8	29,8
2010	68,9	132680,4	21,1	26,9
2011	82,7	165229,0	27,0	37,0
2012	78,9	159679,0	20,5	31,2

Джерело: складено автором за даними: [3], [4, с.38, 48, 54], [5, с.162]

Як свідчать дані табл. 2, зміна індексу обсягу виробництва продукції сільського господарства, обчисленого у постійних цінах базового 1990 р., характеризується загальною тенденцією до зменшення з 1990 по 1999 рр. і до зростання з 2000 по 2012 рр. Катастрофічне падіння виробництва сільськогосподарської продукції у 1990–1999 рр. у 2,06 рази пов'язаний не лише природними факторами, а й системною трансформаційною кризою вітчизняної економіки, нераціональною організацією виробництва, руйнацією економічного механізму та подрібненням сільськогосподарських підприємств. Крім зазначених факторів, на нашу думку, головними причинами занепаду сільського господарства України є: масовий і неконтрольований суспільством характер приватизації, який штучно обумовлював доведення підприємств до занедбаного стану; високий рівень корупції і тіньової економіки; висока ставка процента за кредити; високі ціни на паливо-мастильні матеріали, техніку та запчастини; низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію; значна зношеність основних засобів; низька частка чистих інвестицій у капітальних інвестиціях; низький рівень інноваційної активності сільськогосподарських виробників та ін.

З поступовим виходом з системної кризи 90-х рр., з 2000 р. зростали інвестиції та попит на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому і зовнішніх ринках, відповідно, збільшувався її обсяг. Але, незважаючи на зростання сільськогосподарського виробництва за період 2000–2012 рр. в 1,62 рази, його обсяг ще не досяг навіть рівня 1990 р. (на 21,1% менше порівняно з 1990 р.). Зазначимо, що сільськогосподарське виробництво виявилось стійким до впливу світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. Так, поряд зі зменшенням реального ВВП в Україні у 2009 р. на 14,8% [5, с.30], виробництво сільськогосподарської продукції зменшилось лише на 1,8% [5, с.137].

Аналогічною до зміни індексу обсягу виробництва продукції сільського господарства є динаміка продуктивності праці. Так, за період 1990–1999 рр. продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах зменшилась з 50388,5 до 24103,8 грн. (на 52,2%). В подальшому спостерігається тенденція до стрімкого зростання цього показника до 159679,0 грн. у 2012 р. (в 6,6 разів). Значне зростання продуктивності праці зумовлено позитивною дією багатьох факторів, зокрема: підвищенням рівня технічної оснащеності виробництва: механізації і автоматизації; зростанням професійно-кваліфікаційного рівня робітників; підвищенням якості управління та організації виробництва.

Особливістю динаміки рентабельності сільськогосподарського виробництва є те, що поряд зі зменшенням обсягів продукції у сільському господарстві, у 1990–1995 рр. рівень рентабельності був додатний і досяг максимального значення у 1992 р. (118,9%). Проте, системна економічна криза 90-х рр. негативно позначилась на прибутковості вітчизняних сільськогосподарських підприємств і за період 1996–2000 рр. вони переважно отримали збитки. З поступовим поживленням вітчизняної економіки, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва зростав і у 2012 р. досяг рівня 20,5%, що свідчить про наявність тенденції до зростання темпів валового прибутку. Зауважимо, що в умовах значної тінізації економіки України, одержання і офіційне декларування якомога більшого прибутку має важливе соціальне значення. Адже податкові відрахування з прибутку до

державного бюджету є основою для розвитку соціальних програм і зміцнення економічної безпеки сільських територій.

Поряд з продуктивністю праці та рентабельністю, важливим для аналізу ефективності використання виробничих ресурсів є урожайність. Цей показник характеризує в першу чергу ефективність використання землі та дію природних факторів. В Україні урожайність зернових сільськогосподарських культур мала тенденцію до зменшення у 1990–2000 рр. з 35,1 до 19,4 ц/га, а у подальші роки в цілому зростала і у 2012 р досягла рівня 31,2 ц/га. Це є позитивною тенденцією незважаючи на те, що в структурі посівів починають домінувати сільськогосподарські культури, які значно виснажують землю (соняшник, ріпак тощо).

На показники урожайності більшості сільськогосподарських культур негативно впливає недостатня кількість внесення мінеральних та органічних добрив. В основному сільгоспвиробники застосовують спрощені технології вирощування і тільки дещо більше половини посівних площ удобрюються, а дози застосування мінеральних добрив в 4–6 разів менші, ніж технологічно необхідні. Має місце збільшення внесення мінеральних добрив при суттєвому скороченні внесення органічних [6, с.94]. Інтенсифікація землеробства, збільшення навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження їх родючості, розвитку ерозійних процесів [7, с.113].

Хвилеподібною є динаміка загального індексу ефективності виробництва у сільському господарстві України. В цілому за період 1990–1999 рр. загальний індекс мав тенденцію до зменшення з 0,643 до 0,032 з незначним поштовхом у 1991–1993 рр. Значне падіння ефективності виробництва у сільському господарстві України переважно зумовлене вищезазначеними причинами, що призвели до катастрофічного зменшення обсягу виробництва. У 2000–2012 рр. загальний індекс ефективності виробництва у сільському господарстві в цілому зріс до рівня 0,645 (переважно за рахунок підвищення продуктивності праці та урожайності), але характеризувався циклічною динамікою. Найвищий рівень цього індикатора був у після кризовому 2011 р. (0,761) і перевищив рівень 1990 р. (0,643). Отримані результати свідчать, що загальний індекс досить швидко реагує на дію природних, трудових, капітальних факторів та зміни у соціально-економічному розвитку країни.

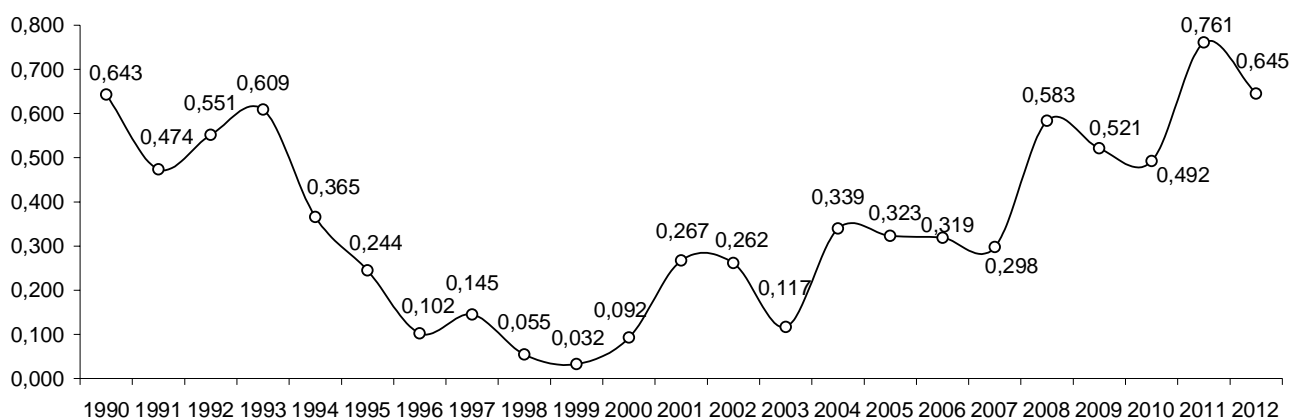

Рис. 1. Динаміка загального індексу ефективності виробництва у сільському господарстві України

Висновки. На основі методики оцінювання ефективності виробництва, визначено загальну тенденцію до зміни показників, які є визначальними в оцінці рівня ефективності використання ресурсів (зокрема, продуктивності праці, рентабельності, урожайності).

Аналіз результатів застосування цієї методики дозволив виявити загальну позитивну тенденцію до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в Україні за період 2000–2012 рр. Впровадження системи моніторингу і рейтингування соціально-економічної ефективності діяльності сільськогосподарських виробників дозволить виявити чинники, які сприяють або перешкоджають досягненню сталого розвитку, розробити заходи щодо підвищення ефективності функціонування суб'єктів сільського господарства.

Державі необхідно створити умови для підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських виробників. Основними напрямками підвищення ефективності виробництва у сільському господарстві України є: забезпечення раціонального ведення сільськогосподарського виробництва та запровадження наукових засад землекористування та ведення тваринництва; розвиток виробництва альтернативних видів енергії; завершення земельної реформи шляхом формування ринку землі; розвиток форм господарювання, інтеграції та кооперації виробництва у напрямі формування великотоварних, середніх та малих господарських структур; техніко-технологічна модернізація сільського господарства; розвиток аграрного ринку для забезпечення доступу сільськогосподарських виробників до організованих каналів збуту продукції; забезпечення доступними кредитами та пільгами сільськогосподарських виробників; реформування управління аграрним сектором, формування ефективної системи інноваційного забезпечення агропромислового виробництва; розвиток зовнішньоекономічної діяльності шляхом підтримки експорту, створення сприятливих умов для його збільшення, захисту вітчизняних сільськогосподарських виробників на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підруч. / С.П. Азізов, П.К. Кенійський, В.М. Скупий / за ред. С.П. Азізова. – К.: ІАЕ, 2001. – 834 с.
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Сільське господарство України за 2012 рік: Статистичний збірник / Держ. служба статистики України; [за ред. Н.С. Власенко]. – К.: Держ. служба статистики України, 2013. – 402 с.
5. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держ. служба статистики України; [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Держ. служба статистики України, 2013. – 552 с.
6. Гуменюк М.М. Ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами регіону / М.М. Гуменюк // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету, 2012. т. №1. – С.91–95.
7. Паламарчук Л. Ефективність використання сільськогосподарських земель у нових умовах господарювання / Л. Паламарчук, В. Корнієнко // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2013. – № 20(2). – С.113–117.

*Мазуренко А. С.
наук. кер. доц. Скиба М. В.*

«НОВИЙ КУРС» Ф. РУЗВЕЛЬТА: УРОКИ ІСТОРІЇ

Актуальність теми. Нестабільність глобального розвитку економіки та періодичне виникнення кризових явищ зумовлюють потребу пошуку механізмів антициклічного регулювання. Вивчення історичного досвіду дає розуміння закономірностей функціонування економічних систем, факторів, що впливають на її розвиток, методів та інструментів регулювання економіки.

Аналіз публікацій. Історичний досвід антикризової політики привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Дана тематика висвітлюється у працях: В.Базилевича, А.Кредера, П.Лапонова, В.Малькова, Р.Мюррея, В.Наймушина, Е.Хопкінса та інших вчених. Проблематика економічної депресії 1929–1933 років і шляхів виходу з неї, нагромадила багато дискусійних питань, які потребують детального вивчення.

Метою статті є дослідження економічної політики Ф.Рузвельта, як прикладу дієвого втручання держави в економічні процеси.

Перш ніж розглянути економічну політику Ф.Рузвельта, варто зупинитись на факторах, які вплинули на критичне ставлення до дій автоматичних ринкових регуляторів та переосмислення політики. А також, з'ясувати причини світової економічної кризи. Глибинними факторами ринкової трансформації, що відбувалась в останній третині XIX-першій третині XX ст., були:

- посилення концентрації та централізації виробництва і капіталу;
- корпоратизація підприємницького сектору;
- монополізація та олігополізація ринкових структур;
- виникнення і розвиток фінансового капіталу та фінансової олігархії [1, с. 310].

Монополістичні тенденції призвели до зниження гнучкості системи ціноутворення, що у свою чергу обумовило зростання цін. Зазначені процеси суттєво позначились на функціонуванні ринків товарів і послуг, кредитно-інвестиційних ресурсів, праці. Відбувалось зниження дієвості традиційних стихійних регуляторів ринку: ціни (ринок товарів та послуг), заробітної плати (ринок праці) та процента (ринок капіталів та грошей). Під впливом монополістичних тенденцій вони поступово втрачали свою природну еластичність, зокрема, здатність до зниження в умовах переважання пропозиції над попитом. Цим ускладнювалося автоматичне урегулювання надвиробництва і безробіття, забезпечення рівноваги заощаджень та інвестицій. В цілому відмова автоматичних ринкових регуляторів блокувала механізм стихійного відновлення економічної рівноваги, що врешті й спричинило світову економічну кризу [1, с. 310].

Тобто, світова економічна криза 1929-1933 рр. стала закономірним наслідком у ланцюгу попередніх економічних суперечностей, спонтанним глобальним вибухом макроекономічної нестабільності.

Основною причиною світової кризи вважають кризу перевиробництва або ж так звану теорію «біржової бульбашки», за якої, обсяг інвестицій у виробництво перевищив потреби. Скажений попит продукував появу дешевих кредитів і підвищення цін на фоні загальної ейфорії. Бажана «американська мрія» стала зовсім реальною, життя перетворилося на казку, за рахунок доходів від акції, які цілком забезпечували потреби споживачів всіх благ. Проте, щасливе життя американців луснуло як перенасичена повітрям кулька. День падіння американської біржі увійшов в історію під назвою «чорний

четвер» чи «крах на Уолл-Стріт» 24 жовтня 1929 року. Крах 24-29 жовтня 1929 р. на Нью-Йоркській фондовій біржі став початком найбільш глибокої та руйнівної за всю історію капіталістичного господарювання кризи надвиробництва 1929-1933 рр. У США загальний обсяг промислового виробництва у 1932 р. становив 53,8% від докризового рівня 1929 р. [1, с. 311]. Найбільшого кризового спаду зазнала важка промисловість: видобуток вугілля скоротився на 42%, сталеливарна промисловість опинилася на рівні 1901 р., чавуноплавильна - на рівні 1886 р. За роки кризи внаслідок фінансового краху припинила існування 1/5 частина всіх банків. У 1933 р. рівень безробіття в країні досяг 25% від загальної чисельності робочої сили.

В період початку кризи президентом США був К. Гувер, в суспільстві побутує думка, що він не виконав свого президентського обов'язку і не зумів вжити тих заходів, котрі б змогли витягнути країну зі складного економічного становища. Хоча, стверджувати так, недоречно, адже Гувер, як ліберал, доклав максимум власних зусиль, направивши всі кошти на «лікування» економіки. Такі дії не досягли бажаного результату, адже суспільство відійшло від індивідуалізації і надмірного лібералізму та потребувало певного нового «тотального контролю», котрий би став абсолютно інновацією і охопив всі проблеми пов'язані з економікою. Таким нововведенням став Ф.Рузвельт, котрий на фоні власної гнучкості та ерудиції зумів не лише сприяти виведенню країни з кризи, а й бути президентом США чотири строки підряд.

Переосмислення потребувала й наукова економічна думка. Новий напрям економічної теорії започаткував видатний англійський економіст Джон Мейнард Кейнс. Дж.Кейнса вважають засновником макроекономіки. Саме він критикуючи А.Сміта та його теорію ринкового саморегулювання довів необхідність державного втручання в економічні процеси. Співзвучність практичних економічних заходів "Нового курсу" Ф.Д. Рузвельта ідеям Кейнса породила поширений але помилковий погляд, що нібито американський президент безпосередньо керувався ідеями видатного англійського вченого. Документальні свідчення, доводять, що обидві видатні особистості свого часу прийшли до усвідомлення необхідності зміни методів капіталістичного господарювання цілком незалежно: Кейнс - від економічної теорії, Ф.Рузвельт - від економічної практики.

Варто зазначити, що до розробки передвиборчої програми були залучені відомі професори Колумбійського університету: А.Берлі, Р.Молі, Р.Тагвелл та інші. «New Deal» — Новий курс (або Новий підхід) не був спеціально розробленою програмою з комплексом взаємопов'язаних заходів. Адміністрація Ф.Рузвельта змушена була діяти терміново, як пожежна команда через вкрай важке становище країни. Особливістю "Нового курсу" стали відхід від ідеології "саморегульованого ринку" і початок планування капіталістичної економіки. Активне державне регулювання яке охоплювало всі галузі економіки, фінансову та банківську системи, соціальні та трудові відносини. Забезпечення мінімальних соціальних гарантій та створення робочих місць для того, аби уникнути «соціального вибуху». У міжнародній сфері проголошувалась «політика добросусідства».

Реформи було розпочато з вирішення проблем у кредитно-фінансовій галузі: реформування Федеральної резервної системи, реструктуризація банківської системи, ліквідація механізму золотого стандарту, девальвація долара та ін. Варто додати, що 6 березня 1933 р. Ф.Рузвельт ввів надзвичайний стан і закрав всі банки. Протягом «банківських канікул» припинявся обмін банкнот на золото і відбувалось його вилучення з обігу [2]. Відповідно до нового банківського законодавства всі банки країни були поділені на: «здорові» банки (можна було відкривати відразу ж); ті, що вимагають невеликої допомоги щоб функціонувати; і ті, що є безнадійними (ліквідуються). На спеціальній сесії конгресу 9 березня було ухвалено закон про банки, пройшла їх санація.. За одну ніч було надруковано два млрд. доларів і передано до банківської системи.

Протягом 1933-1934 рр. було прийнято законодавство про впорядкування операцій на фондових біржах з метою знизити і навіть заборонити біржові спекуляції. У 1935 році були прийняті жорсткі заходи з регулювання діяльності холдингових компаній. Припинення спаду у виробничому секторі вирішувалось шляхом полегшення умов кредитування, створення механізму інфляційного розвитку економіки. Створено Національну адміністрацію з оздоровлення промисловості (1933).

Вся промисловість США була поділена на 17 груп, діяльність кожної з яких регулювалася «Кодексами чесної конкуренції». Цей документ визначав квоти продукції, що випускається, розподіл ринків збуту, ціни, умови кредиту, тривалість робочого часу, рівень зарплати тощо.

Щодо сільського господарства, то внаслідок перевиробництва у 1920-х рр. ціни на сільськогосподарську продукцію і ресурси різко знизилися. Накопичення даного виду товарів перевищували попит на них, що призвело до розорення фермерів та підприємств пов'язаних з сільськогосподарським виробництвом. Прийнята Державна програма регулювання сільського господарства, що реалізувалась з 1933 по 1938 р. мала на меті скорочення посівних площ та ліквідацію надвиробництва. Відбувалось проведення рефінансування фермерських боргів. А також, квотування внутрішнього ринку та стимулювання сільськогосподарського експорту тощо.

Розгалужені заходи державного регулювання поширювались також на сферу трудових відносин: організація державних заходів щодо боротьби з безробіттям (організація розгалуженої системи суспільних робіт), створення колективно-договірної системи співпраці найманого персоналу з адміністрацією, надання працюючим права участі у профспілках, регулювання заробітної плати, тривалості та умов праці. Людям потрібна була робота. Її дав (Громадянський корпус консервації природних ресурсів) Civil Conservation Corps. У трудових таборах безробітні, переважно з молоді, отримували житло, одяг, харчування, медичне обслуговування та скромне грошове забезпечення, більша частина якого відсилалася сім'ям. Задачею інституції було очищення заповідників, парків тощо. За 10 років через його табори пройшло понад три мільйона людей. Управління надзвичайної федеральної допомоги (Federal Emergency Relief Administration) та Управління громадських робіт (Civil Work Administration) під керівництвом Гаррі Гопкінса, що його змінило побудували 122 тис. громадських будівель, 77 тис. мостів та 285 аеропортів, проклали 1,2 млн. км нових доріг, 24 тис. км каналізації [3]. У 1935 р. було прийнято статут з трудових відносин (закон Вагнера), створено Національне управління з трудових відносин.

Досягнення «Нового курсу» є сумнівними, оскільки: станом на 1939 рік кількість безробітних становила 9,5 млн. (17,2 % робочої сили), обсяг промислового виробництва не досягнув рівня 1929 р., відбувалось значне старіння виробничого обладнання, житлового фонду країни (питома вага металообробних станків, яким більше 10 років зросла з 48 % у 1930 р. до 67 % у 1938 р.). До здобутків варто віднести величезний об'єм громадських робіт, як дали заробіток багатьом безробітним, але не могли зробити головного — забезпечити промислове зростання. Змістом Нового курсу було проведення ліберальних реформ, сутність яких полягала в широкому державному втручанні в економічну та соціальну сфери з метою подолання кризи. Однак, покінчити з «Великою депресією» в повному обсязі не вдалось [4]. Повне «видужання» економічної системи відбувалось уже завдяки вступу країни в Другу світову війну, завдяки створеній під керівництвом ФДР системі мобілізаційної перебудови економіки. Вже до 1941 р. рівень промислового виробництва дорівнював показникам 1929 р., а в 1941-1945 рр. США досягли темпів промислового зростання на рівні 16,9 % на рік, інвестиції у виробництво зросли на 65 %, потужність електростанцій зросла на 75 %. І все це було досягнуто не за

рахунок зниження життєвого рівня населення (реальна заробітна плата за роки війни виросла на 50 %, а споживання продовольства на душу населення збільшилося на 15-25 %). Підвищення життєвого рівня населення було досягнуто за гігантських масштабів випуску військової продукції. Замість депресивної економіки була створена зовсім інша на основі новітніх технологій. 1942 року в країні було випущено 307 тис. станків, у 10 разів більше, ніж у 1938 р. і в 50 разів більше, ніж у 1933 р. Економічні втрати від виготовлення військової продукції компенсувалися революційним зростанням цивільної економіки, появі принципово нових галузей промисловості: атомної, електронної і повним перетворенням хімічної, авіаційної, автомобільної, суднобудування. У розгортанні військової економіки повністю було використано досвід «Нового курсу» [3].

Висновки. Отже, основним уроком «Нового курсу», попри суперечливість економічних наслідків політики Ф. Рузвельта, є дієвість державного регулювання ринкової економіки та активізація держави в період криз. Щодо видатного вченого Дж. Кейнса, то його погляди найбільш відповідали назрілим потребам першої третини ХХ ст., а кейнсіанство, невинно еволюціонуючи, залишається одним з найважливіших надбань практичного регулювання економіки.

Список використаної літератури

1. Історія економічних учень / [В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, П.М. Леоненко, Т.Г. Гайдай, О.П. Нестеренко, А.О. Маслов, Л.В. Вернигора]; за ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2005. – 567 с.
2. New Deal - Facts & Summary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.com/topics/new-deal>.
3. Ю.Райхель Реформи: Новий підхід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/uk/article/istoriya-i-ya/reformi-noviy-pidhid.
4. Боровська І. Новий курс Ф.Рузвельта: історіографічні погляди та інтерпретації – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1592/1/Borovska.pdf>.

Максименко Ю.О.
наук. кер. проф. Радченко В.В.

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Розвиток світової економіки в останні десятиліття, що відбувається під впливом глобалізації останньої хвилі, характеризується зміною стандартів життя і поглибленням економічної нерівності як на національному, так і на міжнародному рівнях. З одного боку, споживання на душу населення стрімко зростає як у розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються, рівень дитячої смертності знижується, частка населення, що проживає за межею абсолютної бідності (менше 2 дол. США в день) поступово зменшується (з 48% у 1960р. до 43,5% у 1980р. і 19% у 2000р., а до 2015р. ця частка, згідно з прогнозами, скоротиться до 10,1%). З іншого боку, мільйони жителів нашої планети, відповідно до різних статистичних підходів, і далі об'єктивно вважаються

надзвичайно бідними, що свідчить про необхідність зміни методологічних підходів до оцінки бідності, а не про деескалацію цієї проблеми [1, с.164]. Бідність в Україні перетворилася на один з найістотніших чинників, який постійно ініціює зростання соціальної напруги в суспільстві та сприяє соціальному регресу. Тому як ніколи актуальною стає задача розробки комплексного підходу до вирішення проблеми бідності і визначення конкретних кроків соціально-економічної політики, направленої на подолання цього негативного явища.

Постановка проблеми. Проблема економічної нерівності та бідності, яка на початку ХХІ ст. розглядається як головна у соціально-економічній політиці будь-якої держави, в окремих країнах загострилася настільки, що власними зусиллями вони вирішити її не в змозі. Це зумовило визначення цієї програми як однієї з найважливіших «Цілей розвитку в (третьому) тисячолітті» - Програми ООН.

Нині проблема бідності набула глобального характеру і властива як багатим індустріальним країнам, так і тим, що розвиваються, хоча й проявляється неоднаково. Так, у найбідніших країнах люди гинуть переважно від недоїдання та епідемій, не мають змоги отримати навіть початкову освіту. У країнах «золотого мільярда» бідними вважають людей, які не мають необхідних коштів для отримання сучасної якісної освіти та інших можливостей поліпшення власного добробуту. Незалежно від загального рівня життя населення у країні завжди є частина людей, які живуть значно гірше. Їх вважають бідними за національними стандартами. Оскільки бідні, наприклад, у Швейцарії чи США, вважається цілком забезпеченими за національними стандартами України, а вітчизняне бідне населення живе непогано порівняно з більшістю населення Ефіопії, постає запитання, що саме вважати «бідністю» і кого визнати справді бідним [1, с.164-165].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами матеріального рівня життя населення України займаються такі українські вчені, як В. Ворона, Ю. Саєнко, В. Мандибура, Е. Лібанова, В. Саріогло, Л. Черенько, О. Сергієнко, М.Харченко та ін. У цих працях підіймаються питання, що торкаються причин посилення майнової та матеріальної диференціації населення України, зростання рівня бідності, критеріїв визначення бідності, методики вимірювання бідності та багатства, шляхів подолання бідності тощо.

Метою статті є дослідження проблеми, особливо причин бідності, в Україні, пошук шляхів її розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бідні в Україні мають багато спільного з бідними в будь-якій іншій частині світу, для них є характерним утруднений доступ до ресурсів і послуг, низький рівень життя, поганий стан здоров'я, обмеженість соціальних взаємин, відчуття себе особами «другого сорту» в очах небідних, почуття незахищеності та безсилля. У той же час бідність в Україні має практично виключні риси, притаманні лише їй та частині країн-сусідів на пострадянському просторі.

Отже, бідність це не тільки неможливість індивіда внаслідок нестачі коштів підтримувати існування, а й невизнання його в суспільстві, недоступність послуг, суспільних ресурсів, відсутність роботи, рання смертність і навіть проживання у забрудненому середовищі.

В економічній психології бідність визначається як нездатність підтримувати мінімальний рівень життя. Бідними вважаються особистості, родини та групи, що мають у своєму розпорядженні настільки незначні (матеріальні, культурні, соціальні) засоби, що виявляються виключеними з того способу життя, який відповідає мінімальним вимогам країни, в якій вони проживають.

Психології бідності властиві також і поточні тимчасові переваги, коли живуть сьогоdnішнім днем, не обтяжуючи себе відповідальністю за майбутнє дітей і онуків, країни.

Існують різні теоретичні підходи до вивчення проблеми бідності. При аналізі ставлення до бідності виокремлюють три групи її причин:

- структурні, де відповідальність покладається на екстремістське суспільство та економічні сили;
- індивідуалістичні, де відповідальність за бідність покладається на поведінку та риси особистості бідних;
- фаталістичні, де причиною бідності розглядаються невдача, зла доля тощо.

Саме дослідження особистості бідних людей, на думку вчених, є одним з головних внесків психології в пом'якшення гостроти проблем бідності.

Особистісні характеристики бідних:

1) *Тимчасова константа*. Виражена орієнтація на поточні цілі. Особистість не здатна відкласти менш цінну мету задля досягнення віддаленішої, але важливішої. Нерозвинена інвестиційна поведінка.

2) *Просторова константа*. Частіше існує зовнішній локус контролю. Людина вважає, що події її життя скеровуються випадком, удачею, впливом інших особистостей, а не обумовлюються її власною поведінкою.

3) *Енергетична константа*. Слабко виражене прагнення до успіху. Переважає мотив уникнення невдачі.

4) *Інформаційна константа*. Низька самооцінка, нерозвинене почуття власної гідності і впевненості в собі, низький рівень домагань.

Низький рівень життя змінює долі людей. Бідність може створювати серйозну загрозу психічному здоров'ю людини. Досить часто вона позбавляє людину можливості повного самовираження, змушує всю себе присвятити виживанню, не дає змоги розкрити навіть найбільш неординарні нахили та здібності [2].

Як уже відзначалось, бідність існує навіть у найрозвинутіших країнах світу. Незважаючи на те, що Велика Британія є однією з найбагатших країн Європи і світу, вона має доволі високий рівень бідності, основними причинами якого вважають недостатньо ефективний перерозподіл доходів, низький рівень соціальної допомоги, а також несправедливу сплату податку до місцевої адміністрації, оскільки найбідніше населення віддає для цього більшу частку своїх доходів [1, с.165].

В Україні, як і в більшості країн світу, нема єдиного визначеного критерію оцінювання бідності населення. Загальновживаним показником є «межа бідності», що означає рівень доходу домогосподарства, нижче якого неможливе задоволення основних потреб людини. Так, в Україні встановлена межа бідності, яка за станом на 2003р. дорівнювала 220 грн. на душу населення. Водночас Кабінет Міністрів щороку затверджує так званий мінімальний споживчий кошик (прожитковий мінімум), який означає прийнятий мінімум для суспільства, і який в 2003 р. оцінювався в 324 грн., тобто був більшим за межу бідності. Однак мінімальна заробітна плата, яка є соціальною гарантією держави і теоретично не може бути нижчою від прожиткового мінімуму, також тривалий період була від нього меншою. Така ж ситуація спостерігалася з мінімальною пенсією та мінімальною допомогою у зв'язку з безробіттям. Щодо «рівня бідності», тобто кількості домогосподарств, у яких рівень доходів нижчий за встановлену межу бідності, то, за сучасними оцінками, 26,7% українців живуть нижче офіційної межі бідності. Саме за допомогою рівня бідності можна визначити і «глибину бідності», яка означає відхилення величини доходів домогосподарства від межі бідності. Також потрібно згадати ще про один показник, за яким можна оцінити стан бідності, - «рівень крайньої бідності», що означає кількість домогосподарств, доходи яких перебувають на рівні межі виживання. В Україні до категорії вкрай бідних належать 13,7% людей [1, с.168].

Відповідно до прийнятих у світі критеріїв, майже 28% українського населення слід кваліфікувати як бідних. Ці люди страждають від недостатнього споживання продуктів харчування, вони не можуть придбати необхідний одяг і взуття, обмежуються найдешевшими й не завжди ефективними ліками. Глибина бідності становить 21,5%, тобто в середньому витрати бідняків на 21,5% нижчі від вирахованої, виходячи з обраного критерію, межі бідності - 75% середніх сукупних витрат у розрахунку на одного члена родини. Причому використані критерії спираються лише на поточне споживання й не враховують можливості заміни меблів, побутової техніки, ремонту житла тощо [5].

Дуже негативним симптомом варто визнати формування в Україні так званої спадкової бідності. Діти з бідних родин не отримують необхідної фахової підготовки і згодом не можуть одержати хорошу високооплачувану роботу. Як показують дослідження, існує чітко виражена пряма залежність між рівнем освіти й матеріальним становищем.

Наявність у сім'ї бодай однієї людини з вищою освітою вдвічі знижує ризик бідності. Про збільшення можливостей завдяки освіті знайти роботу й заробити, свідчить і співвідношення в бюджеті родини грошових і натуральних доходів. Якщо в домогосподарствах, де ніхто з дорослих не має навіть середньої освіти, грошові доходи приблизно дорівнюють натуральним, то в сім'ях, де всі дорослі мають вищу освіту, грошові доходи вчетверо перевищують натуральні [3].

Американський економіст Теодор Шульц, котрий розробляв критерії бідності та визначав чинники, які спричиняють бідність у країнах «третього світу», зазначив, що Україна нині є однією з країн, де бідність набула найбільшого поширення, оскільки набагато більше, ніж половина доходу, витрачається на харчування. Статистичні дані свідчать, що якість харчування населення в нас помітно нижча, ніж в інших європейських країнах. Середня тривалість життя зменшилася до 70 років. Також спостерігається зниження вкладень в освіту та науку, що призводить до виїзду за кордон найкращих учених – найбільш активних, ініціативних, освічених. Такі сфери як наука, культура і медицина, стають платними, а тому й недоступними для бідних.

Провідну роль у міжнародній політиці подолання бідності відіграють Бреттон-Вудські інститути – МВФ і Світовий банк. Враховуючи те, що бідність у більшості країн світу спричинена помилками економічної і соціальної політики та неправильними політичними рішеннями, ці організації надають стратегічну допомогу на жорстких умовах реформування економік у країнах-реципієнтах, причому часто з негативним соціальним ефектом, і лише потім ініціюють роботу зі зменшення бідності. Таким чином, керівництво країн, що відчуває потребу в допомозі зовнішніх донорів, повинно здійснити ґрунтовне оцінювання перспективної ефективності реформ, що проводитимуться на вимогу МВФ і Світового банку, визначити майбутній соціальний ефект і встановити, на які ще сфери вплине реалізація стратегій подолання бідності з використанням міжнародних ініціатив.

Програми та механізми подолання бідності розробляються й іншими міжнародними інституціями. Зокрема, ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку) розробила план зменшення бідності у світі на 2015р., який передбачає такі пункти:

- Економічне благополуччя з метою скорочення в 2 рази кількості людей, які проживають за межею бідності;
- Соціальний розвиток: освіта і рівність статі (відсутність жіночої дискримінації);
- Соціальний розвиток здоров'я;
- Збереження навколишнього середовища.

Особливої уваги заслуговує ситуація в Україні, бідність якої, як вже було піднесено, має свою специфіку: велика кількість бідних серед працюючого населення; високий рівень міжгалузевої та регіональної диференціації доходів, значна суб'єктивна бідність, але основне – відсутність істотних позитивних змін як в існуючих, так і в прогностичних показниках, незважаючи на доволі високі щорічні темпи зростання виробництва за останні роки.

Враховуючи світовий досвід та специфіку бідності в Україні, основними шляхами зменшення бідності в Україні можна визначити:

- реформування бюджетно-фіскальної політики, насамперед системи оподаткування фізичних осіб і пенсійного забезпечення;
- зменшення тіньового сектору економіки;
- удосконалення системи формування доходів громадян (насамперед заробітних плат, пасивних доходів за рахунок розвитку фондового ринку);
- створення умов для активізації діяльності малих і середніх підприємств;
- сприяння інноваційному зростанню, що забезпечить вихід України із «заклятого кола бідності» за чинником людського капіталу.

Реалізація національної та міжнародної політики з подолання бідності повинна відбуватися в руслі досягнень двох основних завдань – стабільного економічного зростання й економічної свободи – визнаного важеля економічного розвитку держави й підвищення добробуту її громадян у довгостроковій перспективі [4].

Отже, безсумнісним є те, що процеси, які відбуваються у світовій економіці на початку XXI ст., зумовили специфіку проблеми подолання бідності, яка відрізняється від наявної за інших часів і в іншій, не глобальній економічній системі. Така ситуація детермінує необхідність розробки нових, відмінних від внутрішніх (національних) і тих, що внутрішні доповнюватимуть, інструментів вирішення проблеми бідності, які базуватимуться на відповідних методологічних висновках і матимуть глобальну інституціональну основу.

Висновки. В статті розглянуто проблему бідності України та шляхи розв'язання. Отже, бідність це не тільки неможливість індивіда внаслідок нестачі коштів підтримувати існування, а й невизнання його в суспільстві, недоступність послуг, суспільних ресурсів, відсутність роботи, рання смертність і навіть проживання у забрудненому середовищі. Подолання бідності – завдання не одного дня. Настійно необхідною є координація різнопланових зусиль, визначення пріоритетів на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу. Досить швидко адресними діями (переважно пасивного характеру – грошовими виплатами, субсидіями, допомогою продуктами, одягом тощо) можна викоренити абсолютну бідність у найгостріших її проявах. Пом'якшення ж відносної бідності, пов'язаної насамперед з економічною нерівністю населення, потребує більше часу й зусиль в основному активного характеру (допомоги у працевлаштуванні, відкритті власної справи, отриманні необхідної кваліфікації). Що ж до суб'єктивної бідності, то для попередження викликаних нею соціальних конфліктів потрібні час, довіра до влади на всіх рівнях та узгоджені дії майже всіх соціальних інститутів суспільства.

Список використаних джерел

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / за ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. — К.: Знання, 2007. — 595 с.
2. Архангельський Ю., Мотиченко Ю. Дієві чинники зменшення бідності в Україні // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 1. — С.35-40.

3. Бідність у сучасному світі, в Україні, у шахтарському краї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rk.org.ua/weblog/3/599_1/html.

4. Гільярд П. Важливою є різниця між багатими і бідними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/doc/w13-ukr.doc>.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

*Максимюк Н.
наук. кер. викл. Манжула Є.В.*

ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Соціальна політика як одна з головних складових політики держави завжди включалася в Україні до числа її пріоритетів. Адже саме вона визначає передумови досягнення відповідного рівня життя населення, формує нормативно-правову базу по захисту прав і свобод громадян країни, а також здійснює вплив на суспільні відносини з метою їх оптимізації.

Сьогодні, як ніколи, існує високий рівень суспільного «попиту» на активну соціальну політику держави, суспільство вимагає від влади активних кроків щодо досягнення цілей соціального захисту та соціального розвитку. Відтак актуальності набуває потреба вироблення оптимальної моделі соціальної політики в контексті реалій ринкової економіки та намагань до європейської інтеграції.

Аналіз робіт класиків економічної науки показав, що проблеми соціальної політики завжди були в центрі уваги багатьох науковців. З'ясування її суті, процесу реалізації, та визначення основних орієнтирів містяться в працях таких зарубіжних вчених та фахівців, як Р.Агуна, М.Вінера, Е.Джеймс, Е.Ендрюс, М.Ісаєва, Г. Мак Таггарта, Р.Рофмана, Р.Хольцмана, Е.Фулту. Проблематику реформування соціальної політики України в різний час досліджували вітчизняні науковці, серед яких В.Гошовська, О.Колядич, М.Кравченко, Т.Кір'ян, Е.Лібанова, О.Палій, І.Пижик, А.Решетніченко, Б.Зайчук, О.Зарудний, С.Погорелова, Н.Сидоренко П.Шевчук, А.Ягодка, В.Яценко та ін.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану реалізації соціальної політики України та виявлення напрямків її реформування в умовах євроінтеграції.

Сьогодні Україна переживає вкрай важкі часи, які вимагають від уряду рішучих та ефективних дій по вирішенню ряду політичних, економічних та соціальних проблем суспільства. За останній рік в політичному та економічному житті нашої держави відбулися значні зміни. Так, 21 березня 2014 року була підписана Політична частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а 27 червня – Економічна частина [1]. Це остаточно визначило курс зовнішньоекономічної політики нашої держави та окреслило свідомий вибір української влади на користь розвитку України в рамках європейської цивілізаційної моделі. За цим документом наша країна має тісніше інтегруватись у політичне життя Європи та увійти до європейської Зони вільної торгівлі. У цьому відношенні доцільним є ознайомлення з планами розвитку Європи, особливо у сфері

зайнятості та ініціативами щодо боротьби з бідністю, проблемами більш ніж актуальними для українського суспільства.

У статті Колядича О.І. та Погорелова С.Б. «Європейські орієнтири розвитку сфери зайнятості та боротьби з бідністю у стратегії «Європа 2020», авторами були визначені основні цілі соціальної політики, що їх ЄС має досягнути до 2020 р.:

- ✓ працевлаштування 75 % населення віком від 20 до 64 років;
- ✓ інвестування 3 % ВВП ЄС у дослідження та розроблення (ДР);
- ✓ реалізація концепції «20/20/20» щодо збереження клімату та енергії (включаючи зменшення викидів на 30 % за сприятливих умов);
- ✓ частка тих, хто не закінчує середню школу, не має перевищувати 10 % і що найменше 40 % молоді повинні мати вищу освіту;
- ✓ кількість людей, що перебувають на межі бідності, має скоротитися на 20 млн. [2].

Як бачимо, вимоги і соціальні стандарти ЄС досить високі, тож, якщо Україна в майбутньому прагне стати членом ЄС їй необхідно здійснити реформування соціальної сфери, збільшити рівень залучення громадянського суспільства до активної соціальної сторони, провести реформи публічної адміністрації та забезпечити її прозорість, провести судову реформу, забезпечити доступ громадян до правосуддя та правової допомоги, кримінальної юстиції та захисту прав людини, здійснити ряд економічних перетворень та створити гарантії по виконанню соціальних запитів населення.

На сьогодні, вирішення всіх цих проблем значно ускладнюється воєнною агресією та внутрішнім розколом суспільства на сході країни, які лише посилюють соціально-економічну кризу. Так, за прогнозами Міжнародного центру перспективних досліджень, через анексію Криму та воєнні дії в Донецькій та Луганській областях, ВВП України в 2014 році зменшиться на 6,5% [3]. Це, в свою чергу, може означати подальше скорочення фінансування соціальної сфери.

На круглому столі «Порядок денний для України – 2014», який проводив Національний інститут стратегічних досліджень, друга його частина була присвячена проблемам соціально-економічної політики. Запрошені представники органів державної влади, провідні науковці, експерти неурядових організацій обговорюючи проблеми соціальної політики виділяють такі її найгостріші сторони:

1. вивід з тіні заробітної плати, що могло б дати значні кошти в Пенсійний фонд та інші соціальні фонди, адже на сьогоднішній день Пенсійний фонд має дефіцит, який покривається з бюджету країни;

2. сьогодні діє неефективна система соціального захисту, яка неспроможна забезпечити тих громадян, які її потребують;

3. система охорони здоров'я знаходиться в край незадовільному стані, а останні реформи лише погіршили ситуацію. Хронічний дефіцит фінансування, несвоєчасні та непрозорі тендери на ліки, зробили цю галузь найбільш корумпованою та скандальною. Фахівці зазначають, що профінансувати медицину в повному обсязі за рахунок бюджетних коштів неможливо, тому шлях до вирішення цієї проблеми потрібно шукати через добровільне медичне страхування (за досвідом європейських країн);

4. головним завданням в соціально-трудовій сфері на сьогодні має бути збереження трудового потенціалу і не допущення дестабілізації ринку праці. Для цього на думку фахівців необхідно: запровадження обґрунтованої прогресивної шкали оподаткування; здійснення реформи системи соціальних пільг; перегляд переліку національних бюджетних установ, яким встановлено необґрунтовано високий рівень оплати праці; скорочення витрат на апарат центральних органів державної влади; скорочення тіньового сектору економіки [4].

У зв'язку з останніми подіями, що стосуються воєнного становища в східних областях, виникла ще одна категорія, якою займається соціальна політика – це вимушені переселенці. Станом на 10 листопада 2014 року кількість безробітних з числа мешканців АР Крим, м. Севастополя, Донецької та Луганської областей, які звернулися за сприянням у працевлаштуванні до інших регіонів України, становить 8,8 тис. осіб. Зокрема, 727 осіб зареєстровано у Дніпропетровській області, 682 особи – у Запорізькій області, 859 осіб у Харківській області, 1,1 тис. осіб – у м. Києві, 1,2 тис. осіб – у Донецькій області [5].

З метою сприяння у вирішенні проблем переселенців державною службою зайнятості забезпечується проведення системної роботи з надання їм інформаційно-роз'яснювальних послуг у центрах зайнятості за місцем перебування. Крім того, Кабінетом Міністрів України розроблено проект постанови, якою пропонується запровадити облік осіб, переміщених із тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, і надання таким особам щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання. Надання такої допомоги передбачене на період із 1 жовтня 2014 року по 30 квітня 2015 року. Розмір допомоги для непрацевдатних осіб становитиме 884 грн, для працевдатних — 442 грн. Загальна сума допомоги на сім'ю розраховуватиметься як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 2400 грн. [6].

Як бачимо, проблем соціальної політики які потребують вирішення дуже багато. Однак, якщо ми прагнемо будувати сильну незалежну країну то їх вирішення має стати пріоритетним в соціально-економічній політиці держави, і лише тоді ми зможемо увійти в європейське співтовариство як рівноправні партнери, а не «бідні родичі» які згодні працювати на низькооплачуваних некваліфікованих роботах, та отримувати мінімальні соціальні пільги.

Список використаних джерел

1. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>.
2. Колядича О.І. «Європейські орієнтири розвитку сфери зайнятості та боротьби з бідністю у стратегії «Європа 2020» / О.І. Колядича, С.Б.Погорелова – збірник наукових праць №2(8) – 2014 – С.470-479 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stvua.com/?wpfb_dl=21.
3. Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за квітень 2014 року / Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?catid=17:2010-06-10-20-44-31&id=392:-2014-&Itemid=24&option=com_content&view=article.
4. Круглий стіл "Порядок денний для України – 2014" (частина друга - соціально-економічна політика) / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
5. Державна служба зайнятості: взаємодія з вимушеними переселенцями / Інтернет-медія-портал «Труд» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trud.gov.ua>.
6. Переселенцям із зони АТО платитимуть 2400 грн. / Соціальний захист громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soc-in.com/component/content/article/4-news/7662-pereselencyam-iz-zoni-ato-platitimut-2400-grn..html>.

*Машевська Я.І.
наук. кер. доц. Петришина Н.В.*

ЗАРОБІТНА ПЛАТА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються проблеми оплати праці та аналізується мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум. Проаналізована заробітна плата та середньомісячна зарплата по областях. Зроблені висновки та висунуті пропозиції, щодо поліпшення ситуації по оплаті праці.

Ключові слова: заробітна плата, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, середньомісячна заробітна плата, механізм оплати праці, державне регулювання, економічна ситуація, попит.

Проблемна ситуація. Заробітна плата являє собою один з основних факторів і показників рівня соціально-економічного життя кожної країни, колективу, людини. Ринкова економіка залежить від рівня заробітної плати, тому що саме вона забезпечує попит на товари та послуги, стимулює керівників підприємств ефективно використовувати робочу силу та модернізувати виробництво. Результати реформування української економіки свідчать про негативні наслідки фактичного виходу держави зі сфери регулювання відносин у сфері оплати праці, що поряд із лібералізацією цінової політики призводить до унеможливлення застосування ефективних механізмів зростання як доходів населення, так і заробітної плати працівників.

Актуальність теми дослідження. Заробітна плата – одна з найважливіших і найскладніших економічних категорій, оскільки вона є одночасно і основним джерелом доходу найманих працівників, і суттєвою часткою витрат виробництва для роботодавців, і ефективним засобом мотивації працівників. Заробітна плата виступає найважливішим засобом підвищення зацікавленості працюючих у результатах їхньої праці, її продуктивності, збільшення обсягів виробництва продукції, наданні послуг.

Мета і задачі дослідження полягають у розробці практично значимих пропозицій щодо вдосконалення організації обліку праці та заробітної плати і методики формування її показників.

Аналіз наукових публікацій. Дослідженнями цієї проблеми займалися вчені-економісти: Богиня Д.П., Грішнова О.А., Леонова А.В., Василенко В.М., Павловська Н.О., Данюк В.М., Заяць Т.А., Дмитренко Г.А., Гончаров В.М., Волгін Н.А., Яковлев Р.А. та інші.

Виклад основного матеріалу. Основним законодавчим актом державного регулювання заробітної плати в Україні є закон України "Про оплату праці" від 24.03.1995р. Сутність заробітної плати виявляється у функціях, які вона виконує в процесі суспільного відтворення. Найважливішими з них є такі:

- відтворювальна функція полягає у забезпеченні працівників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення робочої сили, для відтворення поколінь
- стимулююча функція заробітної плати полягає у встановленні залежності її розміру від кількості й якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства.

- регулююча, або ресурсно-розміщувальна функція заробітної плати полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури.
- соціальна функція заробітної плати відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманими працівниками і власниками засобів виробництва.
- функція формування платоспроможного попиту населення. Її призначення – узгодження платоспроможного попиту, під яким розуміємо форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, і виробництва споживчих товарів – з іншого.

На сьогодні заробітна плата в Україні повною мірою не виконує жодну із зазначених функцій. Вже впродовж багатьох років заробітна плата в Україні підтримувалася на соціально низькому рівні. Нині витрати на заробітну плату в Україні в розрахунку на одиницю валового національного продукту майже вдвоє нижчі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою [2, с.318].

Існує ряд проблем в системі організації заробітної плати: розміри заробітної плати практично відірвані від кінцевих результатів праці працівників і підприємств; недосконала диференціація оплати праці; невизначена роль мінімальної зарплати. Низький рівень заробітної плати є не лише наслідком, а і однією з найголовніших причин тривалого перебування економіки України у кризовому стані. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Відповідно до Закону України "Про оплату праці" сутність заробітної плати визначається як "винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу". В економічній теорії, заробітна плата — це ціна робочої сили, яка відповідає вартості предметів споживання і послуг, що забезпечують відтворення робочої сили, задовольняючи фізичні і духовні потреби працівника і членів його сім'ї.

Згідно із Законом, мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці (обсяг робіт). До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання [1].

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум на 2014 рік становить 1176 грн. У 2014 році мінімальна заробітна плата одного працівника, зайнятого в економіці України, становить 1218 грн., що на 6.2% більше порівняно з минулим роком та у 5,1 разів – порівняно з 2004 роком. Це на 103.5 відсотка більше ніж розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи в Україні, встановлений на період 2014 року.

Слід відзначити, що розмір прожиткового мінімуму у 2014 році порівняно з 2004 роком збільшився у 3,2 рази. Якщо у 2004 році показник прожиткового мінімуму був на 125 грн. більший ніж середньомісячна заробітна плата в Україні, то у 2013 році цей показник на 39 грн. менший ніж середньомісячна заробітна плата.

Щодо частки прожиткового мінімуму у середньомісячній заробітній платі в Україні, то спостерігається така ситуація: у 2004 році прожитковий мінімум у 1,5 рази перевищував мінімальну заробітну плату, у 2007 році їх показники практично зрівнялися. Протягом 2008 – 2013 рр. мінімальна заробітна плата не суттєво перевищує прожитковий мінімум, що свідчить про те, що ситуація в країні, хоча й не суттєво, але покращується [3, с.156].

За даними Держстату України середньомісячна заробітна плата штатних працівників за січень-березень 2014 року становила 3244 грн., що на 5,3 % більше ніж у відповідному періоді 2013 року. Найнижчим рівень середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за цей період був у працівників, зайнятих поштовою та кур'єрською діяльністю – 1856 грн. (57,2% до середнього рівня по економіці), а найвищим – у працівників авіаційного транспорту – 9920 грн. (305,8%).

У промисловості середньомісячна заробітна плата за січень-березень 2014 року у порівнянні з відповідним періодом 2013 року зросла на 4,5% і склала 3766 гривень. Серед областей найнижчим її рівень за цей час був у Тернопільській області – 2277 грн. (70,2% до середнього рівня по економіці), найвищим – у Донецькій області – 3802 грн. (117,2%). У м. Києві – 5026 грн. (154,9%). За січень-березень 2014 року індекс реальної заробітної плати по відношенню до відповідного періоду попереднього року становив 103,5 відсотка.

У березні 2014 року заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності становила 3398 грн., що на 6,6 % більше ніж у лютому та на 5,8 % більше ніж у відповідному місяці 2013 року (у промисловості заробітна плата працівників становила 3902 грн., або 105,5 % в порівнянні з березнем 2013 року). Коефіцієнт співвідношення між найвищим та найнижчим рівнями заробітної плати по видах економічної діяльності у березні 2014 року становив 5,7 рази (у працівників авіаційного транспорту – 10593 грн. або 311,7% до середнього рівня по економіці; у працівників, зайнятих поштовою та кур'єрською діяльністю – 1861 грн., або 54,8% до середнього рівня по економіці).

На міжрегіональному рівні найнижча заробітна плата у березні 2014 року була у працівників Тернопільської області (2371 грн.), а найвища – у працівників Донецької області (4063 грн.). У м. Києві – 5313 гривень. Індекс реальної заробітної плати у березні 2014 року по відношенню до лютого становив 104,1%, а в порівнянні з березнем 2013 року – 102,4%.

Концептуальною проблемою України є регулювання державного втручання у систему регулювання механізму оплати праці. Як наслідок, в Україні у порівнянні з індустріально розвинутими країнами, незважаючи на зазначене зростання ВВП, середньої заробітної плати, спостерігалася значна розбалансованість темпів приросту продуктивності праці та виробництва, що призводило до зростання індексу споживчих цін, матеріальних витрат у собівартості, «деградації» всіх функцій заробітної плати.

Причинами загострення проблеми державного регулювання оплати праці є:

- відсутність дієвого контролю з боку держави за політикою оплати праці;
- недосконалість науково-методичного забезпечення процесу регулювання оплати праці;
- невиконання чинного законодавства [5, с.173].

Функціонування ефективної системи оплати праці, можливе при реалізації таких заходів з боку уряду:

- удосконалення законодавства щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати та мінімальної погодинної заробітної плати, як державного соціального стандарту;
- забезпечення захисту прав працівників на своєчасне та в повному розмірі отримання заробітної плати, а також погашення заборгованості;

- істотне зменшення питомої ваги населення, яке перебуває за межею бідності та зміцненню позицій середнього класу;
- залучення необхідних інвестицій у виробництво і людський капітал;
- усунення диспропорцій у міжпосадових та міжгалузевих співвідношеннях оплати праці працівників бюджетної сфери, значному підвищенні її розмірів;
- урахування відмінності регіонів щодо економічної оцінки землі та природно-кліматичних умов під час реалізації державної цінової політики та розподілу бюджетних коштів, які направляються на стимулювання виробництва окремих видів продукції;
- врегулюванню податкової системи щодо зменшення навантаження на фонд оплати праці [4].

Висновки. На сьогодні в Україні існує значна кількість невирішених проблем і протиріч у сфері оплати праці. Час «диктує» необхідність створення такої системи оплати праці, яка б формувала могутні стимули розвитку праці та виробництва.

Оптимальними шляхами вирішення проблем оплати праці вважають такі:

- удосконалення тарифної системи та нормування праці;
- активна участь держави у регулюванні оплати праці;
- посилення мотивації працівників підприємств до праці;
- зміна орієнтації підприємців і менеджерів у сфері стимулювання праці з кількісних на якісні показники діяльності тощо.

Удосконалювання систем оплати праці, пошук нових рішень, глибоке вивчення західного досвіду може допомогти вирішити в Україні цілу низку проблем, пов'язаних із заробітною платою, якісно поліпшити її стан та створити підґрунтя для підвищення зацікавленості працівників до високопродуктивної праці вже в найближчому майбутньому. Все це в комплексі може стати стимулом до економічного підйому нашої країни.

Занижена заробітна плата призвела сьогодні до скорочення вкрай необхідного для економіки держави попиту і підірвала загальний рівень впевненості суспільства в майбутньому. Тому сьогодні одним із пріоритетних завдань держави повинно стати стимулювання внутрішнього споживання та підвищення купівельної спроможності населення. До того ж, лише справедливий розподіл доходів у реальному секторі економіки допоможе подолати бідність в Україні.

В економічній ситуації, що склалася на сьогодні в Україні, необхідно переглянути політику регулювання системи оплати праці й особливої уваги приділити посиленню контролюючих функцій держави за процесом формування та розподілу витрат від національного до локального рівнів економіки, що передбачає розробку методології та основ обґрунтованого збільшення витрат на оплату праці в Україні[6,160].

Підвищення заробітної плати - потужний стимул для всебічного розвитку вітчизняної економіки, завдяки якому можна розраховувати на зростання внутрішнього попиту, піднесення національного виробництва, створення нових робочих місць, загальне поліпшення життя населення та формування в суспільства відчуття захищеності та впевненості в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оплату праці» // Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ.вищ.навч.закл.] / О. С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.

3. Офіційна сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Попівняк Р. Б. Аналіз співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму // Інноваційна економіка. - 2010. - №3. - С.84-96.

5. Синяєва Л. В. Проблеми регулювання оплати праці та шляхи їх вирішення в Україні // Регіональна економіка. - 2009. - №1. - С.171-177.

6. Ткаченко Л. Г. Міжрегіональна диференціація заробітної плати: чинники та напрями регулювання // Регіональна економіка. - 2009. - №3. - С.159-168.

*Пилинський М.Я.
наук. кер. доц. Шульга О. А.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІБЕРАЛІЗМУ

На початку 18 століття поруч із іншими теоріями економічного розвитку почала формуватися теорія лібералізму, вона набула спочатку значного поширення у Великобританії, згодом у Сполучених Штатах, а потім на європейському та інших континентах. Не зважаючи на видиму раціональність і практичність навіть у Великобританії, на своїй батьківщині, теорії лібералізму не вдалося повністю реалізуватися, а у решті країн світу взагалі було втілено в життя лише її певні положення. Навіть у США, де лібералізм здобув чи не найбільше прихильників, йому так і не вдалося стати панівним.

Однак, навіть не зважаючи на це не повне і вибіркове застосування, ліберальна економічна теорія зробила так багато корисного, що його виявилось достатньо аби цілковито змінити світ. Вивільнення виробничої сили людини у рази збільшило засоби до існування, пропорційно зменшило людську смертність від голоду і хвороб, а за рахунок піднесення рівня життя збільшило її середню тривалість. Завдяки лібералізму було знищено бар'єри між панамі та кріпаками, у багатьох країнах зменшилися утиски на національному та релігійному ґрунті. У цей час оптимісти навіть вже почали говорити про прихід нової ери вічного миру.

Головними засадами ліберальної теорії є: приватна власність на засоби виробництва; свобода; мир; рівність; держава; благополуччя всіх та кожного, незважаючи на приналежність до класу чи групи.

Протягом 20 століття з'явилися нові учені, які відстоювали правильність цього напрямку в економічній та політичній думці. Передусім варто згадати Людвіга фон Мізеса, а також Фрідріха фон Гаєка, Карла Поппера та Мільтона Фрідмана.

Зокрема Людвіг фон Мізес так обґрунтовує ці засади.

1. Існує дві системи людського співробітництва в умовах розділення праці – одна заснована на приватній власності на засоби виробництва, інша – на суспільній власності на засоби виробництва. Остання називається комунізмом чи соціалізмом, перша – лібералізмом. Застосування соціалістичного принципу до засобів виробництва призводить до зниження продуктивності праці, себто веде до збитковості. Саме тому в основі програми лібералізму лежить основний принцип – власність на засоби виробництва. Усі інші вимоги витікають із цієї умови.

2. Важливим принципом лібералізму є свобода. Ліберали не стверджують, як це робили перші гуманісти, що бог чи природа задумали всіх людей вільними. Натомість вони стверджують, що система, заснована на свободі усіх робітників, гарантує найвищу продуктивність людської праці і саме тому є вигідною усім жителям суспільства. Адже раб не зацікавлений викладатися на повну. Він працює рівно настільки, наскільки необхідно аби уникнути покарання. А вільний робітник знає, чим більше він зробить, тим більшу отримає заробітну платню.

3. Теоретики лібералізму завжди відстоювали мир. Вони слушно вважають, що свобода та гарантована недоторканність приватної власності неможливі в умовах війни. На думку лібералів, лише за допомогою мирної праці можна створити щось гідне. Саме праця створює багатство, а отже створює умови і для внутрішнього розвитку людини. Натомість війна руйнує, вона не спрямована на створення. Війна, різанина, спустошення – це споріднює людей із тваринами. Адже тварини не здатні на осмислену працю. Праця – визначальна ознака людини. Без миру не існувало би ринкової економіки, бо торгівля неможлива за умов війни між економічними суб'єктами у різних куточках світу. В умовах війни країни змушені задовольнятися товарами внутрішнього, місцевого виробництва.

4. Важливою засадою ліберальної теорії є поняття рівності. Проте на думку лібералів, ця рівність полягає тільки у рівності перед законом. Існує дві причини для дотримання цієї умови. Перша полягає у свободі, щоб досягти максимальної продуктивності праці. Друга полягає у підтриманні соціального миру. Адже неможливо вберегти мир у суспільстві де права та обов'язки різних груп та класів населення різні.

5. Необхідною для ліберала є держава, адже саме на неї покладені найважливіші завдання: захист не лише приватної власності, але й миру та свободи, а без цих останніх двох, неможливо буде скористатися усіма перевагами приватної власності. Ось такою має бути справжня держава. Не тільки захищати приватну власність, а й створювати такі умови, при яких мир не буде перериватися повстаннями та революціями. Якщо мирний хід подій постійно перериватиметься внутрішніми зіткненнями, і мови не може бути про стійке економічне зростання.

6. У своїх роботах Л. фон Мізес наголошував, що лібералізм завжди мав на меті благополуччя всіх та кожного, а не якоїсь конкретної групи чи класу. Користуючись раціональною формулою про надання: «найбільшого щастя якомога більшій частині суспільства», ліберали нерідко виступають проти певного популярного рішення, адже вбачають у ньому рішення, що призведе згодом до негативних наслідків. На їхню думку розумні дії в економіці відрізняються від нерозумних тим, що передбачають, зокрема, тимчасові жертви. На думку лібералів, в довгостроковій перспективі таку жертви будуть компенсовані позитивними наслідками. Але дуже часто антиліберальні демагоги користаються неосвіченістю населення та називають лібералів безсердечними. Хоча насправді антиліберальна політика – це політика проїдання капіталу, адже пропонує забезпечення теперішнього за рахунок майбутнього.

Головним аргументом на користь ліберальних принципів та на доказ їх зорієнтованості на широкі маси населення є той бурхливий промисловий прогрес, який задовольнив більшість нагальних потреб усіх прошарків суспільства, але передусім народних мас. Саме на них були зорієнтовані розвиток текстильної промисловості, механізація виготовлення взуття, удосконалення в обробці та розповсюдження харчових продуктів. Однак масове виробництво забезпечує не тільки їжу, житло та одіж, але й інші потреби населення. Преса та кінематограф, театри та музеї та інші сфери мистецтва стали центрами розваги широких мас.

В Україні не вдалося реалізувати ліберальну економічну теорію через непослідовність у реформуванні тоталітарної соціалістичної економіки. Один з провідних

польських реформаторів новітньої доби Єжи Регульський свого часу запропонував полякам реформи, які допомогли Польщі подолати ці труднощі. На його думку, нині Україна передусім має знищити п'ять головних монополій: політичну, ієрархічну, фінансів, власності, та адміністративну. Отже зміни, по суті, стосуються головних підвалин устрою нашої держави.

Список використаних джерел

1. Лібералізм: уроки для України: наук.-попул. есе/ А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
2. Либерализм / Людвиг фон Мизес; пер. с англ. и комментарии А. В. Куряева. Челябинск: Социум, 2014. – 299 с.
3. У реформи місцевого самоврядування буде багато ворогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://society.lb.ua/position/2014/07/15/272846_lektsiya.html.

*Півович В.І.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Вступ. Домашні господарства в процесі своєї економічної діяльності отримують певні доходи, які слугують основою для характеристики рівня життя населення в Україні. Проте в сучасних умовах вітчизняна економіка, на превеликий жаль, вивченню проблем формування та розподілу доходів домогосподарств належної уваги не приділяє, хоча у зарубіжних країнах - це доволі розвинений і перспективний напрям наукових досліджень.

Серед вітчизняних дослідників зазначеної проблеми слід відзначити наукові праці таких вчених: О.Ватаманюка, В.Вітлінського, Л.Миргородської, О.Мірошніченко, С.Панчишина, Я.Петренко, В.Рисіна, О.Сідельник.

Метою дослідження є аналіз теоретичних та практичних аспектів проблем формування та розподілу доходів домогосподарств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домогосподарство - це економічний суб'єкт, що складається з одного та більше осіб, які ведуть спільне господарство, що забезпечує економіку факторами виробництва і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів та послуг і заощадження з метою задоволення своїх потреб.

Домогосподарству як одному з суб'єктів мікроекономіки належить надзвичайно важлива роль у системі економічних відносин.

По-перше, задоволення потреб домогосподарства у економічних благах виступає природною метою виробництва. Попит домогосподарств є одним з найвагоміших компонентів сукупного попиту на кінцеві блага.

По-друге, домогосподарства як власники виробничих факторів передають їх підприємствам, які здійснюють їхнє ефективне поєднання.

По-третє, частина доходу, що не використовується домогосподарством впродовж поточного періоду, перетворюється на заощадження і може за певних обставин стати потужним джерелом інвестицій і економічного зростання країни.

Отже, домогосподарство виконує в економіці три основні функції: споживання, постачання факторів виробництва та заощадження.

Всі доходи домогосподарств поділяються на два види: грошові і натуральні. Основними доходами зазвичай є грошові, які, у свою чергу, можна розділити на чотири групи. Перша і основна група грошових доходів – це оплата праці членів сім'ї, яка включає в себе основну заробітну плату, всі доплати та винагороди за працю. Друга група грошових доходів складається пенсій, допомог, стипендій та інших соціальних і страхових виплат членам сім'ї. Третя група – інші доходи, до яких відносяться всілякі винагороди за нетрудову діяльність (за донорську допомогу, виявлення скарбу), спадщину, отримані подарунки, аліменти на утримання дітей і батьків. Четверта група – це доходи від операцій з домашнім майном (продаж та здача в оренду земельних ділянок і приміщень та ін.); кредити та інші доходи від фінансово кредитних операцій (проценти, дивіденди від продажу цінних паперів тощо); від підприємницької діяльності (індивідуального підприємництва, селянського господарства та від приватних підприємств членів сім'ї) [3].

Найбільшу частку серед доходів домогосподарств становить заробітна плата. На другому місці у структурі доходів більшості домогосподарств у окремих розвинутих країнах знаходяться доходи від власності (від цінних паперів, вкладів трудових заощаджень в ощадні банки, нагромадження у пенсійних фондах та ін.).

Наявний дохід населення України у 2013 р. становив 1 190 351 млн грн., а у розрахунку на одну особу - 2180,6 грн на місяць. Порівняно з 2012 р. наявний дохід збільшився на 5,2%. У структурі сукупних ресурсів домогосподарств частка оплати праці є найбільшою і становила 50% . Також значною є частка соціальних допомог і трансфертів (27%), що свідчить про низький загальний рівень доходів населення України.

В Україні ставки заробітної плати диференціюються залежно від професії, рівня кваліфікації, стажу, умов праці тощо. Отже, для системи оплати праці домогосподарств традиційною є диференціація заробітної плати. Мінімізувати негативні прояви такого явища може державне регулювання мінімальної заробітної плати.

Такий рівень забезпечує відшкодування базових потреб людини, але витрати на повноцінний відпочинок, освіту, харчування поза домівною тощо він не забезпечує. Державним бюджетом України передбачено, що з 01.12.2013 мінімальна заробітна плата на місяць становила лише 1218 грн.

За даними за 2013 р. середньомісячна заробітна плата в Україні становила 3265 грн. Зазначимо, що рівень оплати праці також дуже диференційований за регіонами: найнижчий у західних областях – Тернопільській області – 2359, Чернівецькій – 2484, Волинській – 2580 грн., - і відносно вищий у східних областях: Донецька – 3755, Дніпропетровська – 3386, Луганська – 3337 грн. Найвищий рівень заробітної плати був у м. Києві – 5007 грн. Рівень оплати праці також диференційований за видами економічної діяльності: найнижчий у сфері сільського, лісового та рибного господарства – 2340 грн., діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 2527, у сфері освіти – 2700 грн., у галузі будівництва - 2702 грн., - і відносно вищий: професійна наукова та технічна діяльність – 4465 грн., інформація та телекомунікації – 4599 грн. Найвищий рівень заробітної плати у сфері фінансів та страхування - 6275 грн. [1].

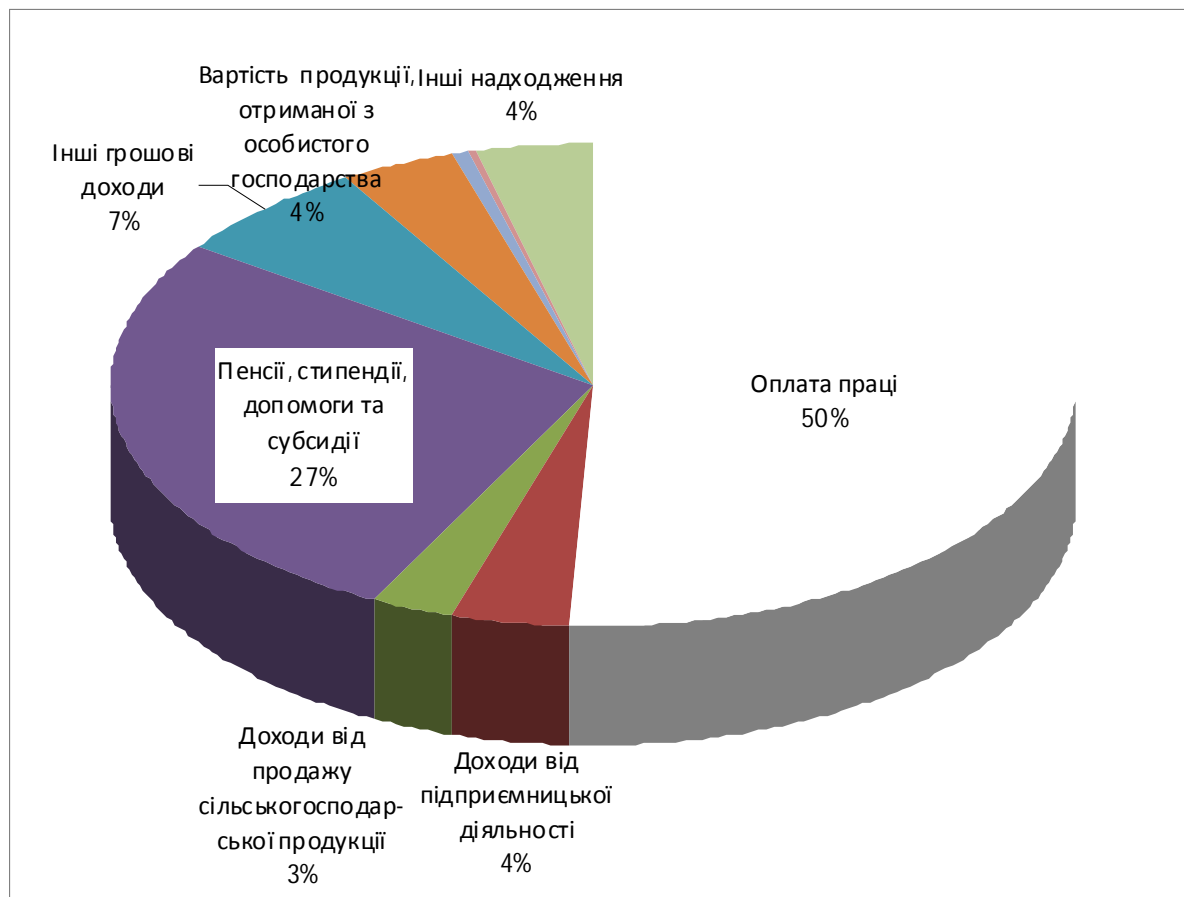

Рис.1. Структура сукупних ресурсів домогосподарств України у 2013 р.

Отримавши доходи, кожне домогосподарство їх витрачає. Тому аналізуючи доходи господарюючих одиниць, не можна обійти увагою витрати домогосподарств. Отриманий дохід витрачається у двох основних напрямках, з метою задоволення наступних цілей: споживання і заощадження. Витрати та заощадження населення включають: витрати на придбання товарів та послуг – 1194791 млн. грн.; сплачені доходи від власності – 18567 млн. грн.; поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти – 97226 млн. грн.; нагромадження основного капіталу та матеріальних оборотних коштів, а також приріст фінансових активів у вигляді заощаджень у вкладах – 150234 млн. грн.

Для задоволення своїх потреб члени домашнього господарства здійснюють певні витрати. Це може відбуватися двома шляхами: використанням грошових доходів або через натуральне самозабезпечення за рахунок власної трудової діяльності окремих членів господарства. Грошові витрати домашнього господарства є сукупністю платежів, які здійснює домогосподарство з метою забезпечення його життєдіяльності, а також добровільні внески його членів на користь інших осіб. Іншими словами, витрати домашнього господарства можна охарактеризувати як фактичні витрати, які спрямовані на задоволення потреб його членів та є необхідними для забезпечення життєдіяльності і розвитку домогосподарства.

В.Фетісов у складі витрат домашніх господарств виділяє чотири агреговані групи: 1) витрати громадян на особисте споживання (споживчі витрати); 2) соціально обов'язкові витрати; 3) інвестиційні витрати; 4) інші витрати. Перша група витрат пов'язана з відтворенням людини як «фізіологічного організму» і «соціального індивіда». До другої групи належать податки й інші обов'язкові платежі. До складу третьої групи входять

витрати на придбання об'єктів, які використовуються домашніми господарствами протягом тривалого періоду часу; і до складу четвертої групи – витрати, не віднесені до жодної з перших трьох груп.

Структура споживчих витрат різна у різних груп населення (харчування, непродовольчі товари, послуги тощо). Тому в економічному аналізі виходять з так званих «якісних моделей поведінки», під яким розуміють усереднені моделі поведінки людей з різними рівнями доходу, які побудовані на основі досліджень сімейних бюджетів. «Якісні моделі поведінки» ще називають «законами Енгеля», який досліджував зміни у споживчих витратах населення в залежності від зміни доходів.

Енгель стверджував, що зі зростанням доходу частка витрат на харчування зменшується; витрати на одяг, житло, опалення й освітлення змінюються порівняно менше, несуттєво; а питома вага витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб помітно збільшується. Це означає, що потреби споживачів задовольняються від базових (першочергових) до вищих залежно від рівня доходів домашніх господарств. Пріоритети у споживанні різні, але можливо виділити найбільш спільні групи витрат в залежності від їх бажаності для сім'ї: харчування, одяг, освіта, медичне обслуговування, транспорт. При цьому треба враховувати, що багато залежить від рівня доходів сім'ї, платності або безплатності тих або інших послуг.

Як свідчать дані табл.1., якщо дохід домогосподарства становив лише до 480,0 грн., то на харчування витрачається 74,9%, а неспоживчі витрати становлять 0,2%; від 480,1-840,0 грн. - 70,1%; від 1200,1-1560,0 грн. - 64,7%; від 1920,1-2280,0 грн. - 56,5%; від 2640,1-3000,0 грн. - 52,8%; понад 3720,0 грн. - 40,1%, неспоживчі витрати становлять - 22,6%. Ці дані підтверджують дію Закону Енгеля: чим більший дохід, тим менша частка витрачається на харчування, і все більшою стає частка неспоживчих витрат.

Таблиця 1. Структура сукупних витрат домогосподарств із різними середньодушовими еквівалентними загальними доходами у 2013 році

	Усі домо- господарства	Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн										
		до 480,0	480,1- 840,0	840,1- 1200,0	1200,1- 1560,0	1560,1- 1920,0	1920,1- 2280,0	2280,1- 2640,0	2640,1- 3000,0	3000,1- 3360,0	3360,1- 3720,0	понад 3720,0
Усього сукупних витрат, грн.	3814	1158,4	2165,9	2511	2766	3305	3936	4367,4	4750,2	5004,8	5510	7527,8
Відсотків												
Споживчі сукупні витрати	90,3	99,8	97,5	96,1	95	93,4	91,3	90,6	88,7	89,5	86,4	77,4
Продовольчі товари	55,4	74,9	70,1	64,7	62,5	59,6	56,5	53,9	52,8	52,5	48,4	40,1
Непродовольчі товари та послуги	34,9	24,9	27,4	31,4	32,5	33,8	34,8	36,7	35,9	37	38	37,3
Оплата житла	8	10,9	8,7	9	9	8,4	7,8	7,9	7,5	7,5	7,5	6,6
Сума пільг та субсидій	0,5	0,1	0,2	0,5	0,7	0,7	0,5	0,5	0,4	0,3	0,5	0,3
Неспоживчі сукупні витрати	9,7	0,2	2,5	3,9	5	6,6	8,7	9,4	11,3	10,5	13,6	22,6

Середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства у 2013 р. склали 3814,0 грн. на місяць, що на 5,8% більше, ніж у 2012 р. Серед усіх витрат домогосподарств 90,3% становили споживчі витрати [1].

Як свідчать дані рис.2, найбільш вагомою статтею (54%) сукупних витрат домогосподарств залишаються витрати на харчування. Також 10% доходів витрачаються на комунальні послуги, 7% на одяг і взуття, 5% на транспорт, 4% на охорону здоров'я, 2% на відпочинок і культуру [1].

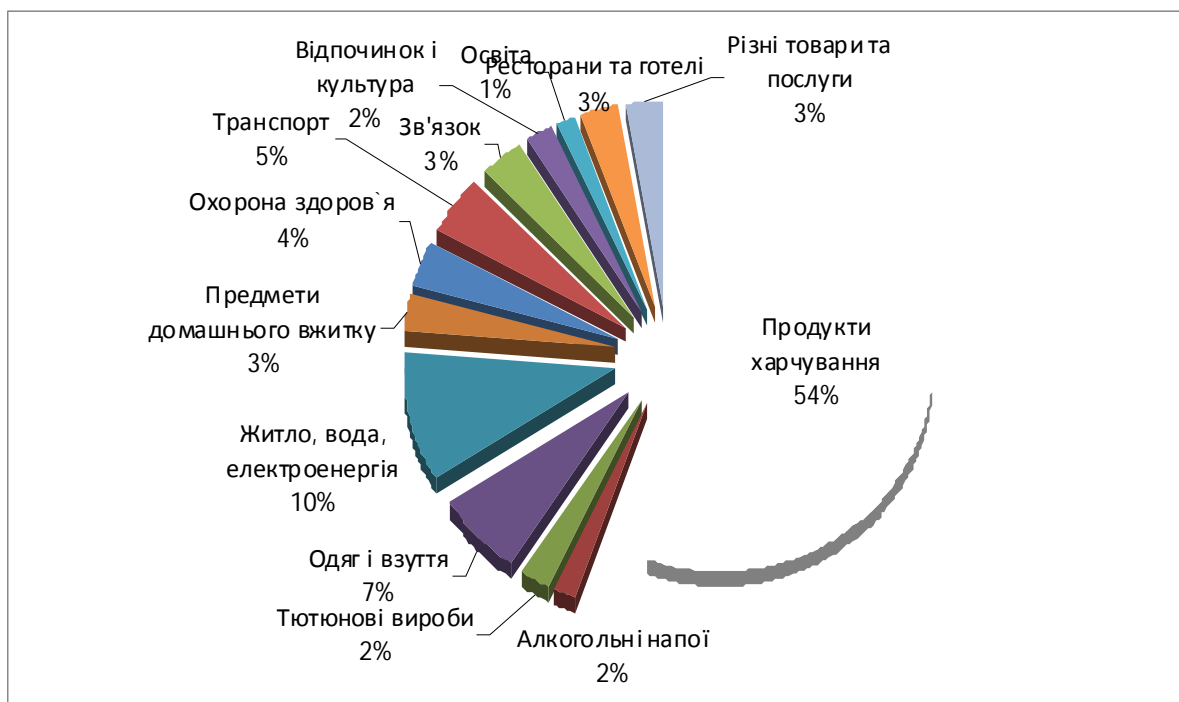

Рис. 2. Структура сукупних витрат домогосподарств України у 2013 році

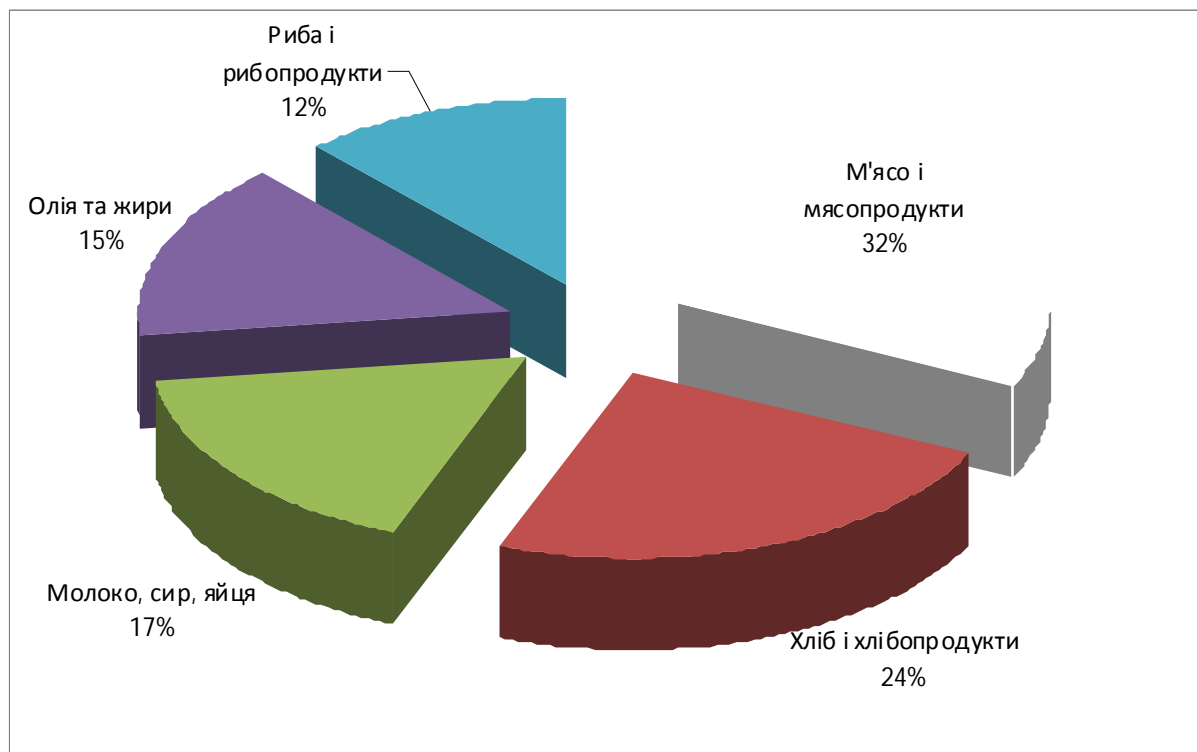

Рис. 3. Структура грошових витрат домогосподарств в Україні на харчування у 2013 р.

Як свідчать дані рис. 3, в структурі витрат домогосподарств на харчування частка витрат на м'ясо і м'ясопродукти становила 32%, на хліб і хлібопродукти – 24%, на молоко, сир, яйця – 17%, олію та жири – 15%, рибу та рибопродукти – 12%.

Висновки. Наявний дохід населення України у 2013 р. становив 1 190 351 млн грн., а у розрахунку на одну особу - 2180,6 грн. на місяць. У структурі сукупних ресурсів домогосподарств частка оплати праці є найбільшою і становила 50%. Також значною є частка соціальних допомог і трансфертів (27%) .

Найбільш вагомою статтею (54%) сукупних витрат домогосподарств залишаються витрати на харчування. Також 10% доходів витрачаються на комунальні послуги, 7% на одяг і взуття, 5% на транспорт, 4% на охорону здоров'я, 2% на відпочинок і культуру.

Основними проблемами формування та розподілу доходів і витрат домогосподарств України є:

- загальний низький рівень доходів населення;
- зростання частки «інших надходжень» у грошових доходах населення (значна частина цієї статті відображає «тіньові» доходи населення);
- зростання частки неврахованих доходів населення, які потенційно можуть розглядатись як інвестиційні ресурси;
- велика частка споживчих витрат у загальній структурі витрат і низький рівень участі населення в інвестиційному процесі;
- зміщення споживчого попиту у напрямі споживання імпортової продукції.

Необхідним є удосконалення політики доходів і витрат, в основному через збільшення трудових доходів, при цьому механізм удосконалення повинен передбачати:

- уточнення прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення з урахуванням регіональної диференціації та забезпечення його функціонування як державного соціального стандарту;
- удосконалення механізму договірного регулювання соціально-трудових відносин (шляхом конкретизації змісту угод і договорів);
- прийняття нових та удосконалення системи чинних нормативно-правових актів, що стосуються оплати праці, прожиткового мінімуму, податкової системи України.
- формування чіткої та стабільної правової бази для легальної та ефективної діяльності всіх підприємницьких структур, а також посилення боротьби з економічною злочинністю та корупцією.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Кізима Т.О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації / Т.О. Кізима // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - Івано-Франківськ, 2009. - Вип. 5, т. 1. - С. 274-280.
3. Кривенко К.Т Політична економія // Політична економія: Навч.-метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 467 с.

*Портянко Д.Б.
наук. кер. проф. Страшинська Л.В.*

БРЕНДИНГ ЯК СПОСОБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Основною сучасною проблемою, не залежно від напрямку діяльності фірми, є розширення ринку збуту. Аби досягти в цьому успіху організація має розробити і реалізувати вдалу рекламну компанію, створити бренд.

Один з ефективних прийомів сучасної реклами – конструювання образу, імідж-білдингу товару, торгової марки, фірми. Відомий рекламист Д.Огілві (США) сформулював теорію про те, що кожна реклама повинна розглядатися з точки зору того, як вона створює комплекс символів іміджу товару. Завдяки рекламі товаровиробники відомих в усьому світі товарів створюють сприятливий імідж і неповторну індивідуальність своїх торгових марок: виробники фірм «Adidas», «Nike» - символи здорового стилю життя та спортивних успіхів; годинники «Rolex» і авторучки «Cross» - атрибути процвітання бізнесу.

Сучасні ринки характеризуються високим рівнем конкуренції, динамічністю розвитку технологій, великою швидкістю появи нових товарів та послуг. У таких умовах для утримання та завоювання споживачів, підприємства мають орієнтуватися не тільки на їхні функціональні потреби, а й враховувати всі рівні потреб та здійснювати цілеспрямовану систематизовану діяльність із задоволення як функціональних, так і емоційних, соціальних та психологічних потреб споживачів.

В економіці головним напрямком фінансово-економічної та виробничо-збутової діяльності кожного підприємства стає покращення конкурентоспроможності виробленого ним товару для закріплення позицій на ринку з метою одержання максимального прибутку. Формування бренду (портфеля брендів) як джерела забезпечення конкурентних переваг уже є стандартом для успішних підприємств як зарубіжжя, так і України. Специфіка сучасної проблематики, пов'язаної із забезпеченням конкурентоспроможності товару, актуалізує питання застосування брендингу для формування додаткових переваг та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

У світі споживання, де конкуруючі товари не занадто відмінні один від одного, брендинг часто є єдиним засобом, що дозволяє компанії показати свою індивідуальність. Брендинг визначається, як процес створення бренду та керування ним, який включає комплексну систему заходів, спрямованих на створення образу марки у свідомості споживачів і формування нематеріальних активів підприємства [3].

Необхідність створення бренду впливає із даних досліджень:

1) 72% споживачів заявляють, що вони готові заплатити 20% додаткової ціни за бренд, який їм подобається;

2) 25% споживачів стверджують, що ціна для них не важлива, якщо вони купують бренд, якому довіряють. Більш ніж 70% споживачів орієнтуються на бренд при прийнятті своїх рішень про купівлю, а більше 50% купівель в дійсності визначаються брендом;

3) рекомендації колег та інших людей впливають майже на 30% всіх покупок, які здійснюються в наші дні, тому позитивний досвід одного споживача може вплинути на рішення інших про купівлю;

4) більше 50% споживачів вважає, що впливовий бренд забезпечує більш успішний старт нового товару на ринку, і вони швидше готові спробувати новий товар [4].

З практичної точки зору бренд дає підприємствам цілий перелік переваг, до основних з яких можна віднести :

1) отримання додаткового прибутку шляхом створення нематеріальних активів, що в подальшому приводить до їх продажу або до можливості збільшення вартості марочного продукту без зміни самого продукту;

2) формування стійкої конкурентної переваги через різницю даного продукту підприємства від аналогів , які є на тому чи іншому споживчому ринку;

3) створення додаткової цінності продукту, що дозволяє схилити вибір споживача на бік даного продукту та збільшити його лояльність (навіть в умовах несприятливого середовища) [1].

Загалом, теоретичні дослідження з питання формування бренда дозволяють зробити висновок про те, що формування стратегії бренда товару здійснюється на трьох рівнях управління , що має схожість з маркетинговим стратегічним плануванням: на корпоративному рівні, рівні стратегічних господарських підрозділів (бізнес-одиниць) та на рівні товару.

Вищим рівнем стратегічного планування бренда товару є корпоративний рівень. На цьому рівні приймаються рішення щодо можливості і доцільності розробки, просування та життєвого циклу бренда як на національному , так і на міжнародному рівні. Залежно від стадії розвитку , підприємство може застосовувати:

1) національну стратегію бренда, тобто географічно обмежену рамками вітчизняного ринку;

2) стандартизацію бренда на іноземних ринках – перенесення маркетингової програми марки без змін для її впровадження на ринок іншої країни;

3) стратегію адаптації бренда до іноземних ринків – адаптації характеристик марки до особливостей соціально – культурного середовища країни;

4) стратегію глобалізації бренда – коли підприємство намагається виявити на міжнародному ринку сегменти, що існують у декількох країнах , з метою створити товар і його образ , які ю відповідали однаковим потребам ідентичних груп споживачів різних країн [2].

Далі на рівні стратегічних господарських підрозділів приймаються стратегічні рішення щодо портфеля бренда товарів (марок товарів) підприємства. До них належать стратегії створення мультимарки, створення спільної марки, а також стратегії відносно ролі окремих брендів і марок у портфелі і стратегія конфігурації марки.

В умовах жорсткої конкуренції актуальним є застосування 4 напрямків вдосконалення брендингової діяльності підприємства для підвищення рівня конкурентоспроможності:

1) Бренд – стратегія:

- За допомогою проведених досліджень виділяти цільову аудиторію кожного бренду, відстежувати зміни в них і направляти на них відповідні маркетингові комунікації.

- Відстежувати конкурентний статус кожного бренду і підтримувати його відповідною стратегією.

- Будувати точну архітектуру брендових пропозицій, враховуючі можливості брендового розширення в майбутньому.

2) Бренд – індивідуальність:

- Регулювати відповідність логотипу (його зовнішній вигляд і зміст) самому продукту і його назвою.

- Розробляти слоган для кожного бренду і транслювати його через канали комунікації з метою підвищення пізнаваності бренду.

- Наділяти бренд такими раціональними і емоційними характеристиками, щоб споживачі асоціювали його з найнеобхіднішими для себе життєвими потребами.

3) Бренд – менеджмент:

- У відношенні до бренду будувати плани на довгострокову, середньострокову і короткострокову перспективу, відстежувати їх виконання і коректувати їх, враховуючи можливості компанії.

- Регулярно інформувати всіх працівників щодо брендів з тим, щоб кожен був проінформований про зміни брендів і міг донести ці знання до потенційних споживачів.

- Розробляти процеси моніторингу та оцінки всіх параметрів бренду постійним явищем в діяльності підприємства, щоб швидко відповідати на дії конкурентів і мінливі запити споживачів.

4) Бренд – сприйняття:

- Залучати кожного співробітника в роботу над брендами, зацікавивши матеріально або за допомогою кар'єрного росту, щоб співробітники взаємодіяли з потенційними споживачами створювали позитивний образ бренду, тим самим збільшуючи прибуток підприємства.

- Налагоджувати зв'язки з зовнішнім середовищем (споживачі, посередники, партнери, державні органи і т.д.), створюючи позитивну репутацію брендів і підприємства через відкритість і позитивність спілкування по будь-яких питаннях.

- Регулярно і якісно робити рекламу своєї продукції і компанії через усі канали комунікацій, щоб не бути забутими споживачами та партнерами [5].

Таким чином, бренд дозволяє стимулювати попит на запропонований товар підприємства, що у свою чергу дозволяє підвищити конкурентоспроможність як підприємства в цілому, так і його продукції зокрема. При цьому формування бренду для підприємства є кінцевим етапом формування лояльного сприйняття продукції підприємства на ринку та як кінцевий результат цього процесу лояльне ставлення споживача до самого підприємства – виробника. Цей факт у подальшому дозволить підприємству зміцнити свої позиції на ринку.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. Создание сильных брендов / Аакер Д. - М.: Издательский дом Гребенникова, 2003 – 440 с.
2. Ассэль Генри. Маркетинг: принципы и стратегия: Учебник для вузов. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 804 с.
3. Брендинг в управлении маркетинговой активностью / [Моисеева Н.К., Рюмин М.Ю.]; под ред. Н.К. Моисеевой. – М.: Омега – Л, 2003. – 410 с.
4. Гевко О. Етапи розроблення стратегії брендингу / О.Гевко // Галицький економічний вісник. – 2011. - №1(30). – С.185-197.
5. Келлер, Кевин Лейн. Стратегический бренд – менеджмент: создание, оценка и управление марочным капиталом, 2-е издание.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 704 с.

*Рудейчук А.В.
наук. кер. доц. Шульга О.А.*

ОФШОРНІ ЗОНИ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна економіка характеризується стрімким розвитком і поглибленням глобалізаційних процесів, які супроводжуються значними обсягами вивозу капіталу, інвестуванням в різні види діяльності та посиленням міжнародної співпраці. В таких умовах значно зростає і міжнародна, зокрема і податкова конкуренція, яка примушує країни шукати нові найоптимальніші шляхи розвитку. З метою мінімізації податків і захисту свого капіталу офшори використовують бізнесмени практично у всіх видах діяльності і у всіх країнах. Зрозуміло, Україна - не виняток. Більше того, наші підприємці перебувають серед лідерів за кількістю створених офшорних компаній. Глобальна фінансова криза лише загострила проблему оптимізації податків та бізнесу і підвищила популярність офшорів.

Тема офшорних зон мало досліджена у працях вітчизняних учених. В Україні дослідження окремих питань сутності офшорних центрів присвячені праці О. К. Бозуленко, Ю. О. Волкова, О. К. Бондарева, В. І. Кравченка, Н. П. Кучерявенка, С. А. Квасова, С. К. Гриценка та інших. Проблематикою офшорних територій займалися і зарубіжні вчені, такі як, Дж.Боро, К.Доггарт, Дж.Пеппер, Д.Мітчелл, Холленд, Р.Стенлі та інші.

Взагалі, потрібно зазначити, що термін «офшорна зона» означає країну з низькою або нульовою податковою ставкою на прибуток, визначений рівень банківської або комерційної таємниці і мінімальною або повною відсутністю резервних вимог центрального банку чи обмежень по конвертованості валюти.

Поняття «офшор» доволі часто поєднується з поняттям «відмивання» грошей та криміналу і означає тільки фінансовий механізм, за допомогою якого легально здійснюється фінансові операції з метою продуктивного податкового планування. Цей інструмент використовується і в законодавстві, і на практиці в галузі податків, міжнародних угод і фінансових схем.

Офшорні зони (або податкові гавані) є специфічним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого базується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження. Доходи від офшорного бізнесу в податкових гаванях складають до половини обсягу державних бюджетів [1, с. 51].

Взагалі офшорні зони є різновидом вільних економічних зон, які створюють для бізнесменів сприятливий валютно-фінансовий та фіскальний режим, а також високий рівень банківської та комерційної таємниці.

Крім того, офшорна фірма – це фірма, яка не здійснює господарську діяльність у країні, де зареєстрована, а директори цих фірм – не резиденти цих країн. Офшорні фірми виникають у країнах, в яких практикуються пільговий режим оподаткування та відсутність валютного контролю.

Офшорний бізнес став невід'ємною частиною світової економіки, він несе із собою як позитивне явище - можливість широкого доступу на міжнародні фінансові ринки, так і негативне, що полягає в поширенні кримінальних та злочинних схем. Позитивний ефект

від діяльності офшорних центрів, який пов'язаний із припливом капіталу, є таким: створення сприятливого інвестиційного клімату та збільшення обсягів інвестування, а відповідно, і позитивних наслідків в економіку країн від капіталовкладень (розвиток фінансових ринків, створення робочих місць, відсутність необхідності контролю за діяльністю офшорних компаній органами влади цих країн).

Негативними сторонами діяльності офшорних зон є:

- недобросовісна податкова конкуренція та, відповідно, уникнення від сплати податків;
- нестабільність економіки у зв'язку з перспективою акумуляції в офшорних зонах великих обсягів капіталу;
- відтік капіталу;
- зростання тінізації економіки;
- зростання безробіття в країнах-донорах.

За даними Держкомстату маємо такі дані загальної суми прямих іноземних інвестицій в Україну за 2009 рік - 40026,8 млн. дол., з них інвестує Кіпр - 8593,2 млн. дол., Нідерланди - 4002,0 млн. дол., Віргінські Острови, Британські - 1371,0 млн. дол., Австрія - 2604,1 млн. дол. [4]. Відтік коштів з України в офшорні зони в 2009 році склав 115 мільярдів гривень, також відомо, що бюджет щомісячно недотримує 500-700 мільйонів гривень через мінімізацію сплати ПДВ. Перш за все, це відбувається за рахунок використання фіктивних підприємств, т. з. податкових ям [4]. Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр.

На цей час Україна займає 16-те місце у світі за масштабами тіньових операцій з капіталом. Причиною такої проблеми є низька якість атмосфери для ведення бізнесу. Незначна можливість економіки продуктивно притягувати капіталовкладення, зневіра у владі, нестійкий макроекономічний стан, низький розвиток фінансового ринку породжують незручні умови для притягнення капіталовкладень. У результаті інвестори розташовують свої кошти у сприятливішій бізнес-атмосфері. Становище в Україні підтверджує, що виникла потреба у пошуку організаційно-правового механізму протидії відмиванню коштів, отриманих кримінальним шляхом.

На нашу думку, поміж далекосяжних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з офшорними зонами, можна виділити такі основні:

- розвиток продуктивної нормативно-правової бази стосовно діяльності офшорних зон;
- зростання регулюючих і контролюючих заходів стосовно офшорного бізнесу;
- прийняття змін до Цивільного кодексу з виокремленням нового виду юридичної особи – офшорного товариства, визначити умови його створення, реорганізації та ліквідації;
- введення змін до Закону України «Про господарські товариства», а саме: додати до нього нову частину, яка б регулювала роботу офшорних компаній»;
- прийняття змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» з фіксацією системи реєстрації офшорних компаній;
- у Податковому кодексі України треба сформулювати критерії, які має використовувати Кабінет Міністрів України, коли формує список «податкових гаваней»;
- розробка продуктивного виду контролю для Національного банку України та Міністерства фінансів України за грошовими операціями в країні;
- децентралізація, зміцнення судових і правоохоронних органів;
- оптимізація податкового навантаження залежно від певного стану діяльності ринку;

– посилення співпраці з міжнародними організаціями з метою гармонізації національного законодавства.

Усі зазначені вище шляхи вирішення проблеми офшорних зон потребують активних дій держави й тісного міжнародного співробітництва.

Законодавством має передбачатися застосування жорсткіших заходів щодо моніторингу та контролю офшорного фінансового сектора, запровадження проти країн і компаній спеціальних штрафів і серйозних санкцій у випадках порушення встановлених правових норм щодо боротьби з незаконними фінансовими операціями з відмивання грошей і кримінальних прибутків. Від держав, включених до чорного списку, слід вимагати проведення масштабних реформ правової і контролюючої систем регулювання фінансового сектора. Визначальною для успішного вирішення цього питання буде ефективність співпраці міжнародних фінансових організацій і політичних кіл країн [3, с. 18–20].

Таким чином, незважаючи на економічну привабливість офшорних зон для бізнесменів, проведення операцій з ними негативно позначається на економіці України, адже внаслідок цього держава позбувається величезних сум, які не доходять до Державного бюджету. Становище ускладнюється ще й тим, що в Україні немає законодавчої бази для регулювання операцій, які здійснюються з офшорними юрисдикціями.

Крім того, проблематику офшорних зон необхідно вирішувати на глобальному рівні, за участю інших країн, міжнародних організацій, з метою створення спільної законодавчої бази та гармонізації податкової системи і системи штрафів для скорочення відтоку капіталу з держави.

Список використаних джерел

1. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О. К. Бозуленко // Економіст - 2010 - №1 - С. 51-53;
2. Волкова Ю. О. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю. О. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 43–48.
3. Полотенко Д. В. Вільні економічні зони в контексті регулювання економіки / Д. В. Полотенко // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 18–25.
4. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Соїна О. Вільні економічні зони як фактор ринкової економіки / О. Соїна // Економіка України. – 1994. – № 4. – С. 35–37.

Рябенський Я. О.
наук. кер. проф. Біла С. О.

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. У статті висвітлюється роль податкової політики в системі макроекономічного регулювання та в процесі впровадження антикризової політики. Визначено базові принципи формування податкової політики в умовах ринкової економіки. Обґрунтовано новачії оподаткування в Україні, визначено їх вплив на стимулювання економічного зростання.

Ключові слова: *податкова політика, податкова система, податки, податкові стимули, держава, принципи оподаткування, економічне зростання.*

Проблемна ситуація. Українська податкова політика традиційно залишається серед найбільш непослідовних, складних і найменш ефективних порівняно із податковою політикою європейських країн. Про неефективність податкової системи, що діє в Україні свідчать міжнародні звіти та рейтинги, а також низький рівень економічної активності суб'єктів господарювання щодо започаткування та ведення бізнесу, низький рівень інвестиційної активності бізнесу. Недосконалість нормативних актів у сфері оподаткування, часто некритичне копіювання досвіду розвинутих країн світу, відсутність податкових стимулів до започаткування бізнесу й призвели до формування в Україні складної, заплутаної, суперечливої та неефективної податкової системи.

Актуальність теми дослідження. З огляду на проголошений курс системного реформування національної економіки, реформування податкової політики, формування в Україні дієвих податкових стимулів задля розвитку підприємництва та стимулювання інвестиційної активності бізнес-структур на внутрішньому ринку (що є основою економічного зростання), набуває вирішального значення. Така постановка проблеми свідчить про актуальність та вагоме практичне значення дослідження проблеми – впливу податкової політики на стимулювання економічного зростання національного господарства України, що й обумовлює своєчасність написання даної статті.

Аналіз наукових публікацій. Питанню реформування податкової політики в українській економічній літературі присвячено багато наукових праць. Так, системні чинники здійснення оподаткування доходів фізичних осіб досліджувала І.П. Устинова [1]. Оцінку тиску податкового навантаження на бізнес представили О.Д. Данілов та Т.В. Паєнтко [2]. Напрями оптимізації оподаткування капіталу як конкурентної переваги для підтримки товаровиробників в Україні висвітлив у своїй статті Д.Є. Денисенко [3]. О.М. Стефанків та В.І. Данилишина відзначили особливості оподаткування малого бізнесу та виявили його вплив на стимулювання підприємницької активності в різних країнах світу, у т.ч. і в Україні [4]. Вагомий вплив на стимулювання малого підприємництва та наповнення державного бюджету, на думку О.В. Троханенко, відіграють акцизні податки [5]. В цілому ж, українські вчені, у т.ч. і Т.М. Єгорова зазначають, що необхідно враховувати вплив податкових надходжень на поповнення державного бюджету, а також задіяти для цього інструмент податкового прогнозування [6]. Ці та інші наукові праці українських вчених становлять теоретичне підґрунтя щодо дослідження наукових проблем, які висвітлюються у даній статті.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Слід відзначити, що в роботах українських вчених і досі не існує однозначної відповіді на питання – яким чином держава має спрямувати вплив податкової політики на стимулювання економічного зростання національного господарства, що й обумовлює доцільність висвітлення цієї науково-теоретичної проблеми та пов'язаних з нею проблем у даній статті.

Мета статті – висвітлити напрями реформування чинної в Україні податкової політики з огляду на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання розвитку національного бізнесу, з урахуванням необхідності стимулювання економічного зростання національного господарства.

Для досягнення даної мети у статті поставлені та розв'язуються наступні завдання:

- дослідити роль та значення податкової політики у системі макроекономічного регулювання та впровадження антикризової політики;
- визначити принципи, на засадах яких має формуватись податкова політика в ринковій економіці;

- дослідити новації оподаткування в Україні, зокрема ті, що були введені у 2014 р. та визначити вплив цих новацій на стимулювання економічного зростання в українській економіці.

Виклад основного матеріалу. Податкова політика, традиційно, як невід’ємний атрибут, передбачає встановлення та зміну податкової системи (а саме – встановлення системи різновидів податків, визначення ролі кожного з податків у формуванні доходів державного бюджету). Поряд з цим, реформування податкової політики передбачає встановлення нових податкових ставок та їх диференціацію, формування системи податкових пільг, визначення механізму обчислення та зарахування податків до бюджету.

За допомогою врівноваженої та дієвої податкової політики відбувається регулювання таких соціально-економічних процесів в системі національного господарства, як: обсяг виробництва, зайнятість, інвестиції, розвиток науки і техніки, структурні зміни в економіці, ціни, структура зовнішньоекономічної торгівлі, рівень життя населення, рівень споживання домогосподарствами товарів та послуг тощо.

Стимулююча податкова політика, традиційно, має поєднуватись з комплексом заходів державного регулювання, що мають забезпечити активізацію інвестиційної діяльності. Серед таких заходів слід відзначити: активізацією приватизаційних процесів, гарантування захисту прав власності; демонополізацією економіки, зняття «штучних бар’єрів», що заважають доступу бізнесу на внутрішні (у т.ч. регіональні) ринки; запровадження антиінфляційної політики, що посилить стабільність та привабливість інвестування до економіки України; забезпечення в країні політичної та правової стабільності, що сприятиме посиленню впевненості інвесторів у незмінності «правил гри» на ринку країни.

В цілому ж, податкова політика традиційно виступає як засіб макроекономічного регулювання, притаманний економіці ринкового типу. В Україні реформування податкової політики набуває особливого значення, оскільки в умовах поглиблення економічної та банківської кризи, в умовах дії АТО та відтоку інвестицій з країни, в умовах зростання державного боргу та накопичення інших системних проблем функціонування української економіки виникає гостра необхідність зміни податкової політики у бік створення сприятливого інвестиційного клімату та зростання привабливості інвестування у розвиток національного господарства.

Реформування податкової політики в Україні має ґрунтуватись на традиційних принципах та підходах, притаманних дієвій та стимулюючій податковій системі, що формується та впроваджується в умовах ринкової економіки. Дієва податкова система має ґрунтуватись на наступних *принципах*: стабільність податкового законодавства; правове регламентування взаємовідносин платників податків і держави; рівномірний розподіл податкового тягаря між окремими категоріями платників; пропорційна відповідність стягнених податків доходам платників; зручність способу, дати, механізму справляння податків для їхніх платників; рівність усіх платників податків перед законом – принцип недискримінації; мінімізація витрат, пов'язаних із нарахуванням і сплатою податків; нейтральність системи оподаткування щодо різних сфер економічної діяльності та форм господарювання; доступність і відкритість податкової інформації; дотримання податкової таємниці [7, с.410].

Серед визначених принципів особливого значення, на нашу думку, набуває *принцип стабільності податкового законодавства*, під яким слід розуміти незмінність норм і правил, стабільність «правил гри», що регулюють сферу податкових відносин. Відповідно до цього принципу податкове законодавство не повинно змінюватись протягом бюджетного року, а діючі пільги та преференції мають зберігати свою чинність до встановленого законом періоду. Важливою є також незмінність податкових норм у

тривалішому періоді, оскільки щорічний перегляд механізмів справляння податків і зборів обмежує розвиток економіки, скорочує обсяги інвестицій, відлякує потенційних інвесторів непередбачуваністю процесів інвестування на ринку. Нестабільне податкове законодавство створює передумови для ухилення від оподаткування, «тонізації економіки» та відтоку капіталів за кордон.

Поряд з цим, важливим для залучення інвесторів та стимулювання підприємницької активності в Україні є *принцип пропорційної відповідності стягнених податків доходам платників*. Цей принцип має подвійне призначення. По-перше, після виконання платниками податкових зобов'язань у них має залишатися необхідна сума обігових коштів для забезпечення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. По-друге, належна до сплати сума податкових платежів бізнес-структур у момент сплати не повинна перевищувати рівня поточних надходжень. В іншому разі подібне вилучення обігових коштів до бюджету створить передумови для масових банкрутств суб'єктів господарювання (фірм). Поряд з цим, важливим є *дотримання принципу створення максимальних зручностей для платників податків* – що є важливим завданням для кожної держави, яка дбає про стимулювання економічного зростання. Під зручностями для платника податків слід розуміти не лише встановлення оптимальних термінів сплати податків, механізмів їх справляння, можливість отримання податкових знижок і кредитів, але й доступність, ясність, зрозумілість норм та правил податкового законодавства.

Важливим принципом побудови ефективно діючої податкової системи є *недопущення податкової дискримінації*. Формою її вияву є індивідуальний підхід при наданні податкових пільг, тобто перевагами від зниження податкового тиску користуються не всі платники податків (як суб'єкти оподаткування), а лише окремі їх категорії (зокрема ті, що мають парламентське лобі, олігархи тощо). Як показує світовий фіскальний досвід – такі прорахунки у формуванні податкової політики призводять до порушення цінових диспропорцій, посилюють деформації структури споживання та нагромадження, сприяють переміщенню капіталу у тіньовий сектор економіки. З огляду на вищезазначене, доцільно впорядкувати правовий режим пільгового оподаткування, оптимізувати структуру податкових пільг на основі їхньої економічної ефективності та соціальної значимості для суспільства, ліквідувати пільгові важелі, що діють виключно для окремих (індивідуальних) платників та тільки для привілейованих секторів економіки (наприклад, для енергетики). Відсутність податкової дискримінації – ознака цивілізованого ринкового господарства.

З огляду на необхідність дотримання вищенаведених принципів в процесі реформування податкової політики, розглянемо новачі оподаткування в Україні, що були введені з 1 липня 2014 р. Серед таких новачі слід відзначити:

1. Введення прогресивного оподаткування пасивних доходів (у формі відсотків, що нараховувались у т.ч. по депозитним рахункам).
2. Оподаткування пенсій та інших пожиттєвих виплат з державного бюджету вище за 10000 грн. (податок 15 % (17 %), що нараховується від суми перевищення).
3. Земельний податок впроваджено для ділянок, оцінка яких не проведена (ставки податку становлять 0,3 – 4, 28 грн. за 1 кв. метр).
4. Акцизний податок на тютюнові вироби (ставки акцизу збільшаться на 25%).
5. Акцизний податок на спирт етиловий та інші спиртові дистилятори (ставки акцизу збільшаться на 25 %) [8].

Поряд з цим, у 2014 р. в Україні було введено військовий збір із доходів фізичних осіб – 1,5% заробітної плати (що цільовим порядком спрямовується на потреби проведення АТО), введено податок на нерухомість (податок розповсюджується на загальну, а не тільки на житлову площу); підвищено ПДВ (з 17% до 20%), а також введено

7-відсотковий ПДВ на ліки; збільшено у два рази акциз на дизельне паливо. Поряд з цим, було зменшено вартість ввезення на територію України товарів без ПДС (з еквівалента 300 євро до 150 євро), що сприяло насиченню внутрішнього споживчого ринку України товарами імпортного походження. Внаслідок нестабільності ситуації на валютному ринку, в Україні було введено оподаткування операцій (як готівкових, так і безготівкових) по купівлі-продажу валюти. З цих операцій береться збір у Пенсійний фонд у розмірі 0,5% [8]. Об'єкт оподаткування – сума угоди з валютою.

Висновки. Новації оподаткування, започатковані в Україні у 2014 р., частково, сприяють поповненню державного бюджету, але кардинально не впливають на стимулювання економічної активності та на розвиток підприємництва, не гарантують залучення інвестицій в економіку України.

Для започаткування стимулюючої функції податків, з урахуванням прогресивного світового досвіду реформування системи оподаткування, в процесі модернізації податкової політики в Україні доцільно запровадити наступну практику:

- перенести акценти на оподаткування сфери споживання, тобто на непрямі податки (ПДВ, акцизи, збори з деяких видів операцій тощо);
- покращити рівень прозорості розрахунків, прозорості процедур адміністрування та сплати податків (у т.ч. шляхом запровадження електронних касових апаратів), запровадити електронну систему щодо сплати податків;
- скоротити бюрократичну частину процесу адміністрування податків, повністю перейти на електронну звітність, усунувши тим самим суб'єктивність процедури прийняття рішень щодо оподаткування, що залежать від чиновництва;
- спростити систему оподаткування для самозайнятих, для суб'єктів господарювання малого бізнесу;
- зменшити навантаження на фонд оплати праці, що сприятиме «відбілюванню» заробітних плат;
- запровадити диференціацію ставок податку на доходи фізичних осіб залежно від розміру доходу;
- сприяти оптимізації витрат державного бюджету (у тому числі, з огляду на утримання бюджетної та соціальної сфери), зменшити витрати на адміністрування податків;
- запровадити податкові стимули для бізнес-структур, що займаються впровадженням інновацій, здійснюють структурно-інноваційні зрушення та вводять нові, інноваційні методи господарювання, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних товарів та послуг (особливо тих, що виробляються на імпорт).

Напрями та пріоритети реформування податкової політики в Україні мають корелюватися з іншими реформами, у т.ч. з тими реформами, що спрямовані на боротьбу з корупцією, на підтримку малого та середнього бізнесу, на стабілізацію роботи валютного ринку та стабільність банківського сектору, на впровадження в практику національного господарювання європейських стандартів щодо захисту інтелектуальної власності, дотримання законності та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Устинова І.П. Окремі теоретичні питання здійснення оподаткування доходів фізичних осіб / І.П. Устинова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 25. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – С. 166 – 171.

2. Данілов О.Д., Паєнтко Т.В. Податкове навантаження як прояв формального і неформального інститутів оподаткування / О.Д. Данілов, Т.В. Паєнтко // Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Випуск 18/3. – 2012. – Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – С. 87 – 91.

3. Денисенко Д.Є. Проблеми оподаткування капіталу як конкурентної переваги товаровиробника / Д.Є. Денисенко // Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Випуск 18/3. – 2012. – Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – С. 101 – 104.

4. Стефанків О.М., Данилишина В.І. Особливості оподаткування малого бізнесу в країнах з розвинутою ринковою економікою та в Україні / О.М. Стефанків, В.І. Данилишина // Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Випуск 18/3. – 2012. – Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – С. 287 – 289.

5. Троханенко О.В. Акцизні податки в системі оподаткування України / О.В. Троханенко // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – Науковий журнал. – 2013. – 2(64). – С. 201 – 207.

6. Єгорова Т.М. Податкове прогнозування як інструмент забезпечення стабільності бюджетних надходжень / Т.М. Єгорова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. – Сб. науч. тр. – Ростов-на-Дону – Донецк: ДонНУ, РФНИСИ в г. Донецке, 2013. – С. 158 – 161.

7. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2003. – 581 с.

8. Концепція реформування податкової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/project/656.html>.

Семенишин О.
наук. кер. доц. Шульга О.А.

УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ: СТАН, ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ

Проблематика ефективного управління бюджетними коштами стає нагальною проблемою сьогодення. Державні фінанси, перш за все, бюджетна система, шляхом відповідного їх розподілу повинні забезпечити структурну перебудову економіки, прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва і рівня життя народу. На жаль, сьогодішні тенденції соціально-економічного розвитку України та практика застосування бюджетних коштів вказують на існування значних перекосів і проблем. Їх використовують неефективно, до того ж поширене нецільове витрачання бюджетних коштів. Так, в 2009 р. Рахунковою палатою встановлено факти неефективного (на 11 млрд. 454,3 млн. грн.) Та незаконного (у тому числі нецільового) витрачання коштів на суму 21 млрд. 535,9 млн. грн. У 2010 р. було виявлено, що незаконне (у тому числі

нецільове) використання склало 16 млрд. 118,5 млн. грн., А неефективне - 14 млрд. 398,3 млн. грн.

Щорічно виявляються чималі обсяги неефективних витрат і програм. Однак після того, як ці неефективні витрати виявлені, вони найчастіше практично ніяк не коригуються. Навіть офіційне визнання неефективності витрат, відсутність результатів у досягненні поставлених цілей не ведуть до яких-небудь наслідків для відповідальних осіб. Фінансування таких заходів, як правило, триває. Наприклад, проблеми ефективності бюджетних витрат у країнах ЄС, в першу чергу в Греції, Ірландії, Італії, Іспанії, змушують їх уряду застосовувати суворі заходи в бюджетній дисципліні, зменшувати витрати, забезпечуючи економію та раціональне використання бюджетних коштів заради фінансової стійкості.

Проблеми зниження кількості бюджетних порушень, забезпечення ефективного та раціонального використання бюджетних ресурсів, досягнення конкретних цілей, на жаль, не відносяться до першочергових інтересам державних посадових осіб усіх рівнів. Причиною цього є недостатні інтелектуальні зусилля, брак знань і навичок посадових осіб державних структур для ефективного управління бюджетними ресурсами. Тому фактор зниження кількості бюджетних порушень, особливо в нинішніх соціально-економічних умовах, коли відсутні дієвий контроль і вплив на діяльність розпорядників фінансів, не розглядається владою як важлива умова забезпечення фінансово-економічної стабільності, досягнення конкретних економічних, соціальних, екологічних та інших суспільно важливих цілей і результатів. В більшості випадків (70%) першопричиною є неефективні управлінські рішення, прийняті під впливом так званого людського фактора, пов'язаного з недостатнім професійним рівнем посадових осіб (їх низькою відповідальністю).

Серед системних причин такого негативного явища є некомпетентні, а іноді і безвідповідальні рішення як головних розпорядників, так і розпорядників нижчого рівня. Саме необґрунтовані і непрофесійні дії керівників, рівно як і неналежне прогнозування і планування видатків призводять до неефективного використання коштів, а отже і до відповідних (негативних) соціально-економічних наслідків.

За своєю суттю неефективні управлінські рішення поділяться на два типи: свідомі та несвідомі дії посадовців. Свідомі дії – дії, які чітко сплановані на отримання власної вигоди, сформовані під впливом суспільно-психологічного аспекту витвореного середовищем. Несвідомі дії є наслідком неефективного добору кадрів у загальнодержавній системі управління.

Крім того, неефективність управління бюджетними коштами в Україні ускладнилася й регіональним чинником. Як свідчать результати проведених Рахунковою палатою аудитів, вартість наданих соціальних послуг суттєво відрізняється в залежності від територій. Наприклад, в 2010 р. в загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей-сиріт в Харківській області фактичні витрати на одного учня були в 1,6 рази вище, ніж у Дніпропетровській, і в 1,4 рази - ніж у Львівській. Навіть у межах однієї Харківській області розмір витрат на ліки в медичних закладах коливався в 2011 р. від 4,5 грн. до 21,4 грн. на одне ліжко-місце, на харчування - від 2,9 грн. до 10,9 грн. .. Такі нерівномірність і упередженість при розподілі суспільного багатства викликають недовіру населення до влади і посилення соціальної напруженості в суспільстві. Так, А. С. Власюк стверджує, що виконавча влада має зробити акцент на оперативному обліку таких ризиків і загроз. Для цього потрібно підвищити ефективність відповідних рішень на державному та місцевому рівнях. Прийняті неефективні управлінські рішення ведуть до зриву виконання бюджетних, державних, галузевих, місцевих програм, що тягне за собою зволікання у вирішенні проблем, прийняття необґрунтованих рішень або неповне виконання заходів і завдань програм і т. д. Вони гальмують економічне зростання і темпи збільшення

продуктивності праці. Як приклад можна навести не закуплене або, навпаки, закуплене медичне обладнання, яке роками не експлуатується, морально застаріває або фізично зношується і з часом може перетворитися на купу металобрухту. Точно так само вчасно не введені в експлуатацію завершені об'єкти надалі потребуватимуть додаткових бюджетних асигнувань.

Важливо зауважити, що на сьогоднішній день ні в Бюджетному кодексі, ні в інших законах України не існує чітко визначених показників та критеріїв оцінювання ефективності використання бюджетних ресурсів, рівно як і відсутня усталена методика, яка б заслуговувала на довіру достовірністю отриманих результатів. Тому зменшення кількості неефективних управлінських рішень варто як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях. З огляду на зазначене вище "неефективне використання бюджетних коштів" доцільно сьогодні трактувати не як операцію з їх обігу, а лише як оцінку того, що бюджетні кошти не були витрачені раціонально та економно.

Управління бюджетними коштами та майном, що перебуває в державній власності, повинна мати підконтрольність громадськості, яка вимагатиме від посадовців повномасштабного звітування своїх дій. Тільки такий підхід дасть державного управління, які зможуть забезпечити динамічний соціальний розвиток України, за допомогою зниження кількості неефективних управлінських рішень у використанні бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Теоретичні основи прийняття фінансових рішень на макrorівні / О.О.Любіч. – Д: НДФІ, 2004. - С. 32.
2. Звіт Рахункової палати України за 2009 рік. - К., 2010. - С. 25.
3. Модернізація фінансової стратегії України: Виклики міжнародного середовища та внутрішні пріоритети розвитку / О.С.Власюк // Фінанси України. - 2012. - №1. - С.18-27.
4. Про використання міжбюджетних трансфертів / Ю.Д.Радіонов // Економіка України. - 2010. - №9. - С.50-59.

Семяновська І.В.
наук. кер. проф. Страшинська Л.В.

БЕНЧМАРКІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. У сьогоднішніх умовах глобальної конкуренції, що дедалі посилюється, навіть ринковий лідер не може собі дозволити "спочивати на лаврах". Одним з найефективніших інструментів, що дає можливість підприємству постійно нарощувати продуктивність, покращувати якість своєї роботи, бути попереду конкурентів, є бенчмаркінг. Бенчмаркінг використовується як технологія вивчення і впровадження кращих методів ведення бізнесу.

Більшість авторів згодні з думкою, що «бенчмаркінг – це процес визначення, осмислення та адаптації найкращих практик подібних організацій або серед інших видів діяльності з метою удосконалення власного бізнесу». Таким чином, незважаючи на велику

кількість визначень бенчмаркінгу, по суті він є процесом, що включає вивчення інформації, запозичення досвіду і адаптацію найкращої практики для удосконалення власної діяльності.

Існує багато методів аналізу резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств. Досить актуальним з них є бенчмаркінг. Бенчмаркінг дозволяє аналізувати конкурентоспроможність на основі порівняння основних характеристик продукції різних підприємств.

Теоретичною та методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання, фундаментальні положення менеджменту і маркетингу, а також праці провідних українських та зарубіжних вчених з проблем теорії і практики бенчмаркінгу.

Вагомий внесок у розвиток концепції та методології бенчмаркінгу здійснили зарубіжні і вітчизняні вчені, зокрема: Р. Кемп, М. Спендоліні, Г.Р. Райтер, Р. Рейдер, Р. Венетуччі, С. Кук, Г. Багієв, О. Михайлова, Н. Козак, Л. Савицька, В. Сліпенький, Л. Місюра, А. Ашуєв, Н. Хананова, О. Арєф'єва та інші.

Виклад основного матеріалу. Пошук шляхів та резервів підвищення прибутковості та конкурентоспроможності діяльності підприємств є важливою умовою їх ефективного функціонування в умовах ринку. У сучасній практиці менеджменту та маркетингу бенчмаркінг є одним з найновіших підходів до визначення конкурентоспроможності підприємств, що передбачає розробку програми покращення якості на основі порівняльного аналізу.

На сьогодні підприємства намагаються шукати нові джерела своєї конкурентоспроможності. Але цей пошук обмежується переважно дослідженням діяльності конкурентів. Це свідчить про «короткозорість» у розробці інноваційних підходів до вдосконалення бізнес-процесів, програм, щодо вирішення «довгострокових цілей» за показниками якості діяльності, нових заходів з метою підвищення якості наданих послуг та ефективної роботи.

Бенчмаркінг (від англ. benchmark – «початок відліку») – це механізм порівняльного аналізу ефективності діяльності одного підприємства з показниками інших, успішних підприємств. Бенчмаркінг можна застосовувати у всіх сферах діяльності підприємства (виробництві і збуті продукції, маркетингу, логістиці, управлінні персоналом тощо).

Бенчмаркінг на сучасному етапі – це процес виявлення, дослідження, запозичення та адаптації передового досвіду підприємств однієї галузі, а також підприємств інших галузей («out-ofbox») з метою розвитку. Науковці розглядають його як ефективну маркетингову технологію. Бенчмаркінг – це процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним та переймання його найкращих методів роботи.

Бенчмаркінг не можна розглядати як одноразовий захід. Для отримання ефекту необхідно зробити його інтегральною частиною інноваційного процесу вдосконалення виробничо-господарської діяльності з метою підвищення її ефективності.

За даними консалтингової компанії Bain & Co протягом останніх двох років бенчмаркінг входить у трійку найпоширеніших методів управління виробничо-господарською діяльністю в міжнародних корпораціях. Причиною цього є те, що бенчмаркінг допомагає порівняно швидко та з меншими витратами вдосконалювати бізнес-процеси.

Бенчмаркінг дозволяє зрозуміти як працюють передові компанії та допомагає добитися, в деяких випадках, значно вищих результатів, а саме дозволяє зменшити витрати виробництва, підвищити прибутковість, оптимізувати структуру витрат та вибір стратегії діяльності підприємства, що особливо важливо для розвитку економіки України. Крім того, використання бенчмаркінгу призводить до значного зниження витрат на

маркетингові дослідження, тобто за допомогою бенчмаркінгового підходу можна вдосконалити маркетингову систему управління підприємством. Фактично бенчмаркінг – це альтернативний метод стратегічного планування, в якому завдання розвитку підприємства визначають з урахуванням еталонних значень показників конкурентів.

Суть сьогоденного трактування бенчмаркінгу – це безупинний систематичний пошук і впровадження найкращих практик, що приведуть організацію до більш досконалої форми. Яких результатів може очікувати компанія, що прийняла рішення про використання бенчмаркінгового підходу? Насамперед, компанія буде точно знати, що вона робить і наскільки добре вона це робить. По-друге, буде досягнуто фокусування організації на кращому зовнішньому досвіді.

Існує декілька видів бенчмаркінгової діяльності. Вони відрізняються за складністю завдань, що ставляться (прості і складні), за спрямованістю (внутрішня і зовнішня), за рівнем, на якому передбачається проводити бенчмаркінг (стратегічний і операційний). Яким чином компанія використовує бенчмаркінг, залежить від поставлених перед нею цілей, стадії її розвитку і стану галузі, тобто її основних конкурентів.

Бенчмаркінг може використовуватися на стратегічному і операційному рівнях. Застосовуючи бенчмаркінг на стратегічному рівні, компанія зосереджується на ряді питань, що дозволяють сформулювати план її подальших дій:

- Якою є стратегічна позиція компанії порівняно з основними конкурентами?
- Чи створює компанія саме ті продукти або послуги, які задовольняють потреби клієнта?
- Чи правильно компанія визначає цільову аудиторію, чи вона функціонує на оптимальному ринку?
- Як організація бізнесу впливає на прибутковість компанії?

Операційний бенчмаркінг передбачає пошук відповідей на запитання про ефективність основних і допоміжних (функціональних) процесів та поділяється на бенчмаркінг на процесному рівні і бенчмаркінг на рівні видів діяльності.

Таким чином, більшість підприємств використовує бенчмаркінг як один із засобів, за допомогою якого вони залишаються конкурентоспроможними. Але існує велика кількість «пасток», у які потрапляють організації, що вперше використовують концепцію бенчмаркінгу для підвищення своєї конкурентоспроможності. У зв'язку з розвитком ринкових відносин, збільшення можливостей зовнішньоекономічної діяльності, зросла необхідність оцінки потенційних можливостей підприємства і його позицій на конкретному ринку та його сегментів. Для прийняття рішень щодо позиціонування підприємства на ринку й вибору стратегії розвитку доцільним є застосування бенчмаркінгу.

Розрізняють такі види бенчмаркінгу:

- стратегічний бенчмаркінг – спрямований на довгострокову перспективу і виявляється у розробленні нового продукту чи послуги;
- конкурентний бенчмаркінг – здійснюється в межах одного сектору, що представлений найближчими конкурентами і виявляється у порівнянні власної продукції та виробничо-господарської діяльності (бізнес-процесів) з аналогічними показниками конкурентів;
- процесний бенчмаркінг – наголошує на вдосконаленні специфічних процесів і операцій, часто допомагає підвищити короткострокову прибутковість;
- функціональний бенчмаркінг – передбачає пошук еталонних практик у секторах чи сферах діяльності, що допомагає вдосконалити аналогічні функції чи процеси;

- внутрішній бенчмаркінг – передбачає здійснення бенчмаркінгу серед бізнес одиниць однієї організації, що забезпечує швидке отримання необхідної інформації з мінімальними затратами;
- зовнішній бенчмаркінг – передбачає навчання поза організацією в тих, хто володіє еталонними даними з метою власного розвитку;
- міжнародний бенчмаркінг – передбачає виявлення і аналіз еталонних практик по всьому світу через те, що в середині країни може бути тільки декілька бенчмаркінгових партнерів; глобалізаційні процеси та розвиток інформаційних технологій сприяє міжнародному бенчмаркінгу.

У пошуку найкращого досвіду для аналізу насамперед необхідно звертати увагу на успішних конкурентів у галузі. Саме тому підприємства найчастіше обирають один з найпоширеніших видів бенчмаркінгу – це конкурентний бенчмаркінг. Однак виникає інша проблема – жоден конкурент не буде ділитись причинами свого успіху. Були спроби створення асоціацій певних компаній однієї галузі, але лідери не захотіли відкривати причини своїх успіхів навіть в межах асоціації.

Бенчмаркінг дозволяє зрозуміти як працюють передові компанії та допомагає визначити напрямки зменшення витрат виробництва, оптимізації їх структури, підвищення прибутковості для обґрунтування вибору стратегії діяльності підприємства. Однак, процес бенчмаркінгу на вітчизняних підприємствах ускладнюється недостатністю розвитку інформаційних маркетингових систем та відсутністю центрів бенчмаркінгу.

Оскільки витрати підприємства визначають його цінну конкурентоспроможність, запас фінансової міцності за наявною кон'юнктурою ринку визначальним є застосування бенчмаркінгу витрат, що може бути впроваджений за двома змістовно різними напрямками - бенчмаркінгом процесів та бенчмаркінгом результатів.

Перший із них реалізують у застосуванні управлінських орієнтирів та методів управління підприємства-еталона на основі дослідження процесу формування витрат. Своєю чергою, бенчмаркінг результатів ґрунтований на постійному зіставленні та комплексній оцінці повних, виробничих витрат, собівартості продукції.

Основною перевагою бенчмаркінгу - є відсутність потреби у винаході власних способів удосконалення бізнес-процесів і зменшення витрат, тому що це вже зробило еталонне підприємство, а також можливість комбінування різних методів, що забезпечили успіх іншим підприємствам у зменшенні витрат та зростанні прибутковості діяльності. Однак, досягнення бажаного ефекту можливе лише за умови обґрунтованого вибору підприємства-еталона та врахування його особливостей.

Бенчмаркінг в Україні перебуває навіть не в стані зародження: практично не проводяться дослідження за цією проблемою, абсолютно відсутні центри бенчмаркінгу, підприємства не оприлюднюють жодної інформації з метою відкритого зіставлення та запозичення чужого досвіду.

Висновки. Бенчмаркінг (від англ. benchmark – «початок відліку») – це механізм порівняльного аналізу ефективності діяльності одного підприємства з показниками інших, успішних підприємств. Бенчмаркінг можна застосовувати у всіх сферах діяльності підприємства (виробництві і збуті продукції, маркетингу, логістиці, управлінні персоналом тощо).

Як свідчить теоретичний досвід, бенчмаркінг, за умов дотримання вимог систематичності і відповідальності чіткому плану, наявності міцної теоретичної бази, а також всебічної підтримки з боку підприємств і держави, спроможний стати одним із найефективніших інструментів позитивних організаційних змін.

Отже, вітчизняні підприємства повинні стати рушійною силою в організації системи бенчмаркінгу в Україні. Згодом Україна зможе приєднатися до Глобальної мережі

бенчмаркінгу з метою підвищення ефективності функціонування вітчизняних підприємств, а саме зменшення їх витрат на виробництво одиниці продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

На сучасному етапі розвитку національної економіки в умовах обмеженості ресурсів все більшу увагу привертають шляхи зниження витрат виробництва. Зменшення витрат виробництва надає підприємствам конкурентну перевагу, що призводить до збільшення їх прибутків. Це особливо актуально для вітчизняних підприємств, оскільки їх продукція порівняно із продукцією розвинених країн виготовляється зі значно вищими витратами. Тому необхідним є зіставлення, проведення порівняння (бенчмаркінгу) витрат вітчизняних підприємств із світовими лідерами з метою виявлення і запозичення їхнього досвіду щодо оптимізації витрат виробництва та реалізації продукції та з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Грещак М. Г. Управління витратами: Навч-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. Г. Грещак., О. С. Коцюба – К. : КНЕУ, 2008. – 131 с.
2. Дубовик О. Формування конкурентних переваг на основі бенчмаркінгу / О. Дубовик // Регіональна економіка - 2005. - № 3.
3. Меренюк Т. В. Бенчмаркінг - шлях до конкурентних переваг / Т. В. Меренюк // Наука та практика. - Полтава, 2011. - С. 152-153.
4. Прищепа В. А. Применение метода бенчмаркинга для совершенствования систем менеджмента качества испытательных центров и лабораторий / В. А. Прищепа // Актуальні проблеми економіки - 2010. - № 3(45). - С. 110-116.

Страшинський В.І.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Вступ. Останнім часом у пресі часто зазначають, що темп розвитку глобалізаційних процесів значно сповільнився. В більшості випадків такі твердження обумовлені наслідками фінансової кризи, після якої світові обсяги торгівлі значно скоротились, а фінансові потоки сягають лише 70% докризового рівня. Ці твердження цілком обґрунтовані, проте довгострокові тренди залишаються досить стабільними і глобалізація потоків товарів, послуг, фінансів, людського капіталу, інформації та комунікацій тільки поширюватиметься.

В таких умовах необхідно бути готовими до подальших викликів та можливостей, які виникатимуть внаслідок підвищення рівня взаємозалежності національних економік.

Даною проблематикою займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В.І. Власов, І.А. Євлакова, О.Л. Мозговий, Т.М. Поливана, М.В. Сімонова, Л. Браян, Р. Добс, Дж. Сорос, Р. Фалкон, Дж. Харіс та інші.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сучасних глобалізаційних процесів, аналіз проблем, що постають перед людством на світовому рівні та пропозиції щодо можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація охоплює різні сфери життя суспільства. В її основі лежать процеси у сфері економіки та фінансів, що є фундаментом глобальних процесів в інших сферах. Економічна глобалізація є вихідною ланкою процесів глобалізації. Вона є результатом функціонування сучасної міжнародної економіки та розвитку науково-технічного прогресу завдяки міжнародному поділу праці та інтернаціоналізації господарського життя.

Значна частина дослідників пов'язує економічну глобалізацію з процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства. Під цим терміном розуміють перетворення світової економіки із сукупності національних економік, пов'язаних потоками товарів та капіталів, в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно перемішуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням відносно єдиного культурного процесу під впливом стандартизації освіти та взаємодії широких мас населення у міжнародних комунікаціях.

Таким чином, економічна глобалізація – це процес перетворення світової економіки в єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили і знань, поступальний розвиток інтернаціоналізації. Вона перш за все характеризується інтернаціоналізацією господарського життя. Це об'єктивний процес виникнення і розвитку зв'язків між національними економіками різних країн, що охоплює всі сторони їх економічного життя. Економічна глобалізація проявляється у поглибленні процесів обміну товарами і послугами, розширенні міжнародного руху капіталів, посиленні трудових міграційних процесів у межах світового господарства, зростанні ролі міжнародних науково-технічних зв'язків. Цей процес зародився і розвивався із становленням товарно-грошових відносин. В останній третині XX ст. він розвивався особливо активно, що зумовлено революційними змінами в науково-технічній, транспортно-комунікаційній, інформаційній та соціальній сферах. Посилилася економічна цілісність світового господарства, що реалізується на ринкових міжнародно-інституційних засадах. Усе це посилює глобальні тенденції у світовій економіці.

Суттєвою ознакою глобалізації економіки є розвиток процесів міжнародної економічної інтеграції, що проявляється в усуненні відмінностей між економічними суб'єктами - представниками різних країн. Розвиток процесів міжнародної економічної інтеграції зумовлений рядом факторів: нерівномірністю розподілу ресурсів між різними країнами, що впливає на їх економічний розвиток; закономірностями науково-технічного прогресу, які зумовлюють об'єднання зусиль багатьох країн; тенденціями демографічного розвитку, що посилюють відмінності між країнами у кількості та якості населення; різким скороченням відстаней завдяки розвитку транспортно-комунальних мереж; наявністю і необхідністю спільного розв'язання таких проблем, як екологічна, продовольча, сировинна, використання океану та космосу.

Під впливом цих факторів здійснюється процес міжнародної економічної інтеграції, який відбувається у двох напрямках: транснаціоналізації економічної діяльності та її регіоналізації, утворення міждержавних інтеграційних угруповань. Обидва напрями формують глобальну інтеграцію як одна з найважливіших ознак процесу економічної глобалізації.

З інтернаціоналізацією тісно пов'язана ще одна суттєва риса економічної глобалізації - посилення відкритості національних економік. Остання є зменшенням перешкод на шляху потоків капіталів та товарів. Відкритість передбачає вільний доступ на внутрішній

ринку іноземної конкуренції, використання усіх форм інвестиційного і торгового співробітництва, опрацьованих світовою практикою, співставність світових і внутрішніх цін, доходів та господарського права, конвертованість національної валюти. Створюються і розширюються єдині для всіх національних економік стандарти, цінності та принципи функціонування. Все це приводить до обмеження регулюючих функцій держави і переходу зовнішньоекономічної діяльності на мікроекономічний рівень.

Характерною ознакою глобалізації є зростаюча роль у світовій економіці транснаціональних корпорацій (ТНК). В останній третині XX ст. їх кількість суттєво збільшилася. Якщо в 1970 р. їх чисельність складала близько 7300, до складу яких входило 27,3 тис. зарубіжних філій, то на початок XXI ст. нараховувалось 77 тис., що мали 770 тис. зарубіжних філій. Ще вищими темпами зростало їх виробництво. Якщо у 1970 р. річний оборот транснаціональних корпорацій становив 620 млрд дол., то на початку XXI ст. їх валовий продукт оцінюється у 8 трлн дол.

Посилення ролі ТНК досягається і через процес концентрації капіталу серед них. Ядро глобальної системи транснаціонального капіталу становить 500 найбільших ТНК, що зосереджуються в 150 країнах світу і контролюють понад половину світового промислового виробництва, 63% зовнішньої торгівлі і до 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології, ноу-хау. П'ять найбільших ТНК складають понад половину світового виробництва товарів тривалого користування, а також літаків, електронного обладнання та автомобілів. Усе це свідчить про посилення ролі ТНК у світовій економіці і прискорює процеси глобалізації економіки.

Економічна глобалізація характеризується також зміною ролі держави у розвитку національних економік. Процес глобалізації світової економіки значною мірою обмежує здатність урядів контролювати механізм проведення економічної політики, яка має вирішальний вплив на рівень зайнятості та стабільності національної економіки. В умовах зростання глобалізації світового господарства класичні інструменти національної економічної політики, призначені для активізації економічного зростання та стримування кризових явищ в економіці, значною мірою втрачають свою дієвість [1].

Процес глобалізації можна розглядати стосовно різних аспектів, які певною мірою будуть мати позитивний чи негативний вплив на розвиток національних, а також світової економіки. Незважаючи на об'єктивність процесу глобалізації, він контролюється деякими розвиненими капіталістичними країнами і ТНК. До позитивних аспектів глобалізації можна віднести:

- стимулювання розвитку виробничих сил і технологій, зокрема інформаційних, а також взаємовигідний обмін досвідом на науково-технічними розробками;
- сприяння поглибленню спеціалізації і міжнародного поділу праці, внаслідок чого більш ефективно розподіляються кошти і ресурси, що підвищує середній рівень життя;
- можливість країн, що розвиваються і з перехідною економікою отримувати прямі інвестиції, які сприяють створенню нових робочих місць і підвищенню доходів населення;
- розвиток торгівлі та збільшення іноземних інвестицій підвищили соціальну мобільність і зміцнили середній клас;
- глобалізація дозволяє людству виявляти взаємодопомогу під час природних катаклізмів та антропогенних катастроф;
- сприяння орієнтації на акумуляції інтелектуального капіталу та якості кадрів, а не дешевої робочої сили та ресурсів;
- розвинені країни мають можливість наймати дешеву робочу силу в країнах з менш розвинутою економікою;

- виграш від торгівлі на взаємовигідній основі, що задовольняє всі сторони, в якості яких можуть виступати окремі особи, фірми та інші організації, країни тощо;
- створення основи для вирішення загальних проблем людства, в першу чергу, екологічних, що обумовлено об'єднанням зусиль світового співтовариства та координацією дій у різних сферах;
- розвиток міжнародних відносин і зміцненню зв'язків, що є одним з факторів запобігання конфліктів [3].

Глобалізація, як будь-яке економічне явище, має і свої недоліки. До основних проблем, пов'язаних з глобалізацією, відносять:

- нерівномірність розподілу вигід між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, оскільки підвищення рівня взаємозалежності національних економік позитивніше впливає на країни з кращими конкурентними перевагами;
- виникнення валютних спекуляцій внаслідок розвитку глобального ринку капіталів і стрімкого зростання міжнародних фінансових потоків, значною мірою відірваних від реальних потреб міжнародної торгівлі товарами і послугами;
- можлива дестабілізація фінансової сфери, потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежності національних економік на світовому рівні [6];
- наймання дешевої робочої сили в інших країнах - це витік потенційних, а нерідко і реальних робочих місць і, отже, зростання безробіття в країнах Заходу з усіма наслідками, що випливають з цього соціальними, бюджетними і внутрішньополітичними проблемами.
- зростання соціально-економічного розшарування суспільства, що представляє собою процес розпаду соціальних груп, розрив традиційних зв'язків між людьми, втрату індивідами об'єктивної приналежності до тієї чи іншої спільності, почуття причетності до певної професійної або етнічної групи;
- платіжна і торговельна розбалансованість, які у сукупності значно обмежують можливість формулювання незалежної макроекономічної політики на національних рівнях;
- деіндустріалізацію економіки, оскільки глобальна відкритість асоціюється зі зниженням зайнятості в обробних галузях;
- збільшення різниці в рівнях зарплати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників;
- негативні наслідки мобільності робочої сили, що здатні викликати протиріччя на основі відмінності культурних, соціальних та релігійних переконань [4].

Варто також зазначити, що всі перераховані вище фактори постійно розвиваються і доповнюють одне одного, що зумовлює необхідність подальших досліджень їх розвитку для ефективного реагування на нові виклики та досягнення найбільших вигод від новітніх економічних тенденцій.

Висновки. Глобалізація – це процес перетворення світової економіки в єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили і знань, поступальний розвиток інтернаціоналізації. До її основних рис відносять інтернаціоналізацію господарського життя, міжнародну економічну інтеграцію, посилення відкритості національних економік, Зростання ролі транснаціональних корпорацій та зменшення впливу держави на національну економіку.

Основними перевагами процесу глобалізації є стимулювання розвитку виробничих сил і технологій, міжнародний поділ праці, підвищення рівня інвестицій у країни, що

розвиваються, акумуляція інтелектуального капіталу, виграш від торгівлі на взаємовигідних основах, розвиток міжнародних відносин.

Але, на жаль, процес глобалізації зумовлює й появу певних негативних явищ, зокрема нерівномірність розподілу вигід між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, валютні спекуляції, поглиблення соціально-економічного розшарування суспільства, культурні протиріччя внаслідок міграції робітників тощо.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Підручник - 7-ме вид. – К.: Знання-Прес 2008. – С. 394.
2. Власов В.І. Глобалізація та регіоналізація торгівлі / В.І. Власов // Вісн. аграр. науки. – 2004. – № 5. – С. 73–76.
3. Євлакова І.А. Глобалізація як фактор модифікації стратегій економічного розвитку країн Центрально-Східної Європи: автореф. дис... канд. екон. наук / І.А. Євлакова; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2008. – 20 с.
4. Мозговий О.Л. Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О.Л. Мозговий; АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2007. – 19 с.
5. Поливана Т.М. Глобалізація фінансових систем країн Центральної та Східної Європи : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Т.М. Поливана; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 21 с.
6. Сімонова М.В. Глобалізація інституційного забезпечення прямого іноземного інвестування : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / М.В. Сімонова; МОНМС України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". – К., 2012. – 20 с.
7. McKinsey Global Institute [Electronic resource]. — Available at: <http://www.mckinsey.com/insights/mgi>.

Тетера І.В.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ

Нерівномірність розподілу доходів вже давно стала однією з найважливіших і найсуперечливіших проблем кожної держави. Як відомо, доходи мають дуже важливе значення в житті кожної людини. Вони є безпосереднім джерелом задоволення її потреб. Проблема розподілу доходів є одвічною в економічній теорії, оскільки принципи розподілу передбачають механізм вирішення низки як економічних, так і соціальних проблем. Проблема нерівномірності актуальна як для країн з низьким рівнем розвитку, так і для розвинутих країн.

Нерівномірність доходів населення вже давно стала предметом досліджень таких відомих зарубіжних вчених, як: А. Аткінсона, Дж. Данлопа, У. Тейлора, Р. Фрімена. Сучасні тенденції формування та розподілу доходів населення досліджують також і вітчизняні вчені: А. Базилук, В. Бесєдін, Д. Богиня, І. Бондар, А. Гальчинський, В. Гесць, Г. Лагутін, Е. Лібанова та ін.

Економічне зростання, що спостерігалось протягом 2000-2008 років, призвело до підвищення доходів. В абсолютному вираженні сукупні доходи сімей поступово ростуть. Чи змінився від цього відносний розподіл доходів? Абсолютна величина доходів може збільшуватися, але це не обов'язково впливає на ступінь нерівності.

Зараз ситуація складається так, що багаті стають все багатшими, а середній прошарок поступово зникає, що загрожує нестабільністю світової демократії.

Метою статті є аналіз та моделювання нерівномірності розподілу доходів в Україні та інших країнах світу.

Важливість проблеми нерівності доходів відзначає Всесвітній економічний форум, який серед глобальних ризиків найближчого майбутнього соціально розшарування ставить на перше місце: цю проблему вважає недооціненою 21% експертів [10].

На початку XX ст. В. Парето сформулював закон, відповідно до якого між рівнем доходів і числом їхніх одержувачів існує обернена залежність, інакше кажучи, персональний розподіл доходів нерівномірний.

Розглянемо функцію $y = f(x)$, яка характеризує нерівномірний розподіл доходів населення, де y – частка сукупного доходу, яку одержує частина x населення. Графіком цієї функції є крива Лоренца.

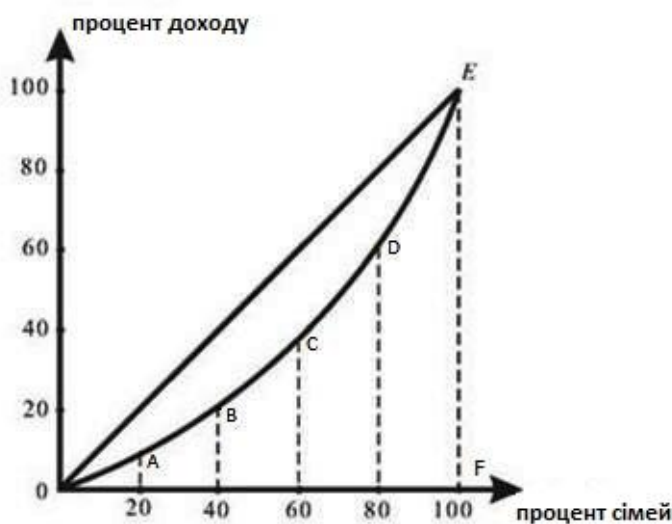

Рис. 1. Крива Лоренца

Крива відображає реальний розподіл, який, як показують результати аналізу у багатьох країнах, відбувається таким чином, що більша частина сукупного доходу розподіляється на користь меншої частини сімей. Чим далі ця крива відхиляється від бісектриси, тим більший ступінь нерівності у розподілі доходів.

Очевидно, що $0 \leq f(x) \leq x$ при $x \in [0; 1]$ і нерівномірність розподілу доходів тим вища, чим більша площа фігури OCE . Тому, як міру нерівномірності використовують коефіцієнт Джині, який дорівнює відношенню площі, обмеженої лініями рівномірного і не рівномірного розподілу (площі трикутника OCE) до площі трикутника OEF . Чим вище значення показника, тим нерівномірніше розподілені доходи населення.

Якщо площа між лінією абсолютної рівності і кривою Лоренца дорівнює A , а площа під кривою Лоренца B , то індекс Джині дорівнює $A / (A + B)$. Оскільки $A + B = 0.5$, коефіцієнт Джині буде рівний $G = 2 \cdot A$, або $G = 1 - 2B$. Якщо крива Лоренца представлена функцією $Y = f(x)$, то значення B можна знайти з використанням інтеграла:

$$B = \int_0^1 f(x) dx$$

На рис.2 показана крива Лоренца для деяких країн світу.

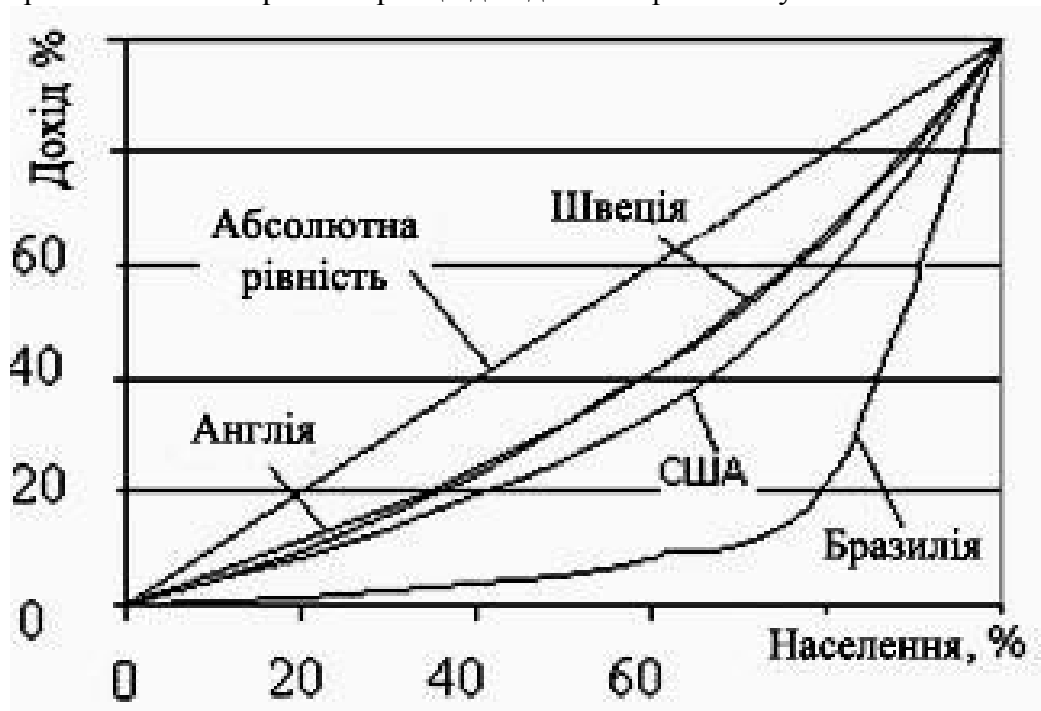

Рис. 2. Крива Лоренца для окремих країн

На рис. 2 спостерігаємо, що найближче до рівності доходів – Англія і Швеція. А у Бразилії нерівномірність розподілу дуже висока. США займає середню позицію. Тобто, проявляється така закономірність: країни з розвинутою ринковою економікою мають меншу нерівномірність у розподілі доходів.

Розглянемо криву Лоренца для економіки України:

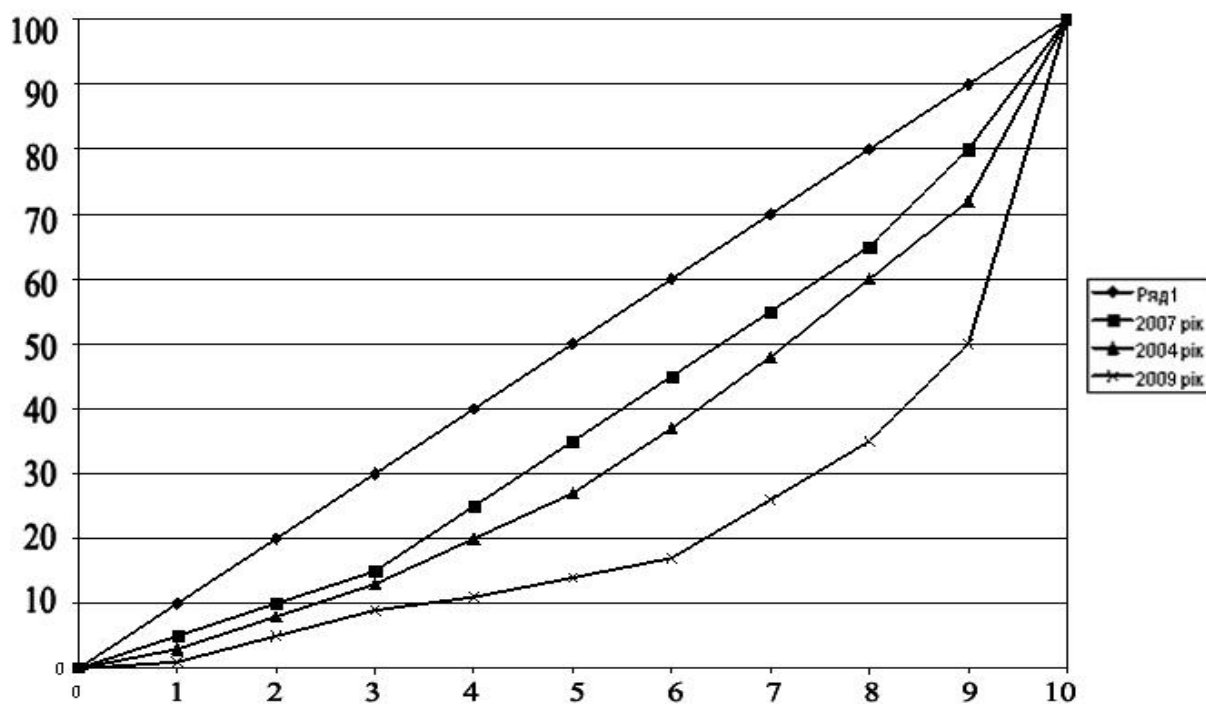

Рис. 3 Крива Лоренца для України (2004 – 2009 рр.)

З графіку видно, що в 2007 році порівняно з 2004, відбулось зменшення диференціації доходів, проте прогнози на майбутнє є песимістичними, продовжиться процес зростання бідності і відповідно зниження доходів в цій групі. Враховуючи неточність аналізу диференціації доходів населення за децильними групами за умов високої тінізації економіки (31% офіційного ВВП за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі), можна зробити висновок про ще більше розшарування в суспільстві, так 70% неофіційних доходів отримують 20% найбагатшого населення України [10].

Коефіцієнт Джині – це процентне вираження індексу Джині. Чим вище значення показника індексу Джині, тим більша нерівномірність у розподілі доходів. На сучасному етапі цей коефіцієнт у різних країн дуже відрізняється. Так найнижче значення показника спостерігається у Данії - 24,7 (за 2011 р.), Японії - 24,9 (2011 р.), Швеції - 25 (2005 р.), Чехії - 25,4 (2012 р.). Значення цього показника у високорозвинених країнах становить: Німеччина – 28 (2006 р.), Франція – 32,7 (2011 р.), Італія – 36 (2012 р.), Великобританія – 36 (2012 р.), Росія – 39,9 (2012 р.), США – 40,8 (2007р.), найвищий показник мають такі країни ПАР – 61,3 (1993 р.), Лесото – 63, 2 (2002 р.), Намібія – 74,3 (2010 р.). В 2009 році індекс "Джині" в Україні був рівний 28,1 – трохи вище за Швецію та Білорусь, й дуже близький до Німеччини.

Проте в більшості інших європейських країн цей показник все одно вищий. На фоні своїх польських та російських сусідів, з їх індексами "Джині", відповідно, 34,9 та 37,5, Україна виглядає країною з достатньо високою економічною рівністю. Така ситуація спостерігається лише через неповне охоплення державною службою статистики у вибіркових дослідженнях багатих осіб. За реальними оцінками рівень нерівності в Україні майже аналогічний показникам країн Латинської Америки.

Для детальнішого аналізу вводять показник який показує співвідношення доходів 10% найбагатшого населення до доходів 10% найбіднішого. Найбільший рівень цього показника спостерігається у Болівії – 168,1, Намібії – 128,8. У вищезгаданих країнах цей показник є таким: США – 15.9, Великобританія – 13.8, Росія – 12.7, Італія – 11.6, Франція - 9.1, Німеччина – 6.9, Україна – 5.9, Японія – 4.5 [3].

Аналіз цих даних показує, що навіть країни з високорозвинутою економікою стикаються з проблемою значної диференціації доходів. Проте, найвища нерівномірність спостерігається все ж у країнах з низьким рівнем розвитку.

Основні причини нерівномірності розподілу доходів населення такі:

- нерівномірний розподіл економічних ресурсів;
- відмінності в освіті та особливих здібностях;
- відмінності у становищі на ринку;
- наявність дискримінації.

Значна нерівномірність у розподілі доходів між окремими сім'ями спричиняє:

- соціальну напруженість у суспільстві;
- зубожіння переважної частини населення країни;
- безконтрольний розподіл доходів [7].

Для усунення надмірної диференціації доходів та звуження зони малозабезпеченості необхідно, підвищити рівень неоподаткованого мінімуму, розширити базу оподаткування, удосконалити систему загальнообов'язкового державного соціального страхування, та механізм надання соціальної допомоги.

Диференціація доходів викликає гостру соціальну проблему бідності. Великі масштаби бідності, особливо в країнах, що розвиваються, представляють серйозну небезпеку не тільки для національного, але і для світового сталого розвитку. 1% населення світу володіє 40% світових активів. Найбагатші 2% населення земної кулі

володіють, більш ніж 51% активів у світі, а 10% найбагатших людей володіють 85% світових активів. У той же час, 50% населення світу належить менше 1% активів в світі [3].

Якщо в 70-ті та на початку 80-х прихильники теорій «наздоганяючого» розвитку виступали з позицій необхідності скорочення економічної нерівності між «першим» і Третім світом (сьогодні це, так звані, нові індустріальні країни), то сьогодні акцент ставиться на викорінення бідності в країнах «периферії» (тобто, країн, які не входять до ядра світової економічної системи).

Наприклад, за даними на 2005-2010 рр., В Грузії менш ніж на 1,25 долара на людину в день жило 13,4% її населення, в Китаї - 15,9%, в Таджикистані та В'єтнамі - 21,5%, на Філіппінах - 22,6%, в ПАР - 26,2%, в Індонезії - 29,4%, в Індії - 41,6%, в Бангладеш 49,6% (практично половина населення), на Гаїті - 54,9%, в Гвінеї - 70,1%, а в Ліберії - 83,7% [8].

Враховувати нерівність при оцінці суспільного добробуту дуже важливо, тому що люди і домогосподарства оцінюють свій добробут не тільки за абсолютним рівнем споживання або доходу. Вони ще порівнюють себе з іншими. Це означає, що при будь-якому рівні середнього доходу по країні більш високий рівень нерівності зменшує загальний суспільний добробут. Іншими словами, незалежно від впливу на бідність (навіть якщо в суспільстві взагалі немає бідних) нерівність негативно впливає на суспільний добробут.

В результаті аналізу і моделювання нерівномірності розподілу доходів, такими засобами, як крива Лоренца і коефіцієнт Джині, ми охарактеризували ступінь диференціації доходів у різних країнах, і дійшли висновку, що переважна більшість країн, у яких високий індекс Джині - це країни з низькорозвиненою економікою. Проте Україна має досить низький офіційний показник Джині, а за рівнем розвитку значно поступається країнам з таким же показником.

Список використаних джерел

1. Климко Г.Н., Нестеренко В.П. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник К.: Вища шк.: Т-во "Знання", КОО, 2004. – 281 с.
2. Информационное агентство ЛІГАБізнесІнформ, 2007-2014; “На долю самых богатых 10% жителей планеты приходится 85% активов” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.liga.net/foreign/world/302620-na-dolyu-samykh-bogatykh-10-zhiteley-planety-prikhoditsya-85-aktivov.htm>.
3. World Development Indicators: Distribution of income or consumption /The World Bank (various 2014) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
4. Dixon P. M.; Weiner J.; Mitchell-Olds T. and Woodley R. "Bootstrapping the Gini Coefficient of Inequality." Ecology, 1987. – 68 p.
5. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Підручник - 7-ме вид., стер. - К.: Знання-Прес 2008. – С. 343, 382.
6. Jasso, Guillermina. 1979. “On Gini’s Mean Difference and Gini’s Index of Concentration.” American Sociological Review 44(5) – 70 p.
7. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика: пер. с 13-го англ. изд. — М.: ИНФРА-М, 1999. - XXXIV, 974 с.
8. New York, The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. Human Development Report 2010.20th Anniversary Edition / NY: The UNDP Human Development Report Office/Palgrave Macmillan, 2010. P. 161–163.

9. Cheol-Sung Lee, Franicois Nielsen, Alderson A.S. Income Inequality, Global Economy and the State // Social Forces. – Volume 86, Number 1. September 2007. – P.77-111.

10. Бурлуцький С. Економічна диференціація домогосподарств у контексті соціального регулювання доходів // Україна: аспекти праці. – 2008. – №1. – С.33 – 38.

Тимощенко М.Ю.
наук. кер. доц. Петришина Н.В.

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуті проблеми фондового ринку України та перспективи його розвитку. Дана характеристика його сучасному стану. Зроблено висновки щодо подальшого покращення стану фондового ринку України в майбутньому.

Ключові слова: фондовий ринок, ринок цінних паперів, фондова біржа, цінні папери, стан фондового ринку.

Постановка проблеми. Фондовий ринок є найпотужнішим інструментом залучення та перерозподілу інвестиційних ресурсів між всіма суб'єктами економічної діяльності. Найважливішою передумовою його розвитку є сприятлива економічна ситуація в країні, розвинена мережа фондових бірж, підвищення довіри суб'єктів господарювання та населення до інструментів фондового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування фондового ринку та біржової торгівлі зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Питанням становлення та функціонування фондового ринку України присвячено праці вчених-економістів і практиків: С. Бірюка, С. Богачова, М. Бурмаки, С. Вавженчук, Ю. Козака, Д. Леонова, Ю. Лисенкова, З. Луцишин, Ю. Макогона, О. Мозгового, В. Новицького, В. Оскольського, Є. Панченка, Є. Савельєва, О. Сніжко, А. Філіпенка, В. Шевчука, І.Шкодін В. та інших. Слід підкреслити, що проблеми розвитку фондового ринку знаходяться в центрі уваги зарубіжних вчених, серед яких можна назвати: Ф. Ален, В. Берг, А. Бут, А. Рот, Дж. Стігліц та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Сьогодні в Україні фінансовий ринок знаходиться в незадовільному стані, що обумовлено як фінансовими та політичними факторами, так і низькою активністю суб'єктів ринку. Тому надзвичайно важливо у нинішніх умовах запропонувати конкретні стратегічні та тактичні заходи щодо подальшої розбудови українського фондового ринку.

Формулювання цілей статті. Полягає у розкритті особливостей функціонування фондового ринку на сучасному етапі, виявлення бар'єрів, що перешкоджають розвитку фондового ринку, розробка рекомендацій, спрямованих на стимулювання розвитку фондового ринку та вирішення завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів до реального сектору економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український фондовий ринок є організованим ринком торгівлі фінансовими інструментами. Важливою складовою українського фондового ринку є ринок цінних паперів. Відповідно до ст. 2 Закону України

«Про цінні папери та фондовий ринок» фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів). Та за цим же Законом цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам [3].

Ринок цінних паперів в Україні почав своє становлення в 1991 році з прийняттям Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» (актуалізований Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок»). Тоді Україна на законодавчому рівні отримала інструменти та професійних учасників ринку цінних паперів, які брали активну участь у створенні вітчизняного фінансового сектора економіки.

Найбільш важливим при визначенні правових засад здійснення державного регулювання ринку цінних паперів став Указ Президента України, яким 12 червня 1995 була утворена Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» [6] в Україні визначено її завдання, функції, повноваження, права, відповідальність і відносини з іншими державними органами з питань регулювання та контролю на ринку цінних паперів. Наступним кроком у регулюванні ринку цінних паперів України став Указ Президента України № 1063/2011 від 23.11.2011 року про створення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [10].

Фондовий ринок знаходиться у стані постійного розвитку, під впливом процесів глобалізації, знищується межі між країнами, де здійснюється перерозподіл величезних світових фінансових ресурсів та їх потоків. Інтегральним показником масштабів глобалізації фондового ринку є капіталізація ринку акцій, або їх сукупна курсова вартість. Капіталізація ринку — це сукупна курсова вартість усіх емітованих акцій компаній, що мають регулярне котирування (таб.1).

Таблиця 1

Співвідношення капіталізації лістингових компаній до ВВП у 2009 – 2012 рр., %

Назва країни	2009	2010	2011	2012
США	108,5	108,8	104,3	114,9
Великобританія	128,1	137,7	118,7	122,2
Франція	75,5	75,6	55,6	69,8
Німеччина	39,3	43,5	32,9	43,4
Китай	100,3	80,3	46,3	44,9
Україна	12,6	15,9	13,7	19,7

Джерело: [9]

Станом на 2010 рік світової капіталізації (близько 58%) забезпечували лише чотири країни: США, Китай, Японія і Великобританія, але абсолютним лідером за рівнем капіталізації є США (близько 30% світової капіталізації). Україна поки що знаходиться поза головними світовими потоками капіталу, її частка на ринку акцій досить незначна [9]. Порівнянні з іншими країнами світу український фондовий ринок, слабо розвинений та консервативний.

Головною міжнародною організацією світового механізму фондових бірж є Міжнародна федерація бірж (WFE), до складу якої входить 59 бірж-членів: Нью-Йоркська, Міжнародна (Лондонська), Німецька, Токійська та ін. Розвиток бірж-членів WFE зображає сучасні тенденції розвитку світу [4, с.86].

На сьогоднішній день у світі склались найбільші центри з торгівлі цінними паперами (облігаціями, іноземними й національними акціями):

- облігаціями – Великобританія, Німеччина, Швеція, Франція, Італія, Данія;
- національними акціями – Великобританія, Німеччина, США і Японія;
- іноземними акціями – Великобританія .

Сучасний стан фондового ринку та його структура утворилася внаслідок трансформації економічної системи, які відбулися в Україні під впливом внутрішніх факторів її розвитку, а також зовнішніх, тобто криз на світових фінансових ринках упродовж останніх років. Основними показниками, що характеризують рівень розвитку фондового ринку є: динаміка індексу UX, обсяг випуску цінних паперів, обсяг торгів на ринку цінних паперів та різноманітність структури фондових інструментів.

Індекс UX – індекс українських акцій, є найважливішим індикатором торгів на «Українській біржі». Розраховується протягом торговельної сесії кожні 15 секунд на основі цін акцій найбільш великих українських компаній, лідерів у своїх галузях.

Аналіз динаміки зміни індексу UX за 2012-2013 (рис.1) свідчить про зниження темпів, що розпочалися ще в березні 2011 р. після попереднього дворічного зростання. Однією з причин такого різкого падіння індексу стала неспроможність уряду врегулювати внутрішні проблеми економіки, а саме: зростання дефіциту бюджету і збільшення зовнішнього боргу, високої інфляції і зниження рівня конкурентоспроможності українських товарів та відсутності структурних реформ.

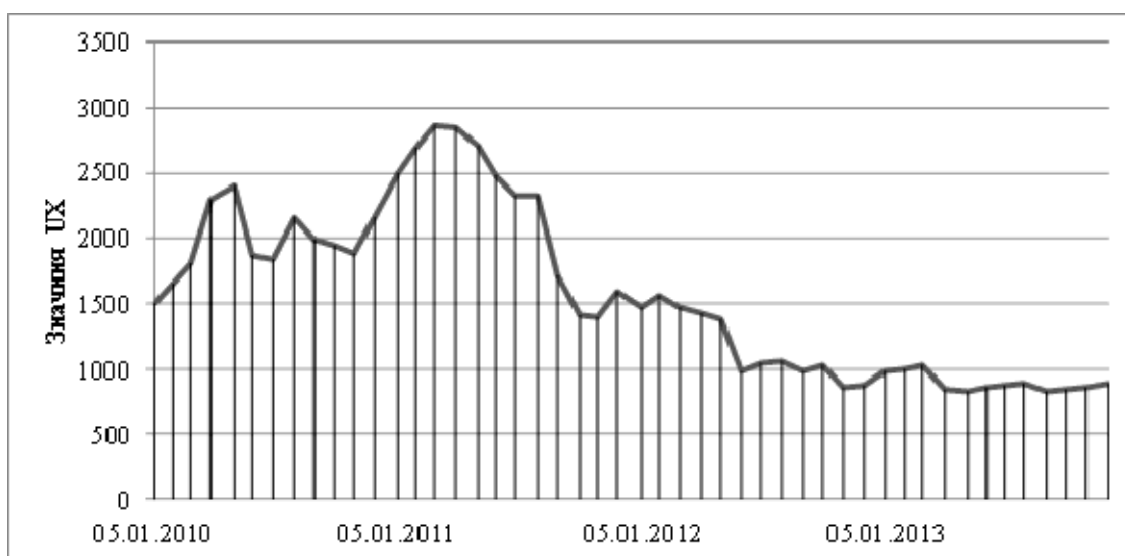

Рис. 1. Динаміка зміни індексу UX за 2010-2013 рр.

У 2013 році більшість показників фондового ринку показали позитивну динаміку. Так темпи зростання фондового ринку у 2013 році були більшими порівняно з ВВП, зокрема, обсяг торгів на ринку цінних паперів перевищив цей показник на 222 млрд. грн. (рис. 1) [8].

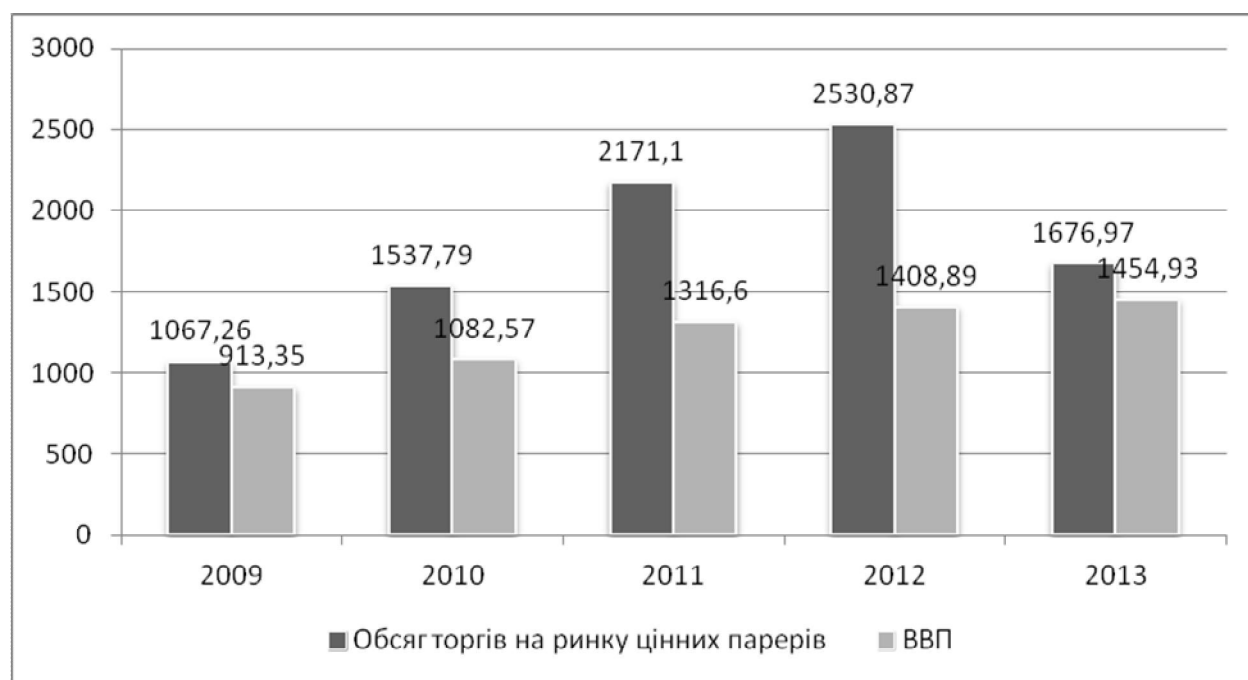

Рис. 2. Порівняльні дані обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП, млрд. грн.

В першу чергу, це свідчить про стрімкий розвиток фондового ринку що зумовлено збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що інвестуються в цінні папери українських емітентів як вітчизняними, так і зарубіжними інвесторами, а також зростанням вартості цінних паперів емітентів, з якими укладались угоди.

Водночас обсяг торгів на ринку цінних паперів становив 1 676,97 млрд. грн. (рис. 1), тоді як у 2012 році цей показник дорівнював 2 530,87 млрд. грн. Зниження обсягу торгів у 2013 році відбулося шляхом зменшення операцій з цінними паперами на позабіржовому ринку до 1 213,54 млрд. грн., внаслідок запровадження 31 січня 2013 року особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами [8].

На даний момент в Україні зареєстровано 10 організаторів торгів на фондовому ринку [3]. У світі не так багато країн, яким притаманна така кількість фондових бірж. Проте кількість аж ніяк не впливає на якість послуг, навпаки, призводить до децентралізації попиту та пропозиції на цінні папери, провокує процес маніпулювання цінами на ринку, призводить до встановлення різних правил укладення та виконання біржових договорів [6].

За результатами торгів на фондових біржах обсяг виконаних біржових контрактів із цінними паперами протягом останніх трьох років збільшився в 2 рази (у 2011 р. – 235 840,07 млн. грн., в 2012 р. – 264 263,50 млн. грн. і 474 634,86 млн. грн. в 2013 році), а обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом періоду зафіксовано з :

- державними облігаціями України – 351,33 млрд. грн. (74,02% від загального обсягу виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні – грудні 2013 року);

- облігації підприємств – 49,41 млрд. грн. (10,41% від загального обсягу виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні – грудні 2013 року).

Найбільшими фондовими біржами стали: Фондова біржа «Перспектива» з оборотом 67,7%, Фондова біржа ПФТС - 24,0%, Так на дві біржі припадає 91,7%

загального обсягу торгів, яка свідчить про централізацію торгівлі певними видами інструментів [8].

На основі проведеного дослідження сучасного стану функціонування фондового ринку України серед нагальних проблем його розвитку виділимо:

- надмірна кількість фондових бірж;
- низький рівень капіталізації, ліквідності;
- відсутність досконалого механізму взаємодії бірж з депозитарною системою та єдиних стандартів проведення розрахунків і клірингу [1, с.67];
- обмежена кількість ліквідних та інвестиційно привабливих фінансових інструментів;
- недостовірність інформації щодо загального обсягу торгів на біржовому ринку (зокрема, стосовно позалістингових цінних паперів), що не сприяє прозорості й відкритості ринку, а отже, й знижує довіру до вітчизняних цінних паперів;
- незадовільний рівень інформованості населення про діяльність фондового ринку, що призводить до незначної активності фізичних осіб на фондовій біржі, тобто психологічне неприйняття та недооцінка потенціалу фондового ринку [9];
- закритість компаній, чиї акції проходять лістинг на біржі та в першу чергу тих, хто входить до індексу українських акцій;
- недостатнє законодавче регулювання ціноутворення;
- низький рівень гарантії повернення інвестицій для іноземних інвесторів через недосконалість валютного регулювання, як наслідок іноземні інвестори, навіть одноосібні, покидають вітчизняний ринок;
- масштабний дефіцит внутрішніх грошових ресурсів для інвестицій.

Нагальні проблеми, що існують на фондовому ринку України і заважають його подальшому, вони є прямим відображенням після кризового періоду, який зараз переживає український фондовий ринок.

Для вирішення проблемних питань та стимулювання подальшого розвитку ринку Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку було розроблено проект «Програми розвитку фондового ринку на 2012–2014 роки» [7]. Предметом Програми є визначення стратегічних напрямів подальшого реформування та суттєвої модернізації фондового ринку України на усіх рівнях – правовому, інституційному і технологічному; вона визначає ряд пріоритетних завдань на середньостроковий період та необхідні кроки щодо їх реалізації. Зокрема, у документі прописані основні напрями роботи НКЦПФР, необхідні для створення ефективного й ліквідного фондового ринку та його стійкого розвитку:

1. Збільшення капіталізації, ліквідності та прозорості фондового ринку.
2. Вдосконалення ринкової інфраструктури і забезпечення її надійного ефективного функціонування.
3. Удосконалення механізмів державного регулювання, нагляду на фондовому ринку та захисту прав інвесторів.
4. Стимулювання подальшого розвитку фондового ринку України [7].

Розвинений і відкритий фондовий ринок в країні характеризує, як правило, сильну, і стабільну економіку, сприяє залученню інвесторів з інших країн. Як відомо, ринки країн, що розвиваються для інвесторів стають все більш привабливими, тому що саме в перехідному періоді розробляються більше нових проєктів, націлених на вдосконалення економіки, викликане необхідністю [11, с.93]. Принципами міжнародного стандарту фондового ринку є прозорість, відкритість, доступність, впорядкованість і конкурентність. Відповідно, у багатьох аспектах український фондовий ринок дуже далекий від зразка, що

змушує шукати нові шляхи, стратегії розвитку, вдосконалення для того, щоб створити повноцінний сектор фінансової сфери.

Висновки. Фондовий ринок України перебуває на самому початку свого розвитку. Він повинен пройти всі складні етапи становлення, для того щоб стати реальним економічним індикатором і ефективним механізмом інвестування. Без активної участі держави та окремих громадян, пройти цей шлях неможливо.

Всупереч відсталій інфраструктурі і застарілих виробничих фондів, наша країна володіє великим промисловим потенціалом. Як тільки вітчизняна економіка нормально почне розвиватися, модернізуючись і залучаючи інвестиції, на повну потужність запрацює і фондовий ринок, тому що на сьогоднішній день це найефективніший інструмент для заробітку грошей в світі.

Список використаних джерел

1. Вавженчук С. Я. Правове регулювання фондового ринку: навч. посіб. / С. Я. Вавженчук; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. - 582 с.
2. Загальний огляд фондового ринку України 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=127318.
3. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23 лютого 2006 року № 3480-IV// Офіційний сайт Верховної ради України / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
4. Калач Г. М. Фондовий ринок України: тенденції та суперечності розвитку: монографія / Г. М. Калач; Держ. податк. Служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь, 2012. - 312 с.
5. Краснова І. В. Фондовий ринок в Україні: стан та перспективи розвитку / І. В. Краснова // Проблеми економіки. - 2014. - № 1. - С. 129-134.
6. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/info>.
7. Програма розвитку фондового ринку на 2011 – 2015 роки [Електронний ресурс] // Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку – Режим доступу: http://ssmsc.odessa.gov.ua/web_ssmsc/docs/prog.doc.
8. Річний звіт НКЦПФР за 2013 рік. Рух ринку цінних паперів України до світових стандартів за для економічного зростання держави [Електронний ресурс]. – К., 2014. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/activities/annual>.
9. Статистичні дані Світової федерації бірж (World Federation of Exchanges) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world-exchanges.org>.
10. Указ Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23 листопада 2011 року №1063/2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>
11. Шкодін І. В. Самоорганізація фондового ринку в умовах глобальної невизначеності: монографія / І. В. Шкодін; Нац. Банк України, Ун-т банк. справи. - К.: УБС НБУ, 2013. - 406 с.

*Тимощенко Н.Ю.
наук. кер. проф. Радченко В.В.*

ВЛАСНІСТЬ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇНАХ

Актуальність теми та постановка проблеми. Новітні загальносвітові тенденції глобалізації та інформатизації, викликають в економічній системі постіндустріального суспільства глибинні та якісні зрушення у відносинах власності. Саме відносини власності зумовлюють соціальну структуру суспільства, систему влади, історичну специфіку в економічній системі, виконуючи у ній системостворчу функцію. Трансформація відносин власності у будь-якій економічній системі є ключовим елементом змін як у соціально-економічній сфері, так і в усьому комплексі економічних відносин.

Особливо значним в сучасних умовах є зростання ролі інформації та знань як новітніх об'єктів власності, перетворення їх на важливий ресурс виробництва призводить до ускладнення соціальної структури суспільства, формування нової соціальної верстви власників знань та інформації. У постіндустріальній економіці працівник стає об'єктом пильної уваги соціуму не як носій абстрактної робочої сили, здатної до низько кваліфікованої монотонної праці, а як власник унікальних інтелектуальних здібностей, що є результатом навчання і творчого пошуку.

Закономірно, що дослідження якісних змін у відносинах власності в умовах становлення постіндустріальної економіки, становиться основним. Це повністю відноситься і до України, для якої розбудова інформаційного суспільства є пріоритетним. При чому актуальність цього завдання посилюються ще й тим, що в новітній теорії власності якісні зміни такої глибини у матеріальних умовах власності є ще – малодослідженими. Особливо це торкається соціально-економічних наслідків загальної інформатизації суспільства і створення економіки знань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Осмислюючи процес становлення та розвитку постіндустріального суспільства, західні та вітчизняні вчені ставлять питання про формування інтелектуального капіталу та відзначають зростання ролі інтелектуальної власності в економічному розвитку. Концепцію постіндустріального суспільства із використанням різноманітних методологічних підходів досліджували такі відомі науковці, як Д. Белл, Дж. Гелбрейт, В. Ростоу, Е. Тоффлер. Значний внесок у розробку основних положень економічної складової теорії постіндустріалізму належить також російським та українським вченим: О. Белорусу, В. Гейцю, С. Глазьеву, В. Іноземцеву, В. Полтеровичу, А. Чухно та ін.

Метою статті є аналіз проблем трансформації відносин власності та форм їх прояву на етапі переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії суспільного розвитку. Предметом розвитку різних форм, типів та видів відносин власності в постіндустріальних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постіндустріальне суспільство виникає в результаті науково-технічної революції, яка забезпечує високе зростання продуктивності праці у матеріальному виробництві, спочатку відносно, а потім і абсолютне зменшення зайнятих у ньому і прискорений розвиток сфери послуг. Перше, НТР призвела до якісних перетворень у продуктивних силах, кардинально змінила матеріально-технічну базу виробництва, внівши у неї автоматизацію і залучивши у виробництво такий інформаційний ресурс як комп'ютер. Друге інформаційна революція, ознаменувалася

наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття появою глобальної мережі Інтернет [1, с.4].

Загалом же, у результаті НТР та інформаційної революції створені новітні високі технології, які, по-суті, являють собою інструменти мислення, що значно збільшують інтелектуальні можливості людини, подібно до того як у XIX столітті технології промислової революції збільшили її м'язову силу.

На думку О. Тоффлера, основою постіндустріального суспільства стає “двоповерхова”, двосекторна економіка, яка містить у собі сектор виробництва матеріальних благ та послуг і сектор “виробництва людини”, де здійснюється нагромадження “людського капіталу” [2, с.432].

Д. Белл не визнавав суттєвої різниці між термінами “постіндустріальне суспільство” та “інформаційне суспільство” і вживав їх як синоніми. У передмові до російського видання “Прийдешнього постіндустріального суспільства” (1999) він зазначав: “Постіндустріальна, або інформаційна ера, настає в результаті довгого ланцюга технологічних змін... а постіндустріального суспільства характерним є перехід від виробництва речей до виробництва послуг, причому в постіндустріальному суспільстві набувають значного поширення нові види послуг: гуманітарна освіта, охорона здоров'я, соціальні служби і професійні послуги, аналіз і планування, дизайн, програмування тощо [3]. Тобто Інформаційне суспільство - це новий виток розвитку постіндустріальної економіки.

Якщо ми визначаємо постіндустріальне суспільство як таке, де відбулося зрушення від промислового виробництва до сфери послуг, то Велика Британія, майже уся Західна Європа, Сполучені Штати і Японія увійшли до постіндустріальної доби. Але, якщо ми визначимо інформаційне суспільство як таке, у якому існує науковий потенціал і здатність трансформувати наукові знання у кінцевий продукт то можна сказати, що лише Сполучені Штати і Японія відповідають даній умові” [3, с.119].

Сучасні підходи до аналізу власності представлені політико-економічним, економіко-правовим та етико-економічним напрямками.

Власність виступає з одного боку, як форма привласнення-відчуження життєвих благ, а з іншого, як єдність відносин володіння, користування і розпорядження цими благами.

В умовах становлення і розвитку постіндустріальної економіки основними напрямками трансформації відносин власності є: зміни у об'єктах власності (поширення неречових об'єктів у формі інтелектуальної та віртуальної власності), суб'єктному склад і (поява нових суб'єктів – власників інформації та знань), зменшення абсолютного і переважання часткового привласнення, розшарування прав власності, поширення плюралізму форм і видів власності.

Відносини власності не є сталими, проявляються у різноманітних типах, формах і видах власності і, отже, потребують систематизації. У постіндустріальній економіці доцільно виділяти індивідуальний та спільний типи власності, в межах яких розглядаються види власності: індивідуальна (одноосібна), спільна часткова і спільна сумісна форми власності; особистий, приватний, партнерський, корпоративний, кооперативний, змішаний, громадських об'єднань, муніципальний, державний та загальнонародний [4]. Так як сучасний процес поглиблення поділу праці виражається у формі спеціалізації виробництва (найяскравіший приклад – аутсорсінг), його кооперуванні (утворення кластерів), концентрації (зростання числа великих підприємств, особливо у сфері високих технологій) та комбінуванні (утворення конгломератних організаційних форм бізнесу).

Збільшення ваги інтелектуальної власності через досягнення високого рівня техніки і технології, зумовлює зростання престижу інтелектуальної праці, створює умови для розвитку творчості, зміни системи цінностей людини піднесення її ролі у виробництві і у суспільному житті. Творча, вільна особистість відчуває потребу в активній діяльності, спрямованій на подальше самовдосконалення і на вдосконалення суспільства.

Одним із ключових процесів становлення постіндустріальної економіки крім інтелектуалізації власності є також транснаціоналізація, інтернетизація, віртуалізація власності як новітні тенденції трансформаційних перетворень у відносинах власності [4].

Транснаціоналізація власності є частиною загального процесу глобалізації. Через появу величезної кількості нових виробництв і ускладнення продукції промислово розвинутим країнам стало економічно не вигідним виробляти всі види продукції. Також вплинув фактором прогресу міжнародного поділу праці. Це сприяло поглибленню інтернаціоналізації виробництва, суть якого полягає у тому, що у створенні кінцевого продукту в різних формах і на різних стадіях беруть участь виробники багатьох країн світу. Транснаціональні компанії контролюють значну частину виробництва, торговельної і банківської діяльності. На ці корпорації припадає дві третини світової торгівлі (третина, що залишилася, складає їх внутрішньофірмовий обіг) [5, с.46–47]. Тому транснаціоналізація стала фактором поглиблення інтернаціоналізації виробництва і капіталу, усупільнення виробництва у світовому масштабі.

Інтернет також накладає свій відбиток на зміни у відносинах власності. Мережа стає не тільки універсальним джерелом інформації, але й створює певні проблеми для повної і законної реалізації своїх прав інтелектуальної власності. Проникнення Інтернету в економіку має величезне значення в процесі глобалізації і, по-суті, вперше створює умови, наближені до практичної реалізації моделі досконалої конкуренції, адже, по-перше, створює достаток інформації, необхідної для бізнес-діяльності, і, таким чином, формує необмежену кількість покупців і продавців, а, по-друге, зводить до нуля операційні витрати й ліквідує всі бар'єри для нових учасників ринку. Однак однією з проблем користування Інтернету є незаконне використання чужої інтелектуальної власності, що міститься у Мережі.

Інтернетизація бізнесу призводить до того, що паралельно із реальним середовищем, у якому функціонує підприємство, створюється своєрідний віртуальний світ – електронний ринок, електронна комерція, віртуальний продукт, віртуальне виробництво, віртуальні організації, що призвело до виникнення феномену віртуалізації власності.

Залежно від учасників взаємин електронна комерція підрозділяється на сектори. Т. М. Тардаскіна виділяє такі основні сектори в сфері е-комерції: B2B - (бізнес для бізнесу) - сектор взаємодії між юридичними особами і організаціями; B2C - (бізнес для споживача) - сектор взаємодії між юридичними і фізичними особами; B2G - (бізнес для уряду) - сектор взаємодії між юридичними особами і державними організаціями; C2C - (споживач для споживача) - сектор взаємодії між фізичними особами; G2C - (уряд для споживача) - сектор взаємодії між державними організаціями і фізичними особами. Суб'єкт, визначений першою літерою аббревіатури, виступає як продавець або сторона, що надає послуги [7].

Згідно зі статистичними даними напрям B2B посідає перше місце у Мережі (70 % від загальної кількості усіх угод, що укладаються в Інтернеті) [6, 60]. Однак пересічним користувачам більш відомі компанії, що торгують в Мережі товарами і послугами для кінцевих користувачів, тобто представники напряму B2C.

Сучасним доказом трансформації власності є тенденції у інформаційних країнах. Основою економіки США є приватна власність, але нині нараховується вже понад 17 млн. некорпоративних приватних промислових підприємств, 1,6 млн. партнерських компаній і

4,4 млн. корпорацій. Саме вони відіграють найвагомішу роль в економіці США. Зі ста найбільших транснаціональних корпорацій усього світу 27 базуються у США (Японія має лише 10). Важливо також зазначити, що США є світовим лідером і за основними показниками діяльності своїх ТНК: на долю цих 27-ми компаній припадає 32,4% сукупних закордонних активів, 26% закордонних продаж та 25,6% зайнятих працівників у сотні найбільших ТНК світу, таких як «Дженерал Моторс», «Форд», «Ексон», «Дженерал Електрик», «Кока-Кола», «Дюпон», «IBM», «Майкрософт», «Філіп Морріс», «Мерк», «Уол-Март», «АТТ», «Інтел» тощо [5].

Компанія А. Т. Kearney [8] опублікувала рейтинг країн світу на ринку електронної комерції, що визначається на основі індексу AT Kearney Global Retail E-Commerce Index. Даний індекс враховує поточні показники зростання ринків, а саме: тип ринку (молодий ринок, розвинений і зростаючий або зрілий), його обсяги, розвиненість технологій та поведінку споживачів (проникнення Інтернету, купівельні звички і розвиненість e-commerce технологій), наявність інфраструктури е-комерції. Перші три місця зайняли Китай, Японія і США, обсяг ринків яких оцінюється в 100 балів, хоча для Китаю є характерним молодий ринок, для Японії — зрілий, для США — зрілий та зростаючий.

В Японії склалося суспільство, де "корпорація понад усе". Сектор великих корпорацій охоплює до 2,4 тис. акціонерних компаній. Кожна з великих корпорацій є ядром групи — «кейрецу», що поєднує власну виробничу діяльність з фінансовим керуванням групою (тобто функціями холдингу) і координує виробничу кооперацію учасників групи. Особливістю Японії є поширення цих груп разом із малими підприємствами (нараховується 3,7 млн. індивідуальних і сімейних підприємств, 770 тис. партнерських) і більш тісні, ніж в інших розвинутих країнах, взаємозв'язки великого та малого бізнесу. «Кейрецу» діє одночасно і як конгломерат за принципом вертикальної інтеграції на технологічній основі. Найбільшими машинобудівними корпораціями є «Міцубісі дзюкоге», «Комацу», електротехнічними — «Хітаті», «Тосіба», «Соні», «Мацусіта денкі», автомобільними — «Тойота» і «Ніссан» (нараховують по 300—400 компаній).

Визначального значення для суспільного розвитку у сучасних умовах набуває інтелектуальна власність, що реалізується людиною переважно у сфері духовного виробництва як знаряддя творчої самореалізації та інноваційної діяльності. До об'єктів інтелектуальної власності відносяться і інтелект людини, її знання, цінності, ноосфера інтелектуальної праці та інформація. Суб'єктом інтелектуальної власності вважають кожну особу, що здатна мислити, а, отже, — продукувати знання та інформацію і здійснювати права власності (володіння, користування, розпорядження та ін.) щодо них.

Реалізація функцій володіння, користування і розпорядження має свої особливості. Так, функція володіння знаннями здійснюється виключно розумом, інтелектом, а, отже, реалізується лише їх носієм, тоді як інтелектуальне володіння інформацією може доповнюватися володінням матеріальним носієм цієї інформації та реалізуватися широким колом суб'єктів. Користування знаннями та інформацією, вилучення з них корисних властивостей здійснюється через інтелектуальну працю тобто процес мислення. Функція розпорядження знаннями для суб'єкта полягає в тому, щоб перетворити їх інформацію, розпорядження якою здійснюється без її відчуження шляхом поширення.

В умовах становлення і розвитку постіндустріальної економіки інтелектуальний капітал, що реалізується на макрорівні, виступає надійною основою забезпечення економічної безпеки, гуманітарного та соціального розвитку держави, а інтелектуалізація власності та економічної системи загалом стає провідним процесом постіндустріальних соціально-економічних трансформацій.

Висновки. В умовах становлення інформаційної та постіндустріальної економіки характерним є перехід від виробництва речей до виробництва послуг, зростання ролі інформації та знань, що стають новими об'єктами власності. Основними напрямками трансформації є зміни у відносинах власності, зменшення абсолютного і переважання часткового привласнення, розширення прав власності, поширення плюралізму форм і видів власності.

Збільшення ваги інтелектуальної власності через досягнення високого рівня техніки і технології зумовлює зростання престижу інтелектуальної праці, створює умови для розвитку творчості, зміни системи цінностей людини, піднесення її ролі у виробництві та в суспільному житті. Творча, вільна особистість відчуває потребу в активній діяльності, спрямованій на подальше самовдосконалення і на вдосконалення суспільства.

Тому інтелектуальний капітал, що реалізується на макрорівні, виступає надійною основою забезпечення економічної безпеки, гуманітарного та соціального розвитку держави, а інтелектуалізація власності та економічної системи загалом стає провідним процесом постіндустріальних соціально-економічних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Мельянцев В. Информационная революция – феномен “новой экономики” / В. Мельянец // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С.3–11.
2. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2002. – 776 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Дениел Белл; [пер. с англ.]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
4. Степаненко С.В., Яковенко Л.І. Трансформація відносин власності в умовах формування постіндустріальної економіки. – Полтава: Скайтек, 2009. – 187 с.
5. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
6. Макарова М.В. Електронна комерція: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Маріана Володимирівна Макарова. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 272 с.
7. Тардаскіна Т. М. Електронна комерція [Текст]: навч. пос. /Т. М. Тардаскіна, Є. М. Стрельчук, Ю. В. Терешко. — Одеса:ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. — 244 с.
8. Global Retail E-Commerce Index [Electronic resource]. — Available at: <http://www.atkearney.com/consumerproducts-retail/e-commerce-index>.

Тимощенко Н.Ю.
наук. кер. доц. **Петришина Н.В.**

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. В даній статті проаналізовано розвиток інформаційного суспільства в Україні. Визначено обсяг інформатизації та інтелектуалізації суспільства в Україні. Запропоновано основні напрями переходу України до інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформація, знання, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, Інтернет, інформаційні технології, інтелектуальний капітал.

Постановка проблеми. Формування інформаційного суспільства в Україні сьогодні є необхідною умовою повноцінної інтеграції до світової економіки, що можливо при запровадженні інноваційної моделі розвитку в інформаційному просторі. Підґрунтям перебудови інформаційного суспільства є інформація та знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інформаційного суспільства розпочалось у другій половині XX століття і присвячені праці багатьох науковців, таких як, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, М. Кастельс В. Ростоу, Е. Тоффлер. Значний внесок у розробку основних положень економічної складової теорії постіндустріалізму належить також російським та українським вченим: О. Белорусу, В. Гейцю, Глазьеву, В. Іноземцеву, В. Полтеровичу, А. Чухно та ін.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Полягає в тому, що перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного дає стрімкий розвиток економіки. В країнах Західної Європи та Північної Америки основним джерелом інновацій стають знання та інформація. Інформаційне суспільство створює нові суспільно-політичні відносини, надаючи принципово нові можливості для спілкування, бізнесу, управління, добробуту на особистому, регіональному та національному рівнях. Тому розбудова інформаційного суспільства в Україні є пріоритетною.

Завдання дослідження. Полягає у аналізі стану та тенденцій розвитку інформації та знань, як засіб поширення інформаційного суспільства; вивчення законодавчих актів що регулює побудову інформаційного суспільства в Україні, виявлення проблем його розвитку на теренах нашої держави та виокремлення шляхів їх вирішення;

Виклад основного матеріалу. Засновник теорії постіндустріального суспільства Д.Белл найважливішою ознакою нового устрою вважав вступ людства в інформаційну епоху. "У міру того, як ми наближаємось до кінця XX століття, — зазначав дослідник, — стає все більш очевидним, що ми вступаємо в інформаційну епоху. Це означає не просто розвиток способів комунікації, які існували раніше, а виникнення нових принципів соціальної і технологічної організації. Нова інформаційна епоха заснована не на механічній техніці, а на "інтелектуальній технології", що дає можливість нам говорити про новий принцип суспільної організації та соціальних змін. Це також висуває на чільне місце теоретичне знання як джерело оновлення і змінює природу технологічного процесу" [1, с.269]. Тому його визначення дає змогу виділити в межах господарської системи постіндустріального суспільства такі сектори третинного (сервісного), четвертинного (інформаційного) та п'ятеринного (знаннєвого) секторів, які змінюють один одного у часі, що не заважають існувати первинним двом секторам (сільському господарстві та промисловості).

Законодавчою базою функціонування інформаційного суспільства є такі законодавчі акти: З.У. «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; З.У. «Про Національну програму інформатизації»; З.У. «Про захист персональних даних» Що мають не дієвий характер в українському суспільстві. Центральним нормативно-правовим актом побудови інформаційного суспільства, є Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», на основі якого уряд прийняв відповідний план втілення його в життя. Зазначеним законом встановлено що «Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [2]. Однією з загальних проблем, що заважає успішній реалізації державної політики України в цій сфері є неузгодженість, а іноді суперечливість

процесів її виконання, розпорошеність по гілках влади, коштах, методах та засобах.

Становлення постіндустріальної економіки залежить від проникнення інтернету у різні сфери життя держави (інтернетизація), та належним чином підготовлених кадрів їх кваліфікація навички та знання (інтелектуалізація). Основними тенденції інтернетизаційних процесів в Україні є:

1. Індекс мережевої готовності NRI Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) [3], Україна посідає 73 місце. Серед країн першої десятки найвищі темпи розвитку мережевої готовності мали місце у Фінляндії, Сінгапурі та Нідерландах. Водночас, місце України в рейтингу вказує на відставання у темпах розвитку інформаційного суспільства та необхідність змін у державній політиці з поширення IT- інфраструктури [3].

2. За глобальним інноваційним індексом (Global Innovation Index), який розраховує INSEAD (Світова бізнес-школа) разом з WIPO (Світовою організацією з інтелектуальної власності) Україна займає 71 місце – це показує відставання від інших країн, навіть, від Тунісу.

3. За індексом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій IDI, що визначається МСЕ [4] Україна займає 67 позицію в рейтингу серед 155 країн.

4. Україна є одним з лідерів Східної Європи у наданні послуг з офшорного програмування, хоча й має істотних конкурентів, що мають більшу правову та фінансову підтримку своєї діяльності.

5. Українська інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура непогано розвинена. Рівень доступу до Інтернет досяг 43% населення країни. Інтернет-користувачами є різні верстви населення, навіть, з незначними доходами. Це вказує, що подальше поширення гальмується, перш за все, потребами населення в наявності доступу до мережі. Тобто, поширення доступу обмежується не вартістю обладнання та тарифами доступу (за ними Україна має 6 місце), а зацікавленням в корисності Інтернету та ін. Слід зазначити, що в Україні в межах світових тенденцій набуває поширення мобільний Інтернет, використання смартфонів і в інформаційно-розважальних потребах, і в сфері ділових інтересів.

6. Електронна комерція є однією з провідних за темпами зростання галузей економіки, в країні налічується не менш 7 – 8 тис. Інтернет - магазинів, обіг яких за рік зріс на 45% і досяг 1,6 млрд. дол.. США.

7. Найбільш масовими інформаційними технологічними - послугами, якими користується населення є соціальні мережі, пошук інформації щодо товарів та послуг, обсяг адміністративних інформаційних послуг, які надаються органами влади, взагалі не можна порівнювати з ними [5].

Інноваційна політики України повинна тісно переплітається з функціонуванням інтелектуального капіталу та власності. Практичний досвід розвинених країн (США, Японія, країни Західної Європи) доводить, що тільки за умови активної підтримки з боку державної політики у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності сприяє нарощуванню людського та інтелектуального капіталу через процес інтелектуалізації праці. Інтелектуальна праця в силу своєї специфіки є тим інструментом, що відкриває широкі можливості для економічного розвитку країни, в якій така праця функціонує.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні вимагає наявності належним чином підготовлених кадрів. Національна система вищої освіти вносить значний внесок у вирішення цього питання, що демонструють високі відсотки участі українських студентів в міжнародних змаганнях з програмування на кшталт TopCoder, в якому учасники нашої країни за сумою набраних балів вже традиційно посідають високі місця. Але існує проблема застарілість навчальних планів, так і недостатність сучасних механізмів підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів, до якої додається фактор відносно низьких порівняно

з промисловістю ІКТ посадових окладів у сфері освіти. Це все зменшують відповідність рівня знань випускників вимогам галузі.

Відповідно до дослідження ефективності ІТ-освіти Асоціації «ІТ Україна» в 2013 році, ефективність підготовки ІТ-випускників ТОП-12 вищих навчальних закладів-лідерів ІТ-освіти лише 37% випускників протягом 2000-2012 років працевлаштувалися в галузі розробки програмного забезпечення. Зазначені 12 вишів забезпечують більше половини кадрів для зазначеної галузі. В цілому, серед зайнятих в ІТ-галузі профільну ІТ-освіту мають лише 60% відсотків [5].

В сучасній економічній літературі автори вказують на те, що система освіти СРСР, що залишилась на території України, зарекомендувала себе як достатньо ефективна та здатна вирощувати потужний інтелектуальний ресурс. Однак, на практиці висококваліфіковані кадри жодним чином не впливають на економічний розвиток України та, більше того, - мігрують закордон з метою працевлаштування. Така ситуація говорить про відсутність попиту з боку виробництва на інтелектуальну працю всередині країни та відсутність соціально-економічних умов для реалізації інтелектуального потенціалу держави. В Українській економіці відбулася переорієнтація, по-перше, зі сфери реального виробництва до сфери обміну та торгівлі та з виробництва високотехнологічних товарів авіа- та космічної індустрії на сировину та напівфабрикати (ГЗК та металургія, продукти сільського господарства) з використанням застарілих технологій та техніки, знос якої перевищує 80% в середньому по країні. Попит все більше зростає на робочі професії, випускники ВНЗ технічного та гуманітарного спрямування у цьому зв'язку залишаються безробітними.

Інновації в Україні з гідно з повідомленням Державної служби інтелектуальної власності України від 1992 по 2013 роки українці подали заявки на 140 тис. 649 патентів, з яких 105 тис. 360 були затверджені. У рейтингу 50-ти найбільш інноваційних країн світу, складеному Bloomberg, Україна посіла 42 місце. Згідно з динамікою реєстрації патентів на винаходи протягом 2003-2012 років рекордним став 2003-й: тоді українці зареєстрували 10 тис. 983 одиниць. Також багато запатентували 2004 року – 9 тис. 907, проте вже наступного року майже втричі менше – 3 тис. 719. Приблизно така ж кількість зберігалась у пізніші роки. Найменше винаходів зареєстрували 2012 року – 3 тис. 405 одиниць.

За даними 2008-2012 років найбільше винаходів патентували юридичні особи з Києва (2125), з Харківщини (1095) та з Дніпропетровщини (914). Найменше розробників інновацій подавали свої винаходи з Кіровоградської (6), Рівненської (14), Тернопільської (30), Чернігівської (30) тощо. Щорічно Державною службою видається біля 4-х тисяч охоронних документів на патенти.

Найчастіше українці патентують винаходи з медицини та гігієни (11,4%), вимірювання та випробування (10,0%), сільського господарства (6,0%). Трохи менше українці винаходять у гірничій справі (5,0%), в галузі електричних елементів (3,7%) та органічній хімії (2,6%). Ще менше українці патентують свої розробки у харчових технологіях (2,2%), транспортуванні (1,6%), біохімії (1,9%) тощо [6].

Проте сьогодні найактуальнішими є заявки у сфері нанотехнологій. Також заявки на альтернативне паливо (його склад та способи використання), енергозберігаючі прилади, установки та способи зберігання електроенергії. Як повідомлялось, у світі щороку витрачають \$1,4 трлн на науково-дослідну роботу.

Тому перехід українського суспільства до категорії інформаційного суспільства можливе через державу. Саме вона має виконувати функцію такого спрямування суспільного розвитку для створення нових технологій та підвищення науково-технічного потенціалу країни.

Головними завданнями державної політики України є:

1. кардинальне підвищення інтелектуального рівня всього суспільства на основі фінансування уряду в науку.
2. має включати систематизовані заходи з залучення населення та бізнесу до використання інформаційних технологій;
3. стимулювання та основою розвитку високотехнологічних виробництв, без створення яких країна не зможе вийти на передові позиції в світі;
4. забезпечити подолання технічної відсталості національних секторів економіки; оновлення їх виробничого апарату;
5. підвищення конкурентних переваг вітчизняних виробників;
6. зростання галузей з науково-технічною перебудовою

Разом з ускладненням техніки і технології, виробничих процесів зростає освітній рівень людини, зростання престижу інтелектуальної праці, створюють умови для розвитку творчості, зміни системи цінностей людини піднесення її ролі у виробництві, у суспільному житті. Творча, вільна особистість відчуває потребу в активній діяльності, спрямованій на подальше самовдосконалення і на вдосконалення суспільства [7, 126].

Висновки. На сьогодні поширення використання інформаційних технологій, розбудова інформаційного суспільства є єдиною основою ефективного вирішення найбільш актуальних проблем країни. Це забезпечить:

- підвищення національної конкурентоспроможності за рахунок розвитку людського потенціалу, насамперед, у високоінтелектуальних сферах;
- зросте добробут населення за рахунок економічного зростання, надання рівного якісного доступу до інформації, освіти, охорони здоров'я та адміністративних послуг, розширити можливості працевлаштування населення;
- сприяти становленню відкритого демократичного суспільства.

Таким чином, проблема розбудови інформаційного суспільства повинна бути настільки ж пріоритетною для нашої країни, як і проблеми подолання бідності, поліпшення здоров'я, збільшення робочих місць. Тому розбудова інформаційного суспільства, удосконалювання інформаційного законодавства повинні стати стратегічними пріоритетами для всього суспільства й держави.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. — М.: Наука, 1999. — 221 с.
2. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
3. The Networked Readiness Index 2013 - World Economic Forum [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GITR/2013/GITR_OverallRankings_2013.pdf.
4. Измерение информационного общества [Електронний ресурс] - <http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/material/2012/MIS2012-ExecSum-R.pdf>.
5. Доповідь державного підприємства «Державний центр інформаційних ресурсів України» «Про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2013 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dknii.wordpress.com/2013/09/23>.
6. Державна служба інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/plans_reports.html.
7. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. — К.: Логос, 2003. — 631 с.

*Таркаєнко В.М.
наук. кер. доц. Біла І.С.*

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Стратегічним фактором успіху компаній на світових ринках та нарощення міжнародної конкурентоспроможності є зростання їх ринкової вартості. Сучасні світові тенденції свідчать про все більшу актуальність фінансового менеджменту, який займається проблемами динаміки вартості і структури капіталу компаній, структурами фінансових потоків.

Досягнення цілей компанії здійснюється через фінансування, як за рахунок власних і позичкових засобів, так і реструктуризації компаній шляхом злиття чи поглинання. Останнім часом по всьому світу почастішали операції захоплення, скуповування, дружнього придбання компаній, а також виділення, акціонування і приватизації, диверсифікації. Жорстока неослабна конкурентна боротьба вимагає і від українських товаровиробників прийняття стратегічних рішень розширення та виходу на міжнародні ринки, а також застосування ефективних механізмів утвердження на них стійких позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджують теоретичні основи процесів злиття та поглинання, їх сучасні форми, аналізуються умови та мотиваційні фактори консолідації компаній, необхідно виділити дослідження таких зарубіжних вчених, як: М. Бішопа, П. Гохана, Ф. Крюгера, М. Марсалеze. Процеси злиття і поглинання досліджено в роботах і вітчизняних вчених економістів: О. Кузьміна, В. Андрійчука, А. Гальчинського, О. Шуляра та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, процеси злиттів та поглинань є динамічними, а названі питання в Україні набирають широких обертів і тому вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити процеси злиття та поглинання в Україні та визначити фактори, які негативно впливають на їх динаміку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси злиття і поглинання на світовому ринку отримали назву М&А (Merger and Acquisition). Передача контролю з управління бізнесом або його частини називають М&А-операції. М&А є економічними процесами укрупнення бізнесу та капіталу, які відбуваються на макро- та мікроекономічних рівнях.

Передумовами процесу злиття і поглинання є глобалізація інформаційного й господарчого обміну, технологічні зміни, лібералізація транскордонного руху капіталів і торговельних режимів, діяльність могутніх фінансових посередників. Залежно від характеру інтеграції компаній можна виділити такі види злиттів і поглинань: горизонтальні (об'єднання компаній, що пропонують однакову продукцію), вертикальні (об'єднання компаній, одна із яких є постачальником сировини), родові (об'єднання компаній, що займаються виробництвом взаємопов'язаної продукції) та конгломеровані (об'єднання непов'язаних між собою компаній). За національною приналежністю об'єднаних компаній виділяють такі злиття та поглинання: національні – об'єднання компаній, що знаходяться в межах однієї країни, і транснаціональні (транскордонні) – злиття й поглинання компаній, які розміщені в різних країнах [3, с. 121-122].

Останнім часом по всьому світу почастішали операції захоплення, скуповування, дружнього придбання компаній, а також виділення, акціонування, приватизації та

диверсифікації. Жорстока неослабна конкурентна боротьба вимагає і від українських товаровиробників прийняття стратегічних рішень розширення та виходу на міжнародні ринки, а також застосування ефективних механізмів утвердження на них стійких позицій.

В Україні останніми роками ринок злиття і поглинання є популярним. Основними цілями, які ставлять перед собою учасники М&А-операцій, є: доступ до нових ринків, продуктів, каналів розподілу, що дають змогу більш ефективно використовувати наявні у компанії ресурси і навички; фінансова стабілізація; зміни в темпах економічного розвитку; реалізація захисту власної компанії – диверсифікація галузевих ризиків та зменшення ймовірності бути поглинутим іншою компанією та ін.

Мотивами для здійснення такої діяльності найчастіше є отримання ефекту синергії або ж особисті мотиви інвестора чи спекуляція. Синергія – це позитивні переваги спільної діяльності. Перевагами можуть бути комбінування взаємодоповнювальних ресурсів, укрупнення бізнесу, збільшення фінансових і грошових потоків, зменшення витрат на подвійні технології, програми, подвійні відділи, підрозділи, персонал, тобто відбувається економія за рахунок масштабу. За рахунок авторитету великого виробника покращиться становище компанії, яка приєдналась, зміцниться її репутація, довіра кредиторів та підвищиться фінансова незалежність компанії. Перевагою для "компанії-покупця" є також різниця в ринковій ціні при купівлі діючої та нової компанії [2, с.274-275].

Особливістю українських операцій М&А є переважне використання методу поглинань, а не злиття, що характеризується придбанням нових активів, ринків збуту й каналів дистрибуції продукції в рамках існуючого сегменту ринку. Крім того, в Україні 98% злиттів і поглинань є недружніми (тобто рейдерським захопленням), оскільки у вітчизняному законодавстві технологія цивілізованого злиття-поглинання не прописана. Недружні поглинання здійснюються щодня, проте майже не враховуються статистикою. Дослідження інвестиційної компанії «Dragon Capital» засвідчило, що обсяг українського ринку силових захоплень і поглинань бізнесу щорічно оцінюється на рівні 3 млрд дол. США.

Активізація М&А в Україні є логічним продовженням поліпшення ситуації у світі. Найбільша кількість злиттів і поглинань спостерігається в енергетичному секторі. Слідом йдуть банківський бізнес і гірничодобувна галузь, на які в країнах, що розвиваються, довелося близько 17% ринку. У 2012 році кількість угод зросла до 150. Однак ємність українського ринку злиття-поглинання з кожним роком зменшується, так в 2010 році вартість угод склала 6 млрд. дол. США, а в 2011 році вона не перевищила 5 млрд. дол. США, наприкінці 2012 року вартість впала до 2 млрд. дол. США. Необхідно відзначити, що українські компанії беруть участь на ринку М&А частіше в якості придбаних компаній.

Варто відзначити, що співвідношення показника обсягу ринку М&А до ВВП України у 2007 році складало більше 15%, що в 5 разів більше, ніж у 2006 році. У 2008 році цей показник склав набагато меншу цифру, що пов'язано із впливом на економіку світової фінансової кризи, близько 2%, проте вже з 2010 року цей показник виріс до 2,8% у 2012 році [1, с. 110].

Увага учасників ринку злиттів та поглинань сьогодні прикута до енергетичного сектора, де знову активізувалися приватизаційні процеси. Головною особливістю угод у цьому секторі є те, що в активах його компаній домінує державна частка. У 2012 р. було укладено цілу низку угод, в основному з газорозподільчими (13 угод на суму \$40 млн) та обласними енергопостачальними (7 угод на суму \$193,5 млн) компаніями. У наступному 2013 р. ринок М&А загалом, вірогідно, переживатиме спад. Однак з найбільшою ймовірністю угоди можна прогнозувати в секторі промислових товарів, сфері фінансових послуг, нафтогазовій сфері і секторі споживчих товарів [2, с. 276].

Злиття й поглинання в світі розглядають один з дієвих напрямів підвищення ефективності діяльності в ринковому середовищі. Так, процеси злиттів і поглинань є вкрай важливими у контексті залучення іноземних інвестицій – доступ до більш досконалих технологій і додаткового капіталу, міжнародних ринків, створення нових робочих місць, стабілізації валюти та розвитку конкуренції. Крім того, успішне проведення операцій у напрямку злиття й поглинання допомагає оптимізувати сплату податків, дає новий поштовх у розвитку існуючого бізнесу, поліпшує управління компанією, збільшує виробничі потужності. І нарешті, кількість і обсяги угод зі злиття й поглинання вважаються гарним індикатором стану економіки, засвідчують її інвестиційну привабливість [3, с.128].

Недостатній досвід власників бізнесу та менеджерів в галузі злиттів та поглинань пояснює велику кількість допущених помилок. Зарубіжний досвід доводить, що насамперед під час планування злиття чи поглинання необхідно не лише ретельно відпрацьовувати технологічні та юридичні проблеми, але і намагатися здійснити оцінку ефективності рішення про придбання компанії, провести оцінку її вартості, проаналізувати гармонізацію рішень щодо поглинання зі стратегією бізнесу, а також ефективність управління бізнесом після того, як поглинання відбулося.

У зв'язку із цим, потрібно виділити низку факторів, які негативно впливають на динаміку і розвиток процесів злиття і поглинання в Україні, а саме:

1) відсутність високого рівня корпоративного управління, належного досвіду, неготовність менеджерів до управління змінами внаслідок злиття та відсутністю навичок керування великими проектами та програмами;

2) неефективний бухгалтерський облік, укладання угод поза межами української юрисдикції, відсутність єдиних підходів щодо оцінювання бізнесу;

3) недосконале законодавче забезпечення прав інвесторів;

4) тиск осіб, які приймають рішення; невміння швидко інтегрувати операції, точно оцінити реакцію клієнта, оцінити й побачити справедливую ринкову вартість; неадекватний аналіз ризику;

5) закритість інформації, обмежений доступ до великої кількості малих і середніх операцій, надання недостовірних даних щодо діяльності компанії;

6) політична нестабільність, відсутність захисту прав міноритарних акціонерів та інвесторів, відсутність захисту прав власності, нерозвиненість інвестиційної інфраструктури, складність митної процедури, відсутність дієвої судової системи;

7) нерозвиненість фондового ринку та інші [2, с.276].

На сучасному етапі в основі вітчизняної економіки лежать різні інтегровані групові об'єднання компаній. Саме вони і становлять великий інтерес для подальшого наукового вивчення процесів злиття і поглинань. Причиною цьому можна назвати два основних чинники: по-перше, вони є основними суб'єктами процесів злиття і поглинань, а, по-друге, утворення групових об'єднань має свою внутрішню логіку, яка диктує більшість процесів поглинання, що відбуваються в Україні.

Однак варто пам'ятати, що процеси злиттів і поглинань мають як позитивні, так і негативні наслідки для економіки країни. До позитивних слід віднести те, що до інвестування залучаються іноземні компанії та корпорації, що безперечно підвищує рівень економіки, максимізує прибуток, заощаджує на сировині та покращує якість продукції. Серед негативних основними є: витискання менш конкурентоспроможних фірм та компаній, які не можуть конкурувати з більш низькими цінами та обсягом товарів компаній та корпорацій, які пройшли злиття і поглинання. У результаті цього, звичайні, слабкі компанії покидають ринок через банкрутство, або відходять на другий план, що

дуже погано впливає на вітчизняного виробника та робить економіку країни дуже вразливою до впливу із зовні.

Висновки та подальші дослідження. Отже, в умовах нестачі ресурсів, посилення конкуренції та невеликої інвестиційної привабливості України, для суб'єктів господарювання участь в інтеграційних процесах на ринку злиття та поглинання можуть бути однією із можливостей виходу на якісно новий рівень розвитку тільки в умовах врахування всіх позитивних та негативних їх наслідків. Дослідження запобіжних механізмів нівелювання негативних процесів у злиттях і поглинаннях в Україні стане напрямком наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Кубліков В.К. Основні тенденції злиттів і поглинань корпорацій в країнах з транзитивною економікою на прикладі України / В.К. Кабліков, О.В. Тарасова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Випуск 2 (49), ч. 2. – С. 108-113.
2. Цигиль І.Я. Сучасний стан і перспективи розвитку процесів злиття та поглинання в Україні / І.Я. Цигиль, О.О. Петльована // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 273-278.
3. Шабліна Я.В. Злиття і поглинання в Україні / Я.В. Шабліна, Ю.В. Гончаров // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №1(127). – С. 120-128.

*Уманець Т.О.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.*

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми. Важливою передумовою економічного та інтелектуального розвитку будь-якої країни є трудовий потенціал. Рівень і якість трудового потенціалу виступають фундаментом життєзабезпеченості та стабільності у суспільстві, відіграють провідну роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України. В сучасних економічних умовах відбувається руйнування трудового потенціалу, що обумовлене такими об'єктивними причинами, як знецінення робочої сили, зниження мотивації до ефективної праці, недостатній рівень доходів, погіршення здоров'я, міграція населення. Ускладнення демографічної ситуації внаслідок депопуляції населення, скорочення тривалості життя та загального старіння населення викликають незворотні втрати трудового потенціалу і унеможливають навіть просте його відтворення. Все це актуалізує проблему розвитку трудового потенціалу у національній економіці.

Дослідженню проблем формування та реалізації трудового потенціалу населення присвятили свої роботи вчені економісти: О.Амоша, Д.Богиня, М.Долішній, Т.Заяць, І.Бондар, С.Злупко, А.Колот, Е.Лібанова, І.Петрова, В.Петюх, М.Пітюлич, В.Стешенко, С.Трубич, С.Пирожков, В.Лич.

Метою дослідження є аналіз трудового потенціалу в Україні та проблем його розвитку.

Трудовий потенціал — це інтегральна оцінка кількісних і якісних характеристик, здібностей і можливостей економічно активного населення, які реалізуються в межах і під впливом системи відносин.

Україна має значний трудовий потенціал. Станом на 2013 р. економічно активне населення складало 20,404 млн осіб (44,9% загальної кількості населення). За видами економічної діяльності найбільш популярними є такі галузі: оптова та роздрібна торгівля – 4556,2 тис. осіб, сільське, лісове та рибне господарство – 3577,5 тис. осіб, промисловість – 3274,8 тис. осіб, освіта – 1690,9 тис. осіб, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 1256,7 тис. осіб. Кількість працівників, які працюють у наукових організаціях – 123,2 тис. осіб, кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи – 77,9 тис. осіб, з них мають науковий ступінь доктора наук – 4,5 тис. осіб, ступінь кандидата наук – 15,9 тис. осіб.

За роки незалежності кількість українських науковців скоротилася втричі. Доктори і кандидати наук, фізики, біологи і медики масово виїжджають за кордон. Найчастіше українські вчені виїжджали до США — 420 осіб, серед яких 343 кандидатів наук і 77 докторів наук. На другому місці — Росія, куди за цей час виїхало 388 осіб, серед яких 292 кандидатів наук і 96 докторів наук. Гостинною для українських вчених є Німеччина, куди виїхало загалом 251 особи: 208 кандидатів наук і 43 докторів наук. Також багато українських науковців емігрувало до Ізраїлю (117), Канади (109), та Польщі (52). В інші країни переїхало загалом 311 вчених. З 1996 по 2012 роки з України на постійне місце проживання за кордон виїхало 1 тис. 622 науковців, серед яких 1 тис. 290 кандидатів наук і 332 докторів наук. Найбільше науковців виїхало за кордон 1996 року — 267. З 2008 року кількість вчених-емігрантів значно скоротилась.

Ті, хто не поїхали займатися дослідженнями до інших країн, намагаються знайти фінансування для проведення своїх досліджень в Україні. Це вдається небагатьом, адже тут майже не лишилося наукових лабораторій, а головне — низький попит на результати їхніх досліджень.

Занепадає трудова ініціатива, зникає мотивація до праці загалом і за набутою професією. Базовою стає орієнтація на виживання; зневажається цінність освіти, науки, інтелекту, професіоналізму та гідної праці, які не приносять швидкої вигоди. За умов, коли вищий рівень професійної майстерності не завжди супроводжується зростання рівня заробітної плати, більшість працівників не бачать сенс вкладати кошти у власний розвиток — у чверті вакансій пропонується мінімальна заробітна плата.

Щороку кількість випускників ВНЗ понад 600 тис. осіб, але питання щодо їх працевлаштування залишається відкритим: кількість осіб у віці до 35 років, які у 2013 році мали статус безробітних, становила 45% загальної чисельності безробітних усіх вікових груп (698 тис. осіб). Найскладніша ситуація у групі 15-24-річних: їх рівень зайнятості складає лише 32,5%.

За даними державної служби зайнятості спостерігається збільшення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили у професійно-кваліфікаційному і кількісному вимірах. Має місце перенасиченість ринку праці спеціалістами економічного та юридичного напрямів. У той же час існує потреба у спеціалістах інженерно - технічних напрямів та високотехнологічних галузей економіки, а також кваліфікованих робітниках, зокрема операторах верстатів з програмним керуванням, слюсарях, токарях, фрезерувальниках, електромонтерах, електрозварниках, машиністах електровоза.

Для процесу професійного самовизначення молоді нині характерні такі особливості:

- ✓ зростаючі диспропорції у структурі зайнятості у різних регіонах країни, поява праценадлишкових та праценедостатніх сфер;
- ✓ посилення прихованого і явного безробіття у молодіжному середовищі;

- ✓ розтягування у часі періоду набуття освіти і наявність різних можливостей в її одержанні;
- ✓ масовий характер вимивання молоді з виробничих структур у сфери приватного бізнесу, пов'язані з комерційною діяльністю невиробничого напрямку;
- ✓ використання молоді передусім на тимчасово вигідних та добре оплачуваних роботах, які не вимагають фахової підготовки, та пов'язаний з цим процес декваліфікації молоді, особливо тієї частини, яка лише починає трудову діяльність;
- ✓ загострені прояви соціальної нерівності, які торкаються шансів різних категорій молоді у виборі професійної освіти та місця праці.

Внаслідок впливу різноманітних фінансово-економічних чинників за останні двадцять років кількість безробітного населення істотно змінювалась. Так у 2000 році кількість безробітних була найбільшою і становила — 2655,8 тис. осіб, а найменшою в 2007 році найменшою - 1417,6 тис. осіб. За статистичними даними за 2013 рік кількість безробітного населення становила 1589,1 тис. осіб.

За віковими групами, найвищий рівень безробіття у віці 15 – 24 років складає 17,4 % економічно активного населення, найнижчий у віковій групі 50 – 59 років (табл. 1).

Середній рівень безробіття в Україні у 2013 р. досяг рівня 7,2% економічно активного населення. Найкритичніша ситуація з працевлаштуванням спостерігається в Рівненській та Тернопільській областях (по 9,8%), найнижчий рівень безробіття в Києві (5,4%).

Таблиця 1. Рівень безробіття за статтю та місцем проживання, за віковими групами у 2013 році в Україні
(відсотків до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи)

	Усього у віці 15–70 років	У тому числі за віковими групами						
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70
Усе населення	7,2	17,4	8,7	6,6	6,1	6,2	5,1	—
жінки	6,2	16,3	7,4	6,2	5,9	5,3	4,4	—
чоловіки	8,0	18,2	9,6	7,0	6,3	7,2	5,7	—
міські поселення	7,1	19,2	8,6	6,4	5,9	5,7	5,0	—
сільська місцевість	7,3	14,6	8,9	7,3	6,5	7,3	5,2	—

Однією з причин, які стримують розвиток трудового потенціалу в Україні, є демографічна криза. Відбувається звуження демографічної бази відтворення трудового потенціалу через низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, трудову еміграцію працездатного населення, скорочення тривалості життя, що призводить до щорічного зниження рівня трудового потенціалу.

Упродовж 2014 р. чисельність наявного населення України продовжувала зменшуватись і становила 45,6 млн. осіб. Порівнюючи, з 1991 роком населення України зменшилось на 6,5 млн. осіб.

Рівень смертності в останні роки по Україні у 2013 р. становив 16,2 на 1000 жителів. Щодо міграційного приросту, позитивним є те, що країна утримує додатне міграційне сальдо. У 2013 році з інших країн прибуло 54100 осіб, вибуло 22187 осіб.

Висновки. Трудовий потенціал є інтегральною оцінкою кількісних і якісних характеристик економічно активного населення. Його головними компонентами є здоров'я, освіта, професіоналізм, вміння працювати в колективі.

Ситуація в сучасній Україні свідчить про те, що за роки незалежності у населення значно зросли можливості вибору для розвитку власної особистості.

Україна посідає одне з чільних місць у світі за кількістю науковців, збільшується частка населення з вищою освітою, зростає комп'ютерна грамотність, підвищується підприємницька активність.

Поряд з цим спостерігаються наступні тенденції руйнування трудового потенціалу України:

- низький рівень життя населення, наявність високого рівня безробіття, низька оплата праці, неадаптованість людей до ефективного функціонування в умовах ринкових відносин;
- скорочення населення працездатного віку та зростання частки старших вікових груп у його структурі;
- суттєва розбалансованість попиту та пропозиції робочої сили, перенасиченість ринку праці спеціалістами окремих професій;
- зниження можливостей набуття якісної освіти та кваліфікації: якість професійно-освітньої підготовки трудового потенціалу та існуючої пропозиції робочої сили не відповідають сучасним вимогам ринку праці, а сфера освіти, на жаль, недостатньо орієнтована на кадрове забезпечення інноваційної стратегії;
- погіршення стану здоров'я населення країни, а також якості безкоштовних медичних послуг, що надаються.

Держава повинна підвищувати якість трудового потенціалу, шляхом вдосконалення трудового законодавства, удосконалити рівень освіти, адже значне відставання наукової та освітньої бази країни унеможливорює швидке просування у виробництві технологій та інновацій, спроможних конкурувати на світовому ринку і сприяти швидкій зміні технологічного укладу економіки, потрібно узгодити ринок освіти і ринок праці, забезпечити достойний рівень заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Кочемировська О.О. Розвиток трудового потенціалу як чинник економічного зростання України: аналіт. доп. / О.О. Кочемировська. - К.: НІСД, 2014. - 108с.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці: навч. посіб. / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. - К.: Знання-Прес, 2009. - 313 с.
3. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Федорчук І.О.
наук. кер. проф. Радченко В.В.

ДОХОДИ ТА ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Актуальність теми. З переходом до ринкових методів ведення вітчизняної економіки українські домогосподарства, враховуючи існування приватної власності та свободу вибору для кожного індивіда, отримали право самостійно розпоряджатись належними ресурсами, а отже набули статусу повноправного учасника економічних відносин, що було одним із принципових аспектів нових умов господарювання.

Ринкові умови господарювання мали вплив і на склад та структуру доходів та витрат українських домогосподарств, адже дали змогу залучення додаткових джерел отримання доходів, зокрема, можливості ведення підприємницької діяльності та отримання додаткових доходів від власності й відповідного розширення напрямів здійснення витрат. Аналіз окреслених аспектів є надзвичайно актуальним з огляду на важливість домогосподарств як потенційних інвесторів та кінцевих споживачів.

Дослідження сучасних тенденцій функціонування домогосподарств в умовах ринкової економіки посідають чільне місце в колі інтересів науковців Є. Болотіної, Г. Старостенко, Н. Іванової, О. Марець, О. Міроненко, М. Муслової та ін. Різні аспекти формування доходів та напрямів здійснення витрат домогосподарств вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники як С. Белозьоров, Н. Героніна, О.Свірідонов, Л. Окунева, Ю. Русанов, Т. Кізима та інші.

Тривалий час функціонування вітчизняної економіки з орієнтацією на ринкові методи господарювання зумовлює потребу в аналізі складових доходів і витрат домогосподарств з урахуванням тих структурних змін, що мали відбутись протягом даного проміжку часу. Крім того, зміни в економічній ситуації, викликані кризовими процесами останніх років, мали безпосередній вплив на стан доходів та витрат українських домогосподарств, які є своєрідними індикаторами розвитку даного суб'єкта та його участі у суспільному виробництві.

Метою даної статті є дослідження складових доходів та витрат українських домогосподарств, виявлення загальних тенденцій їх змін та проведення аналізу в розрізі становлення домогосподарства як повноправного учасника фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що за умов ринкової економіки більшість доходів домогосподарств надходить у грошовому вигляді, позитивною можна вважати тенденцію зменшення частки вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, й відповідного збільшення питомої ваги грошових доходів у загальній структурі сукупних ресурсів домогосподарств (Табл.1).

Таблиця 1. Структура сукупних ресурсів українських домогосподарств, 2011-2013 р., %

Структура сукупних ресурсів домогосподарств	2011	2012	2013
Грошові доходи:	89,9	91,6	91,4
- оплата праці	49,3	50,8	50,9
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,6	4,1	4,0

- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,2	2,9	2,8
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	25,5	27,1	27,2
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,3	6,6	6,6
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	4,5	3,6	3,8
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,6	0,5	0,5
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,5	0,5	0,5
Інші надходження	4,5	3,8	3,8

Джерело: [1]

За результатами 2011-2013 року відбулось зростання частки таких грошових доходів як оплата праці, збільшилися соціальні допомоги (пенсії, стипендії) надані готівкою, натомість зменшилась частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, від продажу сільськогосподарської продукції.

Джерелами формування грошових доходів домогосподарств виступають доходи, які представляють собою частину національного доходу країни, адже домогосподарство є безпосереднім учасником суспільного виробництва, зокрема, через постачання на ринок факторів виробництва, що дає змогу даному суб'єкту приймати участь у розподілі та перерозподілі національного доходу і претендувати на певну його частку. Це обумовлено правом власності на той чи інший ресурс, від так, відносини власності багато в чому визначають пропорції розподілу та частку доходу, на яку може претендувати кожен учасник.

Розподіл національного доходу країни дає змогу отримувати доходи в залежності від внеску у їх створення, тобто фактично домогосподарство отримує плату за використання ресурсів у суспільному виробництві, які йому належать. Реалізація учасниками домогосподарства своєї здатності до праці та набуття ними статусу «найманого працівника» визначає можливість отримання доходу у формі заробітної плати, тобто, заробітна плата – це складова доходів домогосподарства, яка являє собою певну суму грошових коштів, які отримує індивід за реалізацію такого належного йому ресурсу як «робоча сила».

З набуттям Україною незалежності та переходом на ринкові засади функціонування її економіки, однією з складових якої є існування приватної власності, вітчизняні домогосподарства отримали змогу доповнити можливі джерела своїх грошових доходів за рахунок доходів від власності, що проявляються у вигляді відсотків, дивідендів та ренти.

Відсоток – вид доходу, який отримують кредитори або інвестори від розміщення (інвестування) своїх грошових коштів.

Дивіденд – різновид доходу, який отримують власники цінних паперів.

Рента – дохід, який отримують власники земельних ділянок у випадку надання їх у оренду.

Існування в ринковій економіці різних форм власності, змога самостійно приймати рішення щодо свого функціонування та наявність у володінні домогосподарства різних факторів виробництва виступають своєрідними передумовами для можливості здійснення домогосподарством самостійної підприємницької діяльності. В цьому

випадку домогосподарство виступає не лише постачальником ресурсів, а й одночасно є їх покупцем.

Отже, дохід, який отримує домогосподарство, є нічим іншим як сумою заробітної плати, відсотків за користування грошовими коштами, платою за використання майна домогосподарства тощо. Особливістю такої форми доходу домогосподарства є складність розмежування доходів від кожного конкретного ресурсу, крім того, дохід від здійснення підприємницької діяльності є реалізацією ще одного фактору виробництва – підприємницької здатності.

Проте у сучасних умовах дії ринкового механізму певним чином корегуються державним втручанням. Певну частину доходів домогосподарство отримує не як плату за використання у виробництві ресурсів, які йому належать, а у наслідок перерозподілу виробленого національного доходу. Механізм перерозподілу реалізується за допомогою низки важелів державного втручання (податків, цінової політики тощо), що дає змогу домогосподарствам отримувати похідні доходи: пенсії, стипендії та інші форми соціальних виплат.

Станом на кінець 2013 року загальні грошові доходи домогосподарств, порівняно з 2012 роком, збільшились лише на 6 % та становили 897669 млн. грн., натомість темп приросту доходів у 2008 році склав 36%. Такий незначний приріст доходів у 2013 році можна вважати наслідком загального погіршення економічної ситуації в країні під час кризи.

Порівняння структури грошових доходів домогосподарств за 2002 та 2008 роки свідчить, що питома вага заробітної плати та одержаних доходів від власності у грошових доходах домогосподарств не змінилась. Натомість відбулось зменшення частки доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості й збільшення питомої ваги соціальної допомоги та інших одержаних домогосподарствами поточних трансфертів.

Проте значна частка соціальних виплат населенню збільшує витратну частину бюджету держави, що в свою чергу впливає на необхідність збільшення доходної бази, а отже має вплив на всіх господарюючих суб'єктів, в тому числі – на домогосподарства. Отже, можна зробити висновок, що збільшення соціальної допомоги населенню не повинно носити постійний характер, а має бути лише складовою підтримки в періоди кризових процесів і орієнтованою на подальше залучення членів домогосподарства до отримання доходів саме від факторів виробництва.

Що стосується отримання доходів від власності, то у Білорусі питома вага даного виду доходу найменша – 3%, а у Росії – 6% грошових доходів домогосподарств [3; 4; 5].

Існує думка, що трудова міграція є досить позитивним явищем, але лише за умови ефективного управління міграційними процесами, адже за даними Світового банку зростання грошових переказів на 10% призводить до зниження на 3,5% кількості населення, що живе за межею бідності, а надходження від заробітчан розглядаються як одне з найважливіших джерел фінансування національних економік країн, з яких походять мігранти [6]. Вивчення даної складової грошових доходів вітчизняних домогосподарств, їх аналіз та пошук шляхів ефективного управління як на макро - так і на мікро рівні є надзвичайно важливим у розрізі накопичення грошових коштів та подальшого їх використання домогосподарствами для заснування власного бізнесу чи будь-якого іншого напрямку інвестування вже безпосередньо на території України.

Доходи домогосподарства формують матеріальну базу для можливості здійснення витрат.

Витрати домогосподарства представляють собою сукупність грошових платежів, які воно здійснює на основі отриманих доходів, з метою забезпечення належного функціонування. Якщо аналізувати структуру сукупних витрат домогосподарств, то можна дійти висновку, що найбільша їх частка відноситься до витрат на споживання, проте необхідно відзначити загальну тенденцію до її зменшення й відповідного збільшення питомої ваги неспоживчих сукупних витрат.

У складі споживчих витрат домінуючими є витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Питома вага цих витрат зменшується, на дані товари, натомість простежується тенденція до збільшення частки витрат на непродовольчі товари. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що частка витрат на продукти харчування є значно нижчою за відповідні українські показники: безалкогольні напої за 2006 рік по країнах ЄС вона становить близько 13%, а у Японії цей показник за результатами 2008 року склав близько 23% [8]. Що стосується країн-членів СНД, то більшість витрат домогосподарств теж припадає на придбання продуктів харчування: питома вага даних витрат у Азербайджані сягає приблизно 65%, у Росії – 47%, у Молдові – 44%, Білорусі – 40%.

Якщо споживання розглядати як процес придбання та використання придбаних товарів та послуг з метою забезпечення належних умов функціонування членів домогосподарства, то й витрати на споживання також доцільно представити як суму грошових платежів, що їх здійснює домогосподарство на досягнення цієї мети. Станом на кінець 2009 року українські домогосподарства витратили на придбання товарів та послуг 712679млн. грн., що на 17061млн. грн., більше ніж у 2008році. Проте такий темп росту витрат даної групи є найменшим, починаючи з 2002 року. Найбільший приріст витрат на придбання товарів та послуг спостерігались у 2005 та 2008 роках – 38% та 37% відповідно.

Необхідно відзначити, що витрати домогосподарств, пов'язані зі сплатою відсотків по кредитах і позиках та погашенням даних заборгованостей, станом 01.01.2010 р. складала 36496млн. грн., що на 6090 млн. грн. більше ніж за результатами 2008 року.

За даними Національного банку України ставки кредитування домашніх господарств істотного зниження не зазнали, а з 2011 року навпаки – підвищились. Однак, зменшився темп росту обсягів кредитування: у 2008 році приріст склав 6%, а у 2012 році обсяги виданих кредитів порівняно з попереднім роком скоротились на 72%.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

- переваги, які надаються ринковими умовами господарювання щодо розширення можливих джерел отримання доходів, використовуються не в повному обсязі, зокрема, це відноситься до отримання доходів від власності та підприємницької діяльності;

- структура витрат вітчизняних домогосподарств є досить типовою для постсоціалістичних країн, проте позитивною можна вважати тенденцію до зменшення питомої ваги витрат на споживання, що є характерною особливістю для багатьох країн з розвинутими ринковими економіками;

- з огляду на відчутні зміни у структурі заощаджень домогосподарств під час економічної кризи можна дійти висновку про поступове залучення домогосподарств до активної фінансової взаємодії, що свідчить про становлення даного суб'єкта як безпосереднього та повноправного учасника. Крім того, збільшення заощаджень населення у фінансових активах свідчить про формування у населення передумов для отримання різних видів фінансових доходів;

- необхідно зазначити, що відносно необізнаність населення щодо можливостей та особливостей функціонування в нових економічних умовах поглиблюють економічні

кризи та політична нестабільність в державі, що, в своє чергу, стримує подальші ринкові перетворення. Становлення вітчизняних домогосподарств як повноправних учасників фінансових відносин визначає їх більшу незалежність та самостійність, зокрема щодо забезпечення свого існування та розвитку, а відтак роль держави, щодо життєзабезпечення населення значно відрізняється від командно-адміністративного ладу, що необхідно враховувати при розробці як соціальних гарантій, так і економічної політики, взагалі. Зокрема, це повинно стосуватись підтримки малого підприємництва та сімейного бізнесу, розробки законодавчих актів і належного контролю за діяльністю фінансового сектору, проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливостей інвестування грошових коштів тощо.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrcensus.gov.ua.
2. Мочерний С. Домогосподарства як економічна категорія // Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Наукові записки. Сер.: Економіка. - Тернопіль, 2001. - Вип.9.
3. Структура денежных доходов населения / Комитет по инвестициям и стратегическим проектам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stpetersburg.ru/social/welfare/incomes/structure>.
4. Політична економія: Навчальний посібник / К.Кривенко, В.Савчук, О.Беляєв та ін.; За ред. К.Кривенка; М-во освіти і науки України, КНЕУ. - К.: КНЕУ, 2005. - 508 с.
5. Янель Ю.А. Заощадження домогосподарств України та їх мотивація // Економіка. Фінанси. Право. - 2006. - № 6. - С. 9-13.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.

Хоменко Г.В.
наук. кер. доц. Скиба М.В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ФЕНОМЕН ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглядається інформаційне суспільство як феномен постіндустріальної економіки.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, постіндустріальна економіка, моделі, нова економіка, інформаціональність.

Проблемна ситуація. Світовими тенденціями економічного розвитку є перехід до постіндустріальної цивілізації на основі здійснення структурно-інноваційних зрушень; формування “нової економіки”, в основу якої покладено людський інтелект, знання, виробництво і використання нових знань; розширення сфери послуг, особливо її інформаційно-технологічної складової [1, с.44].

Інформаційна діяльність поступово проникає в усі сфери людського життя. За розрахунками фахівців, на початку XX століття обсяг набутого досвіду суспільства подвоювався кожні 50 років [2; 6]. У наш час цей процес займає лише рік, а в недалекій перспективі, буде відбуватися ще частіше. Це зумовлює потребу осмислення як причин так і наслідків змін, викликаних посиленням ролі інформації в господарсько-економічних процесах.

Актуальність теми дослідження. Необхідність використання інформаційного підходу до аналізу закономірностей розвитку сучасної економіки визначається стрімким зростанням ролі та функцій інформації в економічному житті сучасного світу. Ключовим інструментом постіндустріальної доби є інтелектуальні технології, що постали передумовою для створення нового соціального устрою. Їх поява трансформує сутність інформації, співвідносячи її з поняттям продукту.

Аналіз наукових публікацій. Поняття та сутність інформації розглядаються у працях Л.Бріллюена, Н.Вінера, О.Дьоміна, Дж.Евері, М.Мак-Люена, Я.Маршака, Ф.Махлупа, М. Пората, А.Харта, К.Шеннона. В межах сучасного напрямку економічної думки проблематиці інформаційного суспільства присвячені праці Д.Белла, М.Кастельса, Е.Тоффлера,. Серед вітчизняних дослідників дана тематика розглядається у працях Н.Апатової, В.Базилевича, В.Геєця, Ю.Зайцева, І.Малого, А.Маслова В.Савчука, А.Чухна та багатьох інших науковців. Очевидно, що розробки з проблематики інформаційної економіки мають важливе теоретичне і практичне значення. Зважаючи на актуальність та важливість даної тематики, а також на недостатність публікацій з теми інформаційного суспільства як феномену постіндустріальної економіки виникає потреба у подальших розробках.

Мета дослідження. На основі вивчення наукових публікацій з тематики інформаційного суспільства з'ясувати сутність та виокремити основні ознаки інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Інформація - це відомості, що є об'єктом збереження, переробки та передавання [3 с.81] В докібернетичний період інформацію розглядали як певне повідомлення. Науково-технічний прогрес стимулював розгляд інформації в якості самостійного явища, що здатне забезпечити новий характер рішень на рівні не тільки локального об'єкта інтересів, а й в планетарних масштабах в режимі реального часу.

Говорячи про властивості інформації, першочерговою є її якість. Саме вона забезпечує ґрунтовність прийняття рішень у сфері економічних та соціальних відносин. Цю особливість інформації відзначив видатний дослідник інформаційного суспільства М.Кастельс. Він наголошував, що інформація в сучасних умовах символізує абсолютно нові відносини, а інформаціоналізм означає основне джерело продуктивності.

У своїй праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» вчений називає ядром інформаційно-технологічної революції XX ст. головні технологічні прориви в електроніці (перший програмований комп'ютер і транзистор - основа мікроелектроніки). Він стверджує, що тільки в 1970-х роках нові інформаційні технології поширилися широко, прискорюючи свій синергетичний розвиток і зближуючись в рамках нової парадигми [4].

Вчений виокремлює межі інформаційно-технологічної парадигми, що має кілька головних рис, а саме:

- інформація в межах запропонованої парадигми є сировиною технології (технологія впливає на інформацію, а не навпаки).
- ефекти нових технологій охоплюють всі види людської діяльності.
- інформаційна технологія ініціює мережеву логіку змін соціальної системи.

- інформаційно-технологічна парадигма заснована на гнучкості, коли здатність до реконфігурації стає "вирішальною рисою в суспільстві".
- конвергенція конкретних технологій в високоінтегровану систему (мікроелектроніка, телекомунікації, оптична електроніка, комп'ютери інтегровані в інформаційні системи).

М.Кастельс наголошує, що саме ці характеристики інформаційно-технологічної парадигми є фундаментом інформаційного суспільства.

Варто зазначити, що термін та концепцію інформаційного суспільства розробили Ю.Хаяші та Й.Масуда у 60-х роках ХХ століття. Першопочаткове визначення інформаційного суспільства, запропоноване дослідниками, є результатом технологічних досягнень, що надає доступ до надійних джерел інформації, забезпечує високий рівень автоматизації виробництва [5, с.63-64].

Приділяючи увагу питанню трансформації людських цінностей в інформаційному суспільстві, Й.Масуда писав, що на відміну від індустріального суспільства, характерною цінністю якого є споживання товарів, інформаційне суспільство пропонує нову характерну цінність – час [6, с.40-41].

Інформаційне суспільство слід розглядати не лише як результат науково-технічної революції, що здійснила вагомий вплив на всі сфери діяльності людини. Економічне значення інформаційного суспільства полягає у зрушенні нового прогресу індустрії знань, що започатковує процес інтелектуального виробництва.

Варто додати, австралійський економіст А.Кларк ще у 40 роках ХХ ст. писав про перспективу суспільства інформації та послуг [7]. У 50-х роках американський економіст Ф.Махлуп говорив про настання інформаційної економіки [8].

Ф.Уебстер виокремив п'ять різних підходів, що використовуються дослідниками в процесі дослідження інформаційного суспільства: технологічний, економічний, просторовий, пов'язаний зі сферою зайнятості та культурний. Поєднання кожного з них на основі системного аналізу різних проявів інформаційного впливу у системі економічних та соціальних відносин дає розуміння специфіки якісних змін, що формують інформаційне суспільство. Вчений також поділяє дослідників інформаційного суспільства на дві великі групи. До першої він відносить, тих хто підтримує ідею виникнення суспільства нового типу. Наприклад, теоретиків постіндустріалізму (Д.Белл та його послідовників); інформаційного способу розвитку (М.Кастельс). До другої ж - прихильників ідей соціальної спадкоємності: неомарксизму (Г.Шиллер); гнучкої акумуляції (Д.Харві) та інших [9].

До речі, Д.Белл, досліджуючи феномен постіндустріальної доби проводить паралелі з попередніми стадіями розвитку суспільства. Він підкреслює, що в аграрному суспільстві, життя набувало рис «гри» між людиною та природою. Індустріальне суспільство, започатковуючи розвиток технічної промисловості, урізноманітнює зміст праці, аналогом якого є та ж сама «гра». Однак на цей раз природа поступається місцем штучному середовищу. Інформаційне суспільство будучи унікальним доробком розвитку цивілізації знаменує роль праці як міжособистісної гри людей [10].

На сьогодні існує дві найбільш переконливі моделі щодо визначення інформаційного суспільства: західна та східна. В рамках західної моделі дослідники виділяють американо-англійський підхід та модель континентальної Європи [5, с.65]. Американо-англійська версія характеризується загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає перевагу приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Ця модель базується на інтенсивному розвитку електронних комунікацій з метою встановлення соціальних, політичних та культурних зв'язків у

суспільстві. США - як досвідчений експортер інформації залишає собі вирішальну роль в перетворенні на шляху до постіндустріалізму.

Інформаційна політика Європейського Союзу виходить із доктрини європейського інформаційного суспільства, що була проголошена 1994 року. Основна ідея – зміна традиційних підходів і оцінок міжнародного співробітництва та світової конкуренції, що збільшує роль технологічної політики, яка визначає місце кожної держави в світовій ієрархії залежно від впровадження нових наукових досягнень та високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства [11].

Тож західна модель в загальних рисах уособлює економічний напрям, якого дотримуються індустріально розвинені країни.

Окрім західної науковці виділяють також східну або азійську модель інформаційного суспільства. В її основі лежить альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними і соціальними трансформаціями.

Японська модель інформаційного суспільства, спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої лежать принципи вдячності, відповідальності та гармонії. Вони виражають зміст чіткої соціальної ієрархії та взаємного порозуміння. Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни. На думку Й.Масуди, вищим рівнем розвитку суспільства стане так звана комп'ютопія. Ознаками такого суспільства достатку стане використання інформаційних технологій для створення знання, децентралізоване і відкрите для всіх людей використання інформаційних технологій, використання єдиної бази даних всіма громадянами для розвитку власних інтелектуальних здібностей [5, с.66-67].

Інформаційні технології, засновані на широкому застосуванні комп'ютерних систем, стали підґрунтям швидкої глобалізації світової економіки. Прискоривши процеси соціального поділу, вони забезпечили розвинутим країнам глобальну присутність у національних економічних відносинах. Основним інструментом у забезпеченні виробничого процесу та маркетингової діяльності глобалізованої економічної системи стали інформаційні мережі. Електронні потоки інформації та сітьовий маркетинг нівелювали межі національних кордонів. Тож вагомою перевагою капіталу, що функціонує у системі інформаційних мереж є відсутність просторових обмежень.

Трансформаційні процеси під впливом інформаційно-технологічної революції охопили всі сторони суспільства, перетворивши його із індустріального в постіндустріальне з відповідним темпом розвитку економіки. Домінуючою тенденцією сучасного економічного розвитку є формування інформаційної економіки, яка зумовлює кардинальні зміни у всіх сферах. Сутнісною основою таких змін стали:

- невинне зростання швидкості передавання повідомлень;
- зростання обсягу інформації;
- прискорення обробки інформації;
- широке використання зворотних зв'язків в інформаційному полі [3, с.79].

Поява інформаційної економіки є безпосереднім результатом суспільного розвитку на його постіндустріальному етапі. Серед перших поняття інформації як економічну категорію досліджував А.Харт.

Становлення теорії інформаційної економіки в рамках парадигми почалося з 60-х років і набуло подальшого розвитку в 70-90 роках ХХ століття у працях Я.Маршака, Ф.Махлупа, М.Пората. Зокрема, Ф.Махлуп стверджував, що головною і визначальною рисою подальшого економічного розвитку є освіта і виробництво інформації. Сам термін інформаційна економіка запровадив у науковий обіг американський дослідник М.Порат.

Еволюційні процеси становлення інформаційного суспільства відображені в дослідженнях П.Друкера та Р.Ноллана. Останній розробив теорію стадій розвитку, що дає можливість засвоїти логіку становлення інформаційної економіки. Друкер же заявив, що революція відбувається не в окремих сферах життя суспільства, а в переосмисленні самих концепцій їх функціонування [12].

Тенденції кінця XX століття здебільшого пов'язані із дробленням і деталізацією постіндустріальної проблематики. Дослідження на початку XXI століття свідчать про початок повороту у бік концептуального осмислення змін, що відбуваються. Незважаючи на те, що дослідження проблем інформації в економіці характеризується певною нелінійністю, можна простежити певну еволюційну спадковість її теорій та виділити декілька етапів дослідження.

Поняття інформаційної економіки було введено в науковий обіг ще на початку 60 років XX століття і одразу стало загальновизнаним стосовно до реальності, що склалася у високорозвинених країнах світу. На першому етапі свого розвитку вона представлена Н.Реймерсом. Значний внесок у розвиток цієї теорії здійснили Ф.Махлуп та М.Порат. Новий спосіб розвитку суспільства, що прийшов на зміну індустріальному став основою для побудови постіндустріального інформаційного суспільства. Період інформаційної економіки характеризується високими показниками зростання продуктивності праці за рахунок системного впливу нових технологій та інновацій. Це пояснюється тим, що виробничий потенціал індустріальних технологій був вичерпаний.

Другий етап інформаційної економіки можна пов'язати з теорією інформаціональної економіки, що була вперше запропонована М.Кастельсом у 1996 році. Основою для інформаціональної економіки стала поява нового способу розвитку - інформаціоналізму, який сформувався під впливом перебудови капіталістичного способу виробництва наприкінці XX століття [13].

У другій половині XX століття виникла об'єктивна необхідність, коли прогрес економічної науки перетворив її в нову сферу - економіку знань, що не могла розвиватися без інформації. Виник принципово новий об'єкт, як за формою, так і за змістом - синтез економіки й інформації. М. Кастельс виділяє дві характерні риси економіки нового типу, що сформувалася на початку XXI століття на Заході. Мова йде про інформаціональність та глобальність. В новому інформаційному способі розвитку джерело продуктивності міститься в технології генерування знань та обробки інформації.

Інформаціональність ґрунтується на виключній залежності факторів продуктивності та конкурентоспроможності від здатності генерувати та ефективно використовувати інформацію засновану на знаннях. Специфічним для інформаціонального способу розвитку є її вплив як головне джерело продуктивності.

Глобальність пояснюється тим, що основні види економічної діяльності, такі як виробництво і споживання товарів та послуг, організуються у глобальному масштабі з використанням розгалуженої системи економічних агентів. Про існування глобальної економіки можна стверджувати тому, що економічні агенти функціонують всередині взаємопов'язаної мережі, що виходить за національні кордони. Цей різновид економіки не є політично незалежним, оскільки національні уряди відіграють важливу роль в управлінні економічними процесами. Однак в кінцевому підсумку проектування робиться на економіку в глобальному масштабі. Адже саме такий конструкт є умовою здійснення виробничої та торгівельної діяльності разом із накопиченням капіталу, концентрацією знань і управлінням інформацією [2, с.189].

Інформаційне суспільство, сутність якого пов'язана із здатністю трансформувати наукові знання у кінцевий продукт високих технологій, продукує кілька напрямів у розвитку системи потреб. З одного боку йдеться про потреби народного господарства у

знаннях, інтелектуальних технологіях. Це сприяє виробленню нового інтелектуального типу працівника, який може забезпечити впровадження таких технологій, що сприяє піднесенню рівня конкурентоспроможності країни. З іншого погляду, можна говорити про якісну нову систему, оскільки перетворення високого професіоналізму окремих спеціалістів у масове явище в умовах ринкової економіки веде до якісних змін соціального характеру. Т.Сакайя називає «новою економікою» суспільство, де знання стають первинним джерелом економічного зростання і корпоративного прибутку і вважає його становлення домінантою інформаційного розвитку [14].

Поняття інформаційного суспільства та інформаційної економіки вказують на змістовний аспект у розвитку - основним багатством суспільства є не фізичне благо, а інформація та знання. Інформаційність як така є змістом нового типу економіки, а термін постіндустріальне уособлює її хронологічну послідовність.

Інформаційна економіка постає абсолютно новим явищем у практичному втіленні. За даними дослідників 1995 рік слід вважати роком її зародження, коли бізнес і ЗМІ почали використовувати можливості світової мережі Інтернет [2; 13].

З кожним роком вона відіграє все більшу роль у структурі функціонування суспільства. Будучи спрямованою на використання таких ресурсів, як інформація і знання, вона має на меті створення інформаційних товарів та послуг. Це суттєво змінює економічні відносини, процес виробництва, обміну й споживання інформації.

Висновки. Таким чином, аналіз наукової літератури з тематики інформаційного суспільства дозволяє стверджувати, що інформаційне суспільство – це концепція постіндустріальної доби в якій інформаційні цінності є більш значущими за матеріальні.

Дослідження феномену інформаційного суспільства через призму міжнародних моделей дає можливість говорити про новий етап становлення економіки. Його основними критеріями стають інтелектуалізація праці та знань, розширення послуг інформаційної діяльності, автоматизація засобів виробництва, доступність сучасних технологій, які створюють попит на інформаційний продукт у суспільстві.

Якщо західна модель приділяє основну увагу лібералізації інформаційного ринку та сфері її обслуговування, то азійський підхід має на меті зміцнити співробітництво держави і ринку, встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями та мінливими соціальними умовами.

Домінуючою тенденцією сучасного економічного розвитку є формування інформаційної економіки, яка зумовлює кардинальні зміни у всіх сферах.

Сутнісною основою таких змін стали: невинне зростання швидкості передавання повідомлень, збільшення обсягу інформації, прискорення її обробки та широке використання зворотних зв'язків в інформаційному полі.

Інформаційна економіка є чільним напрямом суспільного розвитку лише в деяких країнах, але окремі її елементи співіснують в усьому світі. На сьогодні очевидно, найбільш розвинутими державами в інформаційній сфері економіки є США та Японія, що здійснили перехід до найвищої ступені постіндустріальної епохи - інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Скиба М.В. Механізм державного управління структурно інноваційними зрушеннями в економіці України / М.В. Скиба. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 204 с.
2. Маслов А.О Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення: монографія / А.О. Маслов. - К.: Аграр Медіа Груп. 2012. - 432 с.

3. Трансформаційна економіка: Навч. посіб. - 2-ге вид., без змін / В.С.Савчук, Ю.К. Зайцев, І.Й.Малий та ін.; За ред. В.С.Савчука, Ю.К. Зайцева. - К.: КНЕУ, 2008. - 616 с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/01.php.
5. Скалацький В. М. Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства / В.М. Скалацький // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 4. – С. 63-67.
6. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особистості / Н.Г. Джинчарадзе. – К.: Український центр духовної культури; ТОВ «МФА», 1996. – 184 с.
7. Clark C. The Conditions of Economic Progress / C. Clark. – L., 1957. – 720 p.
8. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States / F. Machlup. – Princeton: Univ. Press, 1962. – 33 p.
9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества: [пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной] / Ф. Уэбстер; Под. ред. Е. Л. Варгановой. - М.: Аспект Пресс, 2004.- 400 с.
10. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: [пер. с англ.] / Д. Белл. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
11. Європа на шляху до інформаційного суспільства : матеріали Європейської Комісії 1994-1995 рр. / Державний комітет зв'язку та інформатизації України / О.М. Гальченко (заг. ред.), В. М. Павлович (уклад.), А. В. Цвігун (уклад.). – К., 2000. – 176 с.
12. Колодюк А.В. Теоретичне обґрунтування поняття та виникнення інформаційного суспільства / А.В. Колодюк // Борисфен. – 2004. – № 11. С. 42–56.
13. Маслов А.О. Етапи розвитку теорії інформаційної економіки у другій половині ХХ - на початку ХХІ століть. № 128 / 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/etapy-razvitiya-teorii-informatsionnoy-ekonomiki-vo-vtoroy-polovine-hh-v-nachale-hhi-stoletiy>.
14. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями, или История будущего / Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / Т. Сакайя; Под ред. В.Л.Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 467 с.

Цибульська Н.М.
наук. кер. доц. Підопригора Л.А.

ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан інфляції в Україні, досліджено причини прискорення темпів інфляції, визначено особливості її перебігу та соціально-економічні наслідки в економіці України на сучасному етапі.

Ключові слова: інфляція, інфляційний процес, індекс споживчих цін, ВВП, причини інфляції.

Проблемна ситуація. Інфляція являє собою одну з найбільш актуальних проблем сучасної економіки. Інфляційні процеси спостерігаються у багатьох країнах світу. Вони негативно впливають на економічну ситуацію у державі: призводять до погіршення добробуту суспільства та зумовлюють девальвацію національної валюти.

Найпоширенішим є розуміння інфляції як такої ситуації в економіці, за якої кількість грошей в обігу перевищує потребу в них, зумовлену грошовою оцінкою товарної маси. Наслідком такої невідповідності грошової маси до сукупної ціни товарів є знецінення грошової одиниці й загальне підвищення цін на товари та послуги [1].

Актуальність теми дослідження. Сьогодні Україна переживає тяжкі часи. У зв'язку з військовими діями та складною політичною ситуацією в Україні, економіка нашої держави знаходиться у скрутному становищі. Так, за даними Державної служби статистики у вересні 2014 року інфляція в Україні склала 2,9%, а з початку року — 16,2% [2]. Для порівняння зазначимо, що інфляція в Єврозоні у вересні 2014 склала 0,3% в річному вираженні, про це свідчать дані Статистичного управління Європейського союзу.

Аналіз наукових публікацій. Дослідженням інфляційних процесів займалися такі вчені: Г. Глен, Р.Дорнбуш, С. Брю, Г. Манків, Дж. Сакс, П. Самуельсон. Серед вітчизняних науковців, які досліджували інфляцію в Україні варто виділити В. Беседіна, А. Гальчинського, А. Грищенко та інших.

Метою дослідження є з'ясування причин прискорення темпів інфляції, визначення особливостей її перебігу та соціально-економічних наслідків в економіці України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Існує багато причин, які призводять до інфляції. Аналізуючи інфляційні процеси в ринковій економіці, дослідники виділяють такі загальні причини її виникнення:

1. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, тому з роками технічне обладнання дорожчає і виникає потреба оновлювання виробництва. Відповідно, для цього потрібні додаткові кошти, це провокує подорожчання грошових ресурсів, а також підвищує інфляцію.

2. Розширення банками кредитної діяльності. Якщо масштаби кредитування розширюються у сфері реальних потреб економіки, то це викликає посилення емісії кредитних грошей, а також призводить до зростання платоспроможного попиту.

3. Занадто великі інвестиції в одні галузі, а в інші – неолік інвестицій, призводить до зайвого виробництва одних товарів і до нестачі інших. Через це з'являються диспропорції в економічній системі, а також і в галузі грошового обігу.

4. Відсутність балансу між доходами та витратами. У цьому випадку з'являється дефіцит бюджету, який призводить до зростання грошової маси, через виготовлення нових грошових знаків.

5. Зовнішньоекономічна причина імпортованої інфляції, тобто надмірний наплив в країну іноземних грошей, а також підвищення цін на імпортні товари та послуги. Це може призвести до руйнування власного виробництва та внутрішнього ринку, і перетворення нашої держави на ринок збуту для світових експортерів [3].

У 2014 році основними причинами прискорення темпів інфляції в Україні є:

1. Військова ситуація на сході України.
2. Низький врожай, у порівнянні з попереднім роком.
3. Підвищення цін на природний газ для населення.
4. Подорожчання енергоносіїв, паливно-мастильних матеріалів і борошна.
5. Скорочення експорту українських товарів до Росії.

Розглянемо особливості перебігу інфляційних процесів в Україні на сучасному етапі.

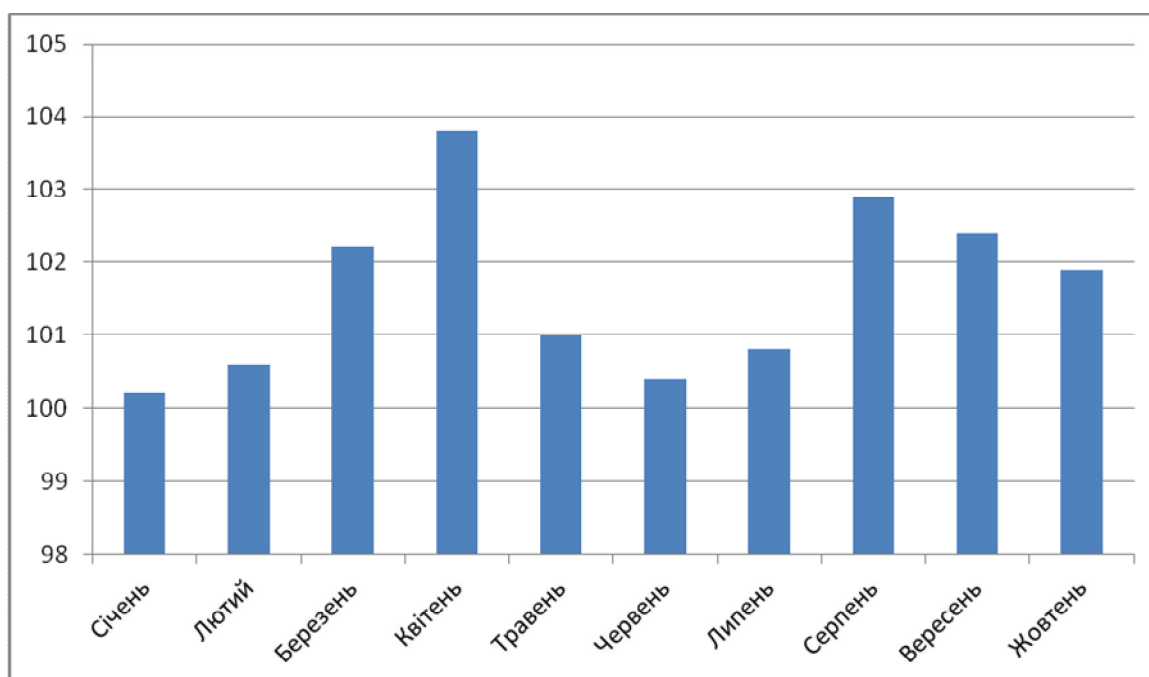

Рис. 1. Темпи інфляції в Україні у 2014 році

Як бачимо на рисунку 1, у жовтні зростання індексу споживчих цін становило 2,4%. Передусім, це було зумовлено девальвацією гривні у серпні та сезонним чинником. Порівняно з вереснем (2,9%) інфляція сповільнилася за рахунок зниження вартості палива (на 2,0%) та фруктів (на 2,1%) в умовах падіння зовнішніх цін на ці товари. У річному вимірі інфляція підвищилася до 19,8%, тобто стала галопуючою.

ВВП у II кварталі порівняно з відповідним періодом 2013 року скоротився на 4,6%, виробництво у промисловості за 8 місяців поточного року знизилося на 7,8%, єдиний вид діяльності, який демонструє позитивну динаміку – це сільське господарство – зростання на 6% [2].

Ціни на продукцію добувної промисловості та розробку кар'єрів у вересні виросли на 4,1%, в т.ч. у видобутку кам'яного вугілля – на 12,7%, природного газу – на 1,3%, каменю, піску та глини – на 1,2%. У той же час у видобутку металевих руд відбулося зниження цін на 0,4%. У переробній промисловості продукція подорожчала на 2,4%. Зокрема, у виробництві коксу і коксопродуктів зростання цін склало 4,3%, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – 4,2%, хімічних речовин і хімічної продукції – 4,1%, електричного обладнання – 2,8%, гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 2,7%, основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 2,3%, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 2,1%. У виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів ціни підвищилися на 1,4%. При цьому у виробництві м'яса та м'ясних продуктів продукція подорожчала на 5,2%, какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів – на 4,9%, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 4,5%, напоїв – на 2,2%, молочних продуктів – на 1,9%. Разом з цим у виробництві тютюнових виробів ціни знизилися на 3,9%, цукру – на 3,0%, готових кормів для тварин – на 1,6%. У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря відбулося підвищення тарифів на 1,6% за рахунок подорожчання електроенергії на 1,8% [2].

Важкі соціальні наслідки інфляції виявляються у зниженні реальних доходів громадян та порушенні нормального розподілу доходу між верствами населення. Неоднакове зростання цін призводить до соціального розшарування, посилюється

майнова нерівність, що негативно впливає на заощадження і поточне споживання. Інфляція зменшує можливості накопичення. Співвідношення між споживанням і заощадженням населення та суб'єктів господарювання демонструє динаміку збільшення частки споживання. [4, с.250].

За прогнозами Світового банку, зростання інфляції в Україні становитиме до 19% у 2014 році і до 10% у 2015 році. Крім того, у 2014 році ВВП України впаде на 8%, а в 2015 - ще на 1% [5].

За даними Нацбанку у 2015 році інфляція сягне рівня 9%. В НБУ сподіваються на зростання у 2015 році ВВП на 1% [6].

До основних заходів по зменшенню інфляції для України в 2014 році можна віднести наступні:

1. Врегулювати ситуацію на сході України.
2. Стабілізувати бюджет та не допустити його зниження.
3. Розширити експорт українських товарів.
4. Вжити заходи щодо боротьби з корупцією.
5. Удосконалити податкову систему.

Висновки. Отже, дослідивши інфляційні процеси в Україні на сучасному етапі ми з'ясували причини прискорення темпів інфляції, визначили особливості її перебігу та соціально-економічні наслідки в економіці України на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – С. 397-398.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Чернявський О.П. Інфляція в Україні за умов фінансової кризи / Чернявський О.П., Гудзь Т.П. // Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наукових праць. – Одеса: ОДЕУ, 2010. – Вип. №38. – С. 180 – 183.
4. Черешня Г.А., Цвітун Т.В. Інфляційні процеси в Україні // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. – №2. – Т.2. – 2011. – С. 249-252.
5. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
6. Національний банк України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Чураченко О.С.
наук. кер. доц. Бицюра Ю.В.

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Вступ. Основним завданням грошово-кредитної політики держави є забезпечення економіки країни необхідною для досягнення бажаного обсягу виробництва та накопичення обсягу грошової маси з використанням при цьому інструментів монетарної політики. У країнах з розвиненою ринковою економікою, де всі розрахунки з економічних операцій здійснюються за допомогою грошей, вона успішно й ефективно виконує цю функцію. Якщо ж у державі переважна частина валового внутрішнього продукту

реалізується у борг або у формі товарообміну, то вплив монетарної політики на економічні процеси дуже обмежений. Друге твердження притаманне і для економіки України [1].

Актуальність теми полягає в тому, що економіка України знаходиться на перехідному етапі і вибір правильної грошово-кредитної політики впливатиме на її подальше економічне зростання. Досвід багатьох країн світу свідчить, що ефективне поєднання різних інструментів державного регулювання грошово-кредитної сфери дає змогу вирішити проблему тимчасової нестачі ліквідності фінансових посередників, запобігаючи при цьому її переростанню в кризу платоспроможності, а також ефективно використовувати можливості для зростання та розвитку економіки як єдиного цілого.

Серед авторів класичних праць, які працювали над розробкою теоретичних засад сучасних систем грошово-кредитного регулювання, особливе місце займають Р.Гленд, Дж.М.Кейнс, Р.Манделл, Ф.Мишкін, Дж.Тобін, С.Фішер, М.Фрідмен, Ф. Хайєк. В Україні серед вчених, що зробили значний внесок у дослідження проблем грошово-кредитної політики, можна виділити А.Гальчинського, О.Гриценко, О.Дзюблюка, О.Кузнецова, В.Міщенко, А.Мороза, П.Нікіфорова, М.Савлука, В.Стельмаха.

В економічній науці проблема грошово-кредитної політики достатньою мірою досліджені, однак в сучасних умовах ринкової трансформації економіки України існує потреба подальшого дослідження процесу формування та застосування монетарних інструментів для недопущення прискорення зростання цін, впливу застосування заходів монетарної політики на різні сектори економіки, визначення оптимального співвідношення монетарних та фіскальних інструментів, яке забезпечуватиме макроекономічний розвиток.

Метою дослідження є: аналіз моделі грошово-кредитної системи України, характеристика механізмів її реалізації, а також обґрунтування шляхів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження: Грошово-кредитна політика — це комплекс взаємозв'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених соціально-економічних цілей, заходів щодо регулювання грошового ринку, які здійснює держава через центральний банк країни. У такому визначенні сутність грошово-кредитної політики пов'язується з певними суспільними цілями, з певним монетарним механізмом їх досягнення (регулювання грошового ринку), із конкретною інституційною структурою, відповідальною за її проведення. Кожний із цих атрибутів конкретизується в законодавчих та нормативних актах держави [3].

В Україні на законодавчому рівні формуються основні засади грошово-кредитної політики на кожний рік, де визначається перелік інструментів та методів, за допомогою яких відбувається регулювання фінансово-кредитної системи країни. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про Національний банк України» функція з розроблення «Основних засад грошово-кредитної політики» та здійснення контролю за їх виконанням покладена на Раду Національного Банку України.

Основні засади грошово-кредитної політики – це документ, який Рада НБУ розробляє щорічно у середньостроковій перспективі задля пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі, сприяння стабільності банківської системи, за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі з підтримки цінової стабільності в державі та сприяння додержання стійких темпів економічного зростання. Цей документ містить такі положення:

- стислий огляд стану та основних тенденцій розвитку економіки України, її фінансової та грошово-кредитної сфер;
- очікувані зміни зовнішніх та внутрішніх економічних чинників та їх вплив на стан грошово-кредитного ринку;

- основні прогностичні показники економічного розвитку на наступний рік та середньостроковий період;
- окреслення основних ризиків та загроз щодо забезпечення цінової стабільності, стабільного функціонування фінансових ринків та ефективного розвитку економіки;
- основні прогностичні показники розвитку грошово-кредитної сфери на наступний рік та середньостроковий період;
- завдання та цільові орієнтири грошово-кредитної політики на наступний рік та середньостроковий період;
- основні принципи, напрями діяльності Національного банку України із забезпечення реалізації визначених цілей та завдань грошово-кредитної політики [4].

Процентна політика має широке значення і не зводиться тільки до встановлення відсотків за операціями. Згідно наведеного визначення у «Положенні про процентну політику Національного банку України» вона містить і рекомендації, на які орієнтуються банки при встановленні відсоткових ставок за пасивними та активними операціями, для реалізації державного впливу на фінансовий стан суб'єктів господарювання та забезпечення стабільності національної валюти. Отже, можна зробити висновок, що процентна політика бере участь у всіх відносинах, на які впливають відсоткові ставки як в економіці так і соціальній сфері, а тому саме її можна назвати окремим напрямком грошово-кредитної політики [5].

Процентна політика, як інструмент грошово-кредитної політики є адекватним умовам ринкової економіки. Даючи оцінку ефективності цього інструменту, варто відзначити, що він є досить гнучким інструментом регулювання. Йому притаманна зворотність дії (тобто можна як підвищити, так і знизити облікову ставку) [5; 6; 7]. В той же час спрогнозувати результати використання цього інструменту досить важко.

Процентна політика як інструмент грошово-кредитного регулювання економіки полягає в тому, що Національний банк України визначає рівень процентних ставок за ломбардними та обліковими кредитами, які він надає комерційним банкам у порядку рефінансування їхніх активних операцій.

Процентна політика Національного банку пройшла свій шлях розвитку, на якому вдосконалювалася й почала відігравати все більш помітну роль. Особливо її значення посилилось протягом останнього десятиліття. Мною було проведено дослідження процентних ставок за 2008-2014 роки (табл. 1).

Таблиця 1. Темпи росту і темпи приросту процентних ставок упродовж 2008-2014 рр.

Рік	Облікова ставка НБУ			Середньозважен а за всіма інструментами		у тому числі					
						кредити, надані шляхом проведення тендера		кредити овернайт		операції РЕПО	
	%	Темпи росту, у % до попер едньог о року	Темп прир осту, %	%	Темпи росту, у % до попере днього року	%	Темпи росту, у % до попере днього року	%	Темпи росту, у % до попер едньог о року	%	Темпи росту, у % до попере днього року
2008	12,00			15,30		16,8		16,40		13,60	
2009	10,25	85,42	-14,6	16,70	109,15	20,6	122,62	18,50	112,80	21,50	158,09

2010	7,75	75,61	-24,4	11,60	69,46	11,3	54,85	11,60	62,70	9,60	44,65
2011	7,75	100,00	0	12,40	106,90	12,6	111,50	9,80	84,48	12,80	133,33
2012	7,50	96,77	-3,2	8,10	65,32	8,1	64,29	8,90	90,82	7,80	60,94
2013	6,50	86,67	-13,3	7,20	88,89	7,1	87,65	8,70	97,75	7,10	91,03
2014	14,00	146,15	46,2	10,40	144,44	15,6	219,72	14,50	166,67	16,40	230,99

Джерело: складено автором за даними: [8]

Загальна тенденція зміни цих показників відображає наступні результати: всі проаналізовані процентні ставки починаючи з 2008 року зростають досить швидкими темпами і в 2009 році досягають своїх максимальних значень. Безумовно, дана ситуація пов'язана з проявами світової економічної кризи в даний період. В 2010 році дана тенденція змінюється в кращу сторону, що стало можливим завдяки веденню Національним банком України стабілізаційної політики. Процентні ставки знижуються. Це відбувається, в першу чергу, за рахунок зниження облікової ставки, оскільки вона є основною і найнижчою ставкою для всіх ставок рефінансування. Починаючи з 2012 року облікова ставка Національного банку України становила 7,5%, впродовж 2013 року залишалася майже на тому ж рівні. Але сучасне загострення суспільно-економічних відносин в Україні зумовили зростання облікової ставки, як головного індикатора на грошово-кредитному ринку до рівня 14% (жовтень 2014 року).

Аналізуючи дані щодо відсоткових ставок в Україні, встановлено, що зміни облікової ставки НБУ та зміни відсоткових ставок банків відбуваються в одному напрямі. Підвищення рівня облікової ставки НБУ веде до підвищення рівня відсоткових ставок за депозитами та кредитами, і навпаки. Проаналізувавши вплив процентних ставок на реальний сектор економіки, дійшли висновку, що підвищення процентної ставки веде до зменшення обсягів кредитування та відповідно зниження фінансових результатів суб'єктів господарювання від їх діяльності.

Відомо, що однією з основних цілей процентної політики є сприяння росту економіки держави через низькі процентні ставки за кредитами. Зрозуміло, що чим нижча ставка, тим буде більший обсяг кредитування.

Слід зазначити, що основною ціллю процентної політики є саме сприяння росту економіки держави через низькі процентні ставки за кредитами. Зрозуміло, що чим нижча ставка, тим більше можливостей для проведення експансіоністської політики банками України. Аналіз процентних ставок Національного банку показав, що найбільший вплив на реальний сектор економіки мають ставки за кредитами овернайт. В першу чергу, це пояснюється тим, що найбільші обсяги монетарних операцій Національний банк України за досліджувальний період здійснював саме за ставками овернайт.

Найчутливішими до зміни процентних ставок є найбільш кредитовані галузі економіки – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, переробна промисловість. Найменш залежні галузі від змін на грошово-кредитному ринку та обсягів кредитування є сільське господарство і добувна промисловість.

Висновки: У відповідності до поставлених завдань, можна зробити наступні висновки:

– динамічний аналіз рівня процентних ставок за період 2008-2014 рр. показав, що в діях центрального банку чітко простежуються тенденція до здешевлення кредитних ресурсів. Національний банк України в цей період зменшував облікову ставку як головного індикатора на грошово-кредитному ринку для активізації процесів на грошово-кредитному ринку та стимулювання кредитної діяльності банків. Але у зв'язку з

теперішньою не стабільною ситуацією в Україні облікова ставка зросла на декілька процентних пунктів, що відповідно є причиною збільшення ставок по рефінансуванню банків.

- процентна ставка за кредитами овернайт виявилася найбільш впливовою на обсяги кредитування галузей економіки, серед інших ставок рефінансування та кредитування;

- найбільший вплив процентної політики простежується в таких галузях: торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; переробна промисловість, оскільки вони найбільше залежать від кредитних ресурсів банків.

Даючи оцінку ефективності процентної політики, варто відзначити, що він є досить гнучким інструментом регулювання, якому притаманна зворотність дії. В той же час спрогнозувати результати використання цього інструменту досить важко.

Процентна політика в Україні не є досить ефективною. Для забезпечення цінової стабільності, підвищення ролі та ефективності процентної політики та забезпечення економічного зростання потрібно вдосконалювати елементи процентного каналу та здійснювати конкретні цільові заходи, розроблені в Основних засадах грошово-кредитної політики на наступний рік.

Для підвищення ефективності процентної політики Національного банку України необхідно проводити:

- досконалий аналіз економічного та соціального розвитку України за минулий та поточний роки (динаміку ВВП, інфляцію та факторів, що її породжують, показники бюджету, платіжний і торгівельний баланс, зміни в соціальній сфері, зокрема на ринку праці (зайнятість населення) та рівень його доходів);

- системний аналіз стану розвитку основних секторів економіки: домашніх господарств, не фінансових підприємств, фінансового сектору;

- аналіз чинників формування валютного курсу й оцінка впливу на грошово-кредитну сферу й економіку загалом;

- аналіз використання та пошук нових інструментів, за допомогою яких здійснюється регулювання грошово-кредитного ринку України.

Список використаних джерел

1. Бродская Т.Г., Видяпин В.И., Добрынин А.И. и др. Экономическая теория: Учебное пособие. – М.: РИОР, 2008. — 208 с.

2. Островська Н. С. Грошово-кредитна політика в умовах ринкових трансформацій в Україні. - Ірпінь, 2005. – 171 с.

3. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; за ред. А.М. Мороза, М.Ф. Пуховкіної. — К.: КНЕУ, 2005. — 556 с.

4. Порядок розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням. Затверджено Рішення Ради Національного банку України від 05.09.2012 №21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0021500-12/page>.

5. Про затвердження положення про процентну політику Національного банку України. Положення затверджене постановою Правління Національного банку України від 18.08.2004 р. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z1092-04>.

6. Про Національний банк України / Закон України від 20.05.1999 р. №679 – XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Статистичні дані щодо рівня процентних ставок НБУ / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

Юдін С.В.
наук. кер. проф. Біла С.О.

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ СПЛЕСКІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається специфіка впливу екзогенних та ендогенних чинників на формування інфляційних сплесків в економіці України. Визначено напрями розробки та впровадження антиінфляційних заходів в економіці України.

Ключові слова: гроші, інфляція, емісія, екзогенні та ендогенні чинники, національна економіка, бюджет країни, зовнішній борг, доларизація економіки, інфляція витрат, інфляція попиту.

Проблемна ситуація. На сучасному етапі розвитку Україна перебуває у стані хронічної економічної нестабільності, у стані економічної кризи, одним з наочних проявів якої є інфляція. Точна діагностика екзогенних та ендогенних причин інфляції та оцінка їх впливу на загальний рівень цін, на стан економічної активності суб'єктів господарювання є вихідною передумовою вироблення дієвої стабілізаційної антикризової економічної політики.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що ґрунтовне дослідження природи та особливостей дії екзогенних та ендогенних чинників, що впливають на формування інфляційних сплесків, дозволяє не тільки спрогнозувати подальше зростання темпів інфляції, але й запровадити «точковий», «блокуючий» вплив державного антиінфляційного регулювання задля стабілізації економічної ситуації в країні. Особливої актуальності це питання набуває для економіки України, оскільки системна економічна криза, що охопила національне виробництво, швидко поширюється на всі рівні національного господарства, і насамперед – за рахунок інфляції.

Аналіз наукових публікацій. Проблематику інфляції та особливості формування інфляційних сплесків під впливом екзогенних та ендогенних чинників досліджували відомі українські вчені: В.П.Онищенко, М.І. Пітюлич, В.А. Шинкар, Л.І. Кузнєцова, О.Г. Білоцерківець, В.В. Селіверстов та інші. Так, В.П.Онищенко, визначив системне місце та висвітлив роль інфляції у виникненні та поглибленні економічної кризи в умовах ринку [1]. Макроекономічні проблеми та макроекономічний вимір впливу інфляції на поглиблення кризи в умовах економічної трансформації дослідили М.І. Пітюлич та В.А. Шинкар [2]. Базові тенденції та фактори впливу на інфляційні процеси в Україні у 2014 р. висвітлили Л.І.Кузнєцова та О.Г. Білоцерківець [3]. Іноземний досвід щодо розробки та впровадження антиінфляційної політики, вплив Центрального банку на регулювання інфляційних сплесків дослідив В.В. Селіверстов [4]. Ці та інші наукові праці українських

вчених становлять теоретичне підґрунтя дослідження наукових проблем, які висвітлюються у даній статті.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Поглибленого наукового дослідження потребують питання, пов'язані з визначенням ролі та впливу екзогенних та ендегенних чинників на формування інфляційних сплесків в економіці України.

Мета статті – дослідити сутність екзогенних та ендегенних чинників, висвітлити їх вплив на формування інфляційних сплесків в економіці України; визначити на цій основі базові пріоритети розробки державної антиінфляційної політики.

Задля досягнення означеної мети, у статті поставлені та розв'язуються наступні наукові завдання:

- обґрунтувати ендегенні (внутрішні) чинники, що впливають на розкручування інфляції в країні;
- дослідити основні екзогенні (зовнішні) чинники, що впливають на формування інфляційних сплесків в економіці України;
- визначити вплив військових дій на інфляційні коливання;
- обґрунтувати пріоритети та напрями формування в Україні дієвих антиінфляційних заходів (антиінфляційної політики).

Виклад основного матеріалу. Для кількісного визначення ролі та впливу різних функціональних чинників на виникнення інфляційних процесів слід звернутись до основного грошового рівняння («рівняння Мілтона Фрідмана»): $MY = PQ$.

З рівняння М. Фрідмана випливає, що $P = MV/Q$.

Для прирістних характеристик рівняння набуде вигляду: $\Delta p = \Delta m + \Delta v - \Delta q$.

Економічний зміст цієї формули полягає у тому, що темпи інфляції прямо пропорційні темпам приросту грошової маси та темпам приросту швидкості обігу грошей, та обернено пропорційні темпам приросту реального ВВП.

Отже, можна стверджувати – чим вище обсяги національного виробництва, чим більш розвинутим є внутрішній ринок та його реальна/матеріальна складова (випуск товарів та послуг), тим більш стабільною є національна грошова одиниця. На основі цієї формули формується й можливість кількісно оцінити внесок окремих функціональних чинників на розвиток інфляційних процесів.

До *ендегенних* (внутрішніх) чинників, що впливають на розвиток інфляційних процесів в країні слід віднести:

1. Порушення рівноваги (зростання дефіциту) державного бюджету. Адже зростання видатків над надходженнями вимагає шукати джерела наповнення бюджету. За умови падіння обсягів виробництва, єдиним швидким засобом залишаються емісія грошей, зростання зовнішніх запозичень.

2. Безсистемна політика Центрального банку, зокрема, у сфері проведення короткострокового макроекономічного регулювання (наприклад, коли йдеться про обслуговування державного боргу).

3. «Ручне управління» у сфері емісії національної валюти. Наприклад, така ситуація часто виникала в Україні, коли Уряд вимагав від НБУ забезпечити чергове (не пов'язане із зростанням продуктивності праці) підвищення соціальних виплат для населення напередодні виборів.

4. Кредитна експансія банків – збільшення банківського кредитування понад реальні потреби національного господарства, результатом чого, як правило, стає емісія грошей у безготівковій формі. Прикладом дії такого чинника є іпотечна криза 2008 р (США) та інфляція, що виникла після цього.

Щодо кредитної експансії, доцільно зазначити, що створення банками кредитних грошей функціонально пов'язане з кредитною емісією Центрального Банку. Її частина

відкладається на рахунках кредитно-фінансових закладів. Введення у банківський обіг додаткової кількості грошей збільшує кредит на суму, яка у кілька разів є більшою за суму початкової емісії. Багаторазове збільшення депозитів, що виникає в силу ланцюгового депонування грошей у банківській системі, дістало назву ефекту «кредитної мультиплікації». Саме завдяки цьому ефекту виникає ризик значного збільшення розміру сукупного попиту.

Кредитний мультиплікатор характеризує ефект вторинного розширення кредиту, а вплив цього чинника на всю грошову масу залежить, головним чином, від її структури та норми обов'язкового резерву.

$$K_m = 1/[H_r + H_p(1-H_r)],$$

де K_m – кредитний мультиплікатор; H_r – відношення (норма) готівкових грошей до всієї грошової маси в обігу; H_p – норма обов'язкових банківських резервів.

Зазначимо, що мультиплікативний ефект кожної додатково введеної у обіг купюри буде тим більший, чим менше H_r та H_p .

5. Суттєво впливають на інфляцію «інфляційні очікування населення», що виникають на початку кризи та провокують подальше зростання цін. Зокрема, яскравим прикладом є спорадичне зростання попиту населення України на гречку, муку, м'ясо (2010 р.), на американський долар (2014 р.) тощо.

6. Необґрунтоване підвищення рівня оплати праці та соціальних виплат, що «розкручує» так звану «інфляційну спіраль»: зростання заробітної плати – зростання цін – зростання заробітної плати тощо (необґрунтоване підвищення рівня оплати праці та соціальних виплат розглядається як різновид інфляції витрат).

До *екзогенних* (зовнішніх) чинників, що обумовлюють хаотичні інфляційні сплески слід віднести:

1. Зростання зовнішнього боргу країни та, відповідно, витрат на його обслуговування.

2. Збільшення «доларизації» у межах національної економіки.

3. Дисбаланси платіжного балансу країни.

4. Зростання цін на групи товарів «критичного імпорту» - газ, енергоносії, фармацевтичні товари, продукти харчування тощо.

5. Надходження до країни спекулятивних приватних капіталів, що зорієнтовані не на інвестування у виробництво, а на інвестування у торгівлю, купівлю спекулятивних цінних паперів тощо.

4. Військові дії, внутрішня агресія, мілітаризація економіки.

Зокрема, військові витрати, традиційно, сприяють втраті частини суспільного багатства, створюють додатковий грошовий попит за рахунок військових асигнувань без відповідного надходження товарів та послуг на внутрішній ринок, породжують дефіцит державного бюджету та сприяють збільшенню державного боргу. Поряд з цим, військовий сектор створює постійну напругу у витратній частині державного бюджету, а військова економіка поглинає матеріальні, людські та інтелектуальні ресурси, які можна було б використати більш раціонально на потреби розвитку мирного виробництва.

До зовнішніх чинників також відносяться: структурні світові кризи (сировинні, енергетичні, екологічні), що супроводжуються багаторазовим зростанням цін на сировину, паливо, імпортні товари, а також стають приводом для стрімкого підвищення світових цін на товари, що виробляють монополісти (у т.ч. ТНК та МНК).

Сьогодні в Україні тісно переплітаються ендегенні та екзогенні чинники, що породжують інфляційні сплески. Так, до кінця 2014 р. прогнозують зростання співвідношення державного боргу України до її ВВП до 70 % (порівняно із 41% у 2013 р.). За даними НБУ, золотовалютні резерви України скоротились, і на 1 листопада 2014 р.

становлять трохи більше 12,5 млрд. дол. США. Лише за 2015 рік виплати по зовнішнім боргам для України становитимуть біля 9 млрд. дол. США. І якщо (за експертними оцінками), рівень інфляції в Україні за 2014 р. має перевищити 20%, то прогнозувати інфляцію в Україні на 2015 р. без виваженої антиінфляційної політики вкрай важко.

Висновки. Вплив екзогенних (зовнішніх) чинників на інфляцію в Україні, в основному, здійснюється наступним чином: 1) зростання цін на імпортовані товари (передусім на енергоносії); 2) доларизація української економіки; 3) вивезення капіталу з України; 4) вплив на національну грошову одиницю – гривню – хаотичних валютних коливань; 5) вплив на національну грошову одиницю – гривню – диспропорцій платіжного балансу та стрімкого зростання зовнішнього боргу.

У тому числі, зростання цін на імпортні товари справляє інфляційний тиск кількома напрямками. Основним є зростання витрат виробництва, до яких, як складовий елемент, входять імпортовані енергоносії (насамперед, природний газ). Поряд з цим, зростання цін на імпорт формує і непрямий вплив на підвищення загального рівня цін, у т.ч. шляхом підвищенням цін на аналогічні товари внутрішнього виробництва (внаслідок збільшення попиту на них, оскільки національні товари стають порівняно дешевшими). Непрямий вплив на інфляційні сплески здійснюється також і у разі скорочення надходження товарів критичного імпорту, що стали дорожчими через нестачу валюти. Це призводить до простою потужностей, посилення галузевих диспропорцій, і у свою чергу – провокує новий сплеск «інфляції витрат».

Вплив ендегенних (внутрішніх) чинників на формування інфляційних сплесків, в основному, залежить від того, яким чином уряд зможе віднайти баланс між бюджетною та грошово-кредитною політикою, позбавитись популістських рішень у т.ч. у сфері не виправданого підвищення соціальних виплат та не пов'язаного із зростанням продуктивності праці зростання рівня оплати праці (насамперед, у бюджетній сфері). На порядку денному 2015 р. «політика затягування пасків» та жорсткої економії бюджетних коштів. Водночас, для реального подолання інфляції в Україні необхідно здійснити структурні реформи, у т.ч. позбавитись від енергетичної залежності (залежності від «критичного імпорту» енергоносіїв), знизити собівартість національних товарів та послуг, підвищити їх якість та конкурентоспроможність на світових ринках.

Список використаних джерел

1. Онищенко В.П. Онтологічний контекст економічної кризи // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 4 – 17.
2. Пітюлич М.І., Шинкар В.А. Макроекономічні проблеми інфляції в умовах економічної трансформації / М.І. Пітюлич, В.А. Шинкар // Регіональна економіка. – 2013. - № 2. – С. 43 – 51.
3. Кузнецова Л.І., Білоцерківець О.Г. Інфляційні процеси в Україні: основні тенденції та фактори впливу 2014 року / Л.І. Кузнецова, О.Г. Білоцерківець // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 1. – С. 25 – 36.
4. Селіверстов В.В. Вплив інструментів грошово-кредитної політики Банку Англії на рівень інфляції / В.В. Селіверстов // Фінанси України. – 2014. - № 7. – С. 87 – 98.

ЗМІСТ

НАЗУСТРІЧ 180-РІЧЧЮ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА ТА 80-РІЧЧЮ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ.....	3
ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	3
<i>Антохіна Г.....</i>	<i>6</i>
КОРУПЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ПАСТКА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІК.....	6
<i>Барабаш К.І.....</i>	<i>9</i>
РІВЕНЬ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	9
<i>Бляшук С.Г.....</i>	<i>14</i>
РОЛЬ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	14
<i>Богаченко І.О.</i>	<i>19</i>
РОБОЧА СИЛА ЯК ТОВАР, ЇЇ ВАРТІСТЬ І ЦІНА.....	19
<i>Бойчук Т.О.....</i>	<i>22</i>
ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНФЛЯЦІЮ	22
<i>Воробйова Т.І.</i>	<i>25</i>
АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	25
<i>Галат А.А.....</i>	<i>30</i>
ЕФЕКТИВНА ЗБУТОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ВІДОМИХ БРЕНДІВ.....	30
<i>Горбаренко О.І.....</i>	<i>33</i>
ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	33
<i>Дараган Є.С.....</i>	<i>36</i>
ПРИВАТИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: З'ЯСУВАННЯ ПРИЧИН ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ	36
<i>Дворник І.....</i>	<i>39</i>
БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ	39
<i>Демчук К.М.</i>	<i>42</i>
НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СФЕРІ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	42
<i>Довгаль Н.О.....</i>	<i>44</i>
ЗОЛОТО ЯК НАЙЕФЕКТИВНІШИЙ СПОСІБ ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ...	44
<i>Домбровська О.Г.....</i>	<i>47</i>
АНАЛІЗ ЯКОСТІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ РІВНЯННЯ ФІШЕРА.....	47

<i>Ісмаїлова О.Н.</i>	50
<i>СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОНОПОЛІЯ», ЇЇ ОЗНАКИ ТА ВИДИ</i>	50
<i>Калашнікова Є.І.</i>	55
<i>ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ І ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ</i>	55
<i>Калюжна Н.С.</i>	61
<i>ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТУПЕНІВ НАСТАННЯ РИЗИКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВА</i>	61
<i>Кириленко Ю.А.</i>	68
<i>ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄС: ШАНСИ ТА ЗАГРОЗИ</i>	68
<i>Книш С.С.</i>	71
<i>ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ</i> ..	71
<i>Коваль О.І.</i>	76
<i>СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МВФ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	76
<i>Ковтун В.М.</i>	82
<i>ЗМІШАНА ЕКОНОМІКА РОЗВИНУТИХ КРАЇН: СУТНІСТЬ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ</i>	82
<i>Козут А.</i>	85
<i>ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ</i>	85
<i>Кошкіна Г.О.</i>	89
<i>БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ</i>	89
<i>Кручко І.М.</i>	93
<i>АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО МААСТРИХТСЬКИХ КРИТЕРІЇВ ВСТУПУ ДО ЄС</i>	93
<i>Куликова П.А.</i>	98
<i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ</i>	98
<i>Мазуренко А. С.</i>	105
<i>«НОВИЙ КУРС» Ф. РУЗВЕЛЬТА: УРОКИ ІСТОРІЇ</i>	105
<i>Максименко Ю.О.</i>	108
<i>ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ</i>	108
<i>Максимюк Н.</i>	113
<i>ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ</i>	113
<i>Машевська Я.І.</i>	116
<i>ЗАРОБІТНА ПЛАТА В УКРАЇНІ</i>	116

<i>Пилинський М.Я.</i>	120
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІБЕРАЛІЗМУ	120
<i>Півович В.І.</i>	122
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	122
<i>Портянко Д.Б.</i>	128
БРЕНДИНГ ЯК СПОСОБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	128
<i>Рудейчук А.В.</i>	131
ОФШОРНІ ЗОНИ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	131
<i>Рябенський Я.О.</i>	133
ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	133
<i>Семенішин О.</i>	138
УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ: СТАН, ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ	138
<i>Семяновська І.В.</i>	140
БЕНЧМАРКІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	140
<i>Страшинський В.І.</i>	144
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ..	144
<i>Тетера І.В.</i>	148
ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ	148
<i>Тимощенко М.Ю.</i>	153
ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	153
<i>Тимощенко Н.Ю.</i>	159
ВЛАСНІСТЬ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇНАХ	159
<i>Тимощенко Н.Ю.</i>	163
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	163
<i>Таркаєнко В.М.</i>	168
ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В УКРАЇНІ	168
<i>Уманець Т.О.</i>	171
ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РОЗВИТКУ	171
<i>Федорчук І.О.</i>	175
ДОХОДИ ТА ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	175
<i>Хоменко Г.В.</i>	179

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ФЕНОМЕН ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	179
Цибульська Н.М.	185
ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	185
Чураченко О.С.	188
ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ.....	188
Юдін С.В.	193
ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ СПЛЕСКІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	193

Підписано до друку 17.03.2015 р. Формат 60x84/8.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 14,5. Обл.-вид. арк. 8,3

Наклад 10 прим. Зам. № 211.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26